

ΠΩΛ ΓΚΟΥΝΤΜΑΝ

Κριτική τῆς
κατεστημένης παιδείας
Υποχρεωτική Δυσεκπαίδευση

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ—ΣΕΙΡΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

ΕΚ

Ο Πόλ Γκούντμαν γεννήθηκε στη Νέα Υόρκη τό 1911, αποφοίτησε από τό όμώνυμο κολλέγιο και πήρε τό διδακτορικό του δίπλωμα από τό Πανεπιστήμιο τού Σικάγο. Δίδαξε στο Πανεπιστήμιο τής Νέας Υόρκης, στο Πανεπιστήμιο τού Σικάγο, στο Κολλέγιο Μπλάκ Μάουνταιν και άλλου, και έκανε διαλέξεις σε κολλέγια σε όλη τήν Αμερική.

Έγραψε διάφορα άρθρα στα περιοδικά Anarchy, Commentaty, Politics, Liberation, Resistance, New York Review of Books και Win και στα βιβλία του συγκαταλέγονται μυθιστόρημα, ποίηση, θέατρο και λογοτεχνική κριτική. Είναι συνιδρυτής τής θεραπείας Gestalt στην Αμερική και μαζί με τόν άδερφό του Πέρσιβαλ Γκούντμαν έγραψε ένα κλασικό βιβλίο για τήν πολεοδομία, τό Communitas. Ο Πόλ Γκούντμαν πέθανε τό 1973.

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Σειρά ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ — 4
Διεύθυνση: Νίκος Μπαλής

ΠΩΛ ΓΚΟΥΝΤΜΑΝ

ΚΡΙΤΙΚΗ
ΤΗΣ ΚΑΤΕΣΤΗΜΕΝΗΣ
ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Υποχρεωτική Δυσεκπαίδευση

ΠΩΛ ΓΚΟΥΝΤΜΑΝ

ΚΡΙΤΙΚΗ
ΤΗΣ ΚΑΤΕΣΤΗΜΕΝΗΣ
ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Υποχρεωτική Δυσεκπαίδευση

ΕΚΔΟΣΕΙΣ Θ. ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ
Ἀθήνα 1977

Τίτλος πρωτοτύπου:
Compulsory Miseducation

© 1964, Paul Goodman

Όρισμένα κεφάλαια από το βιβλίο εμφανίστηκαν σε πρώτη μορφή στις ακόλουθες εκδόσεις: «The American Child» (National Committee on the Employment of Youth) «Harvard Educational Review» «The School Dropout», Daniel Schreiber, ed. (NEA Project: School Dropouts) «Channels» (Western Michigan University) «Commonweal; Orientation | 1964», a subsidiary of motive magazine (The Division of Higher Education of the Methodist Church, Copyright 1964). «Playboy». Το βιβλίο «Υποχρεωτική Δυσεκπαίδευση» εκδίδεται κατόπιν συμφωνίας με την Horizon Press. Η μετάφραση του έργου στα ελληνικά εκδίδεται κατόπιν συμφωνίας με την Random House, Inc.

© 1977, για την ελληνική γλώσσα σ' όλο τον κόσμο: Θ. Καστανιώτης

Μετάφραση: Λουκᾶς Θεοδωρακόπουλος

Στοιχειοθεσία - Έκτύπωση: Γεώργιος Λεοντακιανός
Δουκ. Πλακεντίας 31, Χαλάνδρι, τηλ. 6812457

Έκδοσις: Θ. ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ
Ζωοδόχου Πηγής 3, Αθήνα 142, τηλ. 36.03.234

Γιά τή Μαίημπελ

«Ήμασταν υποχρεωμένοι νά μᾶς παραφουκώσουν τό μα-
λό μ' δλα ἐκεῖνα τὰ πράγματα, θέλαμε - δέ θέλαμε. Αὐτός
ὁ καταναγκασμός εἶχε τέτοια ἐπιβλαβή ἐπίδραση πού, ἀ-
φόιου πέρασα τήν τελική ἐξέταση, μοῦ φαινόταν ἐντελῶς
ἀηδιαστική κάθε σκέψη γιά ὅποιοδήποτε ἐπιστημονικό
πρόβλημα, γιά ἓνα ὀλόκληρο χρόνο... Στήν πραγματικό-
τητα πρόκειται γιά κάτι σά θαῦμα τό διότι οἱ σύγχρονες μέ-
θοδοι διδασκαλίας δέν ἔχουν ἀκόμα καταφέρει νά ἐξολο-
θρεύσουν ὀλοσχερῶς τήν ἱερή περιέργεια τῆς ἔρευνας·
γιατί αὐτό τό λεπτεπίλεπτο μικρό φυτό, ἐκτός ἀπό τὰ ἐρε-
θίσματα (παρότρυνση), χρειάζεται θασικά καί τήν ἐλευ-
θερία· χωρίς ἐλευθερία μαραίνεται καί καταρρέει, τό δί-
χως ἄλλο. Πρόκειται γιά πολύ σοβαρό σφάλμα νά νομί-
ζουμε διότι ἡ ἀπόλαυση τῆς ὕψωσης καί τῆς ἔρευνας μπορεῖ
νά προωθηθεῖ μέ τόν καταναγκασμό καί τήν αἴσθηση τοῦ
καθήκοντος. Ἀντίθετα, πιστεύω πῶς εἶναι πολύ εὐκολο
νά κάνουμε ἓνα ὑγιές σαρκοβόρο ζῶο νά χάσει τήν ἀθη-
φαγία του, ἂν μπορέσουμε, μέ τή βοήθεια ἑνός μαστίγιου,
νά ἀναγκάσουμε τό ζῶο νά κατασπαράξει συνεχῶς, ἀκόμα
κι διαν δέν πεινάει — ἰδιαίτερα ἂν ἡ τροφή, πού προσφέ-
ρεται μέ τέτοιο ἐξαναγκασμό, πρέπει νά ξεδιαλεχτεῖ στή
συνέχεια.»

Ἄϊνσιάν

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγικό σημείωμα	18
Πρόλογος	19

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Στοιχειώδης Έκπαίδευση

1 'Η παγκόσμια παγίδα	27
2 'Επίσκεψη σ' ένα σχολείο	49
3 'Η προοδευτική εκπαίδευση σήμερα	55

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Γυμνάσιο

4 Μιά πρόταση για την επέκταση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης	67
5 Τό πλαίσιο του λόγου μέσα στο οποίο αναπτύσσονται τά παιδιά	81
6 Προγραμματισμός	99
7 'Η διδασκαλία των θετικών επιστημών	111

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Κολλέγιο

8 Δέν θέλω νά δουλέψω — Γιατί θά πρέπει νά δουλέψω;	123
9 Μιά γενιά ανεπίδεκτη για μάθηση	131
10 Δυό απλές προτάσεις	141
11 Μιά συνηθισμένη περίπτωση	151

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

•ΔΥΣΚΟΛΑ ΧΡΟΝΙΑ•¹

•Η ΟΙ ΕΚΠΑΙΔΕΓΤΙΚΟΙ ΝΕΚΡΟΘΑΦΤΕΣ

1. «Όταν σέ κάποια σύσκεψη, υποσηρίζω διι ίσως έχουμε πάρα πολλή τυπική έκπαιδευση και διι, οίς παροῦσες συνθήκες, δυο περισσότερη έχουμε τόσο λιγότερη μόρφωση πειυχαίνουμε, οί άλλοι μέ κοιτάζουν παράξενα και προχωροῦν συζητώνας πῶς θά καταφέρουμε νά εξασφαλίσουμε περισσότερα χρήματα γιά τά σχολεία και πῶς θά τά βελτιώσουμε. Συνειδητοποιῶ ξαφνικά διι ἀντιμετωπίζω μιά μαζική προκατάληψη.»

Πῶλ Γκούνιμαν: Ὑποχρεωτική Δυσεκπαίδευση, Κριτική τῆς Κατεστημένης Παιδείας.

Συνήθως, οίους κύκλους τῶν εκπαιδευτικῶν λειτουργῶν (τῶν δασκάλων, ὅπως τούς λέμε κοινά) διαν ἀναφέρονται στήν εκπαιδευτική διαδικασία πού λειτουργεῖ μέσα σιά πλαίσια τοῦ θεομοποιημένου σχολείου ἀφήνουν νά ὑπονοηθεῖ ἡ ὑπαρξη μιᾶς λανθάνουσας ιδεολογίας πού ἀντιμετωπίζει τήν έκπαίδευση σάν μιά βιομηχανία, μέ τή συνακόλουθη βέβαια ὑποχρέωση νά ἱκανοποιεῖ τίς ἀνάγκες τῆς ἀγορᾶς — σιήν προκειμένη περίπτωση ἐκεῖνο πού ἐνδιαφέρει εἶναι ἡ σταθερή παραγωγή ἀτόμων πού ἔχουν διαμορφωθεῖ κατάλληλα ὥστε νά παίζουν πειθήνια τό ρόλο τους σιό ἐργασιακό προσιές και τήν κοινωνική ἱεραρχία. Πράγμα πού ἀποκαλύπτεται γλαφυρότατα μέ τή φράση ἐνός λονδρέζου δασκάλου: «Σ' ὄλη τή βιομηχανία εἶναι ἀπαραίτητη ἡ ταξινόμηση (βαθμολόγηση) τῶν προϊόντων.»²

Τά χαρακτηριστικά τῆς ἐργασίας πού ἐκτελοῦν ἀπό παράδοση

1. •Hard Times•: Τίτλος κλασικοῦ μυθιστορηματος τοῦ Τζορτζ Ντίκενς. Στις πρώτες σελίδες του ὑπάρχει μιά ἐκπληκτικῆς σαφήνειας περιγραφή τῆς στυγνῆς κατεστημένης ἐκπαίδευσης.

2. New Left Review, No. 29.

οί δάσκαλοι πρέπει δπωσδήποτε καί νά ἐπηρεάζουν αὐτό πού εἶναι ἢ γίνονται. Δέν μπορεῖς νά περάσεις δλόκληρη τή ζωή σου ὑποχρεώνοντας τούς μαθητές καί τόν ἑαυτό σου νά ὑπακοῦνε στίς ἰδιοτροπίες τῶν ἀνωτέρων «συναδέλφων» σου καί τῶν ἰθνηόντων τοῦ συστήματος χωρίς νά γίνεσαι κάτι σάν κλασικός μανδαρίνος, ἕνας τυπολάτρης τοῦ σχολείου.

Οἱ διάφορες σχέσεις πού ἀναπτύσσονται μέ βάση τή διαδικασία τῆς διδασκαλίας — πού τελικά δέν εἶναι τίποτ' ἄλλο ἀπό ἀπροκάλυπτη ἰδεολογική παραγωγή — ἔχουν κι αὐτές τήν ψυχολογική τους πλευρά, ὅπως καί οἱ σχέσεις πού ἀναπτύσσονται στή βιομηχανική παραγωγή — δηλαδή, στήν ἄμεση παραγωγή ἐμπορευμάτων. Κι ὁμως, στό μέτρο πού γιά ὄλους τούς μισθωτούς ἐργαζόμενους, πού λειτουργοῦν σιόν ἄμεσο ἰμάντα τῆς κοινωνικῆς παραγωγῆς, εἶναι θέμα δικῆς τους θέλησης καί μόνο τό νά μεταμορφώσουν ριζικά τήν κοινωνική πραγματικότητα — αὐτό ἄλλωστε ἀποτελεῖ καί τή βασική προϋπόθεση τῆς ἀνθρώπινης ὑπόστασής τους — οἱ δάσκαλοι συγκεκριμένα θάπρεπε κι αὐτοί νά προσπαθοῦν νά ἐπιβάλλουν ἕνα εἶδος ριζικῆς μεταμόρφωσης στίς κοινωνικές συνθήκες ὑπαρξῆς τους. Δέν θά τοιμούσαμε βέβαια νά προτεῖνουμε τήν κλασική λύση τῆς αὐτοδιεύθυνσης καί σ' αὐτή τήν περίπτωση (ἐννοοῦμε τούς δασκάλους, γιατί στήν περίπτωση τῶν μαθητῶν πιστεύουμε πώς εἶναι ἡ μοναδική λύση), μιά καί ἡ αὐτοδιεύθυνση μᾶς φαιίνεται ἀδιανόητο διι μπορεῖ νά ἐφαρμοστεῖ σέ τομεῖς παραγωγῆς πού, μέ μιά ἐπανόσταση, σιόχος εἶναι νά καταργηθοῦν.

Ἐκεῖνο πού βυσιικά μᾶς ἀπασχολεῖ ἀπ' αὐτή τήν ἄποψη εἶναι διι οἱ δάσκαλοι ἀποκαλύπτεται σινηθῶς διι εἶναι ἰδιαίτερα σινητηρητικά ἄτομα, ἐνσωματώοντας σιτή ζωή τους ὄλες τίς σινητηρητικές ἀξίες τῆς ὑφιστάμενης κοινωνίας (πράγμα πού ἰσχύει ἀπόλυτα καί γιά τούς «προοδευτικούς» δασκάλους, αὐτούς πού δέν θέλουν νά μᾶς παραφουσκώνουν τά κεφάλια μέ νεκρές γνώσεις). Αὐτό βυσιικά ὀφείλεται σιτήν ἴδια τήν ἱστορική ἐξέλιξη τοῦ θεομοποιημένου σχολικοῦ συστήματος. Οἱ δάσκαλοι πού λειτουργοῦν μέσα σιτό θεομῶ τοῦ σχολείου εἶναι σινηθῶς ταυτισμένοι μαζί του, εἶναι μέρος αὐτοῦ τοῦ θεομοῦ, ἴσως μάλιστα τό πιό σημαντικό. Ἡ ἱστορία τοῦ σχολικοῦ συστήματος ἔχει διαμορφω-

θεϊ από τούς δασκάλους, σιό μέτρο βέβαια πού έχει διαμορφωθεί και από τούς διευθυντές τους και τούς πολιτικούς. 'Απλώς μέ τήν από μέρους τους παθητική αποδοχή τών κυρίαρχων αξιών τής κοινωνίας, οι δάσκαλοι «έγραψαν Ιστορία», συνεχώς και άνεμπόδιστα, «τήν Ιστορία τής ολοκληρωτικής ύποταγής μας». Συχνά άγκαλιάζουν πρόθυμα αυτές τίς αξίες και γίνονται ένθερμοι προσηλυτιστές πρós δφέλος τής κοινωνικής Ιδεολογίας. Έφεύρανε τρομακτικά σοστήματα διαγωνισμών και βαθμολογίας, περίπλοκους μηχανισμούς τιμωρίας και κοινωνικού έλέγχου, κι δια αυτά για νά έξασφαλίσουν τό θρίαμβο τής ύποταγής και για νά διοχειτεύσουν τήν επιθετικότητα σιόν άνταγωνισμό.

2. Τά περισσότερα σχολεία λειτουργούν μέ βάση τό χειρισμό του φόβου. 'Ο φόβος είναι ό πρωταρχικός ύποκινητής και τό θεσμικό «θεμέλιο», άκόμα κι άν κάτι τέτοιο δέν άναγνωρίζεται ή άγνοείται έντελώς από τούς ένθουσιώδεις θιασώτες του συστήματος.

«Προτιμάμε τά παιδιά πού μās φοβούνται λιγάκι, πού είναι ύπάκουα και δείχνουν σεβασμό, μολοντί δέν μās άρέσει νά μās φοβούνται τόσο πολύ ώστε νά απειλείται ή εικόνα πού ύπάρχει για μās, διι είμαστε δηλαδή εύγενικοί, αξιαγάπητοι άνθρωποι, πού δέν ύπάρχει λόγος νά μās φοβούνται. Είναι Ιδανικά εκείνα τά «καλά» παιδιά πού μās φοβούνται τόσο μόνο δοο χρειάζεται για νά κάνουν διι θέλουμε, χωρίς νά μās κάνουν νά νιώθοουμε διι ό φόβος είναι αυτό πού τούς παρακινεί νά τά κάνουν».³

Στή συνέχεια τά παιδιά εφαρμόζουν ποικιλόμερφες τακτικές και σιρατηγικές έξαιτίας του φόβου τους και Ιδιαίτερα σάν άντίδραση πρós δοο ένδέχεται νά αποκληθούν «ή τυραννία τών οσωιτών άπαντήσεων».

«Στήν οούία διιδήποτε κάνουμε μέσα σιό σχολεία έχει σά σιόχο νά διαμορφώσει τά παιδιά πρós τήν κατεύθυνση τών οσωιτών άπαντήσεων. 'Αρχικά οι οσωιτές άπαντήσεις άναμείβονται. Τά σχολεία είναι κάτι σά ναός λατρείας τών "οσωιτών άπαντήσεων"».⁴

3. John Holt, «How Children Fail», Penguin Books.

4. John Holt, σιό Ιδιο.

Ἡ σταθερὴ παραγωγή οσοιῶν ἀπαντήσεων ἀφαιρεῖ ἀπὸ τὸ δάσκαλο τὴ δυνατότητα ἐπίγνωσης τοῦ γεγονότος διι ἀκόμα καὶ οἱ «καλύτεροι» μαθητὲς σιὴν οὐσία δὲν καταλαβαίνουν τίποτε ἀπὸ τὴν ἕλη πού διδάσκονται. Ἐκεῖνο πού παραμένει σάν ἡ ἔσοχατη ἀλήθεια εἶναι τὸ τεράστιο ἀγεφύρωτο χάσμα ἀνάμεσα σιὴν ἀληθινή κατανόηση καὶ τὴν «παπαγαλίστικη ἀποστήθιση». Εἴμαστε ουνηθιομένοι νά ταυτίζουμε αὐτὰ τὰ δυὸ καί, ὡς ἕνα βαθμὸ, μέσο σιὸ ὑφιστάμενο οὔσημα, ὁ αὐτοσεβασμὸς ἐνός δασκάλου ἐξαρτᾶται ἀπὸ μιὰ τέτοια ταύτησ. Γράφοντας γιὰ τὸ διβλίο τοῦ Πῶλ Γκούντμαν πού κρατᾶτε σιὰ χέρια σας,⁵ ὁ Τζῶν Χόλι σημείωνε πῶς ὁ Γκούντμαν «ὑποσητρίζει τὴν πολὺ σηματοική καὶ σπάνια κατανόητὴ ἄπονη διι τὰ σολεῖα ἔχουν γίνει ἐπιδλαβεῖς θεομοὶ ἀκόμα καὶ γιὰ κείνους πού τὰ “καταφέρουν” μέ τὰ μαθήματα». Ἐνας ἀπὸ τοὺς λόγους πού γίνεται κάτι τέτοιο εἶναι καὶ ἡ ὑπαρξη τῶν διαγωνισμῶν καὶ τῆς βαθμολογίας: αὐτὸς εἶναι ὁ ἀκρογωνιαῖος λίθος τῆς ἐπίσημης ἐκπαιδευτικῆς σιρατηγικῆς. Πράγμα πού ουνεισφέρει σηματοικά σιὴν αὐτοεικόνα τοῦ δασκάλου, προσφέρει χειροπιαστὲς ἀποδείξεις κατὰ πόσον «ἔχει ἐπιφέρει ἀποτελέσματα». Κι ἐπιπλέον οἱ διαγωνισμοὶ ἀποτελοῦν ἕνα παντοδύναμο μέσο ἐλέγχου. Τελικά, διι ὀνομάζεται «ἐργασία» σιὰ σολεῖα (καὶ σιὴν κοινωνία γενικά) ἀποτελεῖ ἀπὸ κάποια ἄπονη τὸ πρωταρχικὸ δπλο τῆς πειδαρχίας.

3. Κανένας σήμερα δὲν μπορεῖ νά ἰσχυριοτεῖ διι οἱ δάσκαλοι εἶναι ἀκούοια ὄργανα τοῦ ουνιήματος. Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν εἶναι ἀδιαμαρτύρητα καὶ σχεδὸν πάντα οἱ ἐνθουσιῶδεις φορεῖς τῶν κατεοτημένων ἰδεῶν;

Πρῶτα ἀπ' ὄλα, γιὰτὶ δυνας καταπιεσμένοι μισθωτοὶ ἐργαζόμενοι σ' ἕνα σηματοικό τομέα τῆς ἰδεολογικῆς παραγωγῆς τῆς ὑφιστάμενης κοινωνίας, καὶ ἀποτελώντας καὶ οἱ ἴδιοι ρόλους - κλειδιά σιὴ διαδικασία ἀσικοποίησης τῶν μισθωτῶν γενικά, ἔχουν τὴν τάση νά ἐρμηνεύουν τίς ἰδέες τῆς κάθε κυρίαρχης ἐλίτι καὶ τελικά νά τίς προσαρμῶζουν σιὰ ουνφέροντά τους. Τὸ ἄμεσο ὑλικὸ τους ουνφέρων εἶναι θέβαια ἡ αὔηση τῶν κοινωτικῶν ὠφελημάτων τους πετυχαίνοντας μιάν ἄμεση ουνεργασία μέ τὸ

5. Peace News, 2 Ἀπριλίου 1965.

κατεστημένο. Ἡ ὑποταγή, ἡ εὐταξία, καί ἡ πειθαρχία θεωροῦνται κατάλληλες καί ἐπιβεβλημένες ἀρχές γιά ὄλους τούς νέους ἀνθρώπους. Ἡ ἐλεγχόμενη ἐπιθετικότητα καί ὁ ἀνταγωνισμός θεωροῦνται κάτι τό ἰδιαίτερα πολύτιμο γιά τ' ἀγόρια ἐνώ γιά τά κορίτσια ἀρμόζει ἡ ἐργατικότητα καί ὁ αὐτοέλεγχος. Τό ουμφέρον τούς, δηλαδή ἡ συνεργασία μέ τό κατεστημένο στή διαδικασία ἰδεολογικῆς παραγωγῆς, θεωρεῖται ὅτι εἶναι τό «ουμφέρον τῆς κοινωνίας». Ἔχουν τήν τάση νά πιστεύουν ὅ ἕνα εἶδος «κοινωνικοῦ συμβολαίου», στή διαδικασία κοινῆς οὐναίσεως, στή «κόσμια καί σταδιακή» μεταρρυθμίση τῶν ἰσχυοτάμενων πραγμάτων.

4. Ὅλα αὐτά τούς προσδιορίζουν ὡς μιά οὐγκεκριμένη βαθμίδα τῆς κοινωνικῆς ἱεραρχίας μ' ἕνα παραγωγικό ὄβλο πού χρησιμοποιεῖ ὡς πρώτη του ἔλη τίς νεαρές ἀνθρώπινες ἰσχυοξεις πού ἔχουμε ὀνομάσει παιδιά. Πράγμα πού ὀδηγεῖ στή οὐολική ἀντίληψη γιά τήν «παιδική ἡλικία». Ἡ ἀντίληψη αὐτή ἀποτελεῖ βασική κοινότητα στήν κοινωνία πού ζοῦμε: τό τεράσιο θεομικό σύμπλεγμα πού περιλαμβάνει αὐτό πού ὀνομάζεται ἐκπαιδευτικό σύστημα, τούς λεγόμενους παιδικούς σταθμούς, τά ἀναμορφωτήρια, τά δικαστήρια ἀνηλίκων, τούς παιδοφυλάτρους, τά κατηχητικά σχολεῖα, καί ἕνα ὄσο ἄλλα πράγματα, ἐνισχύει τήν ἰσχύοση πού ἐπικρατεῖ γενικά ὅτι τά παιδιά ἀποτελοῦν ἕνα διαμορφωτικό εἶδος ὀτιων ἀπό τούς ἐνηλίκους. Στή οὐνέχεια, αὐτό τό θεομικό σύμπλεγμα ἐξοπλίζεται μέ «προσωπικό», μέ ἰσπαλλήλους πού ἔχουν «ἐπαγγελματική ἐκπαίδευση» καί κύριο καθήκον τούς τή διάπλαση τῶν νέων ἀνθρώπων, τήν ἐπιλογή τούς γιά εἰδική (θετική ἢ ἀρνητική) μεταχείριση, τήν ἐπιτήρηση τῆς ὀμαλῆς οὐμπεριφορῆς τούς καί τήν ἐξέλιξη τούς. Τελικά, ὄλος αὐτός ὁ κινεώνας ἐμπλουτίζεται μέ τήν «ἰδεολογία τῶν ἰσπαλλήλων», μέ θάση τίς ἰσπιθήμενες γνώσεις πού κατέχουν γιά τά λεγόμενα παιδιά, καί τίς θεωρίες γιά τήν παιδική ἡλικία, τήν κοινωνικοποίηση, τήν ὀμαλότητα καί τήν παρεκτροπή, πού νομιμοποιοῦν τίς ἐνέργειές τούς καί τούς προσοδίδουν ἐπιστημονικό κύρος.

Ἄν μπορέσομε νά διαλύσομε τίς προκατασκευασμένες ἀντιλήψεις γιά τά λεγόμενα παιδιά μποροῦμε νά ἀρχίσομε νά κα-

ταλαβαίνουμε τόν τρόπο μέ τόν όποιο ή κοινή λογική σέ συνδυασμό μέ τήν έπιστημονική θεωρία δημιουργούν Έναν άντιανθρώπινο κώδικα άντιμετώπισης τών κοινωνικοϊστορικών καταστάσεων. Οί θεωρίες γιά τήν κοινωνικοποίηση πού συγκεντρώνουν τήν προσοχή τους στόν τρόπο μέ τόν όποιο έσωτερικεύονται οί νόρμες, οί αξίες, τά ήθη, τά πρότυπα, κλπ., στόν τρόπο μέ τόν όποιο άνατίθενται οί ρόλοι και στόν τρόπο μέ τόν όποιο λειτουργούν δέν είναι κριτικές θεωρίες γιατί άπλώς συλλαμβάνουν μιá πλευρά του παρόντος και κωδικοποιούνται σάν καθολικευμένη αλήθεια γιά τό μέλλον και γιά πάντα. Κι όμως άν έννοσούμε σοβαρά τήν έπίτευξη κάποιας ριζικής άλλαγής σιούς θεσμούς μέ τούς όποιους ζοῦμε, τώρα είναι πού χρειαζόμαστε μιá κριτική θεωρία. Χωρίς αυτήν άπλώς θά κάνουμε έρμηνείες τής πραγματικότητας, δέν θά μπορέσουμε νά έπιφέρουμε τό κοινωνικό ρήγμα. Οί «έκπαιδευτικοί νεκροθάφτες» θά έχουν μείνει άπαφοι γιά πάντα και ή νεκρή γνώση του παρελθόντος και του παρόντος θά βαθαίνει πάνω σις ζωντανές γενιές του μέλλοντος.

Νίκος Μπαλής

Άθήνα, Αὔγουστος 1977

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στις σημειώσεις αυτές γύρω από τὰ σχολεία, δέν προσπαθῶ νά εἶμαι μεγαλόψυχος ἢ δίκαιος. Ξέρω γιά τί πράγματα μιλάω καί ἐλπίζω πῶς θά μιλήσω λογικά. Τό θέμα ἐν προκειμένῳ εἶναι ὅτι ἔχουμε παρασυρθεῖ ἀπό τή δημόσια πολιτική καί τό λαϊκό αἰσθημα κι ἔχουμε μπει σέ μιὰ ἐξάπλωση τῆς ἐκπαίδευσης καί σέ μιὰ μεγαλοποίηση τῆς σημασίας τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἡ ὁποία, σέ γενικές γραμμές, ἀποτελεῖ σπατάλη πλούτου καί προσπάθειας καί κάνει τίγoura ζημιὰ στούς νέους. Κι ὅμως δέν ἀκούω καμιὰ βασική ἀντίρρηση γι' αὐτό. Ἄκόμα καί οἱ μυαλωμένοι ἄνθρωποι (πόσο ἄλλοι οἱ στριμμένοι) δέ λένε νά θαδίζουμε μέ προφύλαξη. Ἡ κυριαρχία τῶν σημερινῶν ἐκπαιδευτικῶν ἀντιλήψεων, ἐμποδίζει κάθε καινούργια σκέψη γιά τήν ἐκπαίδευση, παρόλο πού ἀντιμετωπίζουμε συνθήκες χωρίς προηγούμενο.

Εἶναι περίεργο. Ὅταν, σέ μιὰ συγκέντρωση λ.χ., ἐκφράζω τή γνώμη ὅτι ἔχουμε ἤδη ὑπερβολική τυπική ἐκπαίδευση καί ὅτι, κάτω ἀπό τίς παρούσες συνθήκες, ὅσο περισσότερη ἔχουμε τόσο λιγότερη, μὲρρωση ἀποχτοῦμε, οἱ ἄλλοι μέ κοιτάζουν παράξενα καί προσπερνοῦν γιά νά συζητήσουν πῶς θά πάροουμε περισσότερα χρήματα γιά τὰ σχολεία καί πῶς θά τὰ δελιτώσουμε. Ἀντιλαμβάνομαι: ξαφνικά ὅτι θρίσκομαι μπροστά σέ μιὰ μαζική προκατάληψη.

Στό μικρό αὐτό δ:βλίο καταφεύγω συχνά στή μεταφορά τῶν ζηλωτῶν τοῦ σχολείου, δηλαδή τῶν ἐπιτρόπων, τῶν καθηγητῶν, τῶν ἀκαδημαϊκῶν κοινωνιολόγων καί τῶν διάφορων πτυχιούχων πού ἔχουν πολλαπλασιαστῆ κι ἔχουν ἀποχτήσσει τήν ἐξουσία μ:ἄς τάξης διανοουμένων πολύ χειρότερης ἀπό ὁποιαδήποτε ἄλλη ἀπό τήν ἐποχή τοῦ Ἑρρίκου τοῦ VIII. Εἶμαι πεπεισμένος ὡστόσο ὅτι ὅλοι αὐτοί — καθώς ἔχουν στή διάθεσή τους ἐπιχορηγήσεις, κτίρια καί κρατικούς νόμους πού τούς καθιστοῦν μόνους ἀρμόδιους — εἶναι εἰλικρινεῖς στήν τυφή τους πίστη στό σχολεῖο. Τά σχολεία παρέχουν τήν καλύτερη προετοιμασία σέ ὅλους μέσα σ' ἕναν κόσμο περίπλοκο, εἶναι τό φρόνιμο καταφύγιο τῆς ἀνεργῆς νεολαίας, μπο-

ροθν νά δώσουν ίσες εύκαιρές στους οικονομικά μή προνομιούχους, νά κατευθύνουν τήν έρευνα σέ όλα τά πεδία, καί είναι έ άπαραίτητος σύμβουλος γιά τήν δημιουργικότητα, τήν επαγγελματική εξάσκηση, τά κοινωνικά λειτουργήματα, τήν ψυχική υγιεινή, τήν αυθεντική μόρφωση καί — άς τό ποϋμε — παρέχουν έλπίδες γιά τήν άπόκτηση πτυχίου. Τά σχολεία προσφέρουν έλάχιστες άποδείξεις ότι είναι σέ θέση νά εξασφαλίσουν οποιοδήποτε άπ' αυτά τά πράγματα (ύπάρχουν αντίστροφα πλήθος άποδείξεις γιά τό αντίθετο), άλλα δέν χρειάζεται νά τίς προσφέρουν, άφού κανένας δέν έχει αντίρρηση καί δέν προτείνει έναλλακτικές λύσεις.

Ένα άπό τά πιό φλέγοντα προβλήματα της κοινωνίας μας είναι: ή ελαττωματική δομή της οικονομίας ή όποια εύνοει τήν άνώτερη τάξη καί άποκλείει τήν κατώτερη. Οι εκπαιδευτικοί καί οι κοινωνιολόγοι λαβαίνουν ύπόψη τους μέ ζέση κι αυτό τό πρόβλημα σόν πόλεμο πού κάνουν έναντίον της φτώχειας, έναντίον της έγκληματικότητας, επανεκπαιδύοντας όσους δέν έχουν έπάγγελμα, εκπαιδύοντας τά Σώματα Ειρήνης, κ.ο.κ. Όπως άποδείχεται διωξ, αναλαμβάνοντας άκριβώς νά λύσουν τό πρόβλημα, καταθροχθίζουν οι ίδιοι τους προϋπολογισμούς καί επιβεβαιώνουν τήν ελαττωματική δομή της οικονομίας.

Άναπόφευκτα λοιπόν τά σχολεία, όταν επεκτείνονται άλόγιστα καί διογκώνονται. όταν γίνονται καθολικός εκπαιδευτής (μπέμπυ - σίττερ καί επιδιορθωτής) χάνουν τήν ώραία ακαδημαϊκή καί κοινωνική λειτουργία πού πράγματι έχουν άπό τί φύση τους.

Οι άπόψεις αυτού του διδλιου άποτελούν ύλικό πού διαμορφώθηκε μέ όάση διάφορες ειδικές καί επείγουσες περιπτώσεις. Οι παρατηρήσεις γι' αυτούς πού έγκαταλείπουν τό σχολείο άποτελέσαν τό περιεχόμενο μιās έκθετής μου σέ μιά εθνική διάσκεψη επί του προβλήματος, πού συνεκάλεσε ή Έθνική Έκπαιδευτική Ένωση. Οι σημειώσεις γιά τήν ψυχασωματική εκπαίδευση ήταν, αρχικά, μιá έκθεση άπό τήν επίσκεψή μου σ' ένα σχολείο, όταν ήμουν μέλος του διοικητικού συμβούλου ενός σχολείου της Νέας Υόρκης. Η σημείωση γιά τήν προσδευτική εκπαίδευση ήταν μιá συζήτηση γιά τόν προσηλυτισμό όπαδών ύπέρ μιās παραλλαγής σχολείου τύπου Σάμιερχιλ στό διοικητικό συμβούλιο του όποίου ήμουν επικεφαλής. Οι σημειώσεις πάνω στην πρόταση του Υπουργ-

γοῦ Ἐργασίας καί στά προβλήματα γιά τήν ἀπόκτηση ἑνός επαγγελματοῦ, μοῦ ζητήθηκαν ἀπό τήν Ἐθνική Ἐπιτροπή Ἀπασχολήσεως Νεολαίας καί δημοσιεύτηκαν στό περιοδικό *The American Child*. Ἡ διερεύνηση τοῦ θέματος τῶν ἐφηβικῶν δυσχερειῶν στήν ἐπικοινωνία, ἔγινε μέ τήν ἐξουσιοδότηση τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Δυτικοῦ Μίτσιγκαν γιά μιᾶ τάξη πρωτοετῶν φοιτητῶν, καί ἡ διερεύνηση τῶν αἰτίων τῆς μὴ ἐπιδεκτικότητας γιά μάθηση, μοῦ ζητήθηκε ἀπό τοὺς Μεθοδιστές καί ἀφοροῦσε ἓνα πρόγραμμα γιά τὸν προσανατολισμὸ τῶν πρωτοετῶν. Ἡ κριτικὴ τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ προγράμματος ἀπέτελεσε μέρος μιᾶς ἀντιδικίας καί δημοσιεύτηκε στήν Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιθεώρηση τοῦ Χάρβαρντ. Ἡ ἀνάλυση τῆς διδασκαλίας τῶν ἐπιστημονικῶν μαθημάτων ἀπέτελεσε (ὅπως πιστεύω) τὸ βασικὸ κίνητρο γιά τὰ δύο σεμινάρια μέ ἀνθρώπους τῶν κυβερνητικῶν ἐπιστημονικῶν ἰδρυμάτων τὰ ὁποῖα παρακολούθησα στό Ἰνστιτοῦτο Πολιτικῶν Σπουδῶν τῆς Οὐάσιγγτον. Οἱ προτάσεις, τέλος, γιά τὰ κολλέγια θεωρητικῶν σπουδῶν ἦσαν τὸ οὐσιαστικὸ θέμα τῆς συνέλευσης τῆς Ἐνώσεως Ἀνωτέρας Ἐκπαιδεύσεως τὸ 1964.

(Στὴ συνέλευση αὐτὴ ζήτησα ἀπὸ τὴν ΕΑΕ νά παροτρύνει τὴν κοινωνία νά βρεῖ ἄλλα μέσα γιά τὴν ἀντιμετώπιση τῆς ἀνεργίας τῶν νέων καί ὄχι νά ρίχνει ὄλο τῆς τὸ βάρος στά κολλέγια. Δέν εἶναι περίεργο πού ἡ μετριοπαθὴς αὐτὴ πρόταση δέν ἔφτασε πούθενά).

Γράφοντας αὐτὸ τὸ βιβλίον, στηρίχτηκα σ' ἐκεῖνα τὰ διαστικὰ καί μέ πολεμικὴ διάθεση γραμμμένα κείμενα. Κι ἐδῶ εἶναι πού μπλέκονται τὰ πράγματα. Ὁ Τζῶν Ντιούη κάνει κάπου τὴν σημαντικὴ παρατήρηση ὅτι τὸ οὐσιαστικὸ μέρος τῆς φιλοσοφίας εἶναι: ἡ φιλοσοφία τῆς παιδείας καί τὰ ὑπόλοιπα ἀποτελοῦν ἀντικείμενο εἰδικῶν ἐπιστημῶν. Δυστυχῶς δέν εἶμαι ἱκανὸς ἢ προετοιμασμένος νά γράψω μιᾶ τέτοια φιλοσοφία. Ἐκεῖνο πού μπορῶ νά γράψω καί πού γράφω εἶναι αὐτὴ ἡ ἐναγώνια ἔκκληση στήν κοινὴ λογικὴ, στήν ἀνάληψη δράσης, στήν προσπάθεια νά προετοιμάσουμε τὸ ἔδαφος γιά ἓνα κόσμον μέλλον.

Τὸ ἄμεσον μέλλον τῶν ΗΠΑ μοῦ φαίνεται πὼς ἔχει δύο βασικὲς προοπτικὲς — δυοσίωνες καί οἱ δύο. Ἄν ἡ ὑφιστάμενη ἐξουσία θαδίζει τόσο ἀνόγητα, δειλὰ καί «πολιτικάντικα» ὅπως μέχρι

τώρα, θά καταρρεύσει άσχημα και στη θέση της θά στηθεί ο γεμάτος άγνοια φασισμός της Δεξιάς. Και μιά πού τόφερε ο λόγος, άς μου επιτραπεί νά πώ οτι παραμένω έντελώς άδιάφορος απέναντι: σ' αυτό πού άποκαλοϋμε εκπαιδευτικό μας σύστημα όταν (όπως συνέβη) ένας κυβερνήτης σαν τον Ουάλλας έρχεται από τό Νότο σαν υποψήφιος στις Βόρειες πολιτείες και παίρνει τον μεγαλύτερο αριθμό ψήφων (σέ μερικά μέρη τήν πλειοψηφία), σέ πράγματα πού έχουν τά περισσότερα χρόνια εκπαίδευσης: περισσότερα και από δεκάξη.

Η άλλη προσωπική, ή όποια — γιά νά είμαι ειλικρινής — νομίζω οτι άποτελεί στόχο των ίδιων των «ζηλωτών του σχολείου», είναι μιά σταδιακά αυξανόμενη, πειθαρχική οργάνωση της κοινωνίας και πλύση έγκεφάλου μέ επιστημονικά μέσα, πού οδηγεί κατευθείαν σ' έναν ολοκληρωτικό φασισμό, τύπου 1984. Αυτό θέβια δέν άποτελεί ένσυνείδητη πρόθεση όλων, αλλά μέ τήν άνάπτυξη της αυτοματοποίησης και τήν τωρινή κυριαρχία του αυτοματικού πνεύματος στην εκπαίδευση, πού έξαρτά όλόκληρη τή ζωή από ένα αυτοματοποιημένο σύστημα, εκεί θά καταλήξουμε.

Έτσι, σ' αυτό τό βιβλίο, δέν έχω περιθώρια νά είμαι «μεγαλόψυχος» και «δίκαιος».

Η έμφαση στην ύφιστάμενη προκατάληψη ώστόσο, είναι ένα αντικειμενικό δεδομένο. Σημαντικές εκδηλώσεις της σύγχρονης ζωής δέν έχουν προηγούμενο και δέν ξέρουμε πώς νά τίς αντιμετώπισουμε. Στην άμηχανία τους οι άνθρωποι προσπαθούν ν' απάλλαγον από τον κίνδυνο κάνοντας περισσότερο άκαμπτες τίς παλιές μεθόδους οικονομικής και πνευματικής κυριαρχίας Παραμερίζοντας τίς έκλογές πού έχουν επέλθει στις διεθνείς συνθήκες, άς μου επιτραπεί ν' άναφέρω όρισμένες χωρίς προηγούμενο οικτίες εξελίξεις πού είναι άποφασιστικές ακόμα και γιά τήν στοιχειώδη εκπαίδευση.

Στις ΗΠΛ έχουμε φτάσει σέ τέτοιο σημείο παραγωγικότητας ώστε καταντάει παράλογο νά χρησιμοποιούμε τό ποσοστό ανάπτυξης και τό Άκαθάριστο Έθνικό Εϊσόδημα σαν μέτρο της οικονομικής υγείας. Γιά νά είναι χρήσιμη, ή νέα παραγωγή πρέπει νά είναι περισσότερο στενά καθορισμένη, δηλαδή νά έξυπηρετεί τον δημόσιο τομέα ή νά περιορίζει τήν πείνια. Η άνεξέλεγκτη ανά-

πτυξη προξενεί ήδη περισσότερο κακό παρά καλό. Πρέπει συνεπώς ν' αντιμετωπίσουμε τις έννοιες «έργασία», «ελεύθερος χρόνος», «άνεργία», μέ νέο πρίσμα και νά μάθουμε νά κάνουμε διάκριση ανάμεσα στην οικονομική ευημερία και την άπλή αφθονία. Κι όμως, μόνο ελάχιστοι οικονομολόγοι σκέφτονται μ' αυτό τον τρόπο και σχεδόν κανένας δέν ξεφεύγει από την μαγνητική επίδραση του ΑΕΕ. Δέν μπορεί κανείς νά περιμένει από τούς εκπαιδευτικούς νά πᾶνε μακρύτερα.

Ἐντίστοιχα, ἡ κοινωνική ἀξιοποίηση τῆς ἐπιστημονικῆς τεχνολογίας καί τῆς ἐπιστήμης γενικά, πρέπει ν' ἀλλάξει. Μέχρι τώρα δινόταν ἔμφαση στό προϊόντα, συμπεριλαμβανομένων καί τῶν προϊόντων ἔρευνας, στήν Ἐκρηξη τῆς Γνώσης. Μόνο πού τά προϊόντα αὐτά ελάχιστα χρήσιμα ἀποδείχτηκαν, καί ὅσο περισσότερο πληθαίνουν γύρω μας, τόσο λιγότερο ἐπιβέβαιο κάνουν τόν μέσο ἄνθρωπο. Τό πρόβλημα τῆς γενικῆς ἐκπαίδευσης ἔγκειται μᾶλλον στό νά μάθουμε νά ζῶμε στό πλαίσιο μιᾶς ἀνεπτυγμένης τεχνολογίας. Ἡ ἔμφαση ἄρα πρέπει νά δοθεῖ στίς ἠθικές ἰδιότητες τῆς ἐπιστήμης, πού εἶναι ταυτόχρονα αὐστηρές καί λυτρωτικές στήν ἀνθρώπινη ὁμορφιά τους στήν ἐκλεκτικότητα καί τήν γεμάτη φρόνηση μετριопάθεια ἐπιστημῶν, ὅπως ἡ οἰκολογία καί ἡ ψυχοσωματική ἱατρική. Αὐτές εἶναι πολύ διαφορετικές ἀξίες ἀπό τήν τωρινή ἐξάρτηση τῆς γενικῆς ἐκπαίδευσης ἀπό τή μεθοδολογία τῆς παραγωγῆς διδακτορικῶν διπλωματούχων.

Ἡ ἀστικοποίηση εἶναι σχεδόν πλήρης. Ἡ ἀνεξάρτητη ἀγροκαλλιέργεια, ἡ ἀγροκαλλιέργεια σάν «τρόπος ζωῆς», κοντεύει νά ἐκλείψει. Κι ὁμως, τό φαινόμενο αὐτό δέν ἐξετάζεται ἀπό κανένα, οὔτε καμιᾶ προσπάθεια καταβάλλεται γιά τήν ὑπαγωγή του σέ ἔλεγχο. Τό ὀλέθριο πρότυπο τοῦ ξοφλημένου ἀστικοῦ κέντρου καί τῶν περιχώρων του θεωρεῖται δεδομένο καί οἱ διάφορες κρατικές πολιτικές, ὅπως τῶν συγκοινωνιῶν, τῆς φορολογίας, τοῦ οἰκισμοῦ καί τῆς ἐκπαίδευσης, δέν κάνουν ἄλλο παρά νά τό ἐνισχύουν. Μετά, μένουμε κατάπληκτοι καί ὑποφέρουμε ἀπό αὐτό πού φαίνεται σάν πληθυσμιακή ἔκρηξη, ἐνώ τήν ἴδια στιγμή τεράστιες καί ὁμορφες περιοχές τῶν ΗΠ.Α. ἐρημίζονται ἀπό τούς κατοίκους τους. Τό φαινόμενο εἶναι θλιβερό, ἀλλά καμιᾶ προσπάθεια δέ γίνεται γιά τήν ἐξεύρεση πιθανῶν τρόπων ἀγροτικῆς ἀνόρθωσης καί κα-

λύτερης ισορροπίας. "Η, στις πυκνοκατοικημένες πόλεις για να βρεθούν λειτουργικά αντίστοιχα της χαμένης αυτάρκειας, διευρύνεται η οικογένεια και η κοινότητα.

Στή μεγαλούπολη υπάρχει πολλή ανομία κι ένα ανησυχητικό ποσοστό ψυχικών ασθενειών. "Η γνώμη μου είναι ότι ένας σημαντικός παράγοντας για τὰ πράγματα αυτά είναι η αίσθηση της αδυναμίας: είναι αδύνατο να δεσμεύσει κανείς τον έαυτό του ή να κάνει χρήσιμες διαπιστώσεις, όταν δέν μπορεί ν' αναλάβει κάποια πρωτοβουλία και να πάρει μέρος στη λήψη μιας απόφασης. "Αν είναι έτσι, θάπρεπε να προσπαθήσουμε να βρούμε νέα πρότυπα αποκέντρωσης αντί να κάνουμε τό αντίθετο. Δυστυχώς δέν υπάρχουν μελέτες αυτού του είδους, ενώ, από τήν άλλη μεριά, οι γραφειοκρατικές μέθοδοι κοινωνικής ψυχιατρικής επιδεινώνουν πιθανόν τις κοινωνικές ασθένειες. Είναι σίγουρο ότι περνάμε μιά πολιτική κρίση, γιατί παρόλο που οι τύποι της δημοκρατίας παραμένουν ανέπαφοι, τό περιεχόμενο όλοένα λιγοστεύει. "Η πολιτική ζωτικότητα που υπάρχει, θρίσκει τήν έκφρασή της με παράνομους τρόπους, αλλά οι τρόποι αυτοί δέν μπορεί τελικά παρά να οδηγήσουν είτε σε ανανέωση του συστήματος, είτε να εκφυλιστούν σε βία και μεγάλη άδικία. Στο μεταξύ, υπάρχει ένας πολλαπλασιασμός των μέσων ενγνιέρωσης και των εκπομπών, γιατί οι άνθρωποι πρέπει να ενγνιερώνονται και θέλουν να ενγνιερώνονται. Μόνο που η πλύση του έγκεφάλου και ο κομφορμισμός όφειλονται, εν μέρει, σ' αυτά ακριβώς τά μέσα ενγνιέρωσης.

Αυτές είναι μερικές από τις πιο σημαντικές συνθήκες εξαιτίας των οποίων η εκπαίδευση μας αποτυχαίνει στό σκοπό της: να μορφώσει. Είναι ανάγκη να βρούμε εναλλακτικές λύσεις για τήν εκπαίδευση.

Νόρθ Στράτφορντ, Νιού Χαμισάιρ
Ίούλιος 1964.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Ἡ παγκόσμια παγίδα

Μιά σύσκεψη ειδικῶν στό θέμα τῶν μαθητῶν πού ἐγκαταλείπουν τό σχολεῖο συγκαλεῖται γιά νά συζητηθεῖ τό περιβάλλον τῆς φτώχειας, τῶν πολιτιστικῶν στερήσεων, τῆς φυλετικῆς προκατάληψης, τῶν οἰκογενειακῶν καί συγκινησιακῶν ἀναστατώσεων, τό ξεριζωμια ἀπό τό οἰκεῖο περιβάλλον μιᾶς συνοικίας, τήν ἀστική, γενικά, εὐκολία μετακινήσεων. Κατά τή διάρκειά της, θ' ἀνακαλύψει εὐφρεῖς τρόπους γιά τήν ἐξουδετέρωση αὐτῶν τῶν συνθηκῶν, ἀλλά ἐλάχιστα θά φροντίσει γιά τή θεραπεία τους — δέν εἶναι αὐτή ἡ δουλειά τους. Μετά θά προτείνει μιᾶ προπαγανδιστική ἐκστρατεία (π.χ. «χωρίς σχολεῖο, δέν ὑπάρχει δουλειά») γιά νά ἐπαναφέρει τοὺς νεαροὺς στό σχολεῖο. Εἶναι ἐπιτακτική ἀνάγκη νά θρῖσκονται στό σχολεῖο.

Ἦστερα ἀπό ἕνα χρόνο, ἀποδείχεται ἀναγκαῖο νά συγκληθεῖ μιᾶ καινούργια σύσκεψη γιά ν' ἀσχοληθεῖ μέ τό ἀνησυχαστικό γεγονός ὅτι τό 75% καί πλέον ἀπό τοὺς «ἀπροσάρμοστους», πού μέ καλοπιάσματα ξαναγύρισαν, εἶχαν ἐγκαταλείψει καί πάλι τό σχολεῖο. Τά παιδιὰ αὐτά συνέχιζαν ν' ἀποτυγχάνουν, τά κίνητρά τους ἦταν ἀνεπαρκῆ. Τί ἀλλαγές πρέπει νά γίνουν στό σχολικό πρόγραμμα; Πῶς μποροῦν οἱ δάσκαλοι νά μάθουν τόν τρόπο ζωῆς τῶν χωρίς προνόμια παιδιῶν;

Τό θέμα πού σ' αὐτές τίς συσκέψεις κουκουλώνεται: περίεργα, εἶναι ἐκεῖνο πού ἀναζητεῖ τήν ἀλήθεια μέ ἄλλους τρόπους: Ἐπὶ πού προέρχονται οἱ ἀπροσάρμοστοι; Εἶναι ἡ ἐκπαίδευση πραγματικά καλή γι' αὐτούς ἢ πολύ καλή γιά ἄλλους; Ἀφοῦ αὐτοὶ πού θρῖσκουν τόσες δυσκολίες μέ τό παρόν σύστημα εἶναι τόσο πολλοί, δέν ἔπρεπε νά ψάξουμε νά θροῦμε ἕνα καλύτερο σύστημα; Ἡ — γιά νά μιλήσω πιό ἀπροκάλυπτα — ἀφοῦ ἡ ἐκπαίδευση εἶναι ὑποχρεωτική, δέν πρέπει νά ἐπανεξετάζουμε διαρκῶς τόν

Ισχυρισμό της ότι είναι ωφέλιμη; Είναι τάχα ο μόνος τρόπος μόρφωσης; Δέν είναι απίθανο ένας και μοναδικός τύπος κοινωνικού θεσμού να μπορεί να περιλάβει σχεδόν όλους τους νέους από δεκαεπτά ετών και πέρα; (Λέγεται ότι από τό 1970, τά 50% απ' αυτούς θά πηγαίνουν στό κολλέγιο).

Οί συσκέψεις διμωσ πού άφορούν τούς άπροσάρμοστους συγκαλούνται από επαγγελματίες εκπαιδευτικούς και δέν ύπάρχει ελπίδα ότι θά έγερθούν τόσο ούσιώδη έρωτήματα από μέρους τους. Άλλωστε, τά έρωτήματα αυτά δέν τά θέτουν οδτε και οί μή επαγγελματίες. Υπάρχει μιá μαιική προκατάληψη, πού ένισχύεται από τά δισεκατομμύρια πού σπαταλιώνται κάθε χρόνο, ότι οί έφηβοι πρέπει να συνεχίζου να πηγαίνουν στό σχολείο. Η μεσαιά τάξη γνωρίζει ότι δέν μπορεί να ύπάρξει επαγγελματικός συναγωνισμός — δηλ. θέση και μισθός — χωρίς πολλά διπλώματα. Έτσι, οί φτωχοί άνθρωποι άφέθηκαν να πεισθούν ότι τό πρώτο μέτρο για τή θεραπεία των διαρκώς αύξανόμενων στερήσεων τους, είναι να παλαίψου ν' άνεθούν τις ανώτερες βαθμίδες του σχολείου. Άμφισβάλλω διμωσ άν με τίς παρούσες συνθήκες ή με όποιοδήποτε μεταρρυθμίσεις, πού ένδέχεται να κάνει ή σημερινή σχολική διοίκηση, τό να πηγαίνεις στό σχολείο είναι ό καλύτερος τρόπος για τήν πλειοψηφία της νεολαίας να χρησιμοποιεί τό χρόνο της ζωής της.

Η μόρφωση είναι μιá φυσική κοινωνική λειτουργία κι ένα άναπόφευκτο φαινόμενο, μιá πού οί νέοι διαπαιδαγωγούνται από τούς μεγαλύτερους, κατευθύνονται ως προς τίς δραστηριότητές τους, και τάσσονται ύπέρ (ή κατά) των καθιερωμένων απ' αυτούς θεσμών. Οί μεγαλύτεροι με τή σειρά τους, διδάσκου, εκπαιδεύου, εκμεταλλεύονται και καταπιέζου τούς νέους. Άκόμα και ή παραμέληση των νέων (έκτός από τήν φυσική παραμέληση) έχει εκπαιδευτικές επιπτώσεις — όχι βέβαια τις χειρότερες πού μπορούν να ύπάρξου.

Η τυπική εκπαίδευση είναι ένα λογικό βοηθητικό μέσο για τήν άναπόφευκτη αυτή διαδικασία. έφόσον μιá δραστηριότητα μαθαίνεται καλύτερα όταν τήν άπομιμνήσει κανείς ή όταν ένα ειδικό πρόσωπο συγκεντρώνει τήν προσοχή του άλλου επάνω της και του τήν διδάξει. Άπό αυτό, καθόλου δέν συνάγεται ώστόσο ότι ή πε-

ρίπλοχη δομή ενός σχολικού συστήματος έχει μεγάλη σχέση με την παιδεία και — κυρίως — με την καλή παιδεία.

Ας δοῦμε με ποιόν τρόπο ένα έκτεταμένο σχολικό σύστημα γίνεται να μην έχει καμιά απόλυτως σχέση με την παιδεία. Τό σχολικό σύστημα της Νέας Υόρκης απορροφά 700 εκατ. δολάρια ετησίως, χωρίς να συμπεριλαμβάνονται σ' αυτά όρισμένα έκτακτα κονδύλια. Υπάρχουν 750 σχολεία, δεκαπέντε περίπου από τά δύο έως πέντε εκ. δολλαρίων τό καθένα ετησίως. Υπάρχουν 40.000 μισθωτοί. Πρόκειται για μία τεράστια επένδυση και είναι πολύ πιθανό ότι, όπως τό μεγαλύτερο μέρος της οικονομίας μας και σχεδόν δλόκληρο τό πολιτικό μας οικοδόμημα (μέρος του οποίου είναι τά δημόσια σχολεία μας), λειτουργεί άπλως για τό συμφέρον της, απασχολώντας περισσότερο από ένα εκατομμύριο ανθρώπους, σπαταλώντας πλούτο, και εξανθεμίζοντας χώρο και χρόνο, όταν κάτι άλλο δημιουργικότερο θά μπορούσε να γίνει. Πρόκειται για μία γιγάντια αγορά για τούς βιομήχανους σχολικών βιβλίων, για τούς εργολάβους οικοδομών και για τά άνώτερα εκπαιδευτικά ιδρύματα.

Τό βασικό σχέδιο αυτού του συστήματος είναι παλιό, αλλά παρόλο πού ή σημερινή λειτουργία του είναι έντελως διαφορετική στην κλιμάκωσή της και συνεπώς έχει διαφορετικό νόημα, εξακολουθεί να παραμένει τό ίδιο. Τό 1900, λογουχάρη, τό 6% των δεκαεπτάχρονων παιδιών άποφοιτούσαν από τό γυμνάσιο και λιγότερο από τό 1/2% πήγαιναν στό κολλέγιο, ενώ τό 1963 άποφοίτησαν από τό γυμνάσιο 65% και τό 35% άπ' αυτούς πήγαν σέ κάποιο άπ' αυτά τά ιδρύματα πού άποκαλούνται κολλέγια. Υπάρχει, όμοίως, μεγάλη διαφορά άνάμεσα σέ μία σχολική εκπαίδευση πού παρεμβάλεται στη ζωή μιās φάρμας ή μιās πόλης με πληθος μικροεπαγγέλματα, και μιās σχολικής εκπαίδευσης πού άποτελεί την μοναδική «σοβαρή» απασχόληση του παιδιού και συχνά τή μόνη επαφή του με τούς έγγλικούς. Έτσι, ένας άπαρχαιωμένος μάλλον θεσμός, έχει γίνει ο μόνος σχεδόν επιτρεπόμενος τρόπος άνάπτυξης. Παράλληλα, μαζί μ' αυτή την διασπάθηση (χώρου και χρόνου), υπάρχει μία αυξανόμενη τόνωση της μίας και μόνης περιορισμένης εμπειρίας, όπως αυτή εκδηλώνεται λ.χ. στην διαμόρ-

φωση του σχολικού προγράμματος και στά τέστ πού γίνονται σύμφωνα μέ τίς έκτός τόπου και χρόνου απαιτήσεις τών ανώτερων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Άκριθώς δπως ή άμερικάνικη κοινωνία σάν σύνολο οργανώνεται δλο και περισσότερο συγκεντρωτικά, έτσι και τό σχολικό σύστημα γίνεται δλο και περισσότερο πειθαρχικό σάν κέντρο αὐτῆς τῆς οργάνωσης.

Στό οργανωτικό πεδίο, τά σχολεία παίζουν ἕναν μὴ εκπαιδευτικό και ἕναν εκπαιδευτικό ρόλο. Ὁ μὴ εκπαιδευτικός ρόλος εἶναι πολύ σημαντικός. Στίς πρώτες σχολικές βαθμίδες, τά σχολεία εἶναι ἕνα εἶδος παιδικῶν σταθμῶν σέ μιά ἐποχή πού καταρρεῖ ή παλαιού τύπου οἰκογένεια και ἀναπτύσσεται μιά ὑπερβολική ἀστικοποίηση και ἀστική κινητικότητα. Στίς κατώτερες και ἀνώτερες γυμνασιακές βαθμίδες, ἀποτελοῦν ἕναν κλάδο τῆς ἀτυνομίας προμηθεύοντας ἀστυφύλακες και στρατόπεδα συγκέντρωσης πού στό διάγραμμα τοῦ προϋπολογισμοῦ φιγουράρουν κάτω ἀπό τήν ἐπικεφαλίδα «Ἐκπαιδευτικό Πρόγραμμα». Ὁ εκπαιδευτικός ρόλος ἔγκειται, σέ γενικές γραμμές, στό νά προμηθεύει — μέ δαπάνες τῶν γονέων και τοῦ κοινού — μαθητευόμενους γιά τίς διάφορες ἐταίρειες, τίς κυβερνητικές ὑπηρεσίες και τό ἴδιο τό διδασκαλικό ἐπάγγελμα, καθώς και νά διδάσκει τούς νέους, δπως εἶπε ὁ Ἐπίτροπος γιά τήν Παιδεία τῆς Νέας Ὑόρκης (στήν περίπτωση Wortley), «νά χειρίζονται ἐποικοδομητικῶς τά προβλήματα προσαρμογῆς των στήν ἐξουσία».

Τά δημόσια σχολεία τῆς Ἀμερικῆς ὑπῆρξαν πραγματικά μιά ἰσχυρή και ἐνισχυμένη δύναμη γιά τήν ἀποδημοκρατικοποίηση ἑνός μεγάλου και μικτοῦ πληθυσμοῦ. Θά πρέπει ὅμως νά προσέξουμε και νά τά ἐπανεκτιμήσουμε γιατί, καθώς οἱ συνθήκες ἀλλάζουν, μεταβάλλονται σέ παγκόσμια παγίδα και ή δημοκρατία ἀρχίζει νά μοιάζει μέ στρατιωτική πειθαρχία.

Ἐς μοῦ ἐπιτραπεί ν' ἀφιερῶσω μερικές γραμμές στήν καταναγκαστική φύση τοῦ σχολικοῦ συστήματος. Τό 1961, στό περιοδικό *Τό Παιδί, ὁ Γονέας και ὁ Κράτος*, ὁ Τζέιμς Κόναντ ἀναφέρει τό ἐκδεχόμενα ἀσυμβίβαστο μεταξύ «ατομικῆς ἐξέλιξης» και «ἐθνικῶν ἀναγκῶν». Αὐτό, κατά τή γνώμη μου, ἀποτελεῖ μιά διαχωριστική γραμμή στήν ἀμερικάνικη φιλοσοφία τῆς ἐκπαίδευσης

καί μᾶς γυρίζει πίσω στήν ἰδεολογία τῆς Αὐτοκρατορικῆς Γερμανίας ἢ σέ μιά σύγκριση μέ τήν σύγχρονη Ρωσία.

Ὅταν ὁ Τζέφερσον καί ὁ Μάντισον συνέλαβαν τήν ἰδέα τῆς ὑποχρεωτικῆς φοίτησης, ἓνα τέτοιο ἀσυμβίβαστο θά ἦταν ἀδιανόητο. Ζούσαν καί οἱ δυο μέσα στό κλίμα τοῦ Διαφωτισμοῦ, ἦταν ἔντονα ἐπηρεασμένοι ἀπό τίς κογγρεγετησιοναλιστικές ἰδέες καί ἔκαναν θέβαια μιά ἐπανάσταση. «Πολίτης» γι' αὐτούς σήμαινε δημοουργός κοινωνίας καί ὄχι «συμμετέχων» ἢ «προσαρμοζόμενος» στήν κοινωνία. Εἶναι φανερό ὅτι θεωροῦσαν τούς ἑαυτούς τους καί τούς φίλους τους σάν πολίτες μέ ὑπαρξιακό τρόπο, ἄν μπορῶ νά μιλήσω ἔτσι· ἡ κοινωνική δραστηριότητα ἦταν γι' αὐτούς ἀνάσα ζωῆς. Προφανῶς οἱ ἀντιλήψεις αὐτές ἀνίχνουν σ' ἓνα κόσμο πού ἔχει περάσει καί ἔρχονται σέ διαμετρική ἀντίθεση μέ τήν τωρινή πολιτική μας πραγματικότητα ὅπου οἱ βασικοί κανόνες καί συχνά τό ἀποτελεσματικά προκαθορίζονται.

Γιά τόν Τζέφερσον ὁ λαός ἔπρεπε νά διδάσκεται γιά νά πολλαπλασιάζονται οἱ πηγές τῆς πρωτοβουλίας τοῦ πολίτη καί γιά νά καθίσταται ὁ ἴδιος φρουρός τῆς ἐλευθερίας. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἔπρεπε νά μάθουν γράμματα καί νά μελετοῦν τήν Ἱστορία, ὥστε νά εἶναι σέ θέση νά κάνουν συνταγματικές καινοτομίες καί νά ὑπερασπίζονται μέ ζήλο τούς ἐλεύθερους θεσμούς, πράγμα πού ἀποτελοῦσε καί τό ἠθικό δίδαγμα τῆς Ἱστορίας. Μερικοί ἄλλοι ἔπρεπε νά σπουδάσουν τεχνολογία καί φυσικές ἐπιστῆμες γιά νά κάνουν ἀνακαλύψεις καί νά παράγουν χρήσιμα ἀγαθά γιά τή νέα χώρα. Ποιοί εἶναι, ἀντίθετα, οἱ δικοί μας κοινωνικοί λόγοι γιά τούς ὁποίους ὑποχρεώνουμε τούς ἀνθρώπους νά μάθουν γράμματα, κλπ.; Τό νά ἐπεκτείνουμε τήν οἰκονομία, τό νά καταλαβαίνομε τά μαζικά μέσα ἐπικοινωνίας καί τό νά ἐκλέγομε ἀνάμεσα στούς δύσκολα διακρινόμενους μεταξύ τους Δημοκράτες καί Ρεπουμπλικάνους. Ὁ προγραμματισμός καί ἡ λήψη τῶν ἀποφάσεων ἀνατίθενται σέ κορυφαίους μάνατζερς. Τό πολύ πού μπορεῖ νά κάνει τό ἐκλογικό σῶμα — κι αὐτό σέ σπάνιες περιπτώσεις — εἶναι νά χρησιμεύσει σάν ὁμάδα πίεσης. Μιά νέα ἔμφαση δίνεται στή διδασκαλία τῶν ἐπιστημονικῶν μαθημάτων (θά μιλήσουμε γιά τό θέμα αὐτό σ' ἓνα ἄλλο κεφάλαιο), ἀλλά ἡ μεγάλη πλειοψηφία τοῦ

λαού δέν θά χρησιμοποήσει ποτέ τίς γνώσεις αυτές καί θά τίς ξεχάσει. Οί άνθρωποι έγιναν καταναλωτές.

Μιά άλλη μεγάλη ώθηση στην υποχρεωτική εκπαίδευση δόθηκε από τή νέα μορφή εκβιομηχάνισης καί από τήν επέκταση τών αστικών κέντρων κατά τή διάρκεια τών τριών τεσσάρων δεκαετιών πού ακολούθησαν τόν Έμφύλιο Πόλεμο, πού υπήρξε επίσης μιά εποχή ύψηλου ποσοστού μετανάστευσης. Έδώ, οι απαιτήσεις του σχολικού προγράμματος ήταν περισσότερο προηγούμενες: στό Δημοτικό, ανάγνωση καί αριθμητική στα κολλέγια, επαγγελματικές ειδικότητες για τήν επέκταση της οικονομίας. Καί πάλι όμως δέν θά μπορούσε νά μιλήσει κανείς για άσμιόβαστο ανάμεσα στην «άτομική εξέλιξη» καί στις «έθνικές ανάγκες», γιατί ή κοινωνία εκείνη θεωρούνταν άνοιχτή κοινωνία, μέ πληθος δυνατότητες για τόν καθένα. Από τυπική άποψη, τά μυθιστορήματα του Όράτσιου "Αλτζερ (του νεώτερου), θεωρούν τήν εκπαίδευση σάν ήθικά καί ουσιαστικά εξαιρετική για νά πάει κανείς μπροστά επίσης, δέν υπάρχει άμφιβολία ότι οι μετανάστες έβλεπαν τήν όρμη-πρός-έπιτυχία σάν μιά ανθρώπινη αξία για τά παιδιά τους. Καί πάλι ώστόσο τό σχολικό σύστημα δέν ήταν παγίδα. Τό 94% πού τό 1900 δέν τελείωναν τό γυμνάσιο, είχαν άλλες ευκαιρίες στη ζωή τους, μεταξύ τών όποιων περιλαμβανόταν ή δυνατότητα νά κάνουν πολλά χρήματα ή νά διακριθούν στην πολιτική. Σέ γενικές γραμμές όμως, ή κατάσταση εκείνη δέν αντιστοιχούσε στην τωρινή. Σήμερα υπάρχει μεγάλη κοινωνική μεταβλητότητα καί ευκαιρίες για άνοδο (μέ εξαίρεση μόνο τίς έθνικές μειονότητες στις όποιες αναφερόμαστε κυρίως όταν μιλάμε για «άπροσάρμοστους»), αλλά οι κοινωνικές συνθήκες καί οι διέξοδοι στενεύουν ολοένα καί περισσότερο, σκληραίνουν καί γίνονται άδιαπέραστες. Οί περισσότερες επιχειρήσεις κατακερματίζονται από τά φεουδαρχικού τύπου συγκροτήματα ή από τό Κράτος, καί τά συγκροτήματα αυτά είναι πού καθορίζουν τά προσόντα. Οί φιλοδοξίες του μέσου ανθρώπου πρέπει ν' ανταποκρίνονται σ' αυτούς τούς κανόνες, αλλιώςίτιχα ό μέσος άνθρωπος άποτυγχάνει. Όσοι δέν έχουν ιδιαίτερες Ικανότητες (ταλέντο) ή προέρχονται από χαμηλά στρώματα, δέν μπορούν καν νά επιδιώσουν μέσα σέ μιά αξιοπρεπή φτώχεια. Τά προσόντα για τήν επιδίωξη είναι κατά μέγα μέρος άκαδημαϊκά καί τ' άποχτάει

κανείς μονάχα στά σχολεία και στά πανεπιστήμια. 'Αλλά μιά τέτοια εκπαίδευση παύει: νά έχει ήθικό νόημα ή νά μπει τόν άνθρωπο στην κοινωνία.

Δέν έχουμε μιά ανοιχτή οικονομία. 'Ακόμα κι όταν οι δουλειές δέν σπανίζουν, τά οικονομικά συγκροτήματα και τό Κράτος υπαγορεύουν τίς δυνατότητες τών επιχειρήσεων. 'Η General Electric έφορμά στά γυμνάσια, ή IBM στά κολλέγια, και ξαφρίζουν δρους άπ' τούς νέους έχουν σπουδάσει μέ δημόσιες ή ιδιωτικές δαπάνες. (Τά διδάκτρα στό κολλέγιο φτάνουν τά 6.000 δολάρια κι αυτά υπολογίζονται: σάν τό ένα τρίτο ή και λιγότερο της πραγματικής δαπάνης γι' αυτό πού ονομάζεται: «εκπαίδευση και εκπαιδευτική διαχείριση».) 'Ακόμα κι ένα άπλό κατάστημα ζητάει δίπλωμα άπό τούς πωλητές του, όχι τόσο γιά τά προσόντα πού προϋποθέτει όσο γιατί θεωρείται σάν έγγύηση ενός σωστού χαρακτήρα: τακτικού και ήπιου. 'Από γενικότερη άποψη, έφόσον οι κυβερνήτες μας έχουν επιλέξει: την εξάπλωση της οικονομίας μ' έναν κλαστικό ρυθμό ζωής, και έφόσον οι μεγάλες Δυνάμεις του κόσμου έχουν αποδουθεί σέ μιά κούρσα εξοπλισμών και διαστημικού ανταγωνισμού, υπάρχει μιά εθνική ανάγκη γιά μεγάλο αριθμό άπόφοιτων ειδικά εκπαιδευμένων. 'Έτσι, ακόμα και γιά τούς έπιλεκτους, ό σκοπός είναι: άσχετος μέ την κοινωνική μύηση, την πορεία πρós μιά ανοιχτή κοινωνία ή πρós την άτομική εύτυχία, ενώ οι άλλοι ξόδεψαν χρόνο και προσπάθεια γιά νά βρεθούν τελικά στό περιθώριο. Μερικοί άπ' αυτούς έγκαταλείπουν τόν άγώνα.

Λέγεται ότι τά σχολεία μας εξαρτώνται άπό τίς «άξίες της μεσαιάς τάξης», αλλά πρόκειται: γιά μιά λαθεμένη και παραπλανητική χρήση λέξεων. Τά σχολεία αντιπροσωπεύουν όλο και λιγότερο όποιοσδήποτε ανθρώπινες άξίες και οδηγούν άπλούστατα σέ μιά μη-χανική προσαρμογή στό σύστημα.

'Εξαιτίας της αυξανομένης άποτυχίας τών σχολείων ν' ανταποκριθούν στις ανάγκες της φτωχής μάζας τών πόλεων, δημιουργήθηκε μιά σειρά άπό έπιχειρήσεις (όπως λ.χ. οι 'Όσκαρ Λιούις, Πατρίτσια Σέξτον, Φράνκ Ράισμαν, ακόμα και ό 'Εντγκαρ Φρίνγκεμπεργκ), οι όποιοι βεβαιώνουν ότι υπάρχει μιά «κουλτούρα της φτώχειας» πού δέν άρμόζει στά σχολεία της «μεσαιάς τάξης», αλλά ή έποία έχει τίς δικές της άρετές: αυθορμητισμό, κοινωνικότητα

τα, ζωτικότητα. Αυτό ύπονοει ότι ή «μεσαία τάξη», παρά τις άρετές της, είναι μονομανής, προκατειλημμένη, αεμόντυφη.

Άπό παιδαγωγική άποψη, ή επίγνωση αυτή είναι άπαραίτητη. 'Ο δάσκαλος πρέπει νά προσπαθει νά πλησιάσει τό κάθε παιδί σύμφωνα μέ τά στοιχεία πού περικλείνει: τό περιβάλλον του, τις συνήθειές του, τή γλώσσα πού καταλαβαίνει. Άν όμως ληφθει σαν κάτι περισσότερο από τεχνική, τότε είναι μιά καταστροφική αντίληψη. 'Ο φιλοσοφικός σκοπός τής παιδείας είναι νά θγάξει τόν καθένα από τήν άπομονωμένη τάξη του και νά τόν μπάζει μέσα στην άνθρωπότητα. 'Η σύνεση και ή ύπευθυνότητα δέν είναι άρετές τής μεσαίας τάξης αλλά ανθρώπινες άρετές. Τό ίδιο και ή αόθρομησία και ή σεξουαλικότητα δέν είναι δυνάμεις τών άπλών ανθρώπων αλλά τής ανθρώπινης ύγείας. Έχει κανείς τήν έντύπωση ότι οι κοινωνιοψυχολόγοι δέν προσδλέπουν σε μιά ανθρώπινη κοινότητα αλλά σ' ένα μέλλον όπου οι ιδεοληπτικοί θά φροντίσουν για τούς παρορμητικούς!

Στήν πραγματικότητα, μερικές από τις πιο σημαντικές ιδιότητες πού ιστορικά άνήκουν στη μεσαία τάξη, έμπαίζονται από τά σχολεία: ή άνεξαρτησία, ή πρωτοβουλία, ή άκρα τιμότητα, ή ειλικρία, ή χρησιμότητα, ό σεβασμός προς τήν πολύπλευρη γνώση. Περισσότερο από άστικά, τά σχολεία μας έχουν γίνει μάλλον μικροαστικά, γραφειοκρατικά, καιροσκοπικά, «προσγειωμένα», μέτρια και νεοπλουτιστικά. Στις ανώτερες τάξεις και στά κολλέγια, συχνά άποπνέουν έναν κυνισμό πού άνήκει στους παρακμασμένους άριστοκράτες.

Όπως είναι φυσικό, ή νεολαία τής φτωχής και μεσαίας τάξης αντιδρά διαφορετικά στη μικροαστική άτμόσφαιρα. Για πολλά φτωχά παιδιά τό σχολείο είναι νοικοκυρεμένο και έχει τροφή, σε αντίθεση μέ τό χάος πού επικρατεί στα πεινασμένα σπίτια τους' μπορεί μάλιστα νά είναι κι ένδιαφέρον γιατί έχει παιχνίδια και βιβλία πού από τό σπίτι τους λείπουν έντελώς. Παράλληλα, ή επιθυμία για τήν καλύτερευση τής τύχης του παιδιού, πού από τήν πλευρά του γονιού τής μεσαίας τάξης μπορεί νά πάρει μιά μανιώδη και καταπιεστική μορφή, για τόν φτωχό γονιό άποτελεί μιά άγαπητή φιλοδοξία. Υπάρχει εδώ μιά μελαγχολική ειρωνία. Τό σχολείο πού για ένα φτωχό Νεγράκι άποτελεί ίσως μεγάλη χαρά

καί εύκαιρία, είναι πιθανό νά τοῦ προξενεῖ τρόμο, ἐνώ γιά τό παιδί τῆς μεσαιᾶς τάξης θά ἦταν ἴσως καλύτερο νά μήν πηγαίνει στό «καλό» σχολεῖο τοῦ προαστίου πού μένει.

Ἄλλα φτωχά παιδιά πού συνωθοῦνται σ' ἕνα χῶρο πού δέν ταιριάζει στήν κατάστασή τους, γιά τόν ὁποῖο δέν είναι προετοιμασμένα ἀπό τό περιβάλλον τους, καί ὁ ὁποῖος δέν τά ἐνδιαφέρει, ἀναπτύσσουν ἀπό ἀντίδραση μιᾶ ἠλίθια συμπεριφορά πού ἔρχεται σέ ἀντίθεση μέ τή συμπεριφορά τους στό δρόμο ἢ στό γήπεδο. Τά παιδιά αὐτά μένουν πίσω στά μαθήματα, τό σκάζουν ἀπό τό σχολεῖο καί τελικά τό ἐγκαταλείπουν. Ἄν ἡ κατάσταση στό σχολεῖο εἶναι ἄχρηστη καί ὀλαπτική γι' αὐτά, θά πρέπει νά ὁμολογήσουμε ὅτι ἡ ἀντίδρασή τους εἶναι σωστή. Ἄπό κεῖ καί πέρα βέβαια οἱ εύκαιρίες γιά μιᾶ ἀξιοπρεπή ζωὴ ἐλαχιστοποιοῦνται, ἀλλά, ὅπως θά δοῦμε παρακάτω, ἡ συνηθισμένη προπαγάνδα (ὅτι τό σχολεῖο εἶναι ὁ δρόμος πού ὀδηγεῖ στοὺς ὕψηλούς μισθοὺς) γιά τά περισσότερα φτωχά παιδιά εἶναι ψέμα. Ἄλλωστε ἡ αὔξηση τῆς σιγουριάς τους εἶναι συζητήσιμη καί δέν ἀξίζει: τίς ταλαιπωρίες πού συνεπάγεται.

Ἡ συνεντὴ κοινωνική πολιτική θά ἦταν νά μήν κρατοῦμε αὐτά τά παιδιά στό σχολεῖο (καί σίγουρα νά μήν τά στέλνουμε στό γυμνάσιο), ἀλλά νά τά μορφώνουμε μέ ἄλλους τρόπους καί νά τοὺς παρέχουμε τὴν εύκαιρία γιά μιᾶ κόσμια ζωὴ. Πῶς; Παρακάτω θά διακινδυνέψω μερικές προτάσεις. Πρὸς τό παρόν, τό καλύτερο πού ἔχουμε νά κάνουμε κατὰ τὴ γνώμη μου εἶναι νά συγκαλοῦμε τίς συνελεύσεις μας γιά νά ἐξετάσουμε αὐτό τό θέμα καί νά πάψουμε νά μιλάμε γιά τοὺς «ἀπροσάρμοστους». Δυστυχῶς ὁμως ἡ κοινωνία δέν ἐνδιαφέρεται πραγματικά γιά τό θέμα. Τό ἐνδιαφέρον τῆς γιά τά παιδιά πού ἐγκαταλείπουν τό σχολεῖο ξεκινάει κυρίως ἀπό τό γεγονός ὅτι ἀποτελοῦν ἐνόχληση καί ἀπειλή γι' αὐτήν, ἐπειδὴ δέν εἶναι σέ θέση νά τά κοινωνικοποιήσει μέ τόν ὑπάρχοντα μηχανισμό.

Ἀριθμητικά πολύ περισσότερα ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἐκδηλα «ἀπροσάρμοστους» τῶν δεκάξη χρονῶν, ὥστόσο, εἶναι τά παιδιά πού προσαρμόζονται μέν στό σχολεῖο ἀπὸ τὴν ἡλικία τῶν ἐξῆ μέχρι τῶν δεκάξη ἢ τῶν εἴκοσι, ἀλλά πού «δραπετεύουν» ἐσωτερικά καί τό ρίχνουν στήν ὄνειροπόληση, σπαταλώνοντας τίς μέρες τους καί ἀπαλλοτριώνοντας τὴν ἐλευθερία τους. Πολλά ἀπ' αὐτά τά παιδιά προ-

έρχονται από τη μεσαία τάξη, από περιβάλλοντα όπου υπάρχει έ-
πάρκεια τροφής, μερικά βιβλία και κάποια επαφή με την τέχνη,
άλλα όπου ή νεολαία διαφθείρεται από την προοπτική του χρήματος
και της κοινωνικής ανόδου και — τό κυριότερο — δέν τολμάει
νά διακινδυνέψει τό μόνο πρότυπο ζωής πού ξέρει.

Ή από τά σχολεία και τά μαζικά μέσα ενημέρωσης μάλλον, πα-
ρά από τό σπίτι και τούς φίλους τους, μαθαίνουν οί πολίτες μας δ-
λων τών τάξεων ότι ή ζωή είναι: μιά αναπόφευκτη ρουτίνα, άπο-
προσωποποιημένη, πού οί βαθμίδες της έξαγοράζονται· ότι είναι
καλύτερο νά συμβιβάζεσαι και νά σωπαίνεις· ότι δέν υπάρχει χώ-
ρος για άυθορμητισμό, φανερή σεξουαλικότητα, ελεύθερο πνεύμα.
Διαπαιδαγωγημένοι από τά σχολεία, ακολουθούν όλοι ίδιες ποιό-
τητας επαγγέλματα, κουλτούρα, πολιτικές πεποιθήσεις. Αύτή είναι
ή παιδεία, ή άντι-παιδεία πού διαθέτουμε: κοινωνικοποιούμε τίς
έθνικές νόρμες και στρατικοποιούμε τίς έθνικές «ανάγκες».

Ή Ο Τζών Ντιούη είχε τήν άφελή έλπίδα ότι τά σχολεία θά μπο-
ρούσαν ν' αποτελούν μιά κοινότητα κάπως καλύτερη από τήν κοι-
νωνία και νά χρησιμεύουν σάν μοχλός για τήν κοινωνική αλλαγή.
Στήν πραγματικότητα, τά σχολεία μας αντικατοπτρίζουν πιστά τήν
κοινωνία μας, μέ τή διαφορά ότι τονίζουν πολλά από τά χειρότε-
ρα χαρακτηριστικά της και διατηρούν τά άρνητικά γνωρίσματα
των άκαδημαϊκών μας ιδρυμάτων όλων τών καιρών και όλων τών
τόπων.

Ής εξετάζουμε ρεαλιστικά έξη σημεία του σχολείου πού άπορ-
ρίπτουμε.

1. Ή υπάρχει μιά διαδεδομένη άνησυχία για τά παιδιά πού δέν
μαθαίνουν νά διαβάσουν, και έντονη έπιχειρηματολογία υπέρ της
μεθόδου μέ τήν όποία διδάσκεται ή άνάγνωση. Πραγματικά, ή άνι-
κανότητα του παιδιού για άνάγνωση είναι μιά σχολική δυσχέρεια
μέ συσσωρευτικές ιδιότητες πού έχει σάν αποτέλεσμα ένα όδυνηρό
αίσθημα κατωτερότητας και οδηγεί στό «σκασίαρχείο» και στην
έγκατάλειψη του σχολείου. Ή άνάγνωση είναι βασικός παράγον-
τας για τήν σχολική έπιτυχία (όλα τά μαθήματα έξαρτώνται άπ'
αυτή) και κατά συνέπεια για τήν κοινωνική άνοδο πού έγγυάται
τό δίπλωμα. Έντούτοις, μέσα σέ όλη αυτή τήν άνησυχία και τήν
έπιχειρηματολογία, δέν γίνεται πλέον καμιά μνεία για τήν έλευ-

θερία και την ανθρώπινη καλλιέργεια που υποτίθεται ότι εξασφαλίζει ή παιδεία.

Κατά τη γνώμη μου, εδώ υπάρχει κάτι κίβδηλο. Ἀλλάζοντας μέθοδο, ἄς δοῦμε λοιπόν ψυχρά αὐτή τὴν «ἀνάγνωση» και ἄς ἐξετάσουμε ἂν ἔχει πραγματικά τὸ βάρος πού τῆς ἀποδίδουμε ἔξω ἀπὸ τὸ σχολεῖο πού ἀναλαμβάνει νά τῆ διδάξει και μερικές φορές ἀποτυχαίνει στὴν προσπάθειά του.

Μέ τὸν κινηματογράφο, τὴν τηλεόραση και τὸ ραδιόφωνο πού μποροῦν νά παρακολουθήσουν και οἱ ἀγράμματοι, δέν ὑπάρχει σίγουρα ἔλλειψη «ἐπικοινωνίας». Δέν μποροῦμε νά ποῦμε ότι, ὅπως συμβαίνει μέ τὰ θεωρητικά ἢ τὰ τεχνικά μαθήματα, τὸ ἀναγνωστικό ὕλικὸ τῆς μεγάλης πλειοψηφίας τῶν μαθητῶν εἶναι κατὰ ὁποιοδήποτε τρόπο ἀνώτερο ἀπὸ τὸ περιεχόμενο αὐτῶν τῶν ἄλλων μέσων ἐπικοινωνίας. Στὸ παρὸν μάλιστα στάδιο τῆς τεχνολογίας και τῆς οἰκονομίας, εἶναι πιθανόν λιγότερο ἀληθινὸ ἀπ' ὅσο ἦταν στὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνα (τὴν ἐποχὴ τῆς μεγάλης ὄθησης γιὰ καθολικὴ φοίτηση) — τώρα πού ἡ μαζικὴ διδασκαλία τῆς ἀνάγνωσης εἶναι ἀπαραίτητος παράγοντας γιὰ τὴ λειτουργία τῆς παραγωγῆς και τοῦ ὑπαλληλικοῦ συστήματος. Ὅτι κάνει ἀναγκαῖα τὴ σχολικὴ φοίτηση, εἶναι μᾶλλον τὸ εἶδος τῆς ἀτυχεῖς μας πολεοδομίας, τῆς πολιτικῆς και τοῦ ἐμπορικοῦ μας συστήματος. Ἀλλὰ αὐτὰ δέν εἶναι καθόλου θαυμάσια.

Θά καταφέρναμε ἴσως ν' ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ τὴν παρούσα κατάσταση, ἂν μπορούσαμε νά πείσουμε ἕνα μεγάλο μέρος τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου νά μὴ διαβάξει. Ἄν οἱ ἄνθρωποι δέν ἦταν τόσο καλά «πληροφορημένοι», θά ἦταν δυσκολότερο νά τοὺς ἐπιβάλλεις στρατιωτικὴ κειθαρχία. Ὅπως συνήθιζε νά τονίζει ὁ Νόρμπερτ Βίνγκερ, κάθε ἐπανάληψη ἑνὸς κλισιᾶ αὐξάνει ἀπλῶς τὸν θόρυβο και ἐμποδίζει τὴν ἐπικοινωνία. Μέ λιγότερες γραμματικές γνώσεις, θ' ἀναπτυσσόταν περισσότερο ὁ λαϊκὸς πολιτισμὸς. Ἐνα μεγάλο ποσοστὸ ἀπὸ τὸ ἄγχος τοῦ συμπλέγματος κατωτερότητας θά ἀποφεύγονταν ἂν οἱ νέοι δέν ἦταν ὑποχρεωμένοι ν' ἀντιμετωπίζουν ἕνα πιθανόν μὴ ἀναγκαῖο πρότυπο μὀρφωσης. Ἡ σοβαρὴ γνώση θά ἦταν ὠφέλιμη μονάχα ἂν ἡ κοινωνία δέν ἦταν γεμάτη ἀπὸ σκύδαλα, φέμα και κενές λέξεις. Καί τὸ πιὸ σημαντικό: πιθανόν περισσότεροι ἄνθρωποι θά ἀποχτοῦσαν ἀθηνεϊκὴ μὀρφωση ἂν μπο-

ρούσαμε να καταλάβουμε ότι η ανάγνωση δεν είναι θέμα διδασκαλίας, αλλά μιá ειδική χρήση τέχνη με κατάλληλο περιεχόμενο, φαντασία και αλήθεια· όχι ένα μέσο για να μεταδίδουμε αποφάσεις και διαφημίσεις. (Ή διαφήμιση είναι μιá τυπική περίπτωση: όταν ο σκοπός της διαφήμισης ήταν να δώσει μιá πληροφορία—λ.χ. «Στήν οδό Μπάρκλεϋ, αφήχθη νέο φορτίο παστών ψαριών πολύ καλής ποιότητας» — ήταν χρήσιμο να ξέρεις να τη διαβάσεις, αλλά όταν επιδίωξη της διαφήμισης είναι να δημιουργήσει μιá σύνθετη ανάγκη, είναι καλύτερο να μην ξέρεις να τη διαβάσεις.)

2. Μέ τά σημερινά κίνητρά τους, τά σχολεία δεν είναι κατάλληλα να διδάξουν αυθεντικά γράμματα, να διδάξουν ανάγνωση σάν ένα μέσο απελευθέρωσης και καλλιέργειας. Άμφιβάλλω μάλιστα αν οι περισσότεροι από μās πού διαβάζουμε και γράφουμε σοβαρά τήν αγγλική γλώσσα, τή μάθαμε ξεκινώντας από τό «gun, spot, gun» και πηγαίνοντας στό Silas Marner. Θάλεγα μάλλον πώς, παίρνοντας ορισμένες βασικές αρχές είτε από τά σπίτια μας, είτε από τίς δύο πρώτες τάξεις, μάθαμε πραγματικά να διαβάζουμε με τή δική μας θέληση και αναζήτηση, ακολουθώντας τήν κλίση μας και σκύθοντας πάνω σε βιβλία πού οι σχολικοί βιβλιοθηκάριοι θεωρούν ακατάλληλα για τήν ηλικία μας!

Ένας μεγάλος νευρολόγος μου έλεγε ότι τό πρόβλημα δεν είναι πώς να διδάξεις ανάγνωση αλλά πώς να μάθεις γιατί ορισμένα παιδιά δεν καταφέρνουν να μάθουν να διαβάζουν. Λαβαίνοντας υπόψη τά στοιχεία πού παρέχει στό παιδί τό περιβάλλον ενός αστικού κέντρου, θάπρεπε κάθε φυσιολογικός οργανισμός να προσαρμόζεται αυθόρμητα στό σχολικό σύστημα. Ποιό είναι τό εμπόδιο; Είναι σχεδόν αποδειγμένο, για πολλά παιδιά, ότι τό εμπόδιο συνίσταται ακριβώς στο ότι πηγαίνουν στο σχολείο, επειδή τό σχολείο, με τόν παράξενο ρυθμό λειτουργίας του, έξοστρακίζει τό αυθόρμητο ενδιαφέρον και επιβάλλει έξωγενείς προς τήν ύψη του άμοιβές και τιμωρίες. (Σέ πολλά μη προνομομυχα σχολεία ο δείχτης νοημοσύνης πέφτει σταθερά όσο μεγαλώνει τό χρονικό διάστημα πού τά παιδιά πηγαίνουν στο σχολείο.) Πολλά απ' αυτά τά καθυστερημένα στην ανάγνωση παιδιά, θά ήταν πιά τυχερά ίσως αν γύριζαν στους δρόμους.

Άς πούμε όμως και κάτι για τήν «πετυχημένη» διδασκαλία ά-

νάγνωσης και γραφής στα σχολεία. 'Αλλά πρώτα, ως ρίξουμε μιὰ ματιά στη μέθοδο πού χρησιμοποιεί ή Σύλβια "Αστον - Γουώρνερ στη διδασκαλία τών μικρών Μαορί. Τούς δάζει πρώτα νά βροῦνε τίς δικές τους λέξεις, τήν ιδιαίτερη λέξη - σύμβολο πού έχουν για τό φόβο, τόν πόθο ή τήν απογοήτευση πού βασανίζει τό παιδί εκείνη τή μέρα· ή λέξη αὐτή γράφεται πάνω σέ χοντρό χαρτόνι· τό παιδί τή μαθαίνει άμέσως και δέν τήν ξεχνάει ποτέ· και σύντομα άποχτάει ένα συναρπαστικό, έν και παράξενο, λεξιλόγιο. 'Από τήν άρχή, τό γράψιμο είναι κάτι· ανάγκη πρακτικό, μαγικό, και άποτελει φυσικά μιὰ άπλή προέκταση τής διμιλίας — είναι ή καλύτερη και σαφέστερη διμιλία, αὐτό πού πραγματικά θάπρεπε νά είναι ή γραφή. "Ο,τι γράφει κανείς είναι αὐτό πού πασχίζει νά πεί. Τί κάνουμε έμεις στα σχολεία μας; Χρησιμοποιούμε τρία μιὰς μηχανιστικής διαδικασίας κι αὐτά τά τρία προκαλοῦν ζημιὰ στόν αὐθόρμητο λόγο, στη σαφή έκφραση, στην εύκολη κατανόηση. 'Αναπόφευκτα δημιουργοῦν στα περισσότερα παιδιά μιὰ άπωθητική στάση άπέναντι στη «γραφή», σάν έντελώς διαφορετική από τήν διμιλία, μέ τήν όποία οι δάσκαλοι τών κολλεγίων προσπαθοῦν άργότερα νά τά θγάλουν πέρα στις 'Εκθέσεις τών πρωτοετῶν. Τό ίδιο και ή άνάγνωση κατατάει μιὰ μηχανιστική διαδικασία σημείων, όπως στα διαγωνιστικά τέστ λογουχάρη, πού δέν έχουν καμιά σχέση μέ τήν έμπειρία.

(Μέχρι πρόσφατα, ή ίδια άποθαρρυντική μεθοδολογία κυνηγοῦσε και τή μουσική ή πλαστική έκφραση τών παιδιῶν, αλλά έγιναν προσπάθειες για μιὰ επιστροφή στόν αὐθορητισμό, εξαιτίας νομίζω (κατά μέγα μέρος) τής γενικής επανάστασης πού έγινε στη μοντέρνα τέχνη και τή μουσική θεωρία. Στη διδασκαλία τής επιστήμης, ύπάρχει αὐτή τή στιγμή μιὰ ισχυρή τάση για ένθάρρυνση τής φαντασίας περισσότερο και όχι για έξαρτημένες «άπαντήσεις». Στη διδασκαλία τών ξένων γλωσσῶν, ή έμφαση τώρα δίνεται στη ζωτική ύποχρέωση και ανάγκη τής διμιλίας. Στην άνάγνωση και στη γραφή ωστόσο, ή κατεύθυνση ήταν αντίστροφη: ακόμα και ή προοδευτική εκπαίδευση ξαναγύρισε στο συλλαβισμό. Οι τέχνες αὐτές θεωροῦνται άπλως σάν «εργαλεία».)

3. Οι νέοι σωστά αντίστέκονται στόν περιορισμό τής ζωτικότητας. 'Αλλά — τουλάχιστον στη Νέα 'Υόρκη άπ' όπου έχω άμεινες

σχολικές εμπειρίες — πολλοί δάσκαλοι (και οι υπεύθυνοι που επιβλέπουν τις τάξεις τους) ενεργούν σάμπως ή προοδευτική εκπαίδευση να μη μας έχει αποδείξει τη σημασία που έχει ο θόρυβος και η ελευθερία στη σωματική κίνηση. (Ο Ντιούη υπογραμμίζει την ευεργετική επίδραση της εναλλαγής θορύβου και ήρεμιας.) Τά καθίσματα δεν είναι πλέον καρφωμένα στο έδαφος, αλλά εξακολουθούν να έχουν μέτωπο προς τα μπρός. Βέβαια οι τάξεις είναι πολύ μεγάλες για να κρατηθούν χωρίς «πειθαρχία». Άς τις κάνουν λοιπόν μικρότερες ή άς μην μπορούν πού τα παιδιά δραπετεύουν από το κλουβί, είτε με το «σκασιαρχείο», είτε με την ονειροπόληση. Ίδου μία τυπική περίπτωση: ένας αρχιτέκτονας που επισκέυασε ένα σχολείο στο Χάρλεμ έμποδίστηκε από το συμβούλιο να ξοδέψει χρήματα για την ήχομόνωση των τάξεων, παρόλο που ο διευθυντής τη θεωρούσε αναγκαία για τη θεραπεία των στριμωγμένων και μνησικαχούντων παιδιών. Η μνησικαχία, ένα είδος περιορισμένης έχθρότητας, είναι η κύρια αιτία της από αντίδραση εκδηλούμενης βλακείας και θυμω ή εκδηλη έχθρότητα, ακόμα και ο φυσιολογικός θυμός ή η φυσιολογική επιθετικότητα, απαγορεύονται συνήθως απόλυτα στα σχολεία.

Επίσης, θέ πρέπει να είναι κανείς τυφλός για να μη βλέπει ότι με την έναρξη της εφηβικής ηλικίας ή αποχή από το σχολείο έχει βασικά σεξουαλικούς λόγους. Θεωρητικά, το τριτάξιο γυμνάσιο δημιουργήθηκε για να ανταποκριθεί στην αλλαγή αυτή της ζωής, αλλά κατά περίεργο τρόπο, δεν έχει καμιά σχέση με το σέξ. Η ταπεινή μου γνώμη είναι ότι η σεξουαλικότητα είναι: ωραία, ότι δεν μπορεί να είναι υπερβολική, ότι αυτοπεριορίζεται όταν είναι ικανοποιητική και ότι η ικανοποίηση ελαττώνει την ένταση και καθαρίζει το μυαλό κάνοντάς το ικανό για προσοχή και μάθηση. Κατά συνέπεια, η σεξουαλική έκφραση θα πρέπει να επιδοκιμάζεται σε κάθε εποχή και, όταν υπάρχει ανάγκη, ν' αποτελεί θέμα διαφώτισης στο σχολείο. Ανεξάρτητα από το αν η άποψη αυτή είναι σωστή, είναι σίγουρα περισσότερο ρεαλιστική σε σχέση με την προσπάθεια των σχολείων να λειτουργήσουν σάμπως τα σεξουαλικά κίνητρα απλώς να μην υπάρχουν. Όταν, σ' ένα τόσο κρίσιμο θέμα, τα σχολεία βρίσκονται εκατό χρόνια πίσω, δεν έχουν καμιά σχέση με την αποστολή τους.

Νά θυμωσ κάτι καινούργιο:

Τρέντον, 24 Μαΐου (Έν. Τύπος). "Ένας κρατικός υγειονομικός εκπρόσωπος πιστεύει ότι ορισμένοι γονείς του Νιού Τζέρσεϋ, οι οποίοι άνησυχούν ιδιαίτερα για τά παιδιά τους, τους δίνουν ήρεμιστικά πρίν τά στείλουν στό σχολείο... Ο παρά τω Υπουργείω Παιδείας παιδίατρος του Υπουργείου Υγιεινής παρατήρησε ότι οι άνωτέρω γονείς προσπαθούν προφανώς νά προστατεύσουν τά παιδιά τους από τόν κίνδυνο νευρικής κατάρρευσης, κάτω από τήν πίεση πού ύφίστανται για νά πετύχουν καλούς βαθμούς.

4. Φοδερή ζημιά γίνεται στό παιδιά άπλως και μόνο από τό μέγεθος και τήν τυποποίηση του σχολικού συστήματος. "Αν υποθέσουμε ότι μιá τάξη μέ είκοσι παιδιά είναι ένας καλός μέσος όρος, αυτό δέν σημαίνει ότι μιá μέ τριάντα πέντε είναι καλύτερη από τό τίποτα. Τό πιθανότερο είναι πώς θά κάνει ζημιά, γιατί τά παιδιά έχουν πάφει νά είναι πρόσωπα και ο δάσκαλος καταστρέφεται σάν δάσκαλος. "Ένας δάσκαλος πού διδάσκει άνάγνωση στους δεκάχρονους μαθητές ένος έπτατάξιου σχολείου, είναι ύποχρεωμένος νά χρησιμοποιήσει τό περιεχόμενο και τό λεξιλόγιο του Ντίκ & Τζέην μιá πού αυτό είναι τό σχολικό έγχειρίδιο πού άγοράζεται από εκατοντάδες χιλιάδες παιδιά. "Η πείρα ένος σοφού διευθυντή σχολείου του μαθαίνει ότι τό πιό σημαντικό μέρος της δουλειάς του είναι νά μάθει τό ένομα κάθε παιδιου και νά είναι ένας προσίτος «καλός πατέρας» έτσι, ένα σχολείο μέ 400 παιδιά του φτάνει. "Η πόλη όμως θά χτίσει ένα σχολείο για 2.000, γιατί μονάχα αυτό είναι πρακτικό, έτσι κι αν μ' αυτό τόν τρόπο χάνεται τό πιό ουσιώδες. "Η βασική πλευρά της μάθησης βρίσκειται στην κοινότητα συμπερόντων των μαθητών, όπου ή σχολική εργασία και ή κοινωνική ζωή μπορεί νά συμπέφτουν. Κι θυμωσ, κοινωνικοί λειτουργοί όπως ο Δρ Κόναντ, για λόγους μιás ύποτιθέμενης αποτελεσματικότητας, θά δώσουν συγκεντρωτικό χαρακτήρα στό γυμνάσια: τό «έμπλουτισμένο» μέ τεχνικό έξοπλισμό σχολικό πρόγραμμα είναι άπαραίτητο για τίς εθνικές άνάγκες.

"Ένας προσεχτικός δάσκαλος φτιάχνει ένα πρόγραμμα στό μέτρα των παιδιών μέ τά όποια εργάζεται (για νά προλάβει λ.χ. τίς

ἀποσκιρτήσεις), και ἐπιτυγχάνει. Ἄμεσως, θεωρεῖται φυσικό τό πρόγραμμα αὐτό νά τυποποιηθεῖ γιά ἑβδομήντα πέντε σχολεῖα (ἀλλιώτικα δέν μπορεῖ νά χρηματοδοτηθεῖ), παρόλο πού μ' αὐτό τόν τρόπο γίνεται ἄχρηστο. Νά ἴδωμ κί ἕνα ἀμίμητο περιστατικό: Βάζουν ἕναν ἀρχιτέκτονα ν' ἀντικαταστήσει ἕνα ἐρειπωμένο σχολεῖο ἀλλά τοῦ ἀπαγορεύουν νά συμβουλευθεῖ τόν διευθυντή και τούς δασκάλους τοῦ σχολεῖου σχετικά μέ τίς ἀνάγκες τους, μιά πού τό κτίριο πρέπει νά γίνει σύμφωνα μέ τά σχέδια τοῦ ἐπίσημου κρατικοῦ φορέα, τά ὁποῖα θρίσκονται δυό γενιές πίσω. Σάν φονξοαλλιστας πού εἶναι, ὁ ἀρχιτέκτονας ἀπαιτεῖ μιά εἰδική σύσκεψη ὄλων τῶν ὑπευθύνων γιά νά τοῦ δώσουν εἰδική ἄδεια.

Πιθανόν, ὄλα αὐτά νά εἶναι ἀπό διοικητική ἀποψη ἀναγκαῖα, ἀλλά τότε και τά παιδιά πού ταλαιπωροῦνται ἔχουν δικίο νά παραιτοῦνται ἀπό τήν προσπάθεια. Ἡ κοινωνία μας συνεχίζει νά σκέφτεται μεταφυσικά. Ἐἴμαστε τόσο ὑπνωτισμένοι ἀπό τή λειτουργία ἑνός συστήματος πού τοῦ ἔχουμε δώσει ἕνα κατάλληλο ὄνομα — π.χ. «Παιδεία» — ὥστε νομίζουμε πώς πρέπει νά λειτουργεῖ κατά κάποιον τρόπο (ἔν και ὄχι τέλεια, ὄπως παραδεχόμαστε), τή στιγμή πού τό σύστημα αὐτό ἔχει πάψει ἴσως ἐντελῶς νά ἐκπληρώνει τήν ἀποστολή του και μάλιστα παρεμποδίζει τήν ἴδια τή λειτουργία τῆς παιδείας.

5. Εἰδικά σήμερα, πού ὁ ὄρες τῆς ἐργασίας τείνουν σέ ταχεία ἐλάττωση, τά σχολεῖα πρέπει νά εἶναι σέ θέση νά διδάξουν τούς ἀνθρώπους πώς νά χαίρονται τή ζωή και νά ἀξιοποιοῦν τόν ἐλεύθερο χρόνο τους. Ἄς προσπαθήσουμε λοιπόν νά εἴμαστε ρεαλιστές ὄπως εἶναι τά παιδιά. Γιά τούς περισσότερους ἀνθρώπους νομίζω, ἕνας εἰλικρινής αὐτοέλεγχος θ' ἀπόδειχνε ὄτι τίς περισσότερες και πῖό εὐχάριστες ὄρες τους τίς ξοδεοῦν σέ δραστηριότητες ὄπως τά ἀνταγωνιστικά ἀθλήματα, τά τυχερά παιχνῖδια, ἡ ἀναζήτηση ἔρωτα και ὁ ἔρωτας, ἡ ἀπλή ἡ σοβαρή συζήτηση, ἡ πολιτική δράση, ἡ μοναχική μελέτη και τό διάβασμα, ἡ θεώρηση τῆς φύσης και τοῦ κόσμου, ὁ διάφορες τέχνες, ἡ μουσική και ἡ θρησκεία. Κανένα ἀπ' ὄλα αὐτά δέν ἀπαιτεῖ πολλά χρήματα. Στήν πραγματικότητα, ὁ περιπλοκος τεχνικές μᾶς ἀπομακρύνουν ἀπ' αὐτά. Ὀ φίλοι χρησιμοποιοῦν ὁ ἕνας τόν ἄλλο σάν πηγῆ ἐφοδιασμοῦ. Ὀ Θεός, ἡ φύση και ἡ δημιουργικότητα εἶναι δωρεάν. Τά ὄλικά γιά

τίς καλές τέχνες είναι φτηνά. Ύγεία, τύχη και τρυφερότητα συνιστούν τις μόνες απαιτήσεις που έχει το καλό σέξ. Η καλή τροφή απαιτεί περισσότερη κούραση παρά ξόδεμα χρημάτων.

Ποιά είναι η ήθικη που διέπει τους σκοπούς μας; Μπορεί ν' αρνηθεί κανείς ότι σε όρισμένες περιπτώσεις τα παιδιά που εγκαταλείπουν το σχολείο δεν κάνουν σοφότερη έκλογή από πολλά άλλα που πηγαίνουν στο σχολείο, όχι για να αποκτήσουν πραγματικά αγαθά αλλά για να κερδίσουν χρήματα; Η έκλογή από μέρους τους του «εύκολου δρόμου» (ή περιβόητη «άνικανότητά τους ν' αντέξουν το γεγονός ότι έμειναν πίσω»), δεν είναι έντελως ένστικτώδης και νευρωτική. Το άσχημο είναι ότι μέσα στον σημερινό πολιτισμό, ο οποίος δίνει όλη την έμφασή του στην κατανάλωση και στη χρήση δαπανηρών ανέσεων, κατατρύχονται τόσο από αισθήματα κατωτερότητας, αποκλεισμού και άπαισιοδοξίας απέναντι στο μέλλον, ώστε δεν μπορούν ν' απολαύσουν τις ελεύθερες ώρες τους με ησυχία συνείδηση. Έπειδή δεν έχουν πολλή γνώση, στερούνται πολλές από τις απλές και θαθείες ικανοποιήσεις και ποτέ δεν ξέρουν πώς να διαθέσουν τον εαυτό τους. Φοβούμενοι να μη φανούν αδέξιοι και γελοίοι, περιορίζονται να περιφέρονται άσκοπα. Με τις συνθήκες που επικρατούν στα άστικά μας κέντρα — τα ύψηλά ενοίκια λ.χ. — είναι αδύνατο να είναι κανείς στο «χαμηλό» επίπεδο και να ζει με αξιοπρεπή φτώχεια. Το μόνο που μπορεί να κάνει είναι να γίνει τυφλοπόντικας, διαφορετικά αποβάλλεται έντελως από την κοινωνία.

6. Σάν ακαδημαϊκός δάσκαλος, πρέπει να κάνω μία ακόμα παρατήρηση. Κυρίως για να προμηθεύσουν πτυχία, σκέφτονται τώρα (διάζονται μάλιστα) να συνδέσουν υποχρεωτικά τα «καλύτερα» δημοτικά σχολεία με τις διάφορες πανεπιστημιακές σχολές. Πρόκειται για μία μεγάλη σύγχρονη μεταρρύθμιση, τύπου Rickover. Τι θα γίνει όμως αν το κεφάλι του ψαριού είναι χαλασμένο και χαλάσει ολόκληρο το ψάρι; Έχω επισκεφθεί εβδομήντα κολλέγια σ' όλη τη χώρα και τρόμαξα όταν διαπίστωσα πόσο σπάνια διδάσκονται τα μαθήματα με τον σωστό ακαδημαϊκό τρόπο, δηλαδή σάν μέρος της ανθρώπινης παγκόσμιας κουλτούρας, για την ομορφιά και την αλήθειά τους. Το μόνο που δίνουν οι δάσκαλοι στους σπουδαστές είναι μία περιορισμένη επιδεξιότητα, μία «μαστοριά», που δεν

Έχει άλλο στόχο από το δίπλωμα και το μισθό. Οι σπουδαστές κατηγορούνται σ' ένα είδος πανεθνικής Ήλλειψης σκέψης που δέν είναι καν σωβινιστική. Οι αρμόδιοι διοικητικοί παράγοντες θυσιάζουν τούς έπιστήμονες σ' αυτό τό διογκωμένο σύστημα και σέ έρευνες για λογαριασμό Ιδιωτών.

Αντίστροφα, κανένας σχεδόν δέν καλλιεργεί τήν αντίληψη ότι ή μάθηση είναι: κάτι άληθινά ούσιαστικό, ότι δηλαδή φωτίζει τήν έμπειρία, ένθαρρύνει τήν πρωτοβουλία και τήν άλλαγή, βοηθάει στην άναμόρφωση του κράτους και έδραιώνει τήν άτομική και κοινωνική γαλήνη. Αντίθετα, δλόκληρο τό εκπαιδευτικό σύστημα δημιουργεί έναν επαγγελματικό κυνισμό ή τήν άπογοητευτική θεβαιότητα του «Τίποτα Δέν Μπορεί Νά Γίνει». Κι αν αυτό γίνεται στά πανεπιστήμια, πώς μπορούμε νά ελπίζουμε ότι μπορεί νά ύπάρξει έμπνευσμένη μόρφωση στά σχολεία στοιχειώδους εκπαίδευσης; "Όλο τό ένδιαφέρον έδω, συγκεντρώνεται στους βαθμούς και στή συμμόρφωση πρós τό σύστημα: ο μαθητής προσδεύει όχι παρακινούμενος από άληθινό ένδιαφέρον, αλλά από τήν έγνοια τής κοινωνικής άνόδου. Οι σπουδαστές πηγαίνουν στην «τεχνική σχολή του Μπρόνξ» για νά καταφέρουν νά «μπούν» στό Τεχνολογικό Ίνστιτούτο τής Μασσαχουσέτης, και πηγαίνουν στό TIM για νά καταφέρουν νά μπούν στή Γουεστινγκχάουζ, και μερικοί άπ' αυτούς τά κατάφεραν νά μπούν στή Γουεστινγκχάουζ για νά «μπούν τελικά φυλακή».

Τί θά κάνουμε λοιπόν; Τό ύποχρεωτικό σύστημα έχει γίνει μιá παγκόσμια παγίδα και δέν είναι καλό. Για πολλούς νέους, είτε τής κατώτερης, είτε τής μεσαίας τάξης, θά ήταν ίσως καλύτερο αν τό σύστημα αυτό δέν ύπήρχε καθόλου, άκόμα κι αν οι νέοι αυτοί δέν έπαιρναν καμιά βασική εκπαίδευση. (Θά μ' ένδιέφερε ιδιαίτερα μιá έπιστημονική έρευνα στην κομητεία «Πρίγκιψ Έδουάρδος» τής Βιρτζίνια, όπου για μερικά χρόνια δέν ύπήρχαν σχολεία για τά παιδιά των Νέγρων.)

Τί νά γίνει λοιπόν μ' αυτά τά παιδιά; Για τά περισσότερα, τόσο τά φτωχά, όσο και τής μεσαίας τάξης, τά σπίτια τους είναι χειρότερα από τά σχολεία και οι δρόμοι τής πολιτείας χειρότεροι, από μιá άλλη πλευρά. Τό περιβάλλον του άστικού κέντρου και των προαστίων μας δέν έχει τόν χαρακτήρα πόλεων ή κοινοτήτων δ-

που οι ἐνῆλικοι μποροῦν νά παρακολουθοῦν τοὺς νέους μὲ φυσικότητα καὶ νά τοὺς κατευθύνουν πρὸς μιὰ ἀνεκτὴ ζωὴ. Ἐπίσης, στὴν περίπτωσιν μάλιστα τῶν παιδιῶν πού ἔχουν φανερά περάσει στό περιθώριον τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, ἡ ψυχοσωματικὴ τους κατάστασις εἶναι τέτοια ὥστε χρειάζονται νά τοὺς δώσουμε καταφύγιον καὶ θεραπεία, εἴτε ἡ θεραπεία αὐτὴ ὀνομάζεται σχολεῖο, εἴτε φιλανθρωπικὸ ἴδρυμα, εἴτε εὐκαιρίες γιὰ δουλειά, εἴτε στρατόπεδον ἐργασίας. Ὑπάρχουν πιθανόν ὀρισμένες ἐναλλακτικὰς λύσεις. Καθὼς θὰ προχωρῶ σ' αὐτὸ τὸ μικρὸ βιβλίον, καὶ ἐφόσον θὰ προκύπτει ἀνάγκη, θὰ κάνω ὀρισμένες προτάσεις πού σάν ἄτομον ἔτυχε νά τίς ἀκούσω ἢ νά τίς σκεφτῶ. Δίνω ἀμέσως μερικὲς πού συνδέονται ἄμεσα μὲ τὸ θέμα πού συζητᾶμε: τὴν ὑποχρεωτικὴν ἐκπαίδευσιν σάν παγίδα. Καταρχῆν, ὅταν ἓνας νόμος ἀρχίζει νά κάνει περισσότερο κακὸ ἀπὸ καλὸ, ἢ καλύτερη πολιτικὴ εἶναι νά τὸν ἀναπροσαρμόζουμε ἢ νά τὸν καταργήσουμε ἐντελῶς.

1. Νά μὴν ἔχουμε «καθόλου σχολεῖο» γιὰ μερικὲς τάξεις. Τὰ παιδιά αὐτὰ θὰ πρέπει νά ἐπιλέγονται ἀπὸ καλοῦτερον ἂν καὶ ὀχι ἀναγκαστικὰ μορφωμένα σπίτια. Θὰ πρέπει νά εἶναι γείτονες καὶ ἀρκετὰ σὲ ἀριθμὸ ὥστε ν' ἀποτελοῦν μιὰ κοινωνία μεταξὺ τους καὶ νά μὴ νιώθουν πῶς «διαφέρουν» ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Θὰ πρέπει νά διδαχθοῦν τίς πρῶτες βασικὰς γνώσεις; Τὸ πείραμα αὐτὸ δὲν μπορεῖ νά προξενήσει καμιὰ ὀλάβη στὰ παιδιά, μιὰ πού ὑπάρχουν ἀποδείξεις ὅτι τὰ κανονικὰ παιδιά καλύπτουν τὰ πρῶτα ἑπτὰ χρόνια σχολικῆς ἐργασίας μέσα σὲ τέσσερις ἕως ἑπτὰ μῆνες καλῆς διδασκαλίας.

2. Μερικὲς τάξεις ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὸ σχολικὸ κτίριον καὶ οἱ δάσκαλοι νά χρησιμοποιήσουν τὴν ἴδιαν τὴν πόλιν σάν σχολεῖο: τοὺς δρόμους τῆς, τίς καφετερίαις τῆς, τὰ μαγαζιά τῆς, τοὺς κινηματογράφους, τὰ μουσεῖα, τὰ πάρκα καὶ τὰ ἐργοστάσια. Ἐφόσον εἶναι ἐφικτὸ, ἔχει σίγουρα περισσότερο νόημα νά διδάσκουμε χρησιμοποιώντας τὸ ἴδιον τὸ ζωντανὸ ὕλικον παρά νά μεταφέρουμε μιὰ ἀφαίρεσίν του στὴν αἴθουσαν διδασκαλίας μὲ τὴ μορφή τοῦ «σχολικοῦ προγράμματος». Ἡ τάξις αὐτὴ δὲν θὰ πρέπει προφανῶς νά ξεπερνᾷ τὰ δέκα παιδιά ἀνά δάσκαλον. Ἡ ἰδέα αὐτὴ (εἶναι τὸ πρότυπον τῆς ἀρχαίας ἀθηναϊκῆς ἐκπαίδευσης) δὲν διαφέρει ἀπὸ τὴ δουλειὰ πού γίνεται μὲ τίς νεανικὰς συμμορίας ἀλλὰ δὲν μπο-

ρεί να εφαρμοστεί στα παραστρατημένα παιδιά και δεν υπόκειται στην ιδεολογία της νεκρικής συμμορίας.

3. Ακολουθώντας την ίδια γραμμή, μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε, μέσα και έξω από το σχολείο, κατάλληλους χωρίς διπλώματα ενήλικους (τόν φαρμακοποιό, τόν καταστηματούχο, τόν μηχανικό) για να διδάξουν τούς νέους και να τούς μπάσουν στη ζωή τών μεγάλων. Μ' αυτό τόν τρόπο, κάνουμε μιά απόπειρα να ξεπεράσουμε τήν απόσταση πού χωρίζει τούς νέους από τόν κόσμο τών ενήλικων, ή όποια αποτελεί χαρακτηριστικό στοιχείο τής σύγχρονης ζωής, και να περιορίζουμε τήν υπερβολική έξουσία τών επαγγελματιών εκπαιδευτικών. Είναι σίγουρο ότι αυτό θ' αποτελούσε μιά χρήσιμη και ζωτική έμπειρία για τούς ενήλικες. ("Ένα τέτοιο έθελοντικό πρόγραμμα έχει άρχισει στη Νέα Υόρκη και σε άλλες πόλεις).

4. Η φοίτηση να μήν είναι υποχρεωτική, όπως γίνεται στα σχολεία τύπου Σάμμερχιλ. "Αν οί δάσκαλοι είναι καλοί, οί άπουσίες διαρκώς θά ελαττώνονται, αν είναι κακοί, άς τούς τό δώσουμε να τό καταλάβουν. Η υποχρεωτική φοίτηση είναι χρήσιμη γιατί απομακρύνει τά παιδιά από τούς γονείς, αλλά δεν πρέπει να μεταβάλλεται σε παγίδα γι' αυτά. Μιά καλή τροποποίηση αυτής τής μεθόδου είναι τό σύστημα πού χρησιμοποιεί ο Φράνκ Μπράουν στη Φλόριδα: επιτρέπει στους μαθητές ν' άπουσιάσουν για μιά εβδομάδα ή για ένα μήνα προκειμένου ν' άσχοληθούν με κάποιο χρήσιμο έγχείρημα ή να επισκεφθούν ένα νέο γι' αυτούς περιβάλλον.

5. Να άποκεντρώσουμε ένα άστικό σχολείο (ή να μή χτίσουμε καινούργια μεγάλα κτίρια) σε μικρές ένότητες από 20 ως 50 άτομα σε κατάλληλα οικόματα ή έντετακτάρια. Τά μικροσκοπικά αυτά σχολεία, έφοδιασμένα με ένα γραμμόφωνο κι ένα «φλιπεράκι», θά μπορούσαν να συνδυάσουν τό παιχνίδι, τήν κοινωνική συναναστροφή, τή συζήτηση και τήν επίσημη διδασκαλία. Σε ειδικές περιπτώσεις, οί μικρές αυτές ένότητες θά μπορούν να συγκεντρώνονται: σε μιά μεγάλη αίθουσα (για συναυλίες, διαλέξεις, κλπ.) ή σε κάποιο γυμνάσιο ώστε ν' άποχτούν τήν αίτηση μιάς μεγαλύτερης κοινότητας. Παράλληλα, νομίζω πως θ' άξιζε τόν κόπο να δώσουμε μιά παραπέρα ώθηση στο Μικρό Κόσμο: το Σχο-

λείο, με βάση τις σύγχρονες συνθήκες των πόλεων και να παρακολουθήσουμε τ' αποτελέσματα: δηλαδή αντί να κατατάσσουμε σε τάξεις με κριτήριο την ηλικία, να κάνουμε συνδυασμό όλων των ηλικιών σε μικρές αίθουσες με είκοσι πέντε έως τριάντα άτομα.

6. Να χρησιμοποιήσουμε κατ' αναλογία ένα μέρος από το σχολικό χρήμα για να στέλνουμε παιδιά (έξαιμεις μάλλον ομάδες μικτής κοινωνικής προέλευσης) σε περιθωριακά από οικονομική άποψη αγροκτήματα για μερικούς μήνες το χρόνο. Μοναδική προϋπόθεση: ο γεωργός να τρέφει τα παιδιά και να μην τ' αδέρει. 'Αλλά καλύτερο φυσικά, θά ήταν, αν τα παιδιά έπαιρναν μέρος στις αγροτικές εργασίες. Αυτό θά έδινε στον αγρότη μεγαλύτερες οικονομικές δυνατότητες και — σαν μέρος ενός γενικότερα σκοπικού προγράμματος — θά αποκαθιστούσε ένα είδος αστικο-αγροτικής ισορροπίας δημιουργώντας μία αναλογική σχέση 70 προς 30%. (Τή στιγμή αυτή οι αγροτικές οικογένειες δέν υπερβαίνουν τό 7%). Όπως είναι εύδητο, μερικά από τά παιδιά των πόλεων θά προσχωρήσουν στον καινούργιο τρόπο ζωής με πιθανό αποτέλεσμα να δημιουργήσουμε ένα νέο είδος αγροτικού πολιτισμού.

Τίς προτάσεις αυτές και άλλες παρόμοιες τίς έχω κάνει συχνά στις διδασκαλικές ακαδημίες και έχω δει τά μάτια των δασκάλων να μέ κοιτάζουν τρομαγμένα: μιλάω σοβαρά όταν λέω να ελαττωθεί ή κρατική επιχορήγηση για κάθε σχολική μέρα; Η βασική όμως αντίρρηση είναι ότι οι προτάσεις αυτές θά συναντήσουν ανυπέρολητες διοικητικές δυσκολίες.

Συμπέρασμα: αυτές ή όποιεσδήποτε άλλες προτάσεις θά πρέπει να υποβληθούν σε μειονομένα άτομα ή μικρές ομάδες, χωρίς να είναι αναγκαστικά ομοιόμορφες. 'Υπάρχει περίπτωση να πετύχουμε ομοιόμορφα πρότυπα, τά όποια έξαρτώνται από τούς συγχλητικούς των πανεπιστημίων, αλλά δέν μπορούμε να τά προσεγγίσουμε με ομοιόμορφες τεχνικές. Ό Ισχυρισμός ότι ή τυποποίηση είναι περισσότερο αποτελεσματική, λιγότερο δαπανηρή και, από διοικητική άποψη, ή μόνη πρακτική, είναι συχνά εσφαλμένη. Σίγουρα ή εφευρετικότητα απαιτεί σκέψη, αλλά ή σκέψη δέν απαιτεί χρήμα.

Ἐπίσκεψη σ' ἓνα σχολεῖο

Μιλώντας σ' ἓνα σεμινάριο γιὰ τὴ φιλοσοφία τῆς Παιδείας, ἀντιμετώπισα τὴν ἐξῆς ἀμεση ἐρώτηση: «Ποιά θὰ λέγατε ὅτι εἶναι ἡ βασικὴ χρησιμότητα τῶν σχολείων στοιχειώδους ἐκπαίδευσης;» Ἀπάντησα σχεδὸν ἀμέσως: «Μά, νομίζω, νὰ διορθώσει τὴ ζημιὰ πού ἔχει γίνει: στὸ σπίτι, ὥστε τὸ παιδί ν' ἀρχίσει ν' ἀναπνέει πάλι ἐλεύθερα καί νὰ ξαναβρεῖ τὴν περιέργειά του.» Στὸ σημεῖο αὐτὸ οἱ φοιτητές - δάσκαλοι, γέλασαν καί μὲ ρώτησαν ποίος ἦταν ὁ σκοπὸς τοῦ γυμνασίου. Ὅπως ἦταν φυσικό, ἀπάντησα: «Νὰ διορθώσει τὴ ζημιὰ πού κάνουν τὰ δημοτικὰ σχολεῖα». Καί πραγματικά, ὅποιος εἶχε τὴν ἀτυχία νὰ διδάξει πρωτοετείς κολλεγίου, θὰ συμφωνήσει: ὅτι βασικός στόχος τοῦ πρώτου τουλάχιστον χρόνου στὸ κολλέγιο εἶναι νὰ ἐπανορθώσει μερικὲς ἀπὸ τίς ζημιές πού προξενεῖ τὸ γυμνάσιο. Δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι βασικὴ ἐπιδίωξη τῶν ἀνώτερων ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων εἶναι νὰ ἐπανορθώσουν τίς ζημιές τῶν κολλεγίων. Στὴν ἐξαιρετικὰ σύγχρονη διωξ κοινονία μας, ἴσως ὅλα αὐτὰ νὰ εἶναι ἓνα πράγμα.

Μποροῦμε ν' ἀντιμετωπίσουμε τὸ θέμα ἀπὸ μιὰ ἄλλη σκοπιά καί νὰ πούμε ὅτι βασικός σκοπὸς τοῦ Δημοτικοῦ εἶναι ν' ἀπαλλάξει τὸ σπίτι ἀπὸ τὴ φροντίδα τῶν νηπίων, ἀλλὰ πρόκειται γιὰ μιὰ πολὺ δαπανηρὴ φροντίδα: κάθε παιδί δημοτικοῦ σχολεῖου στὴν πόλη τῆς Νέας Ὑόρκης στοιχίζει 650 δολλάρια τὸ χρόνο καί τοῦ γυμνασίου περίπου 1000!

Τί εἶδους περιβάλλον, ἀνάλογο μὲ τὸ περιβάλλον τοῦ σπιτιοῦ, δίνει στὴν πραγματικότητα τὸ σχολεῖο; Ποίος εἶναι ὁ ζωτικὸς καί ἠθικός του τόνος; Ἄς μοῦ ἐπιτραπεί ἔδω νὰ περιγράψω μιὰ ἐπίσκεψή μου σ' ἓνα σχολεῖο. (Δυτικὴ πλευρὰ τοῦ Μανχάτταν ὅπου ὑπερσχύει τὸ πορτορικάνικο στοιχεῖο).

Ἦταν μιὰ —εὐτυχῶς— μικρὴ τάξη (μέτρησα λιγότερα ἀπὸ

είκοσι παιδιά), πράγμα που αποτελούσε εξαίρεση για το σχολικό σύστημα της Νέας Υόρκης, όπου οι τάξεις αποτελούνται από τριάντα πέντε παιδιά και πάνω, αν και ο «μέσος όρος» θεωρητικά ανέρχεται σε είκοσι εννιά. Το μάθημα άφορούσε τον καιρό και το μόνο που η δασκάλα ήθελε να τής πουν τα παιδιά ήταν ότι η θερμοκρασία ποικίλει ανάλογα με το ύψόμετρο, το γεωγραφικό πλάτος και την εποχή. Σκόπευε να γράψει αυτές τις λέξεις στον πίνακα και ρωτούσε τα παιδιά αν τις ήξεραν. Δέν ήταν κακή κοπέλα, αλλά σαν δασκάλα ήταν ανεπαρκής. Δέν ρωτούσε τα παιδιά για τον καιρό στο Πουέρτο Ρίκο, όπου σίγουρα είχαν ζήσει: πολλά απ' αυτά.

Ένα από τα βασικά στοιχεία ωστόσο στην τάξη αυτή ήταν ότι κάθε λίγο και λιγάκι (στά σαράντα λεπτά που έμεινα εκεί μέσα, περίπου δέκα φορές) η δασκάλα φώναζε: «Μίλα δυνατότερα. Δέν ακούω. Δυνατότερα!» Και επανειλημμένα την έρωτησή της για το ύψόμετρο και το γεωγραφικό πλάτος. Ήταν αρκετά φανερό ότι το βασικό πρόβλημα στην προκειμένη περίπτωση, που χρειαζόταν πράγματι παιδαγωγική αντιμετώπιση, άφορούσε την ψυχολογική κατάσταση των παιδιών. Κάθονταν μαγκωμένα σε μία αποθαρρυντική στάση και δέν μπορούσαν (κυριολεκτικά δέν μπορούσαν) ν' άρθρώσουν λέξη. Όπως ήταν επόμενο η ψυχοσωματική τους κατάσταση δέν τους επέτρεπε ν' αναπτύξουν μία ενεργητική στάση προς το αντικείμενο του μαθήματος, με σκοπό να το συλλάβουν και να το κατακτήσουν.

Ένας κατάλληλος δάσκαλος θά πήγαινε κοντά στο παιδί και θά του έλεγε: «Σήκω ξπάνω, κοριτσάκι μου, και ανάπνευσε από το διάφραγμα. Από το σημείο που αγγίζω με το χέρι μου. Δέν χρησιμοποιείς καθόλου αυτούς τους μύς. Κοίταξε δω: αν σε πιάσω στα πλευρά, θά πονέσεις. Λοιπόν, κίνησε αυτές τις κάτω πλευρές — αυτό είναι το διάφραγμα — ανάπνευσε δυνατά και φώναξε... Τι να φωνάζεις; Φώναξε απλώς "Φωνάζω"!» Αν η δασκάλα τό είχε κάνει αυτό, τα παιδιά θά είχαν μάθει πολύ σύντομα να χρησιμοποιούν τη φωνή τους και ν' αναπνέουν καλύτερα. Μερικά βέβαια πιθανόν να έρχονταν σε κάποια άμνηχανία στην αρχή, αλλά σύντομα θ' αποχτούσαν μια περισσότερο ενεργητική στάση προς το μάθημα.

Νά όμως πού σ' αυτό τό σχολείο ό διευθυντής τύχαινε νά είναι ένας άσπονδος έχθρός του θορύβου. Είχε επιδόλλει στά παιδιά νά περνούν σιωπηλά στους διαδρόμους. "Όπως μου εξήγησε, τά πορτορικανάκια ήταν πολύ άγρια παιδιά. "Αν τους επέτρεπε νά μιλάνε μεταξύ τους στά διαλείμματα, θά εξαγριώνονταν και μετά θά χρειάζονταν δέκα λεπτά από τήν ώρα του μαθήματος γιά νά τά καλιάρεις. Μέ τόν τρόπο αυτό τά καλιάριζε θαυμάσια και γιά τά σαράντα λεπτά τής κάθε μαθητικής ώρας.

Καθώς του μιλούσα, κάπου άκούστηκε ένας μικρός θόρυβος. Βγήκε απ' τά ρούχα του κι έτρεξε μέ θημιωμένες φωνές ν' ανακαλύψει τόν δράστη. Ήταν φανερό πώς αν ή δασκάλα άφηνε τά παιδιά νά φωνάζουν, κάποιος προϊστάμενος θά πήγαινε νά τήν συναντήσει: και θά ήταν ύποχρεωμένη νά δικαιολογηθεί.

Πήγα στό εργαστήριο του σχολείου όπου γινόταν κάποιος θόρυβος. Ύπληρχε εδώ ένα παιδάκι πού δέν μπορούσε νά καρφώσει μιά πρόκα: δέν έδρασκε τό κεφάλι ή χτυπούσε πολύ άδύναμα. Ό δάσκαλος τό κοίταζε και δέν έλεγε τίποτα. Από τόν τρόπο πού τό παιδί κρατούσε σφρημένους τούς ώμους του — προφανώς γιά ν' άποφύγει: τήν επιθετική στάση — ήταν φανερό πώς δέν ήταν μπορείτό νά μπήξει τό καρφί, όπως άλλωστε θά του ήταν άδύνατο νά δώσει και μιά γροθιά. Τό σημαντικό σέ ένα εργαστήριο έφτατάξιου σχολείου δέν είναι: νά μπορεί τό παιδί νά φτιάξει ένα κιβώτιο, αλλά νά τό φτιάξει: μέ δύναμη και χάρη, νά γίνει: ένας έρασιτέχνης ξυλουργός και νά μπορεί σέ ενδεχόμενη στιγμή νά κατασκευάζει ώραία κουτιά. Δέν θάπρεπε ένας καλός δάσκαλος νά έχει εκπαιδευτεί ειδικά σ' αυτό τό πράγμα, δηλαδή στό θέμα τής δύναμης και τής χάρης και στην συγκινησιακή άπελευθέρωση πού εξασφαλιζέ: ή κινησιολογική άσκηση;

Στό γυμναστήριο έκαναν τίς ασκήσεις πού είχε διατάξει ό πρόεδρος Τζών Κέννεντυ, προκειμένου οι νέοι ν' αναπτύσσονται φυσιολογικά. Προφανώς, ή φυσική άρμονία επιτυγχάνεται μέ τήν ικανότητα νά κάνει κανείς όρισμένες γυμναστικές ασκήσεις ή τουλάχιστον ματριέται μέ τίς ασκήσεις αυτές, μιά πού ο δάσκαλος είναι ύποχρεωμένος νά δάξει βαθμό. Τά παιδιά έκαναν τόν καθορισμένο αριθμό ασκήσεων μέ «ανάτασεις» και «ψηλά τό πηγούνι». Στην πραγματικότητα, τά τρία τέταρτα τής τάξης καμώνονταν πώς ση-

κάνουν φηλά τό πηγούνι μέ δύναμη (θπως Έκανα πάντα και ό τσιος), μέ τούς άγκώνες άκαμπτους, μέ κρατημένη άνάσα, αλλά προσποιούμενοι πώς κάνουν τήν άσκηση. Σε μερικές περιπτώσεις ή άσκηση κατανοούσε σίγουρα επιδρασής, καταπιεστική, αλλά στις περυσότερες ήταν μιιά επιφανειακή και θαρτηή ιστορία που σήμαινε «Έντάξει, άφήστε με ήσυχο». Από μιιά άποψη, άποτελεί ντροπή, για τήν χρήση γενικά του ανθρώπινου σώματος, ή έλλειψη κάθε φυσικής προσπάθειας.

Ναμίξω ότι ή πιο αυθεντική μέθοδος για μιιά ούσιολογική σωματική άγωγή (άλλά φυσικά κανένα σχολείο δεν διδάσκει: αυτή τή μέθοδο), είναι ή εύρυθμία και αυτό που οι ψυχολόγοι άποκαλούν χαρακτηρισολογική ανάλυση, δηλαδή ή συγκινησιακή άγωγή και ή άπελευθέρωση των άνοσταλιένων συγκινήσεων μέ τήν ψυχοσωματική και μυϊκή συμπεριφορά. Τό πρόβλημα αυτών των παιδιών είναι ότι δεν μπορούν να έκφράσουν τό θυμό τους, τή λύπη τους, τίς σεξουαλικές τους όρμές. Κι όμως, καμιά προσπάθεια δεν καταβάλλεται: για τήν έκλυση του φόβου τής έκφρασης, τής σωματικής έπαφής, τής γύμνιας. Υπάρχει ένα είδος μουσικής διδασκαλίας, αλλά ή διδασκαλία αυτή δεν άποβλέπει να δημιουργήσει ένα άληθινό αίσθημα και να ολοκληρώσει τό αίσθημα μέ τό ρυθμό και τήν άρμονία.

Για λόγους διδασκείας μάλλον, αυτό τό ίδιο σχολείο έτυχε να έχει μιιά εκτός σχολικού προγράμματος δραστηριότητα: τόν χορό. Τά παιδιά έπλ.ζαν ντράμς και τήν όλη προσπάθεια τήν είχε ανάλαβει μιιά χαριτωμένη νεαρή δασκάλα. Χορεύοντας τσά - τσά, τά παιδιά μεταδάλλωνταν σε θαυμάσιους μικρούς άκροδάτες, γεμάτους χάρη, δύναμη και περίπλοκους ρυθμούς που θά ένθουσίαζαν τόν Νταλκρόζ. Δέν είχαν καθόλου ανάγκη από τίς άσκήσεις του Προόδρου. Σκέφθηκα μέ λύπη ότι δεν μάθαιναν στά παιδιά να καταγράφουν αυτούς τούς κινησιολογικούς ρυθμούς και κατόπιν να προχωρήσουν σε μιιά συνθετικότερη εργασία, αλλά είναι: βέβαιο ότι αυτό θά κατέστρεφε τό όλο έγχείρημα.

Τί συμπέρασμα θά έδραζε άλήθεια από τήν έπίσκεψη αυτή ένα μέλος του Τοπικού Συμβουλίου; "Ας υποθέσουμε ότι: ό δάσκαλος τής γυμναστικής, ή ό δάσκαλος του εργαστηρίου, ή ό δάσκαλος τής μετεωρολογίας ακολουθούσαν πράγματι μιιά κατάλληλη εκ-

παιδευτική μέθοδο. Ἀναμφίβολα, σέ ὁρισμένες περιπτώσεις θά ξε-
σποῦσε ἕνα ἔντονο κύμα ἐχθρότητας μεταξύ τῶν μαθητῶν καί θά
χύνονταν παλλά δάκρυα. Πιθανόν κάποιο παιδί θά πήγαινε στό
σπίτι καί θά τό ἔλεγε στόν πατέρα του. Ὁ πατέρας πιθανόν θά τό
ἔλεγε στό δάσκαλο. Ἡ ἔκφραση αὐτῆς τῆς ἐχθρότητας — κι ἀ-
κόμα περισσότερο τῆς στεναχώριας καί τῆς σεξουαλικῆς ἐπιθυ-
θίας — πιθανόν νά εἶχε ἀκόμα πιό τρομερές συνέπειες. Ἡ Ἐκ-
κλησία θά ἐξέφραζε παράπονα. Οἱ ἡμερησίδες, πού βρίθουν ἀπό
πορνογραφία καί ἔγκλημα, θά σήμαιναν συναγεμιά. Θά ἐπενέβαινε
ὁ Δήμαρχος. Καί σέ λίγο ὁ δάσκαλος θά εἶχε ξοφλήσει. Οὔτε κἀν
ἡ Διδασκαλική Ἐνωσις — ἔτσι πιστεύω — δέν θά ἐρχόταν σέ
βοήθεια τοῦ δασκάλου.

Τά παιδιά ὁμοῦ θά ἀπαλλάσσονταν πιθανόν ἀπό τήν ἐπιθετι-
κότητα καί τή ντροπή τους, θά ξεπερνοῦσαν τήν ἀπό ἀντίδραση
βλακεία τους (ἢ βλακεία σ' αὐτές τίς περιπτώσεις εἶναι σχεδόν
πάντα μιά μορφή «ξμυνας») καί θά ξαναβρίσκονταν σ' ἕνα ἀνεκτό
περιβάλλον.

Ἡ προοδευτική ἐκπαίδευση σήμερα

Τό πρόγραμμα τῆς προοδευτικῆς ἐκπαίδευσης προβλέπει πάντα τὰ κρίσιμα κοινωνικά προβλήματα πού θ' ἀντιμετωπίσουν οἱ ἄνθρωποι μιά γενιά ἀργότερα, ὅταν δηλαδή θά εἶναι πολύ ἀργά γιά τήν ἐφαρμογή τῶν λύσεων πού προτείνουν οἱ προοδευτικοί ἐκπαιδευτικοί. Αὐτό ὅσον ἀφορᾷ τό χαρακτήρα τῆς ὑπόθεσης. Ἐπί οὐσιαστική ἀποψη, ἡ προοδευτική ἐκπαίδευση δέν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπό μιά προσπάθεια ἐγκληματισμοῦ καί ἐξανθρώπισης κάθε νέας κοινωνικῆς καί τεχνικῆς ἐξέλιξης πού καθιστᾷ τήν παραδοσιακή ἐκπαίδευση ἀσχετη καί ἀκατάλληλη. Δέν πρόκειται δηλαδή γιά μεταρρύθμιση τῆς ἐκπαίδευσης ἀλλά γιά ἀναδόμησή κάτω ἀπό τὰ δεδομένα τῆς νέας ἐποχῆς. Ἄν ἡ κοινωνία κατάφερνε νά υἱοθετήσῃ κάποτε αὐτή τήν ἀναδόμηση, θά μπορούσαμε ἐπιτέλους νά ἐλπίζουμε ὅτι θά βροῦμε ἕνα φυσικό δρόμο πρὸς τό μέλλον. Ἄλλά ἀκόμα καί γιά τό χαρακτήρα τῆς ὑπόθεσης, ἡ κοινωνία ἀπορρίπτει, μισοδέχεται: ἡ νοθεύει τίς ἀναγκαῖες ἀλλαγές, μέ ἀποτέλεσμα νά κάνουμε συνεχῶς «ἀτελεῖς ἐπαναστάσεις», ὅπως τίς ὀνόμαζα στό βιβλίο μου *Growing up Absurd*. Μετά ἐρχονται τὰ πλατειά κοινωνικά προβλήματα πού θά μπορούσαν νά ἔχουν ἀποφευχθεῖ — πού πραγματικά ἡ παλιότερη προοδευτική ἐκπαίδευση τά εἶχε εἰδικά ἐπισημάνει — ἀλλά εἶναι πλέον πολύ ἀργά. Καί τότε οἱ προοδευτικοί ἐκπαιδευτικοί ρωτοῦν στωϊκά: «Τί θά κάνουμε τώρα;».

Μπροστά στή σύγχρονη ἀπίστευτη ἐξάπλωση μιᾶς ὁλοένα πιά ἀφύσικης παιδείας καί ἀλλοτρίωσης τῶν νέων, θεωροῦμε χρήσιμο νά σκιαγραφήσουμε τήν πορεία τῆς προοδευτικῆς ἐκπαίδευσης, στόν αἰῶνα μας, ξεκινώντας ἀπό τόν Τζῶν Ντιούη καί φτάνοντας στήν ἀμερικάνικη ἐκδοχή τοῦ Α. Σ. Νήλ.

Οἱ πρόσφατες ἐπιθέσεις ἐναντίον τῆς προοδευτικῆς ἐκπαιδευτι-

κή μέθοδο του Ντιούη από τους διάφορους Ρικόβερ και Μάξ Ράφερτ, υπήρξαν πραγματικά λυσαλέες και άνησυχητικές. Από ιστορική σκοπιά, η πρόθεση του Ντιούη ήταν ακριβώς η αντίθετη από αυτή που λένε οι κριτικοί. Η προοδευτική εκπαίδευση εμφανίστηκε στις ΗΠΑ μέσα στην πνευματική, ήθικη και κοινωνική κρίση που δημιουργήσε η ανάπτυξη της μεγάλης συγκεντροποιημένης βιομηχανίας μετά τον Έμφύλιο Πόλεμο. Ήταν η πρώτη εμπειροστατωμένη ανάλυση του ζωτικού σύγχρονου προβλήματος κάθε προχωρημένης χώρας του κόσμου: πώς θα αντιμετώπισουμε το ύψηλο επίπεδο εκβιομηχάνισης και επιστημονικής τεχνολογίας που είναι ξένα στους ανθρώπους; πώς θα καταστήσουμε τους ανθρώπους κατάλληλους να αντιμετωπίσουν αυτά τα φαινόμενα; πώς θα ζήσουμε μέσα στις διαρκώς επεκτεινόμενες πόλεις ώστε να μην κατακτήσουν απλά διογκούμενα αστικά κέντρα; πώς θα κάνουμε μια κοινωνία ελεύθερη κάτω από μαζικές συνθήκες; πώς θα καταστήσουμε το ανώτερο βιομηχανικό σύστημα ευεργετικό και όχι μια μηχανή που δουλεύει μονάχα για λογαριασμό της;

Η προοδευτική εκπαίδευση δηλαδή αποτέλεσε την όρθη λύση ενός πραγματικού προβλήματος για το οποίο ενδιαφέρεται ο Ρικόβερ: την πνευματική καθυστέρηση των ανθρώπων μέσα σε έναν τεχνολογικά αναπτυσσόμενο κόσμο. Και για να μιλήσουμε απερίφραστα: αν η προοδευτική εκπαίδευση είχε γενικά υιοθετηθεί, δεν θα νιώθαμε σήμερα τόσο αποξενωμένοι και άδεις.

Η σκέψη του Τζών Ντιούη συνδέεται με μια παρόμοια τάση στην αρχιτεκτονική, τον λειτουργισμό των Λούις Σάλλιβαν και Φράνκ Λόυις Ράιτ που προσπαθούσαν να ανακλύψουν μια αστική πολεοδομία και αισθητική που να ανταποκρίνονται στην μηχανική παραγωγή και να μην παύουν να είναι ανθρώπινες. Και αυτό συνάπτουν με τον τεχνολογικό προσανατολισμό της οικονομικής και ήθικης θεωρίας του Βέιπλεν. Οι στοχαστές αυτοί ήθελαν να εκπαιδεύσουν, να διδάξουν (ίσως να εξοικειώσουν, είναι η καλύτερη λέξη) στη νέα γενιά τις πραγματικές συνθήκες της βιομηχανικής και τεχνολογικής ζωής, μαθαίνοντάς τους να χειρίζονται τα μηχανήματα, να διδάσκονται πάνω στην πράξη. Τότε οι άνθρωποι θα μπορούσαν να νιώθουν άνετα μέσα στον σύγχρονο κόσμο και πιθανόν να γίνουν ελεύθεροι.

Μέσα σ' αὐτή τήν ἄνεση, ὑπῆρχε ἐπίσης καί μιὰ πολιτική χροιά. Ὁ Ντιούη ἦταν ἀπογοητευμένος τόσο ἀπό τή ληστρική πλουτοκρατία ὡς καί ἀπό τή διευθυνόμενη μαζική δημοκρατία, καί ἦταν πάρα πολύ συνετός γιά νά υἱοθετήσει τήν τεχνοκρατία τοῦ Βέμπλεν, τίς τεχνολογικές ἀξίες. Ὁ Ντιούη ἔδωσε πολλή πίστη στήν βιομηχανική δημοκρατία, ὑπερεκτιμώντας τό ἐργατικό κίνημα· δέν μπόρεσε νά προβλέψει τήν γραφειοκρατικοποίηση τῶν ἐργατικῶν συνδικάτων. Σάν πραγματιστής πού ἦταν, ἔλιπιζε προφανῶς ὅτι οἱ ἱκανοί θά γίνονταν πρωτεργάτες στήν διαχείριση καί στήν παραγωγή· δέν πρόβλεψε ὅτι τά ἐργατικά αἰτήματα θά περιορίζονταν στό μισθό καί τίς συνθήκες ἐργασίας.

Γιά τό σχολεῖο ὁμῶς πίστευε πῶς μπορούσε νά συνδυάσει δια τά ἀναγκαῖα στοιχεῖα: τήν πρακτική γνώση τῆς ἐπιστήμης καί τῆς τεχνολογίας, τή δημοκρατική κοινότητα, τό αὐθόρμητο αἶσθημα πού θ' ἀπελευθερώνονταν μέ τήν καλλιτεχνική ὠρίμανση, τήν ἐλευθερία τῆς φαντασίας καί τήν ἔκφραση τῶν ζωϊκῶν ἐπιθυμιῶν, ἀπαλλαγμένων ἀπό τίς ἠθικολογίες τῶν παπᾶδων καί τοὺς κώδικες τῶν σχολικῶν διευθυντῶν. Αὐτή ἦταν ἡ συνιστάμενη δλόκληρης τῆς ντιουγιανῆς προοδευτικῆς ἐκπαίδευσης. Θά ὑπῆρχε ἓνα αὐθόρμητο ἐνδιαφέρον (συμπεριλαμβανομένης καί τῆς ζωϊκῆς ὄθησης), ἑναρμονισμένο μέ τήν τέχνη-ἐργασία· αὐτή ἡ αὐθόρμησις θά θρῖσκόταν κάτω ἀπό τόν ἔλεγχο ἐνός ἔντονου προγραμματισμοῦ τῆς κάθε ἐνέργειας καί θά καθιστοῦσε τήν ἐνέργεια ἀποτελεσματική. Ἔτσι, ἡ νέα δημοκρατική κοινότητα θά μάθαινε τόν σύγχρονο κόσμο καί θά γινόταν ἱκανή καί νά τόν ἀλλάξει. Ἡ προοδευτική ἐκπαίδευση ἦταν μιὰ θεωρία συνεχοῦς ἐπιστημονικοῦ πειραματισμοῦ καί μεθοδολογίας, μιὰ εἰρηνική κοινωνική ἐπαύραση.

Ὅπως ἦταν ἀναπόφευκτο, ἡ θεωρία αὐτή διαστρεβλώθηκε δταν ἄρχισε νά μπαίνει σ' ἐφαρμογή εἴτε ἀπό τά ἰδιωτικά σχολεῖα, εἴτε ἀπό τό κρατικό σύστημα. Οἱ συντηρητικοί καί οἱ ἐπιχειρηματίες ἔβαλαν τίς φωνές καί τό πρόγραμμα κολοβώθηκε. Ἡ πρακτική ἐξάσκηση καί ἡ κοινοτική δημοκρατία, πού σκοπό εἶχαν νά διδάξουν πῶς νά ζεῖς ἐπιστημονικά καί ν' ἀλλάξεις τήν κοινωνία, μεταδλήθησαν σέ «κοινωνικά ἐπωφελεῖ» θέματα καί σέ μιὰ ψυχολογία τοῦ «ἀνῆκειν». Στά σχολεῖα μας, τό μάθημα ὀδηγήσεως ἐπι-

διώνει κάτω από την ετικέτα του «έπωφελους». (Σήμερα, υποπεύομαι ότι ο Ντιούη θα μας παρότρυνε να περιορίσουμε τον αριθμό των αυτοκινήτων). Ο χορός δημόσια αποτελούσε μία μορφή του «άνγκειν». Οι Άμερικανοί δέν είχαν πρόθεση να εϋρύνουν την επιστημονική βάση και να πάρουν την τεχνολογική εξειδίκευση και τον έλεγχο από τά χέρια των διευθυντών και των τεχνικών τους. Όσο για την δημοκρατική κοινότητα κατάντησε παράδοξα να σημαίνει προσαρμογή, αντί να είναι ή μήτρα του κοινωνικού πειραματισμού και της πολιτικής αλλαγής.

Κατά περίεργο τρόπο, μόλις πριν από λίγα χρόνια, και ταυτόχρονα με την επίθεση κατά του Ντιούη, οι ιδέες του άρχισαν ν' αποχτούν μεγαλύτερη εϋνοια από μέρος των επισήμων παραγόντων (άν και χωρίς ν' αποδίδονται στον ίδιο τον Ντιούη). Μέσα στις αγωνιώδεις εκκλήσεις για αύξηση των επιστημονικών και τεχνικών γνώσεων που ακολούθησαν την έκτόξευση του Σπούτνικ, οι επικριτές του Ντιούη μιλούσαν για ακριβή μαθήματα, δρακόντεια επιλογή και ξεσκαρτάρισμα (έκτός από δωροδοκίες) για να βρεθεί ή απαιτούμενη ομάδα της επιστημονικής έλίτ. (Ο Δρ Κόναντ λέει ότι οι «ακαδημαϊκά ταλαντούχοι» είναι 15% και αυτοί, επιλεγμένοι με τέστ που έγιναν σ' έθνική κλίμακα, θα είναι έτοιμοι να ανταχθούν στον σύγχρονο τεχνολογικό μας κόσμο σάν δημιουργικά του πνεύματα.) Υπάρχει ώστόσο μία ακριβώς αντίθετη θεωρία που προωθείται από τους δασκάλους των επιστημονικών μαθημάτων, όπως λογουχάρη ή συμφωνία της Διάσκεψης του Woods Hole του Έθνικού Έπιστημονικού Ίδρύματος, που αναφέρει ο Μπράνερ στο βιβλίο του *The Processes of Education*. Η τελευταία αυτή θεωρία συνιστά πρακτική μάθηση διά της δράσης, απορρίπτει έντελώς τον ανταγωνισμό και τή βαθμολόγηση, και ένθαρρύνει τή φαντασία και τον στοχασμό. Δέν υπάρχει λόγος, ισχυρίζεται, να μαθαίνεις τίς «άπαντήσεις» γιατί πολύ σύντομα θα υπάρχουν διαφορετικές άπαντήσεις. Έκείνο μάλλον που πρέπει να διδάσκονται οι μαθητές είναι οι βασικές ιδέες της επιστημονικής σκέψης που συνάπτονται με τά αισθήματα και την εμπειρία τους. Μέ δυό λόγια, ή θεωρία δέν διαφέρει από την ντιουγιανή προοδευτική εκπαίδευση.

Βέβαια, ο καθηγητής Μπράνερ και οι όπαδοί του δέν φτάνουν

στό σημείο να υιοθετήσουν τη δημοκρατική κοινότητα, αλλά φοβᾶμαι πώς τελικά θά διαπιστώσουν ότι κι αυτό είναι απαραίτητο, γιατί είναι αδύνατο να κάνεις δημιουργική εργασία οποιουδήποτε είδους όταν οι στόχοι προκαθορίζονται από τους άμύητους και δεν υπόκεινται σε κριτική και διαφοροποίηση από εκείνους που είναι υποχρεωμένοι να τους επεξεργαστούν, έστω κι αν αυτοί είναι νεαροί. ("Ένας από τους κανόνες του Ντιούη λέει: ότι η καλή διδασκαλία είναι εκείνη που κάνει τον σπουδαστή να θέλει να μάθει κάτι περισσότερο.)

Ο συμβιβασμός που επιχειρεί το Έθνικό Έπιστημονικό Ίδρυμα σ' αυτό το σημείο είναι μάλλον καμικός. «Οι φυσικοί νόμοι δεν επιβεβαιώνονται» θέλουμε να ελπίζουμε ότι ο σπουδαστής θά τους ανακαλύψει» «έπιθυμία μας είναι να επιτρέψουμε σε κάθε μαθητή να νιώσει ως ένα σημείο την ευχάριστη αναστάτωση που συνεπάγεται η επιστημονική έρευνα» (παραθέματα από το Σχέδιο Βελτίωσης της Έπιστημονικής Διδασκαλίας του ΕΕΙ). Δηλαδή, ο σπουδαστής καλείται να κάμει ένα αποκαλυπτικό πήδημα σε ότι είναι ήδη γνωστό: σε μιά σειρά μαθημάτων που έχουν προδιαγραφεί από τους δόκτορες του Τεχνολογικού Ίνστιτούτου της Μασσαχουσέτης. Μιά τέτοια διαδικασία, αντί να συναρπάξει, θά πρέπει να είναι πολύ απογοητευτική. Φοβᾶμαι ότι οι μαθητές δεν θά χαιρηθούν την «ανακάλυψη» με ζητωκραυγές αλλά με γιουχαίσματα. Ο ενθουσιασμός που δίνει η ανακάλυψη υποσιθάζεται στην άπλη έξαψη που προκαλεί η λύση μιᾶς «σπαζοκεφαλιάς». "Ας μου επιτραπεί ν' άμφιβάλλω αν οι σπαζοκεφαλίες έχουν καμιά σχέση με την δημιουργική σκέψη, ενώ δεν υπάρχει καμιά άμφιβολία για τό τί επιδιώκουν μι' αυτό πολλοί δόκτορες των Πανεπιστημίων.

Στό μεταξύ, η προοδευτική εκπαίδευση έχει προχωρήσει σε νέα έντελως εδάφη: στό πώς δηλαδή θ' αντιμετώπισει την υπερσυγκεντρωτική όργάνωση και τους «ζηλωτές» της όργάνωσης της κοινότητας μέσα στην όποια περιλαμβάνεται και η από πάνω πρός τά κάτω κατεύθυνση της επιστήμης όπως καθορίζεται από τό Έθνικό Έπιστημονικό Ίδρυμα. Η νέα προοδευτική θεωρία είναι τό «Σάμιερχιλ».

Τό άμερικάνικο κίνημα Σάμιερχιλ έχει σαν πρότυπο τό σχο-

λειο του Νήλ στην Αγγλία, αλλά με τόσο σημαντικές τροποποιήσεις ώστε ο Νήλ δεν θέλει να συνδέεται τ' ονομά του με όρισμα παρακλάδια του.

Όπως ο Ντιούη, έτσι κι ο Νήλ υπογράμιζε τη σημασία της ελεύθερης ζωικής έκφρασης, τη μάθηση με την πράξη και τις πολύ δημοκρατικές κοινοτικές διαδικασίες (ψήφο για όλους, ακόμα και για τὰ μικρά παιδιά!), αλλά θέσπιζε επίσης και μιὰ αρχή που στον Ντιούη δεν φαινόταν σημαντική: την ελευθερία να διαλέξεις αν θὰ πᾶς στην τάξη ἢ όχι. Ἐνα παιδί σχολείου τύπου Σάμιερχιλ μπορεί ἀπλούστατα νὰ περιφέρεται και δὲν πηγαίνει στην τάξη παρά μονάχα όταν θὰ νιώσει πραγματικά την ἀνάγκη νὰ τὸ κάνει. Μερικά μάλιστα παιδιά που ἔχουν μεταγραφεί ἀπὸ σχολεῖα ὑποχρεωτικῆς ἐκπαίδευσης, δὲν νιώθουν αὐτὴ την ἀνάγκη πρὶν περάσουν ὀχτὼ μὲ ἑννιά μῆνες. Μετὰ ὅμως, καθώς ἡ περιέργεια ἀρχίζει νὰ ξαναζωντανεύει μέσα τους — και μιὰ πού πηγαίνουν και οἱ φίλοι τους — δέχονται νὰ κάνουν μιὰ δοκιμὴ.

Δὲν εἶναι τυχαῖο, ὅπως προσπαθῶ νὰ δείξω σ' αὐτὸ τὸ βιβλίο, πού αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ἀπόκλιση ἀπὸ την προοδευτικὴ ἐκπαίδευση εἶναι πού δυσκολεύει τὰ πράγματα στην Ἀμερικὴ, δεδομένου ὅτι τὰ περισσότερα σχολεῖα τύπου Ντιούη πού ἐπιβιώνουν, εἶναι ἀπλῶς λίγο καλύτερα ἀπὸ τὰ καλὰ σχολεῖα τῶν προαστίων πού τὰ μιμνῶνται. Τὸ πρωταρχικὸ πρόβλημα εἶναι ὅτι τὸ ὑποχρεωτικὸ σχολικὸ σύστημα, ὅπως και ὀλόκληρη ἡ οἰκονομία μας, ἡ πολιτικὴ και τὸ πρότυπο ζωῆς, ἔχουν γίνει τροχοπέδη. Δὲν ἀποδέλπει πλέον σὲ μιὰ μάλιστα ἀνάπτυξη και πραγματικὴ χρησιμότητα τῶν παιδιῶν μέσα σ' ἕνα διαρκῶς μεταβαλλόμενο κόσμο, ἀλλὰ ἀποτελεῖ ἕναν παράλογο κοινωνικὸ μηχανισμό γιὰ ἀσχετὲς ἐπιδιώξεις δυστυχῶς πολὺ μικρῆς κλίμακας. Ἀκόμα κι ὅταν εἶναι καλοπροαίρετο, ἡ θανάσιμη ἀρπάγη τῆς γραφειοκρατίας πού ἀπαιτεῖ ὁμοιότητα ἀντιλήψεων, ἀπὸ τὰ πανεπιστήμια μέχρι τίς κατώτερες ἐκπαιδευτικὲς βαθμίδες, δὲν ἐπιτρέπει τὸν συνδυασμὸ τῶν διαθέσεων και τῶν ὑπαρχουσῶν συνθηκῶν. Ἔτσι τὰ παιδιά εἶναι ὑποχρεωμένα νὰ παραμένουν γιὰ δώδεκα τουλάχιστον χρόνια στην ἴδια θέση, ἐνῶ θεοβίως ἐκεῖνα πού φοιτοῦν σὲ ἰδιωτικὰ γυμνασιακά σχολεῖα ἔχουν ἄλλα τέσσερα μὲ ὀχτὼ χρόνια παραπάνω. Συμπέρασμα: ἂν πρόκειται νὰ δοκιμάσουμε μιὰ πραγματικὰ καθολι-

κή εκπαίδευση πού νά μορφώνει, θά πρέπει, αρχίζοντας, ν' απαλαγοϋμε ολοκληρωτικά από τήν υποχρεωτική φοίτηση.

Μιά άμερικάνικη παραλλαγή σχολείου Σάμμερχιλ ανάπτυξε μέσα σέ λίγα χρόνια μιά έντελώς άπρόδλεπτη κατεύθυνση. Όπως και τό Σάμμερχιλ, τό σχολείο αυτό δέν βρίσκεται στην πόλη, αλλά, αντίθετα από τό Σάμμερχιλ, δέν είναι και μιάς συγκεκριμένης περιφέρειας. Τά περισσότερα παιδιά προέρχονται από μιά κοντινή παροικία καλλιτεχνών, μερικοί από τούς όποιους έχουν διεθνή φήμη. Οι καλλιτέχνες γονείς, αλλά και άλλοι, έρχονται στό σχολείο σαν έκτακτοι δάσκαλοι μουσικής, ζωγραφικής, οίκοδομικής, χορού, κλπ.

Άποφασιστικοί όπως ήταν οι γονείς αυτοί — και οι ταχτικοί δάσκαλοι — ήρθαν σέ ρήξη μέ τόν διευθυντή του σχολείου, τόν ίδρυτή, ό όποιος είχε διατελέσει δάσκαλος τύπου Σάμμερχιλ. Του άφαίρεσαν σημαντικό πρόνόμια και τελικά έκτεινος παραιτήθηκε. "Ύστερα άπ' αυτό, για τή λήψη των αποφάσεων σέ δύσκολα θέματα, χρειάστηκε νά πάρουν μέρος και οι άλλοι γονείς. Τό αποτέλεσμα φαίνεται νά υπήρξε ό σχηματισμός ενός παράξενου είδους διευρυμένης οικογένειας, πού τά μέλη της ένώθηκαν για τήν μόρφωση των παιδιών τους και πού στους κόλπους της συμπεριέλαβαν και μερικούς επαγγελματίες δασκάλους. Παράλληλα, όμως, κατά μίμηση του Νήλ, υπάρχει τό δημοκρατικό συμβούλιο όπου τά παιδιά έχουν έγκυρο λόγο και δικαίωμα ψήφου, πράγμα πού τούς παρέχει ένα καθιερωμένο μέσο επικοινωνίας αλλά και διαφωνίας μέ τούς γονείς τους. Τό συμβούλιο αυτό είναι: θελλωδες και φανταστικό. Μερικοί γονείς έχουν αποβληθεί και όρισμένοι δάσκαλοι αναγκάστηκαν ν' αποχωρήσουν. Κι όμως, έντελώς άκούσια, αναπτύσσεται έδώ ένας θαυμάσιος τρόπος επίλυσης για μερικά από τά πιό κρίσιμα προβλήματα της άμερικάνικης ζωής: πώς μπορούν τά παιδιά νά ανατρέφονται σέ ζωντανή επαφή μέ πολλούς ένγλικες; πώς μπορούν αυτοί πού εργάζονται νά διευθύνουν οι ίδιοι τήν επιχείρηση; πώς μπορεί νά ξεπεραστεί ό αυστηρός επαγγελματισμός πού είναι επιζήμιος για τίς ανθρώπινες δυνατότητες.

Τώρα, ένας από τούς δασκάλους αυτού του σχολείου ετοιμάζεται νά δοκιμάσει ένα μικρό σχολείο Σάμμερχιλ σέ μιά φτωχογειτονία της Νέας Υόρκης.

Μία άλλη παραλλαγή Σάμιερχιλ ακολούθησε διαφορετική πορεία: χρησιμοποίησε τό σχολεία σάν άμεση σχεδόν κοινωνική δραστηριότητα. Γιά νά ξεπεράσει τήν τεχνητή διαστρωμάτωση τής σύγχρονης κοινωνίας, έβαλε μαζί όχι μονάχα Νέγρους και λευκούς αλλά και παραστρατημένους και νομοταγείς. Όπως είναι φυσικό, αυτό δημιούργησε φασαρίες ανάμεσα στό σχολείο και στή γύρω του περιοχή. Χρειάστηκε νά μεταφερθεί από τό Νότο στό Βορρά, αλλά και στό Βορρά συναντάει δυσκολίες.

Ό συνδυασμός αυτός εκπαίδευσης και άμεσης κοινωνικής δράσης ξεπηδάει σιγά σιγά από παντού. Η έπονομαζόμενη Κίνηση Σπουδαστών του Βορρά, είναι μία ομάδα σπουδαστών κολλεγίου πού παίρνουν ένα χρόνο άδεια από τό κολλέγιο γιά νά βοηθήσουν στά μαθήματα τά καθυστερημένα παιδάκια τών άστικων δημοτικών σχολείων. Τελευταία, ή Κίνηση δήλωσε ότι δέν θά περιορίσει τήν πολιτική της μονάχα στους στόχους πού δάξει: τό πρόγραμμα του σχολικού συστήματος. Η Έπιτροπή Σπουδαστών Ειρηνικού Συντονισμού σχεδιάζει αυτή τή στιγμή (γράφω τό 1964) νά κατέβει στό Νότο γιά νά βοηθήσει, καταρχήν, στην έγγραφη τών χωρίς δικαιώματα Νέγρων στους έκλογικούς καταλόγους, αλλά και γιά νά ιδρύσει δοκιμαστικά μικρά κολλέγια γιά ξεψους έπου πέντε άπόφοιτοι θά διδάσκουν σέ είκοσι πέντε νεαρούς (ό καθένας) ένα πρόγραμμα πού θά έχει σχέση μέ τήν οικονομική και πολιτική τους ανάπτυξη. Σέ συνδυασμό μέ τά πολυάριθμα σχολικά μπουκοτάζ, ξεπετάχτηκαν «Ελεύθερα» σχολεία πού άρχισαν μέ ήμερήσιες προπαγανδιστικές διαδηλώσεις, αλλά πού ήταν άρκετά ζωντανές ώστε νά έγγωνονται μία συνέχεια.

Κατά τή γνώμη μου, τά Σώματα Ειρήνης σάν όργάνωση έχουν τήν ίδια βασική εκπαιδευτική σημασία. Πρός τό παρόν είναι άσστηρά έκλεκτικά και ύπερβολικά άκαδημαϊκά. Πρόκειται λίγο-πολύ γιά μία ύπόθεση πού άφορά τά παιδιά τής άνώτερης κοινωνικής τάξης και όρισμένους άκριδοπληρωμένους καθηγητές και σχολικούς διευθυντές: τά δίδακτρα γιά κάθε παιδί άνέρχονται σέ 15.000 δολάρια τό χρόνο. Παρόλα αυτά, σάν κίνηση δέν μπορεί νά έρμηνευθεί παρά σάν αντίθεση στό όρθόδοξο εκπαιδευτικό σύστημα και στά άπογοητευτικά άποτελέσματα πού όδηγεί αυτό τό εκπαιδευτικό σύστημα.

Στό μέλλον — αν επιβιώσουμε κι έχουμε κάποιο μέλλον, πράγμα πού είναι κάπως αβέβαιο — θά έχουμε σίγουρα περισσότερο ελεύθερο χρόνο στή διάθεσή μας. "Αν αυτός ο ελεύθερος χρόνος δέν θέλουμε νά είναι έντελώς άδειος και χυδαία κκαταναλωτικός, θά πρέπει νά δημιουργήσουμε έναν συλλογικό λαϊκό πολιτισμό. Θά πρέπει νά δώσουμε μεγαλύτερη θέση στίς ανθρώπινες ύπηρεσίες και μικρότερη στήν παραγωγή ειδών κιγκαλερίας' περισσότερο πρωτοβουλία στούς πολίτες και λιγότερη στρατιωτική πειθαρχία' και νά προβοῦμε σέ αποκέντρωση του έλέγχου και τής διοίκησης στίς διάφορες σφαίρες του κρατικού μηχανισμού. Για τούς σκοπούς αυτούς, τά εκ τῶν άνω ύπαγορευόμενα σχέδια και οι μέχρι τώρα εκπαιδευτικές μέθοδοι, είναι έντελώς άκατάλληλα. Πρακτικά και κατάλληλα, αντίστροφα, είναι ή κοινωνία τής ελεύθερης έκλογής και ή ζωντανή κοινωνική δραστηριότητα πού αναπτύσσουν τά σχολεία Σάμμερχιλ τόσο στήν έγγλέζικη όσο και στήν άμερικάνικη έκδοχή τους

"Έτσι, όπως συνέθη και μέ τόν Ντιούη, ή καινούργια ώθηση πού παίρνει ή προοδευτική εκπαίδευση, αποτελεί έναν καλό δείκτη για τήν κατάσταση πού βρισκόμαστε. Δέν ύπάρχει άμφιβολία ότι ή κοινωνία θά προσπαθήσει νά διαστρέψει αυτό τό πρόγραμμα πού τό χρειάζεται αλλά και τό φοβάται.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΓΥΜΝΑΣΙΟ

Μιά πρόταση για τήν επέκταση τῆς υποχρεωτικῆς ἐκπαίδευσης

Ἀπευθυνόμενος πρὸς τὰ μέλη τῆς Ἑνωσῆς Ἀμερικανῶν Τραπεζι-
τῶν στίς 24 Φεβρουαρίου 1964, ὁ ὑπουργὸς Ἐργασίας πρότεινε
τὴν επέκταση τῆς υποχρεωτικῆς ἐκπαίδευσης μέχρι τὴν ἡλικία
τῶν 18 ἐτῶν. Ἡ πρόταση αὐτὴ γίνεται τὴ στιγμὴ πού στή Νέα
Ἰόρκη τὸ Συμβούλιο Πρωτοδικῶν τῆς κομητείας Κίγγς προτεί-
νει τὴν ἐλάττωσή της σὲ δεκαπέντε καὶ δίνει στοὺς ἐπιθεωρητές
τῶν σχολείων τὸ δικαίωμα ν' ἀποβάλλουν τοὺς ἀπειθαρχοῦς μαθη-
τές. Σὲ πολλὰ σχολεῖα τῆς χώρας σταθμεύουν ἀτυφύλακες γιὰ νὰ
ἐπιτηροῦν τοὺς νέους πού δὲν θέλουν νὰ φοιτήσουν. Ἐπίσης, οἱ
περισσότεροι ἀπὸ ἐκείνους πού μὲ καλοπιάσματα δέχτηκαν νὰ
ξαναγυριστοῦν στὸ σχολεῖο τὸ 1963, σύντομα τὸ ξαναεγκατέλειψαν,
ἀφοῦ καμιά οὐσιαστικὴ ἀλλαγὴ δὲν ἔγινε στὴν μεθοδολογίᾳ ἢ στὸ
σχολικὸ πρόγραμμα, καὶ ἀπλῶς ὑπέστησαν νέες ταπεινώσεις καὶ
πειράγματα ἀπὸ τοὺς συμμαθητῆς τους. Τέλος — *verbum satis
sapienti* — μερικά μεγαλύτερα παιδιά γίνονται ὀλοένα καὶ πιὸ
δύσθιμα καὶ ἀρχίζουν νὰ κουβαλοῦν ἐπάνω τους πιὸ δραστὶκὸ ἐ-
ξοπλισμὸ. Τὸ σκέφτηκε αὐτὸ ὁ Ἰπουργὸς τῆς Ἐργασίας;

Σὲ μερικά μέρη (στὸ Μίλγουοκι, λοχουάρι), ἡ υποχρεωτικὴ
φοίτηση εἶναι αὐτὴ τὴ στιγμὴ μέχρι τὰ δεκαοχτώ, μὲ τὴν ἀκόλου-
θη σειρὰ: ἂν, μετὰ τὰ δεκάξι, ἕνας νέος ἐργάζεται, πηγαίνει στὸ
Συμπληρωματικὸ Σχολεῖο (τὴν Ἐπαγγελματικὴ Σχολὴ τοῦ Μιλ-
γουόκι) μιά μέρα τὴν ἐβδομάδα· ἂν δὲν ἐργάζεται, ἔχει πλήρη
φοίτηση μέχρι τὰ δεκαοχτώ. Πῶς γίνεται αὐτό; Ἐνας διευθυ-
ντῆς σχολείου μοῦ εἶπε: «Δὲν τοὺς διδάσκουμε τίποτα, οὔτε σχολι-
κὰ μαθήματα, οὔτε ἐπάγγελμα. Εἶναι γενικά ἀνεπίδεκτοι καὶ κα-
νένα ἐπάγγελμα δὲν τοὺς ταιριάζει. Προσπαθοῦμε βέβαια νὰ βελ-
τιώσουμε τὴ συμπεριφορὰ τους, ἀλλὰ συνήθως δὲν τοὺς ἔχουμε
στὰ χέρια μας περισσότερο ἀπὸ ἑπτὰ περίπου μῆνες.»

«Γιατί; Τι κάνουν μετά;»

«Πηγαίνουν στο Στρατό ή καταλήγουν στο wales» (wales είναι τό 'Αναμορφωτήριο).

Όπως ήταν φυσικό αγανάχτησα και είπα: «Ποιά θά ήταν ή δική σας συμπεριφορά αν σας έκλεινα μέσα σέ μιά τάξη και δέν κατόβαλλα καμιά προσπάθεια νά σας διδάξω κάτι; Δέν θά ήταν καλύτερα νά πηγαίνετε σέ μιά φυλακή;» Οί ένοχλητικές αυτές έρωτήσεις δέν φάνηκαν όμως νά τόν έφεραν σέ δύσκολη θέση καθόλου. Προφανώς δέν μπορούσα νά επικοινωνήσω μέ τήν συγκεκριμένη κατάσταση πού ζούσε.

Στό λόγο του, ό ύπουργός Wirtz κάνει τόν συνηθισμένο συσχετισμό άπασχόλησης και έτών εκπαίδευσης: «Τό ποσοστό μή άπασχόλησης γιά άτομα μέ λιγότερα από πέντε χρόνια φοίτησης είναι σήμερα 10,4%. Γιά κείους πού έχουν από έννιά μέχρι έντεκα χρόνια, είναι 7,8%. Γιά όσους έχουν από δεκατρία έως δεκαπέντε, 4%, αλλά γιά αυτούς πού έχουν δεκάξη χρόνια ή παραπάνω, τό ποσοστό μή άπασχόλησης πέφτει στό 1,4%».

Οί άριθμοί όμως αυτοί είναι άπαιτηλοί. Όπως ό ίδιος έμολογεί σ' ένα άλλο κείμενό του, ή πρωταρχική έξήγηση τού συσχετισμού βρίσκεται στό εισόδημα τών γονιών: μέ τίς γνωριμιές, τά μέσα και τίς φιλοδοξίες πού έχουν, τά παιδιά τής μεσαίας τάξης, άρπάζουν τίς δουλειές αυτής τής τάξης· τά χρόνια φοίτησης είναι άπλώς ένας συμπτωματικός παράγοντας. Τά παιδιά τής κατώτερης τάξης, έπαιρναν κατώτερες δουλειές, αλλά αυτές άκριβώς οί δουλειές έχουν κορεσθεί· μέσα στην τωρινή δομή τής οικονομίας, τό χρήμα και τά επαγγέλματα δέν χωρίζονται. Μέ τόν ίδιο τρόπο, ή ύπακοή, ή κατάλληλη εμφάνιση, κλπ. πού είναι: χρήσιμα γιά τήν πρόσληψη σέ μικρές δουλειές, δέν δημιουργούνται από τά χρόνια φοίτησης, αλλά μετριώνται: άκριβώς μέ αυτά. Κατά τή γνώμη μου, οί έντυπωσιακοί συσχετισμοί μεταξύ εισοδήματος και έτών εκπαίδευσης πρέπει νά ύπαχθούν στό ίδιο επίπεδο κριτικής αντιμετώπισης. Ό νεαρός τής μεσαίας τάξης πού πιάνει: τήν πρώτη του δουλειά και άποφασίζει ότι: τού χρειάζονται ύγδόντα δολλάρια (τή θδομάδα) γιά νά κάμει αρχή, έχει τή δυνατότητα νά περιμένει μέχρι νά τήν πετύχει. Τό φτωχόπαιδο πρέπει νά δουλέψει όπωσδήποτε και ξεκινάει: μέ τριάντα πέντε δολλάρια. Είναι

προφανές ότι η αρχική αυτή διαφορά θα προκαθορίσει δλόκληρη τήν καριέρα του. Αντίστροφα, ένα έξυπνο φτωχό παιδί, διαπιστώνοντας πώς έχουν τὰ πράγματα, μπορεί ν' αποφασίσει νά δράσει από μόνο του και νά κοιτάξει γιά καμιά λοβιτούρα.

Επίσης, οί Νέγροι απόφοιτοι τών κολλεγίων προσβλέπουν σ' όλα τους τή ζωή σέ μιá εξίσωση τού μισθού τους μέ τόν μισθό τών λευκών απόφοιτων τών γυμνασίων. Έκείνο όμως πού φαίνεται: νά συνιστά τή διαφορά δέν είναι τὰ χρόνια φοίτησης, αλλά δλόκληρη ή διαδικασία. "Αν ύστερα από έφτά ή οχτώ χρόνια, ή αδξηση μισθού τών Νέγρων ή Πορτορικανών απόφοιτων γυμνασίου, σέ σχέση μ' εκείνους πού έγκατέλειψαν τό σχολείο, είναι πέντε δολάρια τήν έβδομάδα, άναρωτιέται κανείς αν ή αδξηση αυτή άξιζει τίς πολύχρονες δδυνηρές προσπάθειες μιás φοίτησης πού είναι πραγματικά άνώφελη και πνευματικά βλαπτική.

Κάτω άπ' αυτές τίς συνθήκες, σοφότερο είναι νά στραφούμε στήν άκριβώς αντίθετη κατεύθυνση. Είναι πιθανό ότι ή έπιδεικτικότητα γιά μάθηση και οί σχολικές φιλοδοξίες τών φτωχών παιδιών θά βελτιώνονταν αν δίνουμε τὰ χρήματα στίς φτωχές οικογένειες άμεσα, αντί νά τὰ διοχετεύουμε στό κανάλι τού σχολικού συστήματος ή άλλων κοινωνικών δργανώσεων άπ' όπου τὰ περισσότερα διαρρέουν πρós τήν ίδια τήν μεσαία τάξη. "Αν ένισχύσουμε χρηματικά τούς φτωχούς σάν καταναλωτές μέσα σέ μιá κοινωνία πού έχει στραφεί πρós τήν κατανάλωση, οί φτωχοί θά στείλουν κι αυτοί τὰ παιδιά τους στό σχολείο — μορφή κατανάλωσης κι αυτό. Κατά τή γνώμη μου, αυτό λένε ούσιαστικά ο Γκαλμπραϊήθ και ο Θεόμπάλντ. Επίσης πρós τόν ίδιο σκοπό άποβλέπουν και οί προτάσεις τών Μίρνταλ και Κέιζερλινγκ, οί όποιοι άποφαίνονται ότι τό κράτος έργάζεται γιά τήν δημιουργία άνειδίκευτων έπαγγελματιών θέσεων.

Ίσχυρίζονται ότι ή κοινωνία χρειάζεται περισσότερους ανθρώπους τεχνικά εκπαιδευμένους, αλλά πολλοί πληροφορημένοι έργαζόμενοι μου λένε ότι γιά ένα έπάγγελμα πού άπαιτεί ειδίκευση και όχι: μεγάλη εύφυα, μπορεί νά βρεθεί άμέσως έργατης ή νά εκπαιδευτεί στά γρήγορα γιά νά τό αναλάβει. Στό πιό αυτόματοποιημένο τμήμα τής Τζένερал Μότορς λογουχάρη, μιá μέσου δρου ειδίκευση άπαιτεί τρείς βδομάδες εκπαίδευση γι' αυτούς πού

δέν έχουν κανενός είδους μόρφωση. Παλιότερα, οί τέτοιες δουλειές, άπαιτούσαν ξηή έβδομάδες, αλλά ή αὐτοματοποίηση έλάττωσε μάλλον άντί ν' αύξήσει τό χρόνο τής εκπαίδευσης. Στο Στρατό καί στο Ναυτικό, ιδιαίτερα περίπλοκες ειδικότητες, όπως ή λειτουργία καί ή επιδιόρθωση του ραντάρ, μαθαίνονται μέσα σ' ένα χρόνο μέ πρακτική άσκηση καί συχνά από έντελώς άγράμματους νέους.

Φυσικά, άν τό δίπλωμα αποτελεί προϋπόθεση για τήν πρόσληψη ενός νέου σέ δουλειά, ό συσχετισμός φοίτησης καί επαγγέλματος είναι αὐταπόδεικτος. Άποτέλεσμα αύτής τής παραξενιάς είναι νά υπάρχει: ένα υπερβολικά μεγάλο ποσοστό νέων ανθρώπων πού ή σχολική τους εκπαίδευση είναι ιδιαίτερα ύψηλή για τίς δουλειές ρουτίνας πού αναλαμβάνουν. Μεγάλη έντύπωση μου προξένησε πρόσφατα μία άγγελία στην Wall Street Journal όρισμένων επιχειρήσεων οί όποτες, από φιλάνθρωπικά κίνητρα κινούμενες, αποφάσισαν νά προσλάβουν μόνο «άπόκληρους» για μερικές δουλειές όπου τό δίπλωμα δέν πρόσθετε τίποτα στην εξάσκηση τους.

Άπό όποια πλευρά κι άν τό πάρει κανείς, δέν υπάρχει λοιπόν καμιά λογική στην πρόταση για επέκταση τής ύποχρεωτικής εκπαίδευσης, εκτός κι άν τήν χρησιμοποιήσουμε σάν μέσο για νά μαζέψουμε άπ' τούς δρόμους τά άνεργα παιδιά καί νά τά κλείσουμε σέ στρατόπεδα συγέντρωσης πού τά άποκαλούμε σχολεία. Τό Συμπληρωματικό τμήμα τής Έπαγγελματικής σχολής του Μιλγουόκι: αποτελεί συνεπώς μία τυπική περίπτωση για τό τί μπορούμε νά περιμένουμε. (Μία πού τδφερε ό λόγος, ή Έπαγγελματική σχολή Μιλγουόκι αποτελεί εξάλλου ένα πολύ φημισμένο ίδρυμα, προϊόν του Λαϊκισμού καί του Σοσιαλισμού τής δεξιάς πτέρυγας.)

Σάν εκπαιδευτικός, έχω τρομοκρατηρεί από αύτή τήν κινητοποίηση για τήν ύποχρεωτική φοίτηση. Σάν πολίτης καί σάν άνθρωπος θλίβομαι γι' αύτή τή σπατάλη τής ζωτικότητα τής νεολαίας. Είναι καιρός νά σταματήσουμε νά χρησιμοποιούμε τή λέξη «παιδεία» εύφημιστικά. Πρέπει: νά ρωτούμε: παιδεία μέ ποιόν τρόπο; πού; για ποιόν; καί κάτω από τήν έποπτεία τίνος; Σίγουρα κάθε νέος θάπρεπε νά παίρνει τήν καλύτερη δυνατή μόρφωση, αλλά νομίζω πώς τό παρόν είδος ύποχρεωτικής φοίτησης, κάτω από

τούς τωρινούς διοικητικούς φορείς του, αντί να επεκταθεί, οφείλει να περιοριστεί αποφασιστικά.

Όπως ανάφερα παραπάνω, η στοιχειώδης εκπαίδευση είναι λίγο - πολύ — και πρέπει να είναι — κυρίως νηπιοφύλαξη (baby - sitting). Έχει τή μεγάλη αποστολή τής δημοκρατικής κοινωνικοποίησης των παιδιών και δεν πρέπει σίγουρα να επηρεάζεται από τή φυλή και τό εισόδημα· παράλληλα, η ατμόσφαιρά της πρέπει να είναι χαρούμενη, ενδιαφέρουσα και όχι βλαπτική. Ό θόρυβος για τό ανέδαφμα του επιπέδου του προγράμματος στοιχειώδους εκπαίδευσης, είναι έντελως άδικαιολόγητος. Δεν υπάρχουν πειστικές αποδείξεις — ούτε καν από τούς προοδευτικούς εκπαιδευτικούς — ότι ή πρώτη φοίτηση έχει καμιά ιδιαίτερη σχολική σημασία μακροπρόθεσμα. Στά σχολεία όμως μέσης εκπαίδευσης, μετά τήν εφηβική ηλικία, ό τόνος τής νηπιοφύλαξης πρέπει αναγκαστικά να στρέφεται πρós τήν στρατικοποίηση και τήν αστυνόμευση, και τό ν' άπαιτούμε υποχρεωτική φοίτηση μās εκθέτει σέ σοβαρούς κινδύνους, μιά πού σέ μερικούς ταιριάζει, ενώ άλλους τούς βλάπτει. Μιά πρόσφατη μελέτη του Έντγκαρ Φρίντενμπεργκ καταλήγει στό συμπέρασμα ότι ή συντριβή του πνευματικού ενδιαφέροντος είναι: ή βασική λειτουργική μέθοδος των τυπικών σχολείων τής κατώτερης μεσαίας τάξης.

Άναρωτιέμαι αν ό Έπουργός Έργασίας σκέφτηκε τήν συνταγματικότητα — για να μή μιλήσω και για τήν ήθικότητα — τής πρότασής του για τήν υποχρεωτική εκπαίδευση. Οι νομικές δικαιολογίες για τήν υποχρεωτική φοίτηση αναφέρονται στήν προστασία των παιδιών από τήν εκμετάλλευση των γονιών και των εργοδοτών και εξασφαλίζουν τίς βασικές γραμματικές γνώσεις και τήν άγωγή του πολίτη πού είναι αναγκαία σ' ένα δημοκρατικό έκλογικό σύστημα. Είναι κάτι τελείως διαφορετικό να στερείς τήν έλευθερία των εφήβων για να άνακουφίσεις τίς δυσκολίες ενός έλαττωματικού οικονομικού και πολιτικού συστήματος. Είναι συνταγματικό αυτό;

Σαναγυρίζουμε έτσι στό άλλο εκείνο κείμενο όπου ό Δρ Κόναντ έκαμε τήν άπαράδεκτη διάκρισή του ανάμεσα στήν «άτομική άνάπτυξη» και στίς «έθνικές ανάγκες». Ό Δρ Κόναντ μιλούσε για τήν μετά τήν εκτόξευση του Σπούτνικ υποτιθέμενη άνάγκη μας

γιατί επιστήμονες· ο ύπουργός Γουίρτζ μιλούσε για άνεργία. "Ας ξαναρίξουμε λοιπόν μιὰ ματιά στο θέμα και ἄς τό δοῦμε πιό σφαιρικά. Για τήν ὥρα, στίς περισσότερες πολιτείες τῶν ΗΠΑ, οἱ νέοι εἶναι ὑποχρεωμένοι, για δέκα μέ δεκατρία χρόνια, νά φοδεύουν τίς καλύτερες ὥρες τῆς μέρας τους καθισμένοι μέσα σέ μιὰ αἴθουσα σχεδόν πάντα θαρραυορωμένη, κοιτάζοντας πρός τά μπρός και ἀσχολούμενοι μέ μαθήματα πού προκαθορίζονται ἀπό κάποια μακρυνή διοικητική ὑπηρεσία τῆς πρωτεύουσας και δέν ἔχουν καμιά σχέση οὔτε μέ τά πνευματικά, κοινωνικά ἢ ζωικά του ενδιαφέροντα, οὔτε μέ τά δικά του οικονομικά συμφέροντα. Ὁ ὑπερβολικά μεγάλος ἀριθμός τῶν μαθητῶν τῆς αἴθουσας δέν ἐπιτρέπει τήν ἐκδήλωση τῆς ἀτομικότητος ἢ τῆς αὐθορημίας και μεταβάλλει τούς νέους σέ νοῦμερα και τόν δάσκαλο σέ μπαμπούλα. "Αν κάποιος νεαρός ἐπιχειρήσει νά ἀκολουθήσει τή δική του κλίση, παρεμποδίζεται και τιμωρεῖται. "Αν δέν συμμορφωθεί μέ τό ρόλο του, ταπεινώνεται και ἀπειλεῖται, ἀλλά δέν τοῦ ἐπιτρέπεται ν' ἀποτύχει ἢ νά φύγει ἀπό τό σχολεῖο. Οἱ νέοι τῆς μεσαιῶς τάξης ὑφίστανται αὐτή τή δοκιμασία για τέσσερα τουλάχιστον ἀκόμα χρόνια (ὁ συνωστισμός τῆς αἴθουσας στο ἐπίπεδο τοῦ κολλεγίου ἔχει ἤδη ἀποτελέσει ἀκκαδημαϊκό σκάνδαλο), ἀλλά ἔχουν θωρακιστεῖ σ' αὐτή βοηθούμενοι και ἀπό τήν μεσοαστική τους ἀνυπομονησία και ἀπό τά μεσοαστικά τους προνόμια, μεταξύ τῶν ὁποίων και τό ἀφθοιο χαρτζιλίκι. Ὁ ὑπουργός Γουίρτζ θέλει τώρα νά προστέσει ἄλλα δύο χρόνια στοῦς φτωχοῦς νέους πού δέν εἶναι οὔτε τόσο θωρακισμένοι, οὔτε διαθέτουν προνόμια. Τί θά κάνει αὐτός ὁ δεκαεφτάχροιος νεαρός για νάχει χρήματα νά φοδεύει;

Στόν λόγο του ὁ Ὑπουργός ἀναφέρθηκε στήν θαυμαστή ἐπέκταση τῆς ἐλεύθερης ἐκπαίδευσης ἀπό τό 1850 μέχρι, ἄς ποῦμε, τό 1930. Ἡ ἀναφορά ἡμῶς αὐτή εἶναι ἐντελῶς παραπλανητική σέ σχέση μέ τήν παρούσα κατάσταση. Ἐπαναλαμβάνουμε δι: τό ἀνοῖγμα ἐκεῖνο συντελέστηκε μέσα στο πλαίσιο μιᾶς ἀνοιχτῆς οικονομίας, μέ μιὰ διαρκῶς διευρυνόμενη ἀγορά για ἐπαγγελματικές ἱκανότητες και πολιτιστική μάθηση. Οἱ νέοι ἐπωφελήθηκαν ἀπ' αὐτό τό ἀνοῖγμα μέ τή θέλησή τους. Συνεπῶς δέν ὑπῆρχαν «ζουγκλες τοῦ κυροπίνιακα» και ἐνδημικά προβλήματα πειθαρχίας. Οἱ δάσκαλοι δίδασκαν ἐκείνους πού ἤθελαν νά μάθουν και ἔτσι δέν

δινόταν ιδιαίτερη έμφαση στη βαθμολογία. Ποιά είναι ή κατάσταση σήμερα; Ό μανιακός συναγωνισμός τών τέστ και τής βαθμολογίας σημαίνει ότι τό πλαίσιο τών Ικανοτήτων και τής μάθησης δέν είναι πιά άνοιχτό αλλά κλειστό. Συγκριτικά, πολύ λίγοι έργοδότες υπάρχουν για κείνους πού έχουν ύψηλές επιδόσεις και σχεδόν κανένας άπ' αυτούς τούς άριστούχους δέν γίνεται ανεξάρτητος επιχειρηματίας. Αυτό σημαίνει ότι εκείνοι πού έπωφελούνται άπό τό τεράστιο αυτό «ξεσκαρτάρισμα» και τήν έπιλογική διαδικασία, είναι στην πραγματικότητα μία χούφτα μεγάλες εταιρείες.

Αν τά σύγχρονα γυμνάσια, λύκεια και κολλέγια ανταποκρίνονταν στον πόθο τών νέων για έλευθερία και μελλοντική προκοπή, δέν θά υπήρχε διαδάθμιση και δοκιμαστικά τέστ παρά μονάχα σάν μέθοδος διδασκαλίας. Κάνοντας προγράμματα και βαθμολογώντας μέχρι θασανισμού, δέν κάνουμε στην πραγματικότητα τίποτε άλλο άπό τό νά δάζουμε τροχοπέδες. Ό τελευταίος χρόνος του γυμνασίου θυσιάζεται για τήν αντιμετώπιση τών ταραχών πού δημιουργούν τά εθνικής κλίμακας τέστ και οι άστυφύλακες έγκαθίστανται στους διαδρόμους τών σχολείων. Άκόμα κι ένα έπιλεκτο σχολείο όπως τό Bronx Science, πού ο θρ Κόναντ τό χαρακτήρισε σάν τό καλύτερο τής χώρας, λειτουργεί σά νά στεγάζει έγκληματίες, μέ ειδικούς διαδρόμους για νά περνούν οι μαθητές και μέ τιμωρίες σέ περίπτωση άπομάκρυνσης άπό τό κτίριο. Τό συμπέρασμα είναι άναπόφευκτο: οι σχολαστικά έξυπνοι δέν ακολουθούν τίς φιλοδοξίες τους αλλά συμπιέζονται και εξαγοράζονται ή πλειοψηφία — αυτοί πού είναι έξυπνοι αλλά όχι σχολαστικοί, και εκείνοι πού δέν είναι ιδιαίτερα έξυπνοι αλλά διαθέτουν άλλες μορφές ζωτικότητας — υποτάσσονται.

Αυτή είναι ή εκπαίδευση πού ο ύπουργός Γουίρτζ μας λέει ότι «όφειλουμε νά τήν μεταβάλλουμε σέ μεγαλύτερη βιομηχανία τής χώρας». Εγώ νόμιζα πώς είναι ήδη! "Όταν κανείς παρατηρήσει πώς απλώνονται τά πανεπιστήμια και τά κολλέγια, τρώγοντας, τι θρίσκεται γύρω τους, εκτοπίζοντας τίς φτωχές οικογένειες, ύπαγορεύοντας τή γραμμή τους στά κατώτερα σχολεία, εκλιπαρώντας όμοσπονδικά δισεκατομμύρια για έρευνες και για ανάπτυξη, δισεκατομμύρια για κτίρια, και άποσπώντας άλλα δισεκατομμύρια δικιέμου τής National Defense Education Act και δισεκα-

τομύρια από ιδρύματα και χορηγίες, αντιλαμβάνεται: Ξαφνικά ότι βλέπει ξανά το Νεκρό Χέρι της μεσαιωνικής Έκκλησίας που ή κληρονομιά της ποτέ δέν πεθαίνει. Τό Πανεπιστήμιο που θάπρεπε νάνα: ανεξάρτητο και φτωχό έχει γίνει Καταστημένο. Οί έρβμοί έχουν γεμίσει από τούς «ζηλωτές» του.

Τί άσχημο θέμα! Τό πνευμα του διαποτίζει: ολόκληρη τήν κοινωνία. Άς μου επιτραπεί εδώ νά παραθέσω τά λόγια ενός παράγοντα από τό ύπουργείο του κ. Γουίρτζ που έχει επιφορτισθεί μέ τήν επανεκπαίδευση. «Τόν επανεκπαιδεύουμε, αλλά πριν νά τελειώσει ή σειρά τών μαθημάτων, έχει εκλείψει και ή δουλειά αυτή. Έτσι, ξαναρχίζουμε. Άλλά ύστερα από τήν τέταρτη ή τήν πέμπτη επανεκπαίδευση, έχει αποκτήσει ένα έπάγγελμα που δέν εκλείπει ποτέ: γίνεται Δάσκαλος Έπανεκπαίδευσης.» Πρέπει νά μή ξεχνάμε ότι, οποιοδήποτε κι αν είναι τό κίνητρο για νά ρίχνουμε χρήματα στό σχολικό και κολλεγιακό σύστημα και στόν ακαδημαϊκό κοινωνικό τρόπο αντιμετώπισης τών προβλημάτων, εκείνο που επικυρώνει τήν κατάλληλη δομή της οικονομίας είναι ακριβώς ή ταξική νομοθεσία. Άνάφερα ήδη πώς τά κυριαρχούμενα από καθηγητές Σώματα Ειρήνης χρειάζονται 15.000 δολάρια για τήν έτήσια σχολική θητεία ενός νέου, ένθ οι άφοσιωμένοι Κουάκεροι επιτυγχάνουν σχεδόν τά ίδια αποτελέσματα μέ 3.500 δολάρια. Επίσης, λίγο μετά τή χορήγηση δεκατριών έκατομμυρίων στις τοπικές αρχές για τήν δημιουργία ενός προγράμματος για τή Νεολαία, ανακαλύφθηκε ότι σχεδόν τά δώδεκα έκατομμύρια πήγαν σέ κοινωνιολόγους που κάνουν «Έρευνες», σέ διπλωματούχους κοινωνικούς λειτουργούς, στό σχολικό σύστημα της Νέας Υόρκης και στους διευθυντές τών σχολείων, και μόνο ένα έκατομμύριο στους άρμόδιους και στην ίδια τή νεολαία.

Κατά τή γνώμη μου, τό κοινό αγοράζει αυτήν τήν ανεξέλεγκτη «παιδεία» έξαιτίας της ακόλουθης αντίφασης: Οί Άμερικανοί είναι ένοχοι επειδή αυτοί οί νέοι είναι άχρηστοι κάτω από τις παρούσες συνθήκες κι έτσι ξοδεύουν χρήματα για χάρη τους (αν και σέ ορισμένες κρίσιμες στιγμές δείχνονται περίεργα τραπεζοήδες) από τήν άλλη μεριά επιμένουν ότι οί νέοι πρέπει νά εργάζονται σκληρά για κάτι: «χρήσιμο», δηλαδή για τήν άνώφελη εκπαίδευ-

ση. Δέν μπορεί κανείς νά τούς αφήσει: νά παίζουν ποδόσφαιρο πρέπει νά συναγωνίζονται και νά υποφέρουν.

Συμφωνώ ότι οφείλουμε νά ξοδέψουμε περισσότερο δημόσιο χρήμα γιά τήν παιδεία, και έφρσον υπάρχουν επαγγέλματα πού απαιτούν τεχνική εκπαίδευση, τά διάφορα σωματεία οφείλουν νά ξοδεύουν περισσότερα χρήματα γιά τούς μαθητευόμενους. Είμαστε πλούσια κοινωνία και μπορούμε νά τό κάνουμε αυτό. Από τήν άλλη πλευρά, οί συνθήκες τής σύγχρονης ζωής είναι υπερβολικά περίπλοκες ώστε νά επιτρέπουν στους νέους ν' ακολουθήσουν ανεξάρτητοι: τό δρόμο τους. Χρειάζονται κάποια προετοιμασία γι' αυτό, έν και όχι δια υποθέσουμε συνήθως. Τό πιο σημαντικό όμως πού χρειάζονται είναι τά διάφορα θεσμικά πλαίσια μέσα στα όποια θά μπορούσαν νά δοκιμαστούν και νά μάθουν τή λειτουργία τους.

Στους τωρινούς διευθυντές των σχολείων, ώστόσο, δέν θά έδινα ούτε δεκάρα περισσότερο. Η κατάσταση είναι ή εξής: γιά νά κάνεις τό σύγχρονο σχολικό σύστημα άνεκτό έστω και όχι σίγουρα επιβλαβές (π.χ. νά περιορίσεις τόν αριθμό των μαθητών τής τάξης του Δημοτικού στους είκοσι ή νά δημιουργήσεις αρκετά κολλέγια γιά νά ελαττώσεις τή μανία του συναγωνισμού γιά θέσεις), θά απαιτήσει τουλάχιστον διπλασιασμό του παρόντος σχολικού προϋπολογισμού. Προτείνω νά διατεθούν μέ άλλους τρόπους τά χρήματα αυτά.

Ποιά πρέπει λοιπόν νά είναι ή εκπαίδευση αυτών των νέων; Σαναγουρίζουμε στό θεμελιικό έρώτημα: ποιές είναι οί εναλλακτικές λύσεις;

Καταρχήν, δέν υπάρχει σωστή εκπαίδευση παρά μονάχα όταν κανείς αναπτύσσεται μέσα σ' έναν άξιο κόσμο. Στην πραγματικότητα, τό υπερβολικό μας ένδιαφέρον γιά τά τωρινά προβλήματα τής εκπαίδευσης σημαίνει απλώς πώς οί ένγλικες δέν έχουν δημιουργήσει έναν τέτοιο κόσμο. Τό φτωχό άμερικανόπαιδο δέν θά γίνει έσο μέ τό ν' άνέλθει στην μεσαία τάξη, μέ τό νά πάει σέ μεσοαστικό σχολείο. Μέ μία άπλή κοινωνική δικαιοσύνη, οί Νέγροι, θπως και οί άλλες κοινωνικές ομάδες, έχουν δικαίωμα και πρέπει νά τούς παρέχονται έσες δυνατότητες γιά φοίτηση θπως σέ όλους τούς πολίτες, αλλά οί διογκωμένες προσδοκίες μας από τή φοίτηση αυτή αποτελούν χίμαιρα και φοβάμαι ότι θά είναι οδυνηρά ά-

πογοητευτικές. Τό ίδιο και ό νέος τής μεσαίας τάξης δέν θά μπορέσει νά ξεφύγει τήν αυξανόμενη εκμετάλλευση και άνομία πού κυριαρχεί σ' αυτά τά σχολεία. Ή σωστή παιδεία αποβλέπει και προετοιμάζει: ένα πιό αξιόλογο μέλλον, μέ διαφορετικό συλλογικό πνεύμα, μέ διαφορετικές άπασχολήσεις και μέ πιό άληθινή χρησιμότητα από τήν επιδίωξη τής κοινωνικής άνόδου και τού μισθού.

Ύποφέρουμε από ένα κακό στυλ, ίσως από μία λαθιμένη θρησκεία. Παρόλο πού είναι πολύ βέβαιο, όπως είπα παραπάνω, ότι ή αυτοματοποίηση στο μέλλον θά οδηγήσει σε μικρότερη άπασχόληση και παραγωγή ειδών κιγκαλερίας και σε επέκταση τών κοινωνικά χρήσιμων επαγγελμάτων καθώς και τού ελεύθερου χρόνου, έντούτοις, κατά παράδοχο τρόπο, ή αντίληψη τής μαζικής παραγωγής και τών τραπεζικών πιστωτικών λογαριασμών πού άφορα αυτά τά είδη, μεταφέρεται άναλλοίωτη στη σκέψη μας για τίς κοινωνικές υπηρεσίες και τόν ελεύθερο χρόνο! Ή τροχοπέδη τής αυστηρής πειθαρχίας, οι μικροαστικές επιρροές και ή ανταγωνιστική θαθμολογία στην εκπαίδευση είναι τυπικά από αυτή τήν άποψη. (Μιά γλαφυρή αλλά και άμειλικτη εικόνα για τήν διάδοση τών «επιχειρηματικών μεθόδων» στην εκπαίδευση από τό 1900 μέχρι τό 1930, θά βρει ό άνγνώστης στο βιβλίο τού Κάλλαχαν *Ή Λατρεία τής Άποτελεσματικότητας στην Άμερικάνικη Παιδεία.*)

Ή γνώμη μου είναι ότι οφείλουμε νά επεκτείνουμε τήν αυτοματοποίηση όσο γίνεται γρηγορότερα, όπου αυτή είναι εφαρμόσιμη, φροντίζοντας όμως νά μήν ανατρέψουμε τήν επαγγελματική ισορροπία και νά εξασφαλίσουμε επαρκή κοινωνική ασφάλιση. Άλλά τό πνεύμα και ή μέθοδος τής αυτοματοποίησης — ή λογιστική, ή άλυσιδρα τών διαταγών και ή ύπαλληλική εργασία — είναι: έντειώς άνευ άόμοιας στις άνθρωπιστικές υπηρεσίες, στις κοινωνικές υπηρεσίες, στα μέσα επικοινωνίας, στη λαϊκή κουλτούρα, στην άνώτερη κουλτούρα, στην άτομική πρωτοβουλία, στην παιδεία και τήν άναψυχή. Και για νά δώσω ένα μάλλον ειδικό αλλά όχι ασήμαντο παράδειγμα τού τί έννοώ, προσθέτω ότι οι τηλεοπτικές συσκευές λογουχάρη θά πρέπει νά παρριχθούν μαζικά σ' ένα καλό, αυτοματοποιημένο στο μάξιμουμ, και όσο γίνεται φθηνότερο μοντέλο: τό τηλεοπτικό όμως πρόγραμμα, μέ εξαίρεση ελάχι-

στες έθνικές ύπηρεσίες, θά πρέπει ν' άποκεντρωθεί, νά αναδιαρθρωθεί και νά βασιστεί στην λαϊκή και καλλιτεχνική πρωτοβουλία όσο τό δυνατό περισσότερο.

Οι κίνδυνοι από την ύψηλή τεχνολογική και αυτοματοποιημένη ανάπτυξη είναι φανεροί: δέν άποκλείεται νά καταστήσουμε μιά κοινωνία άργόσχολων και άνόητων καταναλωτών πού τούς έκαναν πλύτη έγκεφάλου ή νά συνεχίσουμε, μέ διαρκώς έντεινόμενο συναγωνισμό, ν' αύξάνουμε άλόγιστα κι άχρείαστα τό 'Ακαθάριστο Έθνικό Είσοδήμα. Καί στίς δύο περιπτώσεις θά ύπάρχει πιθανόν άκόμα μιά ομάδα άπόδλητων τής κοινωνίας πού πρέπει νά καταπιέζονται. Για νά άντισταθμίσουμε αυτούς τούς κινδύνους και νά δημιουργήσουμε δραστήριους, ίκανούς και μέ πρωτοβουλία πολίτες, οί όποιοι νά είναι σέ θέση, μέ τή σειρά τους, νά δημιουργήσουν ένα κοινωνικό πολιτισμό, χρειαζόμαστε μιά πολύ διαφορετική παιδεία από αύτή πού διαθέτουμε.

Τό μεγαλύτερο μέρος αύτης τής παιδείας πρέπει νά είναι άμεσα χρήσιμο και νά μήν άποβλέπει: άπλώς σέ οικονομική άνοδο. Έδώ σκεφτόμαστε τίς δαπάνες του δημόσιου τομέα για τίς όποιες συνηγόρησαν ο Μύρνταλ, ο Κέισερλιγγκ, ο Γκαλμπραϊθ και άλλοι: τά χρήματα λογουχάρη πού ξορεύονται για την βελτίωση των πόλεων, των κοινωνικών ύπηρεσιών ή για την άγροτική άνόρθωση μπορούν επίσης νά μäs δώσουν και εύκαιρίες για την εκπαίδευση. (Όταν οί οικονομολόγοι αυτοί τοποθετούν μόνιμα την εκπαίδευση στό ανώτερο — και σύγχρονα στό πρώτο — επίπεδο του προγράμματος δημοσίων δαπανών, δέν άντιλαμβάνονται ότι αύτή ή δαπάνη είναι πιθανόν άχρηστη και ένδεχομένως καταστρέφει άκόμα περισσότερο την οικονομία. Τό ίδιο θά έλεγα και για την πρόταση του Γκαλμπραϊθ για τούς νέους δημόσιους δρόμους.)

Άπό γενική άποψη, ή εκπαίδευση πρέπει νά είναι: έθελοντική και όχι ύποχρεωτική, γιατί ή έλεύθερη ανάπτυξη δέν συντελείται παρά μέ μιά έσωτερική κινητοποίηση. Κατά συνέπεια, οί εκπαιδευτικές δυνατότητες πρέπει νά είναι ποικίλες και νά αναπτύσσονται ποικιλότητα. Πρέπει νά περιορίσουμε μάλλον παρά νά επεκτείνουμε τό παρόν σχολικό μονολιθικό σύστημα. Θά πρότεινα νά κάνουμε ένα πείραμα και νά δώσουμε ένα μέρος από τά σχολικά κονδύλια κατευθείαν στους μαθητές των γυμνασίων, προκειμέ-

νου νά τά χρησιμοποιοῦν γιά εκπαιδευτικούς σκοπούς πού θά διαλέξουν οἱ ἴδιοι, ὅπως, ὡς ποῦμε, τά ταξίδια μέ συγκεκριμένο σκοπό ἢ ἄλλα ἀτομικά ἐγχεύματα. Ὅπως εἶναι φυσικό, αὐτό θά ὀδηγοῦσε σ' ἕνα πολλαπλασιασμό τῶν πειραματικῶν σχολείων.

Ἀντίθετα μέ τό παρόν ἀκαμipto σύστημα, ἡ δική μας εκπαιδευτική πολιτική πρέπει νά ἐπιτρέπει τήν κατά καιρούς διακοπή ἀλλά καί τήν εὐκολή ἐπιστροφή στό σχολαστικό πρόγραμμα δίνοντας ἔτσι στοὺς νέους τό χρόνο νά κάνουν οἱ ἴδιοι τίς διαπιστώσεις τους καί νά μελετήσουν ὅταν θά εἶναι ἔτοιμοι νά τό κάνουν. Αὐτή τήν ἀνάγκη ἐκφράζει ἡ πολύτιμη ἀντίληψη τοῦ Ἔρικ Ἐρικσον γιά τήν ἀναδλητικότητα καί ἀπό ὧν ξεκινάει καί ἡ ἀνθρωπολογική διαπίστωση τοῦ Στάνλεϋ Ντάιαμοντ καί ἄλλων ὅτι ἡ κοινωνία μας παρμιελεῖ τά κρίσιμα στάδια τῆς ἀνατροφῆς τῶν παιδιῶν.

Ἡ ἐκπαίδευση πρέπει νά ἐνισχύει τήν ἀνεξάρτητη σκέψη καί ἔκφραση καί ὄχι τόν κονφορμισμό. Γιά νά ἀντισταθρίσουμε λογουχάρη τά μαζικά μέσα ἐνημέρωσης, εἶναι ὑπέρτατη κοινωνική ἀνάγκη, ἀνάγκη πραγματικά συνταγματική, νά προαπίσουμε τήν ἐλευθερία χιλιάδων ἄλλων ἀνεξάρτητων μέσων: τῶν τοπικῶν ἐφημερίδων, τῶν ἀνεξάρτητων ραδιοσταθμῶν, τῶν μικρῶν περιοδικῶν, τῶν μικρῶν θεάτρων. Ὅλα αὐτά, κάτω ἀπό ἐπαγγελματική καθοδήγηση, μποροῦν νά δώσουν σημαντικές εὐκαιρίες γιά τήν ἀπασχόληση καί τήν μόρφωση τῶν ἐφήβων ἀπό πνευματική ἀποψη καί ἀπό ἀποψη ταλέντου. (Σέ μιά ἄλλη μου μελέτη ἔχω προτείνει τήν ἐπιβολή μιᾶς κατά θαθμίδες φορολογίας τοῦ κοινοῦ τῶν μαζικῶν μέσων ἐνημέρωσης γιά τήν ἐξασφάλιση ἐνός κεφαλαίου πού θά ἐπιτρέψει τήν ἀνάληψη παρόμοιων ἀνεξάρτητων ἐγχειρημάτων γιά ἕνα διάστημα, ὥσπου νά μπορέσουν νά στηριχτοῦν καί νά συνεχίσουν τήν προσπάθεια ἀπό μόνα τους.)

Τελικά, ἡ σύγχρονη ἐκπαίδευση εἶναι ὑποχρεωμένη ἀναπόφευκτα ν' ἀσχοληθεῖ σοβαρά μέ τίς ἐπιστῆμες. Ἀλλά αὐτό δέν συνεπάγεται ἀναγκαστικά σχολική ἐκπαίδευση ἐνός σχετικῶ μικροῦ ἀριθμοῦ τεχνικῶν ἢ σπάνιων δημιουργικῶν ἐπιστημόνων (ἂν αὐτοί μποροῦν πράγματι νά ἐκπαιδευτοῦν στά σχολεῖα). Ἐπιδίωξη μας πρέπει νά εἶναι νά ἐξοικειώσουμε ἕνα μεγάλο ἀριθμό πολιτῶν μέ τό τεχνολογικό μας περιβάλλον πολίτες πού νά μὴν ἔχουν ἀλλοτριωθεῖ ἀπό τίς μηχανές πού χρησιμοποιοῦμε, πού νά μὴν εἶναι

άμαθεϊς σάν καταναλωτές, πού νά μπορούν νά κρίνουν κατά κάποιον τρόπο τήν κυβερνητική επιστημονική πολιτική, πού νά μπορούν νά χαροῦν τήν οὐμανιστική ὁμορφιά τῶν ἐπιστημῶν καί, πάνω ἀπόλα, νά εἶναι σέ θέση νά ἀντιληφθοῦν τό ἦθος ἐνός επιστημονικοῦ τρόπου ζωῆς. Τό νόημα δλων αὐτῶν προσπαθῶ νά ἐκφράσω παρακάτω (βλέπε κεφάλαιο 7).

Ὅταν ὁ ὑπουργός Γουίρτζ, μιλώντας γιά ἐκπαίδευση ἐννοεῖ κάτι τέτοιο καί ὄχι τά ὑποχρεωτικά κατώτερα κολλέγια γιά παραστρατημένα παιδιά, μπορούμε νά σκεφτοῦμε τήν ἐπέκταση τῆς ἐκπαίδευσης σάν μέσου γιά τήν ἐλάττωση τῆς ἀνεργίας τῶν νέων. Γιατί τότε θά ὑπάρχουν περισσότερο χρήσιμα ἐπαγγέλματα ἀπό τά πιό πολλά σημερινά — προσιτά ἢ μή — πού διαθέτουμε. Κι αὐτά θά εἶναι σχετικά μ' ἕνα εὐόϊωνο μέλλον καί ὄχι μέ ἕνα ἠθικά ξοφλημένο παρελθόν.

Τό πλαίσιο του λόγου μέσα στο οποίο αναπτύσσονται τά παιδιά

Ἐξετάσουμε τώρα τήν ἀλληλεπίδραση σχολείου καί γενικῆς κουλτούρας σάν κλίματος ἐπικοινωνίας καί ἄς ρωτήσουμε: ποιές εἶναι οἱ ἐπιπτώσεις τους στή γλώσσα καί στή σκέψη τῶν νεαρῶν Ἀμερικανῶν καθώς μεγαλώνουν καί διανύουν τήν περίοδο τῆς ἐφηβείας;

Στή θεσμιοποιημένη γλώσσα τό παιδί ἀκούει μόνο μιά ἀποψη γιά τόν κόσμο. Ἀπό τή φύση του, κάθε μαζικό μέσο ἐπικοινωνίας τροφοδοτεῖ τό κοινό μέ μιά μονοσήμαντη ἀποψη ἢ γούστο, ἀλλά ἐκεῖνο πού ἔχει μεγαλύτερη ἐπίδραση εἶναι ὅτι τά μαζικά μέσα ἐνημέρωσης διασυνδέονται. «Νέα», λογουχάρη, εἶναι ὅτι ἐπιλέγεται σάν ἀξιο νά μεταδοθεῖ ἀπό δύο τρία γραφεῖα ἐδῆσεων τρία σχεδόν ταυτόσημα ραδιοφωνικά δίκτυα συνοφίζου ἀυτά τά ἴδια νέα καί τό ἴδιο γίνεται καί γιά τό Junior Scholastic. Ἀκόμα καί γιά τά νέα αὐτά, μονάχα ἐξήντα πόλεις στήν Ἀμερική ἔχουν συναγωνιζόμενες μεταξύ τους ἐφημερίδες (τό 1900 ὑπῆρχαν 600). Ἐπίσης ὅτι κυρίως προβάλλεται ἀπό τίς μικρές ἀγγελίες τῶν λίγων μεγάλης κυκλοφορίας περιοδικῶν καί ἀπό τίς διαφημίσεις τῆς τηλεόρασης, εἶναι τό «πρότυπο ζωῆς», ὁ τρόπος τοῦ νά ζεῖ κανεῖς ἔντιμα καί καθώς πρέπει. Τά κινηματογραφικά ἔργα πού δεῖχνουν αὐτή τήν ἀξιοσέβαστη ζωή προέρχονται ἀπό κατασκευαστές τῆς ἴδιας πάτας. Ἀκόμα, ἡ «πολιτική σκέψη» ἔχει σάν ὑπόβαθρο δύο μεγάλα κόμματα τά ὁποῖα συμφωνοῦν σέ ὅλα τά κρίσιμα θέματα, ὅπως ὁ Ψυχρός Πόλεμος καί ἡ Οἰκονομική Ἐπέκταση, καί ἡ σκέψη αὐτή ἐκφράζεται ἀπό τίς ἴδιες ἐφημερίδες καί τοῦς ἴδιους ραδιοφωνικούς σταθμούς.

Τό μεγαλύτερο μέρος ἀπ' αὐτόν τόν δημόσιο λόγο εἶναι ἐντε-

λως χωρίς νόημα. Οι διαφημίσεις συναγωνίζονται σέ ρητορική δεινότητα, αλλά τὰ ἐμπορεύματα είναι σχεδόν τὰ ίδια κι ένα παιδί δέν δυσκολεύεται νά διαπιστώσει ότι τό σαπούνι, τὰ τσιγάρα ή ή μύρα δέν πιάνουν τόσο χώρο στή ζωή μας. Οι πολιτικοί είναι πολύ μαχητικοί στους λόγους τους, αλλά ἀποφεύγουν κάθε συγκεκριμένη διέξοδο πού θά μπορούσε πιθανόν νά διαφοροποιήσει τούς υποψήφιους και νά τούς κάνει νά χάσουν ψήφους. Τό ἀληθινό νόημα τών ἑμιλιών τους, ή ἐπιδίωξη του κέρδους και τής δύναμης, ποτέ δέν ἀποκαλύπτεται. Ἀπό τήν ἡλικία τών ἑντεκα ή τών δώδεκα χρόνων, τὰ ἔξυπνα παιδιά, οἱ ἀγαγνώστες, ἄς πούμε, του περιθωρίου Mad, καταλαβαίνουν ότι οἱ περισσότεροι ἀπό τούς λόγους είναι σκέτες λέξεις.

Ἡ σύνδεση του σχολείου μέ τό σύστημα είναι περισσότερο σαφής, γιατί ἐδῶ τὰ παιδιά είναι ὑποχρεωμένα νά ἐργαστοῦν σ' αὐτό και νά συνεργαστοῦν μαζί του. Ἡ ἱστορία ἐπαναλαμβάνεται. Ἡ κλαστική αὐξηση τών διαγωνισμῶν σέ ἔθνικη κλίμακα ἐγυῖται ότι ή σχολική ἐργασία δέν πρόκειται ν' ἀποτελέσει τίποτα ἄλλο ἀπό προετοιμασία γι' αὐτούς τούς διαγωνισμούς. Οι ἀνιχνευτές ταλέντων γιά τίς ἐπιχειρήσεις περιφέρονται στά Γυμνάσια και ἀκόμα και τὰ Δημοτικά κατακλύζονται ἀπό τίς μπροσούρες τών ἐπιχειρήσεων. Μερικοί ἐξαιρετικοί ἐπιστήμονες στήν Οὐάσιγγτον πού καθορίζουν τό πρόγραμμα ὕλης τῆς ἐπιστήμης και τών μαθηματικῶν, ἀντιλαμβάνονται ότι πρέπει νά ὑπάρξει ἕνα περιθώριο ἐλευθερίας γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς ἀτομικότητας και τῆς δημιουργικῆς φαντασίας, ἀλλά στά χέρια ἀκατάλληλων δασκάλων, τό ἔθνικό πρότυπο καταστρέφεται, ὅπως είναι φυσικό, ἕνας ἀκαμπτos κανόνας. Ἡ τηλεόραση και ή μέ μηχανικά μέσα διδασκαλία είναι τυπικές ἐκφράσεις πού ὁ καθένας ἀντιλαμβάνεται μέ τόν ἴδιο τρόπο, χωρίς νά ὑπάρχει ἀνάγκη διαλόγου.

Ἐξω ἀπό τήν οἰκογένεια, τὰ παιδιά πολύ λίγο μιλοῦν μέ ἄλλους ἐνήλικες ἐκτός ἀπό τούς δασκάλους. Ὁ συνωστισμός ὁμως και τό πρόγραμμα του σχολείου δέν δίνουν τήν εὐκαιρία ή τό χρόνο γιά προσωπική ἐπαφή. Παράλληλα, οἱ δάσκαλοι τών δημοτικῶν σχολείων, ὅπως και τών κολλεγίων, παρῶρα ὄλοένα και περισσότερο τόν προσωπικό τους ρόλο σέ ἐιδικούς συμβούλους και διευθυντές, ἔτσι πού ή ἐμπιστοσύνη και ή καθοδήγηση του μαθη-

τῆ ἀπό τό δάσκαλο δέν ἀπαντᾶται παρά σέ ἀκρατεῖς περιπτώσεις. Τό παιδί πρέπει νά εἶναι «παραττρατημένο» γιά νά τό προσέξουν σάν ἀνθρώπινο πλάσμα.

Αὐτός ὁ δημόσιος λόγος δέν μπορεῖ εὐκολά νά ἐπαληθευτεῖ μέ τήν ἀμεση παρατήρηση ἢ τήν ἐμπειρία. Τά παιδιά τῶν ἀστικῶν κέντρων καί τῶν προαστίων δέν βλέπουν βιοτεχνίες καί βιομηχανίες. Τά παιχνίδια τους εἶναι προκατασκευασμένα καί τά ἴδια ἐλάχιστα ἀσχολοῦνται μέ τήν ξυλουργική, τήν ὕδραυλική καί τήν μηχανική, ἀλλά ὑπάρχουν σωρεῖα ἀπό «Τεχνικές κατασκευές» πού φτιάχνουν τά παιδιά μόνα τους. Ἡ ἀντίθεση πόλης καί ἐξοχῆς ἐξαφανίζεται μέ τήν συνεχή ἐξάπλωση τῶν ἀστικῶν κέντρων καί τῶν περιχώρων τους. Ἐλάχιστά παιδιά γνωρίζουν τά ζῶα. Ἀκόμα καί οἱ βασικές τροφές πακετᾶρονται καί διανέμονται ἑτοιμες, δάσει ἐνός καθιερωμένου μοντέλου.

Ἔτσι τό παιδί σπάνια ἀκούει ὅτι ὑπάρχει ἕνα ἄλλο ἀντίθετο ἢ ἕνας ἄλλος τρόπος σκέψης. Ἡ ἀντίθετη ἀποψη τοῦ κόσμου μιᾶς ἄλλης (ἔτσι καί ὑποκριτικῆς) θρησκείας, δέν ἐξασκεῖ πλέον καμιά ἐπίδραση. Τά παιδιά δέν γνωρίζουν τήν Βίβλο. Οἱ βιβλιοπῶλες δέν ἔχουν τό κουράγιο νά θάλουν στό μαγαζί τους κλασικά βιβλία παιδικῆς λογοτεχνίας γιατί δέν ἀνταποκρίνονται στό λεξιλόγιο τῶν ἐκπαιδευτικῶν καί πιθανόν νά κάνουν κακό στό παιδί. Τά «ἐγχευμένα» βιβλία σκαρώνονται σύμφωνα μέ τήν ἐπίσημη κοσμιοαντίληψη. Ἄλλα περισσότερο συναρπαστικά ἀναγνώσματα, ὅπως τά κόμικς, δέν ἀντιτάσσονται στή ζωή ἀλλά ἀπλῶς δραπετεύουν ἀπ' αὐτή, ὄντας ταυτόχρονα ψεύτικα καί χωρίς αἰσθησια. Οἱ κινηματογραφικές ταινίες εἶναι ἀκόμα περισσότερο ὑπουλες, γιατί προβάλλουν φαινομενικά σάν ὄριμες καί πραγματικές. Τελικά τά ἰδανικά πρότυπα γιά σταδιοδρομία, μέ τά χαρακτηριστικά τους γνωρίσματα καί τό φιλοσοφικό τους ὑπόβαθρο (ὁ ἐπιστήμονας, ὁ ἐρευνητής, ἡ νοσοκόμα, ὁ συγγραφέας) ἔχουν μεταβληθεῖ σέ τηλεοπτικά στερεότυπα: εἶναι ἀπό τήν ἴδια φάμπρικα κατασκευῆς ἄν καί φοροῦν διαφορετικά κοστούμια.

Ἔτσι, τό μονοδρομικό αὐτό σύστημα ἀντίληψης, παρά τόν δμοιογενή καί ἡπιο χαρακτήρα του, δέν εἶναι καθόλου διασπασμένο ἢ ἄφωνο. Ἀντίθετα, ὑπάρχει πληθώρα δημόσιου λόγου, θεατρικῶν ἔργων, πληροφοριῶν, γελοιογραφιῶν, κλπ. Ὁ τόνος τῆς ζωῆς

προκαλεί έννευρισμό και ζάλη. Στά σχολεία, ό τόνος αυτός έκδηλώνεται μέ τήν έντονη πίεση τών τέστ και μέ τήν τιμωρία για τήν άποτυχία σου ν' άνταποκριθείς στις άπαιτήσεις τους.

Κανένας δέν μπορεί ν' αντιμετώπισει κριτικά τόσο πολλές εικόνες και ιδέες, ούτε τήν πίστωση χρόνου και τήν αυτοσυγκέντρωση πού χρειάζονται για νά τά συλλάβει διαθέτει. Έτσι, τό παιδί βρίσκεται σέ σύγχυση και ταυτόχρονα σέ άγχος, γιατί άν δέν μάθει τό μάθημά του σάν παπαγάλος, κινδυνεύει νά πέσει στή βαθμολογική κλίμακα και ν' άπορριφθεί ή νά μειωθεί στά μάτια τών μικρών του φίλων.

Στήν παιδική βαθμίδα, όλα αυτά έχουν τήν έννοια μιās πλύσης έγκεφάλου. Τά στοιχεία πού οδηγούν σ' αυτή είναι: α) ή όμοιόμορφη κοσμοαντίληψη, β) ή άπουσία μιās διώσκησης έναλλακτικής λύσης, γ) ή άμφιβολία για τήν ορθότητα τών αισθημάτων και της έμπειρίας, και δ) τό χρόνιο άγχος πού αναγκάζει τελικά τό παιδί νά υιοθετήσει τή μόνη υπάρχουσα κοσμοαντίληψη για νά νιώσει κάποια σιγουριά. Αυτό είναι πλύση έγκεφάλου.

Βέβαια, σέ όλες τίς κοινωνίες και τίς ιστορικές περιόδους τά μικρά παιδιά υπόκεινται σέ πλύση έγκεφάλου, γιατί είναι αδύναμα, χωρίς γνώση, έξαρτώνται οικονομικά και δέν μπορούν ν' άνταχθούν στις άπειλές και τή βία. Από μερικές άπόψεις μάλιστα, ή πλύση έγκεφάλου στή δική μας σημερινή κοινωνία δέν είναι τόσο καταστροφική, όσο στις παλιότερες έποχές, γιατί υπάρχουν λιγότερες σωματικές ποινές, λιγότερη φτώχεια, λιγότερος φόβος του θανάτου και λιγότερο θάρραρη άγωγή σφιγκτήρων και σεξουαλική πειθαρχία. Από τήν άλλη μεριά όμως, τό άτομο είναι έκθετο στην επίδραση της ιδεολογίας μ' έναν τρόπο άσυνήθιστα συστηματικό και ολοκληρωτικό. Οι κοινωνίες πού στηρίζονται στό κέρδος, όπως και τά στρατιωτικοποιημένα κράτη, καταπατούν όλες εκείνες τίς λεπτομέρειες πού συνιστούν τή ζωή. Τό χειρότερο όμως άπ' όλα είναι ότι οι γονείς έξαπατώνται όπως τά παιδιά: μιά πού τά περιθώρια της έκλογής και της πρωτοβουλίας περιορίζονται τόσο σοβαρά, στό τέλος χάνουν κι αυτοί τή δυνατότητά τους για προσωπική και ούσιαστική έννημέρωση.

Έτσι, παρά τήν τεχνολογία και τόν πλούτο μας, τήν κοινωνική μας γαλήνη (;) και τίς τόσες εκπαιδευτικές και πολιτιστικές

δυνατότητες πού διαθέτουμε, τὸ Ἀμερικανόπαιδο δύσκολα βρίσκει τὸ δρόμο πού ὀδηγεῖ στὴν ἀνεξαρτησία του, στὴν ἀνακάλυψη τῆς ταυτότητάς του, στὴ διατήρηση τῆς γνωστικῆς του περιέργειας καὶ πρωτοβουλίας, καὶ στὴν κατάκτηση μιᾶς ἐπιστημονικῆς στάσης, μελετημένων συνηθειῶν, παραγωγικῆς ἀπασχόλησης, ποιητικῆς ὀμιλίας.

Δυστυχῶς, τὸ ἐπιστημονικὸ κλίμα στὸ ὅποιο τὰ παιδιά μωβονται μεγαλώνοντας, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸ ὀρθόδοξο σχῆμα ἐνὸς κοινωνικοῦ μηχανισμοῦ πού δὲν ἐνδιαφέρεται γιὰ τὰ ἄτομα, παραμεριζεῖ τὸν ἄνθρωπο καὶ ἐξαίρει τὸν ἑαυτὸ του. Κυρίως δὲν ἐνδιαφέρεται γιὰ τοὺς νέους.

Τί συμβαίνει λοιπὸν ὅταν, μέσα σ' αὐτὸ τὸ περιβάλλον τῆς ἀπόσπαστης καὶ τυποποιημένης γλώσσας, τὸ παιδί γίνεται ἔφηβος; Τί συμβαίνει ὅταν, ἀδέξιο καὶ μὲ συνείδηση τῆς ἀδεξιότητάς του, σεξουαλικά πεινασμένο καὶ ἐρωτευμένο, ἀναζητῶντας τὴν ταυτότητά του, ἔχοντας μεταφυσικὲς ἀνησυχίες, ἀρπαγμένο ἀπὸ μιὰ θρησκευτικὴ πίστη ἢ ὑφιστάμενο μιὰ θρησκευτικὴ μεταστροφή, καὶ μὲ τὸ οἰδιπόδειο σύμπλεγμά του ἀναζωπυρωμένο, ἐπιχειρεῖ ν' ἀπελευθερωθεῖ ἀπὸ τὸ σπίτι του, νιώθοντας τίς φιλοδοξίες του νὰ μεγαλώνουν, ψάχνοντας νὰ βρεῖ ἕναν κοινωνικὸ προορισμὸ, πρόθυμο νὰ προσφέρει τίς ὑπηρεσίες του σὰν ἀνθρώπινο πλάσμα; Στὴν καλύτερη περίπτωση, ὅταν αὐτὸ συμβεῖ σὲ ὀργανωμένες κοινωνίες, ἢ ὀρθολογιστικὴ ἐπικοινωνία καταρρέει καὶ οἱ ἄνθρωποι καταφεύγουν στὴν τελετουργία.

Ἡ ἀμερικάνικη κοσμολογία εἶναι κάτι χειρότερο ἀπὸ ἀνεπαρκῆς: εἶναι ἀσχετὴ καὶ χωρὶς ἐνδιαφέρον, μὲ ἀποτέλεσμα οἱ ἔφηβοι νὰ νιώθουν πνευματικὰ ἐγκαταλειμμένοι. Μὲ τὸ νὰ μὴν τοὺς παίρνουν στὰ σοβαρά, τοὺς ἀπομονώνουν. Ὁ κοινωνικὸς μηχανισμὸς δὲν ἀπαιτεῖ οὔτε ἐπιθυμεῖ νὰ βροῦν οἱ νέοι ἄνθρωποι τὴν ταυτότητα ἢ τὸν προορισμὸ τους. Τὸ μόνον πού τὸν ἐνδιαφέρει εἶναι: ἡ ἐπιδεξιότητα. Δὲν θέλει νέες πρωτοβουλίες, ἀλλὰ προσαρμογὴ. Τὸ δόγμα μας δὲν ἀνέχεται τὴν μεταφυσικὴ. Οἱ θρησκευτικὲς ἀνησυχίες εἶναι πιθανὸ νὰ θεωρηθοῦν σὰν ψυχωτικὰ φαινόμενα καὶ σίγουρα διασποῦν τὴν εὐταξία τῆς πόλης καὶ τὸν σχολικὸ προγραμματισμὸ. Πολλὰ, τὰ περισσότερα ἴσως, ἀπὸ τὰ ἐπαγγέλματα πού προσφέρονται στοὺς νέους, δὲν ἐξυπηρετοῦν τὴν ἀνθρω-

πόητα. Αυτό δέν συμβαίνει γιατί αναφέρονται στις επιχειρήσεις, ούτε γιατί οι θόμβες σωρεύονται στις αποθήκες, αλλά γιατί ο ιδεολογικός έχει χάσει εκπληκτικά τό γόητρό του.

Ἡ κατάσταση στό θέμα τῆς ἐφηβικῆς σεξουαλικότητας εἶναι ἀμφιλεγόμενη κατά ἕναν περίεργο τρόπο. Βρισκόμαστε στό μεταβατικό στάδιο τῆς σεξουαλικῆς ἐπανάστασης καί ἡ καταπίεση στό σημείο αὐτό ἔχει καταρρεύσει (ἄν καί προτιμοῦμε νά μὴ τό σκεφτόμαστε). Ἐπίσης, στό θέμα τῆς σεξουαλικῆς δραστηριότητας, οἱ ἀπγορεύσεις εἶναι λιγότερες. Κι ὁμως, οὔτε στό πλαίσιο τῆς οἰκονομίας, τῆς στεγαστικῆς πολιτικῆς ἢ τοῦ οἰκογενειακοῦ προτύπου, γίνεται κάποια πρόβλεψη γιά τά μεταβαλλόμενα ἤθη. Τελείως ἀντίθετα, τά χρόνια τῆς κηδεμονίας τείνουν νά ἐπεκταθοῦν, ἰδιαίτερα γιά τούς νέους τῆς μεσαίας τάξης τῶν κολλεγίων τῶν ὁποίων οἱ διοικήσεις θεωροῦν τόν ἐαυτό τους ὡς *in loco parentis*. Ἡ ἐπίσημη ἰδεολογία γιά τήν ψυχική ὑγιεινή, ἐλάχιστη σχέση ἀποδίδει στις θεελλώδεις εἰκόνες καί τίς ἐπιτακτικές ἀπαιτήσεις τοῦ ἐφηβικοῦ ἔρωτα. Στό δημοτικό σχολεῖο καί στό γυμνάσιο, τό σεξουαλικό φαινόμενο τυπικά δέν ὑπάρχει. Ὁ ἐφηβος ὁμως ὑποτίθεται πῶς εἶναι σεξουαλικός, διαφορετικά τά πράγματα δέν πᾶνε καλά.

Ἡ ἀμηχανία — ἡ ἀνικανότητα ἔκφρασης ἢ ἀποκάλυψης τῶν προσωπικῶν ἀναγκῶν καί αἰσθημάτων στους ἄλλους — εἶναι παγκόσμιο φαινόμενο μεταξύ τῶν ἐφήβων. Στήν κοινωνία μας ὁμως τό φαινόμενο ἔχει μιᾶ ἰδιάζουσα δυσκολία. Ἡ ἀμηχανία φέρνει μέσα τῆς μιᾶ ἐχθρότητα πρὸς ἐκείνους πού δέν ἐνδιαφέρονται ἢ πού παύουν νά ἐνδιαφέρονται γιά τό πρόβλημα αὐτό τῶν νέων, κι ἀκόμα ἕνα εἶδος ἀπελπισίας γιά τήν ματαιότητα κάθε προσπάθειας νά συνεννοηθοῦν μέ τούς ἄλλους. Καί τοῦτο γιατί δέν ὑπάρχει κἄν μιᾶ κοινὴ γλῶσσα πού νά εἶναι κατάλληλη γιά τήν ἔκφραση αὐτῶν ἀτομικῶν προβλημάτων. (Πόσο συγκινητικό εἶναι ἀλήθεια ν' ἀκοῦς τούς ἐφήβους νά χρησιμοποιοῦν τό λεξιλόγιο τῶν «συμβούλων γάμου» τῆς TV ἢ τοῦ κινηματογράφου!) Ἀναπόφευκτα, ἡ σιωπηλὴ ἐχθρότητα γυρίζει πρὸς τά πίσω σάν αὐτοδυσφήμιση. Ὁ ἐφηβος παύει νά πιστεύει στήν ὀρθότητα τῶν ἐπιθυμιῶν του καί σέ λίγο φτάνει ν' ἀμφισβητεῖ ἀκόμα καί τήν ὑπαρξή τους. Οἱ ἐπαναστατικές του ἀξιώσεις μοιάζουν καί στόν ἴδιο ἀνεδαφικές, ἀνώριμες καί γελοίες.

Γενικά μιλώντας, οι δυσκολίες των εφήβων νά επικοινωνήσουν, τόσο στο επίπεδο του «όμιλειν» όσο και στο επίπεδο του «ἀκούειν μετά προσοχής», είναι είδη ἀμηχανίας. Ἐξ ἐξέτασουμε τώρα αὐτή τήν ἐφηβική βουδαμάρια, στήν ὁμαδική γλώσσα καί στό πάρα - πολλοιστικό επίπεδο, καί ὡς δοῦμε πῶς τελικά οἱ ἐφηβοί παραιτοῦνται ἀπό τόν προορισμό τους καί καταπίνουν τό δόλωμα τῆς ἐπίσημης γραμμῆς καί ἰδεολογίας τῶν μεγάλων πού τούς καταστρέφει.

Ἡ ἀμηχανία μπορεῖ νά ξεκινάει ἀπό ὑπερβολικά ἐντονη ἐπιθυμία καί σύγχυση ἢ ἀπό ἐχθρότητα καί φόβο.

Ἡ χλωμάδα καί τό κοκκίνισμα κατά τήν ἔκφραση ἐνός ἔνοχου πόθου ἢ φιλοδοξίας, ὀφείλονται κατά μέγα μέρος στήν σύγχυση πού προκαλοῦν ὀρισμένα ἀδοκίμαστα ἀκόμα ἐντονα αἰσθήματα ἢ σέ ἀσαφείς νέες ἰδέες πού φαίνονται ἀλαζονικές. Πρόκειται γιά ἕνα εἶδος ἐνδόμυχης ντροπῆς πού ἡ ἔκθεσή τῆς ξαφνικά ἀναστέλλεται ἐπειδή εἶναι (ἢ μπορεῖ νά εἶναι) ἀπαράδεκτη. Μέ τό θάρρος καί τήν ἐνθάρρυνση, αὐτή ἡ ἀμηχανή βουδαμάρια μπορεῖ νά στραφεῖ πρὸς ἕνα ἥπιο ἢ ἡχηρὸ ποιητικό λόγο μέ τόν ὅποιο ὁ νέος ἐξηγεῖ τόν ἑαυτοῦ ἀκόμα καί στόν ἑαυτοῦ. Ἐκείνο ὠστόσο πού συμβαίνει συνήθως εἶναι: ὅτι ὁ νέος ἀναστέλλει αὐτό τό τραῦλισμα καί υλοθετεῖ μιὰ πιὸ σκληρή στάση παίρνοντας παραδείγματα ἀπό τὰ μαζικά μέσα ἐπικοινωνίας ἢ ἀπό τό ἐμπορικό κύκλωμα. Ἡ στρατηγική του λογουχάρη ἀπέναντι σ' ἕνα κορίτσι δέν συνίσταται στό νά τοῦ μιλήσει ἀλλά στό νά τό «ρίξει». Μ' αὐτό τόν τρόπο ἀποδειχθεῖ ὅτι εἶναι ἐνήλικος, ὅτι ἔχει στυση, κλπ., ἀλλά ταυτόχρονα θυσιάζει τό αἰσθημα, τή γνησιότητα, τή δυνατότητα ἀνάπτυξης καί τή δυνατότητα τοῦ ἔρωτα.

Ἡ ἀφωνη καί ἀμηχανή ἐχθρότητα τοῦ νέου ξεκινάει ἀπό τό φόβο μιᾶς τιμωρίας σέ περίπτωση πού ἀποκαλύψει τὰ αἰσθηματά του. Ἐξ ὑποθέσουμε ὅτι: ἕνας αὐταρχικός ἐνήλικος, ἕνας σχολικός σύμβουλος λ.χ., ἐπιπλήττει, συμβουλεύει ἢ ἀπλῶς πλησιάζει ἕνα νέο. Ὁ τελευταῖος θά κρατήσῃ μιὰ ἐχθρική σιωπή καί δέν θά τοῦ δώσει καμιά ἀπάντηση. Ἡ στάση του ξεκινάει ἀπό τήν πεποίθηση ὅτι ὁ ἐνήλικος τοῦ στήνει παγίδα, ὅτι δέν μπορεῖ νά τόν καταλάβῃ, καί ὅτι ἐν πάσῃ περιπτώσει δέν νοιάζεται γι' αὐτόν. Τοῦ εἶναι ἀδύνατο νά τηρήσῃ ἐγκάρδια στάση ἀπέναντί του, ὅπως θά ἔκανε σ' ἕναν ἰσοτιμὸ του, γιατί ὁ ἐνήλικος διαθέτει περισσότερες

λέξεις και θά του φερθεί σαν σέ άρχάριο, έχθρικά διακείμενο ή μέ κακές διαθέσεις πρόσωπο. Κατά συνέπεια, είναι καλύτερο νά μήν πει τίποτα, έκφράζοντας έτσι (ζούνειδα ίσως) μιá άπροκάλυπτη περιφρόνηση. Στην περίπτωση αυτή, ή διάγνωση του νέου δέν άπέχει και πολύ από τήν πραγματικότητα, αν άφαιρέσει κανείς τό γεγονός ότι ο άυταρχικός ενήλικος δέν είναι συνήθως κακόδουλος, αλλά άπλως φορτωμένος μέ καθήκοντα και ίσως χωρίς εύαισθησία.

Άς υποθέσουμε όμως ότι ο ενήλικος είναι ένας καλός δάσκαλος πού ενδιαφέρεται για τούς νέους ανθρώπους και θέλει νά τούς πλησιάσει μέ τόν όρθό — και όχι μέ τόν όρθόδοξο — τρόπο. Τότε, όπως έχει τονίσει ο Φράνκ Πάινερ, οι δισταύμενες προς τό έπίσημο σύστημα άπόψεις του δασκάλου, ένδέχεται ν' αντιμετωπισθούν μέ ένα τείχος σιωπής πού καθιστά αδύνατη τήν επικοινωνία. Οι νέοι νιώθουν τόσο άνασφαλείς, και ή δυσπιστία τους είναι τόσο έντονη, ώστε προκειμένου νά διακινδυνέψουν μιá πιθανή έπαφή, προτιμούν τήν ασφάλεια του κονφορμισμού, έστω κι αν μεταξύ τους δέν διαστάζουν νά καταδικάζουν αυτές τίς κονφορμιστικές ιδέες.

Άκόμα χειρότερα είναι τά πράγματα στην περίπτωση μιáς έρμητικώς σιωπής γύρω από τά έσωτερικά διώματα και τούς φόβους του νέου. Υπάρχουν πράγματα πού δέν τά όμολογεί κανείς όχι μονάχα στους ενήλικες αλλά ούτε και στους δηήλικούς του. Κάποιος μπορεί νά υπερηφανευτεί σ' ένα φίλο για μιá σεξουαλική του κατάκτηση ή νά γκρινιάζει για τούς κακούς βαθμούς πού πήρε, αλλά δέν θά θελήσει πιθανόν ν' αποκαλύψει ότι είναι έρωτευμένος ή ότι έχει ανώτερες φιλοδοξίες. Ίδού ένα τραγικό παράδειγμα: τά πορτορικανάκια μπορεί νά φλυαρούν ή νά τσακώνονται τό ένα μέ τ' άλλο αλλά κανένα δέν θ' αναφέρει ότι κάποιος μεταξύ τους στάλθηκε μόλις στη φυλακή ή ότι πέθανε από μιá υπερβολική δόση ήρωίνης. Άκόμα κι αν τό άπαγορευμένο θέμα αναφερθεί, δέν τό άκούν. Αυτό, από ψυχολογική άποψη, σημαίνει ότι άρνούνται νά συνδέσουν τόν έαυτό τους, τήν έναρθη ύπόστασή τους, μέ τίς φοβερές πραγματικότητες της ζωής. (Άπό δασκάλους των σχολείων της Νέας Υόρκης έμαθα τυχαία ότι παρόμοια «χάσματα» υπάρχουν και στη γνώση της Άγγλικής πολλών παιδιών από τό Πουέρτο Ρίκο: μιλούν Άγγλικά με εύγένεια έφόσον τό θέμα είναι έπαισιώδες ή άφορά τούς «ενήλικες», αλλά άγνοούν πολλές άλλες στοιχειώ-

δεις λέξεις και φράσεις και τούς είναι εντελώς αδύνατο να πουν στ' Αγγλικά ότιδήποτε τούς ενδιαφέρει πραγματικά ή τó έχουν ανάγκη.)

Γιά τήν ελάττωση αύτης τής άμηχανίας, και μία πού ή επικοινωνία μέ τούς ένήλικες αποκλείεται, δημιουργείται μία διαρκώς έπεκτεινόμενη έφηβική «ύπο - κουλτούρα», μέ τή δική της ιδιότυπη γλώσσα, τά πρότυπά της, τούς συγγραφείς και τήν ιδεολογία της. Άς κάνουμε πρώτα μία διάκριση ανάμεσα στην «ύπο - κουλτούρα» και στην «ύπο - κοινωνία».

Ή ύπαρξη μιας άνήσυχης έφηβικής ύπο - κοινωνίας είναι κάτι κοινό σέ πολλούς πολιτισμούς. Στόν δικό μας πολιτισμό, τό ενδιαφέρον πού δείχνουν οι νέοι γιά τήν σεξουαλική δραστηριότητα, τόν χορό, τήν άπλή διεγερτική μουσική, τόν άθλητισμό, τά αυτοκίνητα και τούς άγώνες ταχύτητας, τά κλάμπ και τά τζάκετ, τόν εκκεντρικό τρόπο όμιλίας, πρέπει νά θεωρείται φυσικό γιά τούς νέους, μία πού τά ενδιαφέροντα των μεγάλων τούς είναι: άδιάφορα και πληκτικά. Τά μυστικά, έπίσης, πού μοιράζονται: μεταξύ τους, και πού συχνά είναι μυστηριώδη και γιά τούς ίδιους, άποτελούν έναν ισχυρό δεσμό ανάμεσα στους έφήβους· και φυσικά οι «όποθέσεις» τους είναι δικές τους και δέν άφορούν κανέναν άλλο. Οι Οίκοι Νεότητας μερικών πρωτόγων κοινοτήτων ρυθμίζουν αυτά τά πράγματα καλύτερα μάλλον άπό τά δικά μας οικοτροφεία και κολλέγια τά όποια κατατρύχονται άπό πατερναλιστικούς κανονισμούς.

Ή εξέλιξη ώστόσο μιας τέτοιας ύπο - κοινωνίας σέ πλήρως άναπτυγμένη ύπο - κουλτούρα δέν είναι κάτι: φυσιολογικό, αλλά προκαλείται άπό αντίδραση. Σημαίνει: ότι ή κουλτούρα των ένήλικων είναι έχθρική πρός τά συμφέροντα των έφήβων ή ότι δέν πρέπει νά τής έχει κανείς έμπιστοσύνη· ότι: οι γονείς δέν είναι: άνθρωποι και δέν θεωρούν τά παιδιά τους σάν άνθρώπους· ότι οι νέοι αποκλείονται άπό όρισμένες δραστηριότητες των ένήλικων πού πιθανόν νά τούς ένδιέφεραν και, άπό τήν Άλλη μεριά, οι περισσότερες δραστηριότητες των ένήλικων δέν άξίζουν νά τίς αναλάβει κανείς και νά άσχοληθεί μαζί τους μεγαλώνοντας. Άντίθετα μάλιστα, εκείνο πού θέλουν οι ένήλικες είναι νά εκμεταλλευτούν τούς νέους, νά τούς ύποχρέωσουν νά μπουν σέ έπαγγέλματα πού άπό

τή φύση τους είναι θραυτά, αδιαφορώντας για τή ζωή τους ή για τήν άτομική τους έκλογή.

Κανονικά, δέν υπάρχει «εφηβική κουλτούρα» και «κουλτούρα τών ἐνήλικων», ἀλλά ἡ εφηβεία εἶναι ἡ περίοδος τῆς ἀνάπτυξης μέσα σέ μιὰ κουλτούρα. Μαζί μας ὡστόσο ὁ νέος νιώθει σχεδόν ἀπόδηλος ἢ τουλάχιστον χειραγωγούμενος. Κατά συνέπεια δέν μπορεῖ παρά νά ἔχει μυστικά ἀπό μᾶς, μιὰ δική του γλώσσα καί ν' ἀναπτύξει μιὰ ἐχθρική ἢ ἀμυντική στάση ἐνάντια στήν κουλτούρα τών ἐνήλικων.

Ἄφου λοιπόν ἡ πνευματική ζωή τών ἀρχαρίων ἀγοριῶν καί κοριτσιῶν, πού ζοῦν ἀπομονωμένα ἀπό τήν οἰκονομία καί τήν κουλτούρα τών ἐνήλικων, εἶναι φτηνή καί ἀνοστη, τά ἐνδιαφέροντά τους στρέφονται κυρίως στά διάφορα χόμπυ, στούς δίσκους, στίς πολιτικά ὀργανωμένες ομάδες καί συγκρούσεις, στίς λογοτεχνικές κλίκες, στά ναρκωτικά καί στό πιστό. Ὅλα αὐτά εἶναι ἀκρατες ἐκδηλώσεις μιᾶς ἀχαλίνωτης νεανικῆς ζωτικότητας, πού οἱ μεγάλοι τίς προωθοῦν καί τίς ἐκμεταλλεύονται ἔξυπνα. Τά καταστήματα γιά νέους κάνουν τζίρο πάνω ἀπό δέκα δισεκατομμύρια δολάρια τό χρόνο καί τά χρήματα αὐτά ξοδεύονται: γιά τζάκετ, φορητά ραδιόφωνα, ἀθλητικά εἶδη, κομμώσεις, ποδήλατα καί πρόσθετα οἰκογενειακά αὐτοκίνητα. Δέν χρειάζεται νά ποῦμε ὅτι αὐτή ἡ δευτερεύουσα δραστηριότητα ἀποτελεῖ ἀπλῶς μιὰ τροχοπέδη γιά τήν πνευματική ἀνάπτυξη τών νέων εἶναι σέ μεγάλο βαθμό ἀνόητη καί αὐθαίρετη, ἀλλά ταυτόχρονα μετά μανίας συντηρητική καί ἐξασκεῖ ἕναν τρομερό ψυχολογικό ἐκβιασμό ἐνάντια στούς ἀντικομμφορμιστές ἢ σέ ὄσους τήν ἀγνοοῦν, κάνοντάς τους ἀντιδημοφιλεῖς ἀντικείμενα. Εἶναι μάταιο νά τοῦς μιλήσεις γιά λογική ἢ νά τοῦς κάμεις νά μιλήσουν λογικά, εἴτε εφηβοί εἶναι: αὐτοί, εἴτε ἐνήλικες. Καί φυσικά δέν υπάρχει ἐλπίδα μιᾶς ἑλλογῆς διάστασης ἀπό τήν ἐπίσημη ἰδεολογία καί τό πρότυπο ζωῆς. Φυσικό εἶναι ἐπίσης καί τό ὅτι οἱ ὀπισθοδρομικοί ἐνήλικες, ἰδιαίτερα τῆς μεσαιῶς τάξης, κοροϊδεύουν καί κατακρίνουν κάθε νεανική βλακεία.

Ἄναπόφευκτα, τό γυμνάσιο — βασίλειο τῆς νεότητος ἀλλά καθεστῶς τών ἐνηλίκων — γίνεται ὁ κατεξοχήν χώρος γιά σαιμποτάζ καί διάφορες ἄλλες σκανταλιές καί παιχνίδια. Ἄκουσα τόν Τζέης Κόλμαν, πού ἔχει μελετήσει περισσότερο αὐτά τά φαινόμενα, νά

λέει ότι έ μέσος Εφηβος δέν είναι, από ακαδημαϊκή άποψη, στο σχολείο περισσότερο από δέκα λεπτά τήν ήμέρα! Πρόκειται δηλαδή για ένα καθόλου άποδοτικό έγχείρημα.

*Ένας όρισμένος αριθμός νέων μπαίνουν σέ συμμορίες και διαπράττουν διάφορα άδικήματα. Τά άδικήματα αυτά άποτελούν, κατά ένα μέρος, άνταρσία τής Ιδίας τής φύσης, γιατί στήν κοινωνία μας υπάρχουν πολλά πράγματα πού είναι προσβλητικά, άφόρητα και προκαλούν ψυχική ματαίωση. Κατά ένα άλλο μέρος, είναι άντίδραση σέ κάθε ενέργεια πού άποσκοπει νά επιβάλλει μιá «σωστή» συμπεριφορά. Και κατά τρίτο λόγο άποτελούν μιá παθητική έκκληση για προσοχή και ένδιαφέρον. Τά παιδιά λένε μεταξύ τους: «Είμαστε τόσο κακοί ώστε μάς παραπέμπουν στους κοινωνικούς λειτουργούς».

*Ένα παρόμοιο συγκινητικό χαρακτηριστικό τής σύγχρονης έφηβικής ύποκουλτούρας, περνάει στή γλώσσα και στήν κουλτούρα τών περιθωριακών ομάδων, όπως οι Νέγροι και οι Λατινοαμερικάνοι, οι παραδομένοι στό ναρκωτικά, οι άπόβλητοι τών κολλεγίων και όλοι όσοι έχουν άποδιωχτεί από τό Όργανωμένο Σύστημα. Πρόκειται για φυσική εκδήλωση, γιατί και οι ομάδες αυτές άγνωσύνται και έχουν ύποστει τήν ίδια κακομεταχείρηση όπως και οι έφηβοι. Μιά τέτοια κουλτούρα όμως δύσκολα μπορεί νά άποχτήσει κάποια διάρθρωση και επιπλέον έχει έναν έξωτερικό χαρακτήρα γιατί άποτελεί μίμηση τής κουλτούρας τών άθθεντικά άπόκληρων, οι όποιοι ζούν όπως ζούν όχι γιατί τό διάλεξαν οι ίδιοι αλλά γιατί τούς τό έπέβαλλαν.

Παρόλα αυτά, στή μειονεχτική θέση πού βρίσκονται πολλοί άπ' αυτούς τούς ανθρώπους, αυτός ο στοιχειώδης λόγος κάνει έφικτή τή συνομιλία. Η κουλτούρα τών έφήβων είναι κάτι πού αξίζει νά τό συζητήσει κανείς και πού έχει ένα στυλ διελίξας. Οι μονοσύλλαβες λέξεις τών τραγουδιών τής τζάζ, οι μονοσύλλαβες σκέψεις τών Μπήνικς, τό περιεχόμενο τών ναρκωτικών, τών ταινιών και τών γυμνασιακών χορών δέν έχουν ευρύ λεξιλόγιο, αλλά ένθαρρύνουν τήν συνδιαλλαγή και δίνουν στόν καθένα τή δυνατότητα μάς δημοκρατικής συμμετοχής.

Δυστυχώς, ο ύποτυπώδης αυτός λόγος άποκλείει τόν πραγματικό λόγο. Τοú λείπει ή φυσικότητα, ή ελικρίνεια και ή άθθεντικό-

τητα. Όντας σέ σύγκρουση μέ τόν κόσμο τών ἐνηλίκων πού πρέπει ἀπαραίτητα νά θριαμβέψει, ἡ κοινωνία τών ἐφήβων προστατεύει ζηλότυπα τόν ἑαυτό της ἀπό τό νόημα τῆς γλώσσας.

Γιά τούς ἐφήβους τών δεκάξη χρόνων, ὁ κόσμος τών ἐνηλίκων μοιάζει μέ πόρτα φυλακῆς πού κλείνει μέ πάταγο πίσω τους. Μερικοί ἀπ' αὐτούς εἶναι ὑποχρεωμένοι νά κάνουν δουλειές πού εἶναι σίγουρο πώς δέν τούς ταιριάζουν καί στίς ὁποῖες δέν ἔχουν τή δυνατότητα ν' ἀναπτύξουν καμιά πρωτοβουλία. Ἄλλοι πάλι πρέπει νά μποῦν στά γρανάξια ἐνός τεχνητοῦ συναγωνισμοῦ γιά νά εἰσαχθοῦν στά κολλέγια. Καί στίς δύο περιπτώσεις ἡ διαδικασία τών τύπων καί τών τέστ εἶναι φοβερή. Τά παιδιά δέν γνωρίζουν σέ τί δρόγγο τυλίγονται, οὔτε ξέρουν τί θέλουν. Ἄγνωστα ἀπό τούς μεγάλους, ἀπορρίπτον μέ τή σειρά τους τή χειραγώγηση ἢ τίς ἰδέες τών μεγάλων πού ἀφοροῦν τό μέλλον τους. Νά θυμῶς πού ἡ ἐφηβική τους ἀναίδεια ἀποδεικνύεται ἀντιρεαλιστικό καί μάλιστα γελοῖο φαινόμενο. Μῆν ἔχοντας μάθει τίποτα, οὔτε παλέφει γιά τίποτα, δέν ἔχουν καμιά αὐτοπεποίθηση.

Ἡ ἀδυναμία τών παιδιῶν μπορεῖ νά διαπιστωθεῖ ὀλοφάνερα στούς ἐξωτερικούς χώρους τών κολλεγίων. Οἱ σπουδαστές γατζώνονται ἀπό τούς ἠθικούς κανόνες τοῦ σχολείου πού ἐξακολουθοῦν παράλογα νά τούς ταλανίζουν ἀκόμα καί στά δεκαοχτώ καί δεκαεννιά τους χρόνια. Τό φαινόμενο προκαλεῖ τήν εἰρωνία. Ἄν εἶχαν ἐλεύθερο σχολεῖο καί ἦταν ἐλεύθεροι ἐργάτες, θά θεωροῦνταν ἀρκετά ὑπεύθυνοι: γιά νᾶρχονται καί νά φεύγουν ἀπό τό σχολεῖο, νά κάνουν σέξ καί νά πίνουν. Καί θυμῶς δέν κάνουν ἄλλο ἀπό τό νά γαντζώνονται ἀπ' αὐτούς τούς κανόνες. Δέν νιώθουν πώς ἔχουν δικαίωμα νά προβάλλουν αἰτήματα, γιατί ποτέ δέν εἶχαν ἕνα τέτοιο, ἢ ὁποιοδήποτε παρόμοιο, δικαίωμα καί μέ τούς γονεῖς τους. Παράλληλα, οἱ ὑπερπληρωμένες αἰθουσες διδασκαλίας, οἱ σχολικές ὑποχρεώσεις καί ἡ βαθμολογία τούς κάνουν νά νιώθουν δυστυχεῖς. Ἡ ἐκπαίδευση πού τούς δίνουν τούς ἔχει ἀπογοητεύσει ἀλλά θρῖσκονται: σέ τέτοια σύγχυση γιά τό τί πραγματικά θέλουν, ὥστε τό μόνο πού τούς μένει εἶναι ἡ καταφυγή στήν βουβαμάρα.

Στά ἴδια αὐτά κολλέγια, ὅπου ὑποτίθεται ὅτι ὑπάρχουν κοινωνίες μαθητῶν, ἡ ἀμεση ἐπικοινωνία ἔχει ἐλαχιστοποιηθεῖ. Τό κλίμα τῆς ἐφηβικῆς ὑποκουλτούρας πού ἐμμένει, εἶναι ἀνασχητικό γιά

τήν σχολική λειτουργία (και μάλλον τήν σαμποτάρει), αλλά ή έφθβική κοινωνία δέν αντικαθίσταται από τή στενή γνωριμία μέ τούς μορφωμένους έγγήλικες. Οί δάσκαλοι κρατοϋν τούς μαθητές σέ απόσταση και, όπως απόδειξα στό βιβλίο μου *The Community of Scholars*, βασική επιδίωξη τής διεϋθυνσης είναι νά έμποδίζει τήν έπαφή μαθητών και δασκάλων και τών δασκάλων μεταξύ τους. "Όπως είναι φυσικό, όταν οί μαθητές απομονωθούν ό ένας άπ' τόν άλλο, μπορούν νά θεωρηθούν σαν άνώρμιοι, πράγμα πού συμβαίνει.

Η ούσιαστική επικοινωνία μέ τήν σχολική όλη, τή Φύση και τήν Ιστορία, είναι τό ίδιο άνεπαρκές όσο και μέ τούς δασκάλους. Τά κολλέγια δέν ενδιαφέρονται πλέον γι' αυτά τά πράγματα, γιατί έλάχιστη αξία έχουν σέ σχέση μέ τό δίπλωμα. 'Ο δάσκαλος παραδίδει στόν μαθητή τήν τρέχουσα θεωρητική όλη και τό μόνο πού ζητάει άπ' αυτόν είναι νά τήν μάθει μέ ακρίδεια. 'Ο μαθητής πού κάνει αυτή τήν άχαρη δουλειά, αποδείχνοντας τήν αξία του άνδρισμού του, νομίζει ότι ό σκοπός τής διδασκαλίας είναι νά «όποτάξεις τό θέμα». 'Αναγκαστικά, μέσα άπ' αυτή τή σύγκρουση μέ τόν κόσμο του έγγήλικα, εκείνος πού ύφίσταται συντριπτική ήττα είναι ό νέος. 'Υπάρχουν βέβαια πολλοί τρόποι επιβίωσης. Μερικοί έγκαταλείπουν κάθε προσπάθεια και συμμορφώνονται πλήρως (δρισμένοι μάλιστα γίνονται «βασιλικότεροι του βασιλέως», αλλά πρόκειται συνήθως για ψυχοπαθολογικές περιπτώσεις παραστρατημένων παιδιών τής μεσαίας τάξης). "Άλλοι εκλογικεύονται: θά ξαναμποϋν στόν άγώνα άργότερα, όταν θά είναι «καλύτερα προετοιμασμένοι». "Άλλοι άποφαίνονται: «'Εκείνο πού έχει σημασία είναι νά παντρευτείς και νά δημιουργήσεις μία κανονική οικογένεια», προσπαθώντας έτσι νά διατηρήσουν τό αίσθημα και τό νόημα τής οικογενειακής τους ζωής ή ίσως νά δικαιολογήσουν τήν «άτομική» τους συμπεριφορά. "Ένας εκπληκτικός αριθμός νέων σου λένε ότι σκοπός τής ζωής είναι: νά θγάξεις 50.000 δολάρια τό χρόνο.

Η ψυχολογία τής ένταξης είναι προφανής: όντας ήττημένοι, ταυτίζονται μέ τό αντικείμενο πού τούς νίκησε, προσπαθώντας νά γεφυρώσουν τό χάσμα μέ τόν ένα ή τόν άλλο τρόπο. 'Από τή στιγμή πού θά κάνουν αυτή τή νέα άνατοποθέτηση, αίσθάνονται δυνατοί και ύπερασπίζου τή θέση τους μέ κάθε λογικό επιχείρημα.

Μία παραλλαγή αυτής τής φιλοσοφίας πού υιοθετοϋσαν μερικοί

παιλιότεροι ξηφηβοί είναι ὁ χιπστερισμός. Ὁ χιπστερ καλύπτει τήν συντριπτική ἤττα πού ὑπέστη ἀπό τήν κοινωνία, ἀναλαμβάνοντας θεληματικά βολικούς ρόλους μέσα στό κυρίαρχο σύστημα (μὴν ἀποκλείοντας οὔτε τόν ὑπόκοσμα) προκειμένου ν' ἀποκτήσει δύναμη ἢ τουλάχιστον κάποια ἀσφάλεια. Τό ἀσχημο σ' αὐτή τήν περίπτωση (πρόκειται γιά τό ἐπιχείρημα τοῦ Θρασύμαχου στήν *Πολιτεία* τοῦ Πλάτωνα), εἶναι ὅτι ὁ χιπστερ δέν ἀντέχει στήν ἰδέα νά χάσει τόν ἑαυτό του ἢ ἔστω νά γίνει ἀφιλοκερδής. Πρέπει νά εἶναι ἐπικεφαλῆς σέ κάθε παίξιδο. Σιγά σιγά καταλήγει νά μὴν ἀγαπᾶ καί νά μὴν πιστεύει σέ τίποτα ἄξιο καί σπαταλᾶ τόν ἑαυτό του σέ ἀσχολίες πού περιφρονεῖ, θαθαίνοντας ἔτσι τόν κυνισμό καί τήν αὐτοπεριφρόνησή του. Ἀλλά ὁ χιπστερισμός παρέχει πράγματι μιᾶ ἱκανοποίηση κυριαρχίας καί νίκης πού διώχνει τόν πανικό τῆς ἀδυναμίας, τῆς παθητικότητας καί τοῦ εὐνουχισμοῦ. Εἶναι ἡ φιλοσοφία μιᾶς χρόνιας ἐπείγουσας ἀνάγκης μέσα στήν ὁποία ἡ ἐπικοινωνία συνίσταται ἀναπόφευκτα σέ καμουφλάζ καί ἐχεμύθεια («ψύχραιμο παίξιμο»), ἢ σέ μικρές καί ὑπολογισμένες ἐπιθέσεις πού ὀδηγοῦν σέ πλεονεκτική θέση.

Οἱ συνθήκες πού περιέγραφα μέχρις ἐδῶ καί ἡ ἀντιμετώπισή τους ἀπό τούς νέους, περιορίζουν θλιβερά τήν ἀνθρώπινη ἐπικοινωνία καί καταστρέφουν ἀκόμα καί τό νόημά της. «Ἐπικοινωνία» καταντά: νά σημαίνει μεταφορά μιᾶς ἔτοιμης ἐννοίας ἀπό τό ἕνα κεφάλι στό ἄλλο τό ὁποῖο θά τήν τοποθετήσῃ μονάχο του στήν κατάλληλη θέση μέσα στό δικό του σύστημα νοημάτων. Τό σύστημα αὐτό ὑποτίθεται πῶς τό μοιράζεται κανεῖς μέ τούς ἄλλους ἄν καί ποτέ δέν μπορεῖς νά ξέρεις) καί μέσα σ' αὐτή τήν ὑποτιθέμενη συμφωνία, ἡ ἀνταλλαγείσα πληροφορία προσθέτει μιᾶ λεπτομέρεια ἢ μιᾶ εἰδική ἀπόχρωση πού δέν ἀνησυχεῖ τήν προσωπικότητα, οὔτε ἀλλοιώνει τήν συμπεριφορά, γιατί τό ἐγώ δέν ἔχει ἀγγιχθεῖ καθόλου. Στήν καλύτερη περίπτωση, ἡ πληροφορία χρησιμεύει σάν σύνθημα γιά δράση καί ξεκινᾶ ἀπό τό συνηθισμένο ρεπερτόριο.

Γιά τούς Ἀμερικάνους, αὐτό τό αἶσθημα τῆς συμφωνίας, τῆς «συνεννόησης», εἶναι τόσο σημαντικό, ὥστε τό μεγαλύτερο μέρος τοῦ προφορικοῦ ἢ γραπτοῦ λόγου δέν δίνει κανενός εἶδους νέα πληροφορία καί ἀποτελεῖ ἀπλῶς μιᾶ τυπολογική ἀναφορά στίς οἰκεῖες δάζεις. (Αὐτό εἶναι ὀλοφάνερο στά κείμενα τῶν περισσότερων ξηφη-

μερίδων, στίς μετά τό δειπνο συζητήσεις, κ.ο.κ.) 'Αλλά τά πράγματα δέν αλλάζουν και πολύ ούτε και στον ενεργό λόγο ο οποίος υποτίθεται ότι επηρεάζει τήν έκλογή — π.χ. στην πολιτική — γιατί αποφεύγει νά θίξει δυσάρεστα θέματα ή ότιδήποτε πού θά ανάγκαζε κάποιον νά σκεφτεί μέ καινούργιο τρόπο. 'Η βασική συμφωνία έχει υπογραφεί, επισημαίνεται από τίς συνηθισμένες λέξεις, και καμιά σημαντική έναλλακτική λύση δέν προσφέρεται.

'Η συμφωνία υποτίθεται πώς είναι κοινή, αλλά ο διαλεκτικός πού ελέγχει αυτή τήν υπόθεση βρίσκειτά σέ άσχημη θέση, άκριβώς όπως εκείνος πού του κάνουν μιá άσαφή γενίκευση μέ κοινοτυπίες και του λένε «'Απόδειξέ την». Στην κυβερνητική θεωρία, ή ανταλλαγή των πληροφοριών υποτίθεται ότι αλλοιώνει τούς συνομιλούντες οργανισμούς, δεδομένου ότι έσωτερικά πρέπει νά κάνουν αναπροσαρμογές, αλλά ή δική μου έμπειρία μου λέει ότι τέτοια αλλοίωση δέν συμβαίνει. Τό βασικό νόημα τής συνομιλίας είναι ή άμαλή διεξαγωγή της.

'Αντίθετα, ο λόγος του έμπορίου είναι περισσότερο ζωντανός, γιατί άποσκοπεί νά μεταβάλλει τή συμπεριφορά κάποιου κáνοντάς τον ν' αγοράσει κάτι και όχι άπλώς νά τον καταπραίνει. Έτσι, κατά περίεργο τρόπο, οι διαφημίσεις τής τηλεόρασης είναι ή μόνη πλευρά τής τηλεόρασης πού κάνει πρωτότυπη χρήση του ίδιου του πληροφοριακού αυτού μέσου, χρησιμοποιώντας τό μοντάζ και τήν εύρηματική μουσική, παίζοντας μέ τίς λέξεις, τίς εικόνες και τίς ιδέες. 'Ο τόνος ενός διαφημιστή πιθανόν νά είναι ad hominem, μέ άρνητική μορφή, κολακευτικός και ταυτόχρονα άπειλητικός. (Περιττεύει νά πούμε πώς δέν υπάρχει διάλογος' ο άκροατής βρίσκειτά σέ παθητική στάση ή αντίστέκεται βουβά.) 'Αλλά φυσικά στην τέχνη τής πώλησης των έμπορευμάτων, έκτός από τήν συγκεκριμένη συναλλακτική επιδίωξη, προστατεύεται μέ κάθε τρόπο και ή κοινωνική συναίνεση: ή τηλεοπτική διαφήμιση και τό πρόγραμμα πού τήν προσφέρει, αποφεύγουν ότιδήποτε θά μπορούσε νά εκπλήξει: δυσάρεστα, νά προκαλέσει ή νά προσβάλλει έστω και ένα πρόσωπο από τά εκατομμύρια των τηλεθεατών του.

*Ας δούμε τί χάνεται από τή στενή αυτή αντίληψη τής επικοινωνίας όπως τήν αντιλαμβάνεται ή μεθοδευμένη συναλλακτική

πληροφόρηση και τί εσωτερικές επιπτώσεις έχει στον άκροατή που την δέχεται.

1. 'Η λειτουργία του λόγου σαν διαμορφωτική έκφραση των προ-λογικών αναγκών και εμπειριών, με την οποία ο ομιλητής ανακαλύπτει καταρχήν ό,τι σκέφτεται. 'Ο λόγος αυτός δέν μπορεί νά είναι έντελώς προκατασκευασμένος και έλεγχομένος· είναι αυθόρμητος.

2. 'Η λειτουργία του λόγου σαν προσωπική πρωτοβουλία με την οποία μπαίνει κανείς μέσα σ' ένα περιβάλλον που είναι άνόμοιο με τό άτομο. "Όταν άκούμε πρωτοβουλία, νομίζουμε πώς δέν ύπάρχει συναίνεση" διαφορετικά όμως, γιατί νά μπει κανείς στον κόπο νά μιλήσει;

3. Και τό πιο σημαντικό άπ' όλα: ή λειτουργία του λόγου σαν διάλογο μεταξύ προσώπων που συνομιλοϋν (ή ανάμεσα σ' ένα πρόσωπο και σ' ένα θέμα άπό τό όποιο έχει άπορροφηθεί). 'Η διαδικασία αυτή έχει σαν άποτέλεσμα την άλλαγή των προσώπων εξαιτίας της ίδιας της ένέργειας του ομιλείν· τά πρόσωπα δέν είναι ρόλοι και δέν παίζουn κάποιο παιχνίδι με κανόνες.

'Η όμιλία είναι ένας τρόπος διαμόρφωσης της ατομικότητάς μας, έξαφάνισης του έαυτού μέσα στους άλλους που έχει σαν άποτέλεσμα την ώριμάνσή μας. Δέν έξαρτάται άπό καμιά προηγούμενη συμφωνία με τους άλλους, αλλά άπό την έμπιστοσύνη μας πρός αυτούς. Κατά τή γνώμη μου, ο λόγος που πραγματεύονται οί περισσότερες σύγχρονες θεωρίες της έπικοινωνίας, μοιάζει πολύ με τον λόγο των ήττημένων έφήδων που περιγράφω. Δέν είναι πραγματικός, κοινωνικός, ποιητικός ή εύρηματικός. 'Η λειτουργία του έξαντλείται κυρίως στην παροχή πληροφοριών με μιά προκατασκευασμένη *Lingua Franca*.

'Ο λόγος δέν μπορεί νά είναι προσωπικός και ποιητικός όταν τό άτομο κυριαρχείται άπό τον φόβο της αυτο-άποκάλυψης (άκόμα και στον ίδιο τον έαυτό του), ούτε όταν κατέχεται άπό μιά έπιφυλακτικότητα και δυσπιστία πρός την κοινότητα της όποιας οί τύποι του άπαγορεύουν την άποκάλυψη της ιδιαιτερότητάς του. 'Ο λόγος δέν μπορεί ν' άποτελέσει μύηση όταν οί βασικοί κοινωνικοί θεσμοί είναι γραφειοκρατικοί και οί διαδικασίες και αποφάσεις προκαθορισμένες, έτσι που τά άτομα νιώθουν νά μήν έχουν καμιά

δύναμη, πράγμα αναγκαίο για την έκφραση. Ὁ λόγος δέν μπορεί νά εἶναι διερευνητικός καί εὐρηματικός όταν μιὰ διαδρωτική χρόνια ἀνησυχία ἐμποδίζει τούς ἀνθρώπους νά διακινδυνέψουν νά βρεθοῦν πρόσκαιρα σέ σύγχυση (προσπαθώντας ν' ἀναπτύξουν ἀτομική σκέψη), καί ἀντίθετα ζητοῦν καταφύγιο στήν ἐπικοινωνία, ἔστω κι ἂν αὐτή ἦ ἐπικοινωνία Πύργου τῆς Βαβέλ.

Ὅπως ἔχουν τά πράγματα, οἱ ἄνθρωποι πρέπει νά «σκέφτονται» πρῶν νά μιλήσουν καί ὄχι νά διακινδυνεύουν νά μιλήσουν καί ν' ἀνακαλύψουν τί ἐννοοῦν, στήν προσπάθειά τους νά συνηνεγηθοῦν μέ τούς ἄλλους καί μέ τόν ἑαυτό τους. Τό ἀποτέλεσμα εἶναι νά μιλοῦν Ἀγγλικά σά νά θρῖσκονται στό σχολεῖο.

Προγραμματισμός

Ἡ προγραμματισμένη διδασκαλία πού υλοθετεῖ τεχνικά μέσα προχωρεῖ πιά πέρα ἀπό τήν συμμόρφωση τῶν μαθητῶν μέ τήν κοινωνική συναίνεση πού εἶναι τό κύριο ἀποτέλεσμα τῆς σύνδεσης ἐκπαίδευσης καί μαζικῶν μέσων ἐνημέρωσης. Μέ τήν παιδαγωγική αὐτή μέθοδο, μόνο ὁ προγραμματιστής — ὁ διοικητικός ὑπεύθυνος — εἶναι αὐτός πού «σκέφτεται» οἱ μαθητές ὀδηγοῦνται συστηματικά στό ν' ἀκολουθοῦν τή γραμμή τῶν σκέψεων τοῦ ἄλλου. «Μάθηση» ἐδῶ σημαίνει νά δίνεις κάποια τελική ἀπόκριση πού ὁ προγραμματιστής τήν θεωρεῖ ἐπωφελή (γιά τούς μαθητές). Δέν ὑπάρχει κανένα κριτήριο ὅτι ὁ μαθητής γνωρίζει αὐτά πού λέει, ὅτι τό ἔχει μάθει, ὅτι τό ἔχει διαμορφώσει ἢ ἀπλοποιήσει. Δηλαδή, ὁ μαθητής δέν ἔχει καμιά ἐνεργητική συμμετοχή· τό ἐγώ του — τουλάχιστον σάν μαθητῆ — εἶναι μιά κατασκευή τοῦ προγραμματιστή.

Τί συνεπάγεται αὐτό; Ἄς μοῦ ἐπιτραπεί ἐδῶ ν' ἀναλύσω ἕνα πολύ σπουδαῖο ἐπιχείρημα γιά τήν διδασκαλία αὐτή τῆς Λωρὶν Ρέσνικ πού ἀναπτύσσεται στό ἄρθρο τῆς «Προγραμματισμένη Διδασκαλία Περίπλοκων Ἐπαγγελματίων» καί πού δημοσιεύτηκε στήν Ἐκπαιδευτική Ἐπιθεώρηση τοῦ Χάρβαρντ τό Φθινόπωρο τοῦ 1963.

Στό συμπέρασμα τοῦ σαφοῦς αὐτοῦ ἀρθροῦ, ἡ Δρ Ρέσνικ μᾶς λέει:

«Μέ τόν ὄρο σαφή καθοδήγηση ἐννοῶ τήν σκόπιμη τροποποίηση τῆς συμπεριφοράς τῶν ἄλλων ἀνθρώπινων ὄντων. Ἡ προγραμματισμένη καθοδήγηση, δέν βλέπει τόν δάσκαλο σάν ἄνθρωπο πού ἐρεθίζει τό ἐνδιαφέρον τοῦ μαθητῆ, σάν ἐκτιμητῆ τῆς προόδου του, σάν πρότυπο ρόλου. Τόν βλέπει σάν καθοδηγητῆ ἢ ἐπόπτη τῆς συμπεριφοράς. Αὐτό σημαίνει ὅτι ἡ προγραμματισμένη καθοδήγηση εἶναι ἐφαρμόσιμη μόνο ὅπου θέλουμε πράγματι νά ὀδηγήσουμε

τήν συμπεριφορά σέ μιά δοσμένη κατεύθυνση. 'Υπάρχουν περιπτώσεις θπου, γιά πολιτικούς ή ήθικούς λόγους, δέν θέλουμε κάτι τέτοιο. Δέν θέλουμε λογουχάρη νά κάνουμε θλους τούς μαθητές ενεργούς θιασώτες μιās δρισμένης πολιτικής ή θρησκευτικής άποψης, ή νά τούς κάνουμε θλους νά προτιμούν τό ίδιο είδος λογοτεχνίας ή μουσικής. Σ' αυτές τίς περιπτώσεις... ή «αυτο-έκθεση» είναι ή μόνη στάση πού θάπρεπε νά επιτρέπουμε στόν έαυτό μας» (σελ. 467).

Άς μού επιτραπεί, δίπλα στή δραματική αυτή παρατήρηση, νά πρατέσω μιá προηγούμενη παρατήρηση από τό δοκίμιο τής Ρέσνικ:

«Στό πλαίσιο τής μηχαθιοριστικής άνάλυσης, ή γνώση, ή επιδεξιότητα και ή ικανότητα ένδιαφέρουν μονάχα έφόσον μπορούν νά περιγραφούν μέ παραστατικούς θρους. Η περιγραφή αυτή δέν είναι θέμα καταγραφής «συσχετισμών» ικανότητας ή γνώσης, άλλα άπόφασης γιά τό ποιές από τίς παρατηρούμενες συμπεριφορές θά γίνουν άποδεκτές σάν άπόδειξη τής ύπαρξής τους. Ό μηχαθιοριστής άποφεύγει άπλως τό έρώτημα αν ή γνώση, λογουχάρη, ύπάρχει ανεξάρτητα από τίς παρατηρούμενες συμπεριφορές. Έτσι, ένθ δέν μπορεί ίσως ν' άπαντήσει ικανοποιητικά στό έρώτημα του φιλόσοφου «Τί είναι γνώση;», παρέχει στόν έαυτό του ένα σύνολο σκοπών πού μπορεί νά τούς χρησιμοποιήσει γιά τήν εκπαίδευση» (σ. 448).

Δέν μ' ένδιαφέρει ιδιαίτερα νά συζητήσω τήν παιδαγωγική ορθότητα αυτών των ιδεών. Η μόνη άπόδειξη «άπόδοσης» πού έχουν οι εκπαιδευτικοί από τήν πείρα τους είναι ή καταγραφή των βαθμών των ακαθμαϊκών τέστ, και φαίνεται πώς είναι αδύνατο νά τούς θγάλεις από τό μυαλό τήν ιδέα θτι αυτός πού πέρασε τό τέστ δέν είναι άναγκάιο νά έμαθε κάτι πού θά τό εφραρίσει γιά τήν παρατέρα πρόδθ του ή στήν καριέρα του· ή έτσι θδιθήποτε άλλο πού δέν θά τό ξεχάσει: σέ λίγον καιρό θταν τό κίνητρο τής πραγματικής ζωής, θηλαθή ή άνάγκη νά περάσει τό τέστ, θά έχει παρέλθει. Θέλω θμως νά ρωτήσω αν αυτό τό είδος φόρμουλας διδασκαλίας δέν συνεπάγεται σοβαρές νομικές δυσκολίες στό θέμα των πολιτικών ελευθεριών, ιδιαίτερα θπου ή φοίτηση είναι ύποχρεωτική, θταν τό παιδί πρέπει νά πηγαίνει στό σχολείο και νά

υφίσταται τή διαδικασία τής διαμόρφωσης τής συμπεριφοράς του.

Μπορεί νά φανεί περιέργο πού επιμένω ν' αναφέρομαι στό συνηθισμένο θέμα, αλλά αυτό είναι ένας τρόπος γιά νά ρωτήσω τί είδους δημοκρατία είναι αυτή πού περνάει στά σχολικά μας προγράμματα και στίς μεθόδους εκπαίδευσης. Παράλληλα, μιά πού οί νέοι έχουν ολοφάνερα καταστήσει μιά εκμεταλλευόμενη και απόκληρη τάξη, πρέπει ν' αρχίσουμε νά σκεφτόμαστε τά νόμιμα δικαιώματά τους.

Οί έγγραφοί πού παρέχει ή Διπλήρυξη Δικαιωμάτων του Άνθρώπου τών ΗΠΑ στηρίχθηκαν σέ μιά πολύ διαφορετική επιστημολογική θεωρία από τήν «έν λειτουργία υποβολή», τήν όποία ή Δρ Ρέσνικ έμαθε από τόν Μ. Φ. Σκίννερ. Σέ γενικές γραμμές, ή αντίληψη του Διαφωτισμού ήταν ότι τό πνεύμα, όπως και ή συνείδηση, αποτελούσαν κάτι «ένδόμυχο» και ότι ό σκοπός τής διδασχής ήταν νά συντείνει στήν «ανάπτυξη» του μέ τή «γνώση». Καί κάτι ακόμα πιο σημαντικό: ή συμπεριφορά ήταν τό «έξωτερικό» αποτέλεσμα μιάς μύησης ή αυτο - κίνησης τής «ψυχής». Μ' αυτό τό νόημα ό μαθητής ήταν ή γινόταν «υπεύθυνος». Κατά τή γνώμη μου ή μεταφορά του έσωτερικού και έξωτερικού αυτής τής αντίληψης είναι έντελώς άχρηστη. Δέν έχει πολλή σημασία σέ μιά ψυχολογική θεωρία τών όντοτήτων τό ότι δέν είναι παρατηρήσιμες σάν συμπεριφορά. Άλλά ή άριστοτελική έμφαση γιά τόν αυτο - κίνητο οργανισμό είναι πολύτιμη.

Στήν προκειμένη περίπτωση, ή υποχρεωτική εκπαίδευση, όπως τόνισα ήδη, δικαιωνόταν σ' αυτή τή θεωρία (άπό τόν Τζέφερσον λ.χ.) σάν αναγκαία γιά νά φέρει τά παιδιά στό σημείο ν' αυτοκυβερνηθούν, ν' αναπτύξουν τήν πρωτοβουλία τους σάν πολίτες, καθώς και τήν ζωική και κοινωνική πρωτοβουλία πού είχαν από τήν «φύση» και τήν ήθική πρωτοβουλία πού είχαν από τήν «συνείδηση». Η δημοκρατία άπαιτούσε ένα μορφωμένο εκλογικό σώμα. Σ' αυτό προστέθηκε όργότερα ή δικαιολογία ότι μόνο μέ τήν υποχρεωτική εκπαίδευση θά μπορούσαν οί φτωχοί νά άποκτήσουν ίσες δημοκρατικές εύκαιρίες μέ τούς πλούσιους: οί φτωχοί γονείς ήταν πιθανό νά δάλουν τά παιδιά τους νά έργάζονται από πολύ νωρίς και νά μήν τούς δώσουν τή δυνατότητα ν' αναπτύξουν πλήρως τίς δυνατότητές τους.

Παράλληλα, κάθε μάθημα του σχολικού προγράμματος ή λεπτομέρεια της εκπαιδευτικής μεθόδου δικαιωνόταν από το γεγονός ότι συνέβαλε στην ανάπτυξη της ενδόμυχης νοημοσύνης, ενθάρρυνε την πρωτοβουλία και προετοίμαζε τον νέο για να πάρει μέρος στην πολιτική κοινωνία. Από αυτή την άποψη, η σχολική διδασκαλία δεν ήταν ακριβώς «εγκύκλιση», αν και οι γονείς είχαν το δικαίωμα να εκγυμνάζουν τα μικρότερα παιδιά σε κάποια δουλειά και το ίδιο γινόταν και για τ' άφροντικά που είχαν μαθητευόμενους. Από την άλλη πλευρά, τα σχολικά μαθήματα έπρεπε να περιέχουν αξίες ιδανικές καθαυτές, όπως το Καλό, ή 'Αλήθεια, το 'Ωραίο, οι οποίες ήταν έξ ορισμού «φιλελεύθερες», ενθάρρυναν τη «λογική ικανότητα», την οποία ο νέος πολίτης θα έφαρμιζε αργότερα σε όλες τις δουλειές του (αυτή ήταν η παραδοσιακή έννοια της «μεταφοράς») ή του έδιναν κάποιο προανακτολισμό σε χώρο και σε χρόνο (όπως ανέφερα ήδη στην Ιστορία δινόταν ιδιαίτερη έμφαση γιατί με τα φοβερά και τα ευγενή παραδείγματά της ενέπνεε στους νέους το αίσθημα της ελευθερίας και τή διατήρησή της).

Βέβαια, η υποχρεωτική εκπαίδευση στις μηχανικές τέχνες του τέλους του 19ου αιώνα, στο βαθμό που αυτές ήταν ωφέλιμες, δεν μπορούσε να δικαιολογηθεί τόσο εύκολα μέσα σ' αυτό το πλαίσιο του «ενδόμυχου» και έτεινε μάλλον να παρουσιαστεί σαν μαθητεία άρχαριου με δημόσια δαπάνη. 'Αλλά, μέσα σε μιá επεκτεινόμενη οικονομία με ύψηλή κοινωνική μεταβλητότητα, σημαντική αυτο-άπασχόληση και πολλές νέες επιχειρήσεις, δεν υπήρχαν περιθώρια για σοφιστείες. Ένας ελεύθερος άνθρωπος θάθελε ν' αποκτήσει αυτές τις πλεονεκτικές ιδιότητες με τη θέλησή του. Πάντως, λίγοι έφηβοι πήγαιναν στο σχολείο και τα παιδιά ποτέ δεν είχαν πολλά δικαιώματα, αν και τα προνόμιά του ήταν πολλά.

Τό σύστημα της Δρ Ρένικ αποκλείει ρητά όλες τις έννοιες του «ενδόμυχου». Η ίδια επίσης βλέπει με δυσαρέσκεια την παρέμβαση οιαδήποτε παράγοντα πρωτοβουλίας. Αναλύοντας λογουχάρη τό πρόβλημα της Διαμόρφωσης — ή προσέγγιση των άποκρίσεων στην τελική άποκρηση — διαφωνεί ζωηρά με τούς πειραματιστές που περιμένουν από τόν οργανισμό να κάμει κάποια μικρή κίνηση προς τή σωστή κατεύθυνση για να τήν ενθαρρύνουν. «Η προγραμ-

ματιαμένη εκπαίδευση», λέει η Ρέσνικ, «δέν μπορεί νά προχωρήσει μ' αυτό τόν τρόπο.» (Ποτέ όμως δέν κάνει απόλυτα σαφές — τουλάχιστον σέ μένα — μέ ποιόν τρόπο κάνει τό ζώο μέσα μας νά κινηθεί πρός τά έξω, γιά νά έχει κάτω νά διαμορφώσει.)

Ἐπίσης, ἀντίθετα μέ τό φιλελεύθερο σχολικό πρόγραμμα τῆς θεωρίας τοῦ Διαφωτισμοῦ, κανένα μάθημα δέν ἐπιλέγεται ἐπειδή προσελκύει τό ἐνδιαφέρον τοῦ μαθητῆ ἢ ἐπειδή ἐνισχύει τίς δυνάμεις, τήν ἐλευθερία καί τίς προσωπικές του ἀνάγκες. Ἡ θεωρία τῆς ἐν λειτουργία ὑποβολῆς, λέει ἡ Ρέσνικ, εἶναι οὐσιαστικά «χωρίς περιεχόμενο»: εἶναι καθαρή τεχνική πού μπορεί νά διδάξει: ὅτιδήποτε, σχεδόν σέ ὅποιονδήποτε. Αὐτό τό ὅτιδήποτε μπορεί νά εἶναι οἱ «ἐθνικές ἀνάγκες» τοῦ Δρ Κόναντ, οἱ «βελτιωμένες στάσεις» τοῦ Μετασχολικοῦ παραρτήματος τοῦ Ἐπαγγελματικοῦ σχολείου τοῦ Μιλγουόκι, ἢ οἱ ἰδιοτροπίες τοῦ αὐταρχικοῦ δασκάλου.

Γενικά, ἀπό αὐτή τήν ἀποψη, ἡ ὑποχρεωτική φοίτηση, ἐφόσον εἶναι προγραμματική, εἶναι ταυτόσημη μέ τήν ὑποχρεωτική διδασκαλία πού ἐξυπηρετεῖ τούς σκοπούς τῶν ρυθμιστῶν τῆς συμπεριφορᾶς καί οἱ τέτοιοι σκοποὶ εἰσάγονται μέ τό «ἐμεῖς θέλουμε» τῆς πρώτης παραγράφου (τῆς κ. Ρέσνικ) πού παράθεσα. Εἶμαι λοιπόν περίεργος ν' ἀκούω ἀπό τήν Δρ. Ρέσνικ τήν συνταγματική δικαιολόγηση τῆς ὑποχρεωτικῆς ἐκπαίδευσης διὰ τοῦ «ἐμεῖς θέλουμε» καί «ἐμεῖς δέν θέλουμε» τῆς παραγράφου. Ποιοὶ «ἐμεῖς» καί ποιά τά ὄρια τοῦ «θέλουμε» ἢ τοῦ «τυχαίνει» νά θέλουμε; Ἄς μή ξεχνᾶμε ὅτι ὁ τίτλος τοῦ δοκιμίου τῆς εἶναι «Διδασκαλία Περὶ πλοκῶν Ἐπαγγελματιῶν», πράγμα πού σημαίνει ὅτι ἡ Ρέσνικ δέν περιορίζει τήν ρύθμιση τῆς συμπεριφορᾶς στό ἐπίπεδο τῶν ἀσκήσεων καί τῆς μηχανικῆς ἀποστήθισης, ἀλλά τήν ἐπεκτείνει καί στοὺς ἀνώτερους κλάδους: στήν κριτική, στήν ἐπίλυση προβλημάτων, στήν ἐκτίμηση καταστάσεων, κλπ., μέ ἐξαίρεση ὅπου «δέν θέλουμε».

Περὶ τὸ νά προσθέσω ὅτι τό σχολικό πρόγραμμα, ἡ μέθοδος καί τό ἴδιο τό σχολικό σύστημα καθορίζονται πάντα ἀπό κοινωνικούς στόχους καί Ἐθνικούς Στόχους, ἀπό πατρικές φιλοδοξίες καί τήν ἀνάγκη φύλαξης τῶν νηπίων καί ἀστυνόμευσης τῶν νέων. Ἄλλο όμως πράγμα εἶναι νά πιστεύουμε — ἢ νά προσποιούμαστε ὅτι πιστεύουμε — πῶς αὐτά τά πράγματα μορφώνουν τά παιδιά καί ἐν-

τελώς άλλο νά λέμε δι: είναι ρυθμιστές τής συμπεριφοράς.

Ἡ ἀδιανομία τής συγγραφείας μας γι' αὐτό τό εἶδος σκέψης, φαίνεται ἔντονα στήν, κατά τά ἄλλα, ἔξοχη ἀνάλυση τής «Εὐρηματικῆς Μεθόδου» πού ἔρχεται: σέ ἀντίθεση μέ τήν βήμα - τό - βήμα προγραμματισμένη διδασκαλία. Ἐνα ἀπό τά πλεονεκτήματα πού ἀναγνωρίστηκε στήν «Εὐρηματικὴ Μέθοδος» (γιὰ τήν ὁποία ὁ Δρ Ζακάριας καί τό Ἐθνικὸ Ἐπιστημονικὸ Ἰδρυμα ἐξεδήλωσαν τόν ἐνθουσιασμό τους) εἶναι δι: θεωρεῖ τό πῆδημα πάνω ἀπ' τό χάσμα σάν θετικὸ καί ἐνισχυτικὸ ἐρέθισμα, τάν ἐρέθισμα πού ἐντείνει τή δύναμη τοῦ κινήτρου. Ἡ δρ Ρέσνικ συμφωνεῖ δι: αὐτό πιθανόν ἀληθεύει γιὰ τοὺς ἔξυπνους φοιτητές, ἀλλὰ ὑπογραμμίζει συνετά δι: οἱ πολιτιστικά στερημένοι καί μέ φτωχὰ μέσα ἀνατρεφόμενοι νέοι, ἱκανοποιοῦνται περισσότερο ὅταν προσδεύουν σταθερά καί δέν ὑπόκεινται στόν κίνδυνο μιᾶς νέας ἀποτυχίας. Ἐνα δεῦτερο πλεονέκτημα τής Εὐρηματικῆς μεθόδου εἶναι δι: ἡ πρακτικὴ τής δοκιμῆς καί τοῦ λάθους πού προτείνει, προετοιμάζει τόν φοιτητὴ γιὰ τό εἶδος τής μάθησης μέ τήν ὁποία θά εἶναι ὑποχρεωμένος ν' ἀσχοληθεῖ ἔξω ἀπὸ τήν αἴθουσα διδασκαλίας. Ἀλλὰ ἐδῶ ἡ δρ Ρέσνικ ἀμφισβᾶλλει: ἂν ὁ σπουδαστὴς μαθαίνει κάτι ἀπὸ τά λάθη του ἂν δέν ἔχει διδάχτει νά τ' ἀναζητεῖ, δηλαδή νά τὰ ἀντιλαμβάνεται. (Ἐχει δίκιο. Ἐνας καλὸς καθηγητὴς πιάνου, λογουχάρη, θά δάσει σκόπια ἕνα σπουδαστὴ νά ἐπαναλάβει τή νότα πού παίζει ἀπρόσεχτα.) Τέλος, ἰσχυρίζονται, δι: ἡ ποιότητα τῶν ὁσων μᾶς διδάσκει: ἡ Εὐρηματικὴ Μέθοδος — ἡ σύνοψη, οἱ κανόνες, ἡ λύση τοῦ προβλήματος — εἶναι ἀνώτερη. Αὐτό, λέει ἡ δρ Ρέσνικ, συμβαίνει γιὰ τὴν προγραμματισμένη ἐκπαίδευση ἔχει μέχρι τώρα συγκεντρώσει: τό ἐνδιαφέρον τής στήν διδασκαλίᾳ ἀπλῶν ἐννοιῶν καί πληροφοριῶν περισσότερο καί ὀχι: σέ περίπλοκα σύνολα γνώσης.

Ὅ,τι εἶναι: ἐκπληκτικὸ σ' αὐτὴ τὴ στοχαστικὴ ἀνάλυση ὥστόσο εἶναι τό γεγονός δι: ἡ Ρέσνικ παραλείπει ἐντελῶς τήν προεξάρχουσα ιδιότητα τοῦ μαθητῆ πού οἱ περισσότεροὶ δάσκαλοι — κλασικοῦ τύπου ἢ προσδευτικοί — δέν ἐπαφταν νά ἐλπίζουν δι: θά τοῦ ἐπιτραπεῖ ν' ἀνακαλύψει: γιὰ τόν ἑαυτὸ του: δηλαδή, τό αἶσθημα τής ἐμπιστοσύνης πρὸς τόν ἑαυτὸ του καί τὴ συναίσθηση δι: μπορεῖ, δι: εἶναι: κατάλληλος ἀπὸ τήν ἴδια τὴ φύση τῶν πραγμάτων,

νά προχωρήσει με δική του πρωτοβουλία και τελικά νά φτάσει σ' ένα άγνωστο μονοπάτι, όπου δέν υπάρχει πρόγραμμα κι όπου ο Έδιος θάναι υποχρεωμένος νά βάλει καθήκοντα στον έαυτό του. Τό κλασικό απόφθεγμα γιά τήν διδασκαλία είναι: νά οδηγήσουμε τόν σπουδαστή στό σημείο πού νά μήν χρειάζεται τό δάσκαλο. Τό πρότυπο σχολικού προγράμματος και μεθόδου τού Ντιούη ήταν: ή διδασκαλία νά καταλήγει στό σημείο πού νά κάνει τόν σπουδαστή νά θέλει ν' ανακαλύψει κάτι περισσότερο.

Προφανώς ή δρ Ρέσνικ δέν μπορεί καν νά συλλάβει τήν παραπάνω ιδιότητα γιατί έρχεται σέ αντίθεση με τήν ουσία τής ελεγχόμενης συμπεριφοράς πού οδηγείται σ' ένα προκαθορισμένο στόχο. Τό πράγμα είναι φανερό. Κατά τήν άποφή τής, αυτό δέν είναι καθόλου διαπαιδαγώγηση. Μέ δρους μιås κοινωνικής θεωρίας, ή ιδιότητα αυτή προβάλλει μιá ανοιχτή κοινωνία ανεξάρτητων πολιτών, αλλά ή Ρέσνικ και ή δρ Σκίννερ νομίζουν πώς υπάρχει ένα ειδικό «εμείς» πού «θέλει». 'Από επιστημονική άποψη επίσης προβάλλεται ένα περισσότερο ανοιχτό πνευματικό μέλλον από αυτό πού φαίνεται νά αντιμετώπιζε: τό πρόγραμμα τών περίπλοκων ειδικοτήτων. Βρισκόμαστε πράγματι στό σημείο πού νά ξέρουμε τόσα πολλά — και τόσο οριστικά — ώστε νά προγραμματίζουμε με τόση άκαμψία μεθόδους και θεμελιώδεις ιδέες; Τό μεγαλύτερο μέρος τού προγράμματος ένδέχεται νά έχει παλιώσει πριν νά τελειώσει ή τάξη.

Τό ζήτημα είναι σοβαρό. Τόσο από πνευματική, όσο κι από καθαρά ανθρώπινη και πολιτική άποψη, ή παρούσα καθολική γυμνασιακή εκπαίδευση και ή διαρκώς διευρυνόμενη φοίτηση στά κολέγια είναι καταστροφή. Θά αναφερθώ γι' άλλη μιá φορά στά ώμά γεγονότα! Τό παιδί είναι υποχρεωμένο γιά δώδεκα συνεχή χρόνια — αν άνήκει στή μεσαία τάξη, γιά δεκάξη — νά εργάζεται πάνω σέ καθορισμένα μαθήματα σέ μιá από τίς πιό ώρατες περιόδους τής ζωής, όταν κανείς έλπίζει ότι μπορεί ν' ανακαλύψει πράγματα από μόνος του. 'Εξαιτίας τής σχολικής εργασίας, ο νέος δέν μπορεί νά διαβάσει άλλα βιβλία, νά συγκεντρώσει τήν προσοχή του σ' ένα χόμπυ, νά πιάσει μιá δουλειά ή ν' ασχοληθεί υπεύθυνα μέ μιá έρωτική ιστορία, νά ταξιδέψει ή νά μπλεχτεί στήν πολιτική. Τό σχολικό σύστημα σαν σύνολο, μέ τό διαρκώς διαμορ-

φωνόμενο σχολικό πρόγραμμα. τήν αυστηρότερη κλιμάκωση, τήν πληθώρα τῶν τέστ, εἶναι ἤδη μιά τεράστια μηχανή πού διαμορφώνει ἀποδεκτές ἀντιδράσεις. Ἡ προγραμματισμένη ἐκπαίδευση κλείνει τούς ὀρίζοντες τοῦ νέου ἀκόμα περισσότερο καί κάνει πιά ἀκαμπτα τήν παρούσα κατάκτηση καί τό δόγμα. Τό χειρότερο ὅμως εἶναι ὅτι τείνει νά ἐξαφανίσει τήν ὠραιότερη ἀπό τίς ἀρετές πού πρέπει νά ἔχει κάθε σχολεῖο: ν' ἀποτελεῖ μιά κοινότητα τῶν νέων καί τῶν νέων μέ τούς ἐνήλικες.

Ἡ δρ Ρέσνικ μπορεῖ νά μᾶς δεβαιώνει ὅτι ὑπάρχουν περιοχές ὅπου «δέν θέλουμε» νά ρυθμίζουμε τήν συμπεριφορά: ἡ πολιτική, ἡ θρησκευτική, ἡ αἰσθητική, ἴσως καί ἡ κοινωνική. Ἀλλά τό θέμα εἶναι ὅτι γιά δεκάξη χρόνια ὑπάρχει αὐστηρή πειθαρχία στή διδασκαλία καί θαρμιάρα πού ἀνταμοιβονται πλουσιοπάροχα μέ ἐπαίνο, εὖσημα νομιμοφροσύνης καί χρῆμα, ἐνῶ ἡ αὐθόρμητη πρωτοβουλία τιμωρεῖται μέ ἐπιπλήξεις, θεωρεῖται ἀσκοπη ἢ ὑπεύθυνη γιά τήν ἀποτυχία τοῦ μαθητῆ στή «σημαντική» σχολική ἐργασία, καί μερικές φορές ὀδηγεῖ σέ ταπεινώσεις — ἀκόμα καί στή φυλακή. Ὡστόσο, μετά ἀπό τήν πυρετώδη αὐτή διαδικασία ὑποβολῆς ὑποθέτομε ὅτι οἱ νέοι: ἄντρες καί γυναῖκες πού θγαίνουν στή ζωή, μποροῦν ξαφνικά ν' ἀναπτύξουν πρωτοβουλία στά πιά σημαντικά θέματα: νά βροῦν ἐργασία σέ μιά ἀνταγωνιστική ἀγορά, νά κάνουν μακροπρόθεσμα σχέδια γιά τήν καριέρα τους, νά ἀναπτύξουν πρωτότυπα καλλιτεχνικά καί ἐπιστημονικά σχέδια, νά παντρευτοῦν καί νά γίνουν γονεῖς, νά ψηφίσουν δημόσιους λειτουργούς. Γιά ὅλα αὐτά ὅμως, ἡ συμπεριφορά τους θάπρεπε νάναί κάπως λιγότερο διαμορφωμένη. Ἀναπόφευκτα, οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτούς θά ἐνεργήσουν σύμφωνα μέ τό πρότυπο τῶν προκαθορισμένων μαθημάτων, ἢ σάν ὀργανωτιστές ἢ σάν ἐργάτες στόν ἰμάντα συναρμολόγησης· θά ψηφίσουν Δημοκράτες ἢ Ρεπουμπλικάνους καί θ' ἀγοράσουν τή σωστή μάρκα προϊόντων.

Ὁμιολογῶ πώς μέ σοκάρισε ἡ κοινοτυπία καί ἡ χυδαιότητα τῆς πρότασης, σύμφωνα μέ τήν ὁποία, κατά τή διδασκαλία τῶν ἀνθρωπιστικῶν σπουδῶν, τό περισσότερο πού θάπρεπε νά ἐπιχειροῦμε εἶναι ἡ «ἀντεπίθεση», λές καί ἡ ἱκανότητα ἀξιολόγησης εἶναι ὀλοκληρωτικά προσωπικό θέμα ἢ θέμα «μῆ δομημένου συναισθηματος». (Καί μιά πού τῶφερε ὁ λόγος, δέν ὑπάρχει μῆ δομημένο

συναίσθημα.) "Όταν ή δρ Ρέσνικ μιλάει για άδιαμόρφωτη ανταπόκριση σ' ένα είδος λογοτεχνίας ή μουσικής πού «άρεσει» στά παιδιά, καταδικάζει τήν αισθητική τους ζωή νά είναι: μιά τυχαία, χωρίς νόημα και αξιολόγηση, άναφυχή και τούς ίδιους χωρίς μιά τοποθέτηση μέσα στόν κόσμο. Ελλιπρινά, σάν άνθρωπος τών γραμμάτων, θά προτιμούσα ακόμα και τόν προγραμματισμό τής λογοτεχνίας, όπως στή Ρωσία.

Αυτό σημαίνει ότι, ακόμη κι αν ή μητχαβιοριστική ανάλυση και ή προγραμματισμένη εκπαίδευση ήταν ή επαρκής ανάλυση για τή μάθηση και τή μέθοδο διδασκαλίας, θά ήταν και πάλι άμφίβολο, για υπέρτερους πολιτικούς λόγους, αν είναι γενικά κατάλληλες για τή διάπλαση ελεύθερων πολιτών.

Γιά νάμαι ειλικρινής, νομίζω ότι ή «έν λειτουργία ύποβολή» έχει υπερτιμηθεί. Μας διδάσκει: τήν όχι και τόσο νέα θεωρία, σύμφωνα μέ τήν όποία αν στερήσουμε από ένα ζώο τό φυσικό του περιβάλλον και τήν κοινωνία του συνειδητά και σκόπιμα, αν τοθ θημιουργήσουμε ελαφριά άνησυχία και περιορίσουμε τίς αυθόρμητες κινήσεις του στό ελάχιστο, τό ζώο θά ταυτιστεί συγκινησιακά μέ τόν καταπιεστή του και θά αντιδράσει — μέ λιγότερη χάρη, ενεργητικότητα και έξυπνάδα — μέ τόν μόνο τρόπο πού τοθ επιτρέπουμε. Τό κατημένο τό ζώο δέν μπορεί νά κάμει διαφορετικά — πρέπει νά ζήσει. Δέν ύπάρχει άμφιβολία ότι ένα λαγωνικό μπορεί νά δωδαχτεί νά βαθίζει μόνο μέ τά πσινά του πόδια και νά Ισοροποιεί μιά μπάλλα στήν άκρη τής μύτης του, αλλά ο σκύλος πού κυνηγάει ένα κουνέλι στό χωράφι, θά δείξει περισσότερη έξυπνάδα, ταχύτητα αντίληψης και δύναμη. Είναι περιεργή ή αντίληψη ότι μπορούμε ν' αυξήσουμε τήν αποτελεσματικότητα τής μάθησης εκμηδενίζοντας άπρίορι τίς περισσότερες από τίς Ικανότητες μάθησης τοθ ζώου και θγάζοντάς το από τό φυσικό του περιβάλλον.

Οί διάφορες ψυχολογικές θεωρίες τής συμπεριφοράς κάνουν τό λάθος νά παραδέλουν ότι ύπάρχουν ορισμένες πασιδηλες εκδηλώσεις πού αποτελούν οργανικό μέρος τών ένοκοπων ενεργειών ενός οργανισμού μέσα στό περιβάλλον του. Μερικές άπ' αυτές, όπως ή χάρη, ή άνεση, ή δύναμη, τό στυλ, ή ξαφνική απλούστευση μιάς διαδικασίας και άλλα παρόμοια χαρακτηριστικά, μπορούν,

κατά κάποιον τρόπο, να μετρηθούν. Δέν είναι αναγκαίο, περιγράφοντας τήν αντίληψη, τή γνώση, τό είδος εκείνο τής απομοιωμένης γνώσης πού ε' Ἄριστοτέλης ἀποκαλοῦσε «δεύτερη φύση», να καταφεύγουμε σέ νοητικές οντότητες. Δέν είναι δύσκολο να δοῦμε πότε ένα παιδί ξέρει να οδηγεί ένα ποδήλατο και γνωρίζουμε πώς ποτέ δέν τό ξεχνάει, πράγμα πού δέν θά συνέβαινε αν ἡ μάθηση γινόταν ὑπό βρους τεχνητοῦ ἐξοπλισμοῦ, γιατί οἱ βροι αὐτοί εὐκολα θά μπορούσαν ν' ἀναιρεθοῦν μ' ἕναν ἀρνητικό ἐξοπλισμό. (Ὁ Κούρτ Γκολντστάιν ἔχει ἀσχοληθεῖ μ' αὐτό τό θέμα μέ πολύ πειστικό τρόπο.)

Ἐπίσης ἀπό τήν ἄλλη μεριά, εἶναι ἐξαιρετικά ἀμφίβολο ἂν μέ τήν ἐλεγχόμενη ὑποβολή μπορεί κανείς να διδάξει μιὰ συμπεριφορά μέ ὀργανική ἀντιστοιχία. Ἡ ἀπόπειρα τοῦ ἐλέγχου ἐμποδίζει μάλλον τή μάθηση. Αὐτό τό ξέρει ὁποῖος ἔχει ποτέ ἐπιχειρήσει να μάθει ένα παιδί να οδηγεί ποδήλατο: ὅσο περισσότερο προσπαθεῖ, τόσο τό παιδί δέν τό καταφέρνει. Τό καλύτερο πού ἔχει να κάνει σ' αὐτή τήν περίπτωση εἶναι να δώσει στό παιδί ένα ποδήλατο, να μετριάσει τήν ἀνησυχία του, να τοῦ πει να δοκιμάσει μονάχο του, και να μήν ἐπιχειρήσει να τοῦ κρατάει τήν ἰσορροπία. Εἶμαι βέβαιος ὅτι αὐτό ἐνδείκνυται καί στήν διδασκαλία τής ἀνάγνωσης.

Ὅπως συμβαίνει μέ πολλά (συχνά ἐξαιρετα) σύγχρονα ἐπιστημονικά δοκίμια — εἴτε ἀφοροῦν τή γλωσσολογία, εἴτε τίς μελέτες συμμετοχῆς τοῦ πολίτη, εἴτε τή θεωρία τής ἐγκληματικότητος — ἡ δρ Ρέσνικ ζητάει τή διάθεση περισσότερων χρημάτων. Καί βέβαια, γιά σκοπούς καθαρῆς ἐρευνας, τό αἴτημά της γιά εὐρύτερη διερεύνηση τοῦ προβλήματος θά πρέπει να ἐνισχυθεῖ και να ὑποστηριχθεῖ γιά ὅσο καιρό θά διαρκέσει ὁ ἐνθουσιασμός της. Ὅποιαδήποτε ὑπόθεση στήν ὁποία πιστεύει ἕνας διακεκριμένος ἐπιστήμονας, ἐνδέχεται ν' ἀποφέρει ὀρισμένα χρήσιμα δευτερευόντα στοιχεία τά ὁποία μπορούμε κατόπιν να ἐπανερμηνεύσουμε. Ἄλλωστε δέν ὑπάρχει κανένας ἄλλος ὀδηγός γιά τήν πρόοδο τής ἐπιστήμης ἀπό τήν πεποίθηση και τήν ἱκανότητα τῶν ἐρευνητῶν.

Ἐπιπλέον, ἄναρωτιέμαι ὥστόσο ποιά εἶναι τά ἐκτεταμένα κοινωνικά ὀφέλη πού ἡ δρ Ρέσνικ ἔχει στό μυαλό της και τά ὁποία δικαιολογοῦν τόση σπατάλη φαιῶς οὐσίας και τεχνικῆς. Μοιάζει να συμφωνεῖ

ὅτι τὰ ἔξυπνα παιδιά δέν γίνονται περισσότερο ἀποδοτικά μ' αὐτές τίς ἐξωτερικές μεθόδους. Ὅσο γιά τά μεσαίας ἀντίληψης, ἔχω δώσει ἤδη μιὰ εἰκόνα: ἡ μέση εἰδίκευση σέ μιὰ ἐπιχείρηση μέ ἀνώτερο αὐτοματοποιημένο τεχνολογικό σύστημα, ἀπαιτεῖ μερικῶν ἐβδομάδων ἀσκηση καί καθόλου φοίτηση στό σχολεῖο. Κατά συνέπεια, γιά νά ἔχουμε τό εἶδος ἐκεῖνο τῆς ἀνθρώπινης ἀπασχόλησης ἀλλά καί τοῦ ἀνθρώπινου ἐλεύθερου χρόνου πρός τά ὁποῖα καί προσβλέπουμε μ' ἐλπίδα χρειαζόμαστε καί ἀπαιτοῦμε ἕνα εἶδος ἐκπαίδευσης καί συνηθειῶν ἐντελῶς διαφορετικῶν ἀπό τήν προγραμματισμένη παιδεία.

Ἐκεῖνο ὅμως πού μ' ἐντυπωσιάζει περισσότερο εἶναι αὐτό πού ἀποτελεῖ ἴσως τό βεβηότερο ἐνδιαφέρον τῆς δρ Ρέσνιχ: ἡ πιθανή χρησιμοποίηση ἑνός ἀκόμα περίπλοκου μεθοδολογικοῦ προγραμματισμοῦ γιά τήν ψυχοθεραπευτική ἀγωγή τῶν παιδιῶν πού ἔχουν δημιουργήσει μέσα τους σοβαρά ἐμπόδια πρός τή μάθηση καί ἔχουν μείνει πολύ πίσω. Γιά τοὺς νέους πού ἔχουν χάσει τήν ἐμπιστοσύνη στόν ἑαυτό τους, εἶναι βέβαιο ὅτι μποροῦν νά κάνουν μικρά βήματα πρός τά μπρός ἂν τοὺς δοθεῖ ἡ δυνατότητα νά ἐλέγχουν μόνοι τους τό βήμα καί τήν συμπεριφορά τους. Ἐπίσης, κάτω ἀπό τίς παρούσες ἀνταγωνιστικές καί διαβαθμιστικές συνθήκες τῶν σχολείων, πού καταργοῦν τό βασικό χαρακτηριστικό τῆς λειτουργίας τους ὡς κοινοτήτων, εἶναι συχνά λιγότερο ὀδυνηρό γιά ἕνα παιδί πού ἔχει μείνει πίσω στά μαθήματα, νά τοῦ ἐπιτρέπεται ν' ἀποσυρθεῖ ἀπό τήν ομάδα γιά νά ξαναβρεῖ τόν ἑαυτό του. Καί ὁ χρόνος αὐτός, ἂν χρησιμοποιηθεῖ γόνιμα καί μέ σωστή θεραπευτική μεθοδολογία, μπορεῖ νά βοηθήσει τό παιδί νά μάθει τίς πρότυπες «ἀπαντήσεις» πού θά τοῦ ἐπιτρέψουν νά μπει πάλι στό παιχνίδι.

Ἐπάρχει ἕνα πάθος στήν τεχνολογική μας πρόοδο καί ἡ προγραμματισμένη ἐκπαίδευση ἀποτελεῖ πιστό της ἀντίστοιχο. Ἐνα μεγάλο μέρος ἀπ' αὐτή ἀφιερώνεται στόν περιορισμό τῆς ἀντίληψης τῶν ζώων καί τῶν ἀνθρώπινων ὄντων γιά νά τά κάνει νά λειτουργοῦν μηχανικά. Τό κοινωνικό περιβάλλον, στό μεταξύ, μέσα στό ὁποῖο συμβαίνει αὐτό τό πράγμα, κάνει πολλούς ἀνθρώπους ἀπόκληρους καί τρεῖνει νά τοὺς μειώσει σάν πρόσωπα καί νά τοὺς καταστήσει ἀνεύθυνους. Ἡ ραφινारीσιμένη τεχνική ἐλάχιστα μπο-

ρεί να χρησιμοποιηθεί θετικά και ξεχωρά από την κυρίαρχη κοινωνική ομάδα για την οποία και επινοήθηκε (στη διδασκαλία της επιστήμης λ.χ.), αλλά αποδείχτηκε πώς μπορεί να χρησιμοποιηθεί αποτελεσματικά στους απόκληρους διδάσκοντας τους άριθμητική για «θεραπευτικούς» λόγους!

Ἡ διδασκαλία τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν

Ἐβῶ κι ἕναν αἰῶνα, ὁ Μάθου Ἄρνολντ καὶ ὁ Τόμας Χάξλεϋ διαφωνοῦσαν ἀν τῆ ἐπιστήμῃ, πού τ; σημασία της μεγάλωνε ὀλοένα καὶ περισσότερο, θάπρεπε ν' ἀποχτήσῃ προτεραιότητα ἀπέναντι στίς κλασικές σπουδές στό λαϊκό σχολικό πρόγραμμα. Ὁ Ἄρνολντ συνηγοροῦσε ὑπέρ τῶν κλασικῶν σπουδῶν γιατί μᾶς μαθαίνουν νά «κρίνουμε τῆ ζωῆ» καὶ μᾶς διχομορφώνουν μιά «διαγωγῆ» — βασικό στοιχείο γιά τούς περισσότερους ἀνθρώπους. Παραδεχόταν ἐπίσης ὅτι γιά τούς σπάνιους ἀνθρώπους πού εἶναι προικισμένοι, ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ ἐπιστημονική πρακτική καθαυτή παρέχουν ἕναν ὁδηγό γιά τῆ ζωῆ. Ἡ ἀποψη τοῦ Χάξλεϋ — πού ξεκινούσε ἀπό τοῦς Ἐγκυκλοπαιδιστές καὶ τόν Κόντ καὶ ἔφτανε στοῦς νατουραλιστές μυθιστοριογράφους καὶ τόν Βέμπλεν — συνίστατο βασικά στό ὅτι ὑπάρχει ἕνας ἐπιστημονικός τρόπος ζωῆς, ἕνα νέο καὶ καλύτερο ἦθος, ἐφικτό γιά τήν πλειοψηφία τῶν ἀνθρώπων.

Εἶδαμε ἤδη ὅτι ἡ προοδευτική ἐκπαίδευση τῶν ἀρχῶν τοῦ εικοστοῦ αἰῶνα, συμμεριζόταν αὐτή τήν πίστη στό ἐπιστημονικό ἦθος καὶ καταπιάστηκε μ' ἕνα μεγάλο σύγχρονο πρόβλημα: πῶς ὁ ἀνθρώπος θά νιώθει ἀνετα μέσα στό νέο περιβάλλον πού εἶχε γίνει, ἀναπόφευκτα πλέον, ὑπερβολικά βιομηχανικό καὶ τεχνολογικό. Ὁ Ντιούη ἀγωνίστηκε ἀπό τοῦς πρώτους, σ' αὐτή τῆ χώρα, γιά νά ἐξασφαλίσει στήν ἐπιστήμῃ μιά σημαντική θέση στήν ἐκπαίδευση. Ἦδη ὅμως ἀπό τό 1916, μίλουσε γιά τήν «ὀδυνήρῃ» ἀπογοήτευση πού τοῦ εἶχαν προκαλέσει τ' ἀποτελέσματα τοῦ σχολικοῦ προγράμματος θετικῶν ἐπιστημῶν: δέν εἶδινε ἐμφαση στίς ἀξίες τῆς ζωῆς, ἀλλά εἶχε καταστήσει σχολαστικό καὶ ἀγονο. Ξέρουμε δέ ὅτι στήν τελευταία περίοδο τῆς ζωῆς του, ἐκτιμοῦσε ὀλοένα καὶ περισσότερο τήν ἐμπειρία καὶ τῆ δομημένη συγκλίσηση τῆς τέχνης.

Ἔσπου νά φτάσουμε στόν Σ. Π. Σνόου τό 1950, ἡ συζήτηση

γύρω από τις κλασικές σπουδές και την επιστήμη, όπως και για τα περισσότερα άλλα σοβαρά θέματα, είχε εκχυδαϊστεί. Για τον Σνόου οι κλασικές σπουδές είναι σχεδόν καμώματα και σνομπισμός, ενώ αντίστοιχα η επιστήμη εξαιρείται κυρίως σάμπως να είναι ταυτόσημη με την τεχνολογία και πρέπει να μελετηθεί παγκόσμια για να βελτιώσει το πρότυπο ζωής των Αφρικανών (αν και δεν μας αποδείχνει γιατί, με τις σύγχρονες μεθόδους παραγωγής, χρειαζόμαστε τόσο πολλούς τεχνικούς για να φτάσουμε σ' αυτό το «ευτυχές» αποτέλεσμα). Άλλα το απόγειο αυτού του τόνου για την επιστήμη, υπήρξε νομίζω η μοιραία φράση στο διάγγελμα του αείμνηστου προέδρου Κέννεντυ για την Παιδεία το 1963: «Μεγάλες περιοχές του αγνώστου εξερευνώνται καθημερινά για οικονομικούς, στρατιωτικούς, ιατρικούς και άλλους λόγους.» (Μέσα στους «άλλους λόγους» περιλαμβάνονται και εκείνοι του Γαλιλαίου και του Δαρβίνου.) Ούτε η επιστημονική αγωγή της ζωής, ούτε και δεν υπάρχει καν.

Η παρέμβαση του Έθνικού Έπιστημονικού Ίδρύματος για την βελτίωση των θετικών επιστημονικών μαθημάτων και των μαθηνογών ειδών αγωγή, αναφέρεται σαν επιδίωξη της παιδείας, λές ματικών στα δημοτικά σχολεία και στα γυμνάσια, βρίσκεται σ' ένα ύψηλότερο επίπεδο οι σκοποί που επιδιώκει είναι λογικοί αν και όχι θεμελιώδεις. (Άρχισε λίγα χρόνια πριν από τον πανικό που προκάλεσε η εκτόξευση του Σπούτνικ, αν και ο λαϊκός ενθουσιασμός ξεκινάει από εκεί και πέρα.)

«Η επιστημονική εκπαίδευση καθίσταται ούσιαστική για όλους τους πολίτες που επιθυμούν να συλλάβουν τον κόσμο μέσα στον οποίο ζούν και εργάζονται, και να συμμετάσχουν στη λήψη των διαρκώς αυξανόμενων αποφάσεων (μερικές εξ αυτών μεγίστης σπουδαιότητας), οι οποίες απαιτούν επιστημονική κατάρτιση. Επιπλέον, ολοένα και περισσότεροι σπουδαστές πρέπει να επιδοθούν σε επιστημονικές και τεχνικές έρευνες και να είναι προετοιμασμένοι ν' ασχοληθούν με έργοις και τεχνικές ολοένα και περισσότερο περίπλοκες. Υπάρχει κι ένα άλλο θέμα... περισσότερη έμφαση θαπρεπε να δοθεί στην πειθαρχημένη, δημιουργική, πνευματική δρα-

στηριότητα καθεαυτή... ώστε κάθε σπουδαστής ν' αποκτήσει κάποια εμπειρία από την ευχάριστη αναστάτωση, την δημιουργία και την πνευματική ικανοποίηση που παρέχει η επιστημονική αναζήτηση. (Από τον Πρόλογο των Προτάσεων για τη Βελτίωση της 'Επιστημονικής Διδασκαλίας.)»

Πρόκειται για μία κλοφτιαγμένη εκπαιδευτική μελέτη που περιλαμβάνει: την κοινωνική, την επαγγελματική και την ανθρωπιστική πλευρά της επιστήμης. 'Λέχει πολύ από τους «άλλους λόγους».

'Αλλά τώρα προκύπτει ένας άλλος κίνδυνος που έχει σχέση με την σύνθεση του Ε.Ε.Ι.: το είδος των ανθρώπων που το 'Ιδρυμα συμβουλευεται και το είδος των ανθρώπων που δεν συμβουλευεται. Βλέποντας κανείς μερικά από τα θελιτωμένα σχέδια και μεθόδους που αναφέρονται, και τις αντίστοιχες ταινίες που προσφέρει ή τηλεόραση, δεν μπορεί ν' αποφύγει την εντύπωση ότι οι επεξεργαζόμενοι: το θελιτωμένο πρόγραμμα είναι καθηγητές σέ σχολές αποφοίτων και δεν μπορούν τελικά νά συλλάβουν την επιστημονική παιδεία παρά σαν προϊόν των πανεπιστημιακών διδασκόντων. «'Η Κοινωνία», λέει κάπως ανυπόμονα ο Πρόλογος, «δεν μπορεί νά περιμένει νά περάσει μιά γενιά ή και περισσότερο για την σταδιακή εισαγωγή της νέας γνώσης στα προγράμματα των σχολείων και των κολλεγίων.» Μέ τη λέξη «κοινωνία» θά πρέπει μάλλον νά εννοήσουμε το Τεχνολογικό 'Ινστιτούτο της Μασσαχουσέτης, κλπ.

Βέβαια ο Πρόλογος περιέχει και το παρακάτω απόσπασμα:

«Οί αποφάσεις επί της διδασκίας υλης, όπως συμβαίνει μέσα στην ύγειή αμερικανική παράδοση, παραμένουν αποκλειστική ευθύνη των καθ' έκαστον σχολείων και δασκάλων. Τό 'Εθνικό 'Επιστημονικό 'Ιδρυμα δέν συστήνει κανένα ειδικό βιβλίο, φιλμ, κλπ. 'Ελπίζεται ώστόσο ότι οι προτάσεις του παρόντος σχεδίου θά τύχουν σοβαρής μελέτης από κάθε σχολείο και κολλέγιο.»

Αυτό είναι ανειλικρινές. Μέ τον άπιστευτα ύψηλό αριθμό τέστ σέ εθνική κλίμακα, μέ την τωρινή ύλη που είναι κομμένη ακριδώς στα μέτρα των τέστ, μέ τό «γρήτρο» που έχουν τά πανεπιστήμια για τους γονείς της μεσαίας τάξης, τους συμβούλους - καθοδηγη-

τές τῶν κολλεγίων καί τούς ἐπιθεωρητές τῶν σχολείων, οἱ «ταπεινόφρονες» προτάσεις τοῦ Ε.Ε.Ι. ἔχουν σχεδόν τή δύναμη νόμων... Ἡ δυσκολία εἶναι ὅτι δέν υπάρχουν ἀρκετοί κατάλληλοι δάσκαλοι γιά τά νέα προγράμματα. Οἱ νέοι ἔξυπνοι ἐπιστήμονες ἀπόφοιτοι εἶναι πιθανότερο ὅτι θά παραμείνουν στά πανεπιστήμια ἢ ὅτι θά πάνε στίς διάφορες ἐταιρεῖες παρά ὅτι θά γίνουν δάσκαλοι τῶν μικρῶν παιδιῶν καί τῶν ἐφήβων.

(Οἱ μελέτες γιά τή βελτίωση τῆς ἐπιστημονικῆς διδασκαλίας πού ἔκανε τό Ἐθνικό Ἐπιστημονικό Ἰδρυμα κόστισαν πενήντα ἑκατομμύρια δολλάρια. Ὅταν ἀκούγοντας τό ποσό ἐξέφρασα τήν ἐκπληξή μου, ἕνας ἐκπρόσωπος τοῦ Ε.Ε.Ι. μου παρατήρησε ὅτι αὐτό ἀντιστοιχοῦσε σέ τριάντα πέντε σέντς κατά ἄτομο στίς Η.Π.Α.)

Ποιά πρέπει νά εἶναι ἡ ἐπιστημονική διδασκαλία γιά τήν μεγάλη πλειοψηφία τῶν παιδιῶν πού δέν πρόκειται νά γίνουν ἐπιστήμονες;

Θεωρητικά, φαίνεται νά υπάρχουν ἀρκετές εὐλογεῖς αἰτίες γιά τήν διδασκαλία τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν σάν βασικοῦ μέρους τῆς λαϊκῆς παιδείας. Ἄς τίς ἀπαριθμήσουμε καί ἄς ἀναρωτηθοῦμε ἂν εἶναι σωστές μέ τά σημερινά δεδομένα:

1. Ἡ προγύμναση τῶν τεχνικῶν δέν εἶναι ἀναγκαία. Τό γεγονός ὅτι αὐτοῦ τοῦ εἶδους οἱ μαθητευόμενοι πρέπει νά προετοιμαστοῦν γιά ν' ἀσχοληθοῦν μέ «ὀλοένα καί περισσότερο περίπλοκες ἔννοιες καί τεχνικές» εἶναι μᾶλλον ἕνας λόγος γιά νά μή δίνομε ἔμφαση στήν προετοιμασία τους μέ γενική ἐκπαίδευση. Προφανῶς διωξίς ἡ μεγάλη πλειοψηφία δέν πρόκειται νά γίνουν τέτοιου εἶδους τεχνικοί καί συνεπῶς ἂν γιά μερικούς εἶναι ἀναγκαία ἡ εἰδική ἐκπαίδευση, γιά τούς περισσότερους — καί γιά τό μέλλον τους — εἶναι μᾶλλον ἄχρηστη. Πραγματικά, μέ τήν ἀνάπτυξη τῆς αὐτοματοποίησης ἡ διαδικασία θά ἐνταθεῖ: πολλές ἀπό τίς μέσες τεχνικές εἰδικότητες θά ἐξαφανιστοῦν· οἱ ἡμικηρατευμένοι «τεχνικοί» θά χρειάζονται λιγότερη προεκπαίδευση καί ὀχι περισσότερη, ἐνῶ οἱ ἀνώτερες τεχνικές εἰδικότητες θά θρίζονται τόσο ψιλότερα ἀπό τήν μέσου ὄρου ἱκανότητα, ὥστε τά συνηθισμένα σχολεῖα δύσκολα μποροῦν νά τίς προετοιμάσουν. Ὅπως συμβαίνει μέ τά περισσότερα ἐπαγγέλματα, τά παιδιά μποροῦν νά μάθουν τή δουλειά τους περισσότερο πρακτικά, ἀποτελεσματικά καί γρήγορα ἀπό τόν μά-

στορά τους και όχι να σπαταλούν τό χρόνο τους σε μαθηματικά και επιστήμες πού πολύ σύντομα θά ξεχάσουν. "Υστερα απ' όλα αυτά, αναρωτιέται κανείς γιατί θά πρέπει να φορτώνεται στο κοινό ή δαπάνη των δραστηρίων αλγεβριστών της Τζένεραλ Έλεκτρικ, από τους οποίους μάλιστα φροντίζει να παίρνει τον «αφρό».

2. 'Από τήν άλλη πλευρά, ή πρόθεση του Έθνικου Έπιστημονικού Ίδρύματος να δημιουργήσει αυθεντικούς δημιουργικούς επιστήμονες μου φαίνεται απαιτητική και άφελής. Έμεις δέν ξέρουμε καν πώς να τους αναθρέψουμε αυτούς τους επιστήμονες, ούτε αν τά «σχολεία» είναι ο καταλληλότερος χώρος γι' αυτούς, ούτε ακόμα αν διαμορφώνονται καλύτερα με τό να υποβάλλονται στο σύγχρονο τρόπο διδασκαλίας και ν' αντιτάσσονται στες παλιές μεθόδους. Τό συνέδριο του Woods Hole πού άσχολήθηκε με τό θέμα της επιστημονικής διδασκαλίας και στο όποιο στηρίχτηκε κυρίως τό E.E.I., υιοθέτησε με αρκετές τριμπανοκρουσίες τίς θαυμάσιες αντιλήψεις του Ντιούη για τήν διδασκαλία όποιουδήποτε μαθήματος: ενθάρρυνση του αυθορμητισμού, φαντασία, επινοητική τόλμη, άποφυγή «μηχανιστικών» άπαντήσεων και άπόρριψη της βαθμολογίας και του ανταγωνισμού, συνεχής καλλιέργεια της συγκινησιακής ζωής των παιδιών με τήν καθημερινή έμπειρία και παροχή δικαιοώματος σε κάθε νέο ν' ακολουθεί τήν κλίση του. Αντιμετωπίζουν όμως σοβαρά αυτές τίς αντιλήψεις οι επιστήμονες του Woods Hole; Δέν άκουσα ούτε τον δρ Μπράνερ, ούτε τό E.E.I. ν' αποδοκιμάζουν τά τέστ επίδοσης ή τους διαγωνισμούς σε έθνική κλίμακα. Θάθελα επίσης να ήξερα τί σχέδια σκέπτονται να εφαρμούουν για να κάνουν άποδεκτή τήν προσδευτική εκπαίδευση σ' ένα σχολικό σύστημα πού χρόνο με τό χρόνο τήν αποδέχεται: όλο και λιγότερο;

Και κάτι σημαντικότερο: ο Ντιούη ποτέ δέν θά ίσχυριζόταν ότι αυτές οι μέθοδοι έχουν καμιά σχέση με τήν ύψηλή δημιουργική επινόηση, ούτε ότι ή ίχνογραφία και ή διδασκαλία της τέχνης με βάση όρισμένους όρθούς ψυχολογικούς κανόνες φτάνουν για να δημιουργήσουν καλλιτέχνες. Μελετώντας τίς «πηγές και τίς συνθήκες πού έντείνουν τήν δημιουργικότητα», ο άείμνηστος Χάρολντ Ράγκ έφτασε σε διατυπώσεις όπως «προπαρασκευαστική περίοδος άσταθούς άγώνα», «έντερλούδιο κατά τό όποιο ο επιστήμονας φαι-

νομενικά έγκαταλείπει, θγάζει: τό πρόβλημα "άπό τό νοϋ του", καί άφήνει τό άσυνείδητο νά τό έπεξεργαστεί», «έκτυφλωτική καί άπρόσμενη άστραπή διαίσθησης». "Έχει τό Ε.Ε.Ι. σαφείς καί ξεκαθαρισμένες ιδέες γιά αύτοϋ του είδους τίς διαδικασίες στό σχολικό σύστημα; Έίδαμε ότι ή έπιφυλακτική έμπιστοσύνη του δρ Ζαχάριας στην Εύρηματική Μέθοδο δέν μπορεί νά διατηρηθεί: είναι προκατασκευασμένη γιά τίς ήδη γνωστές άπαντήσεις των διδακτορικών διπλωματούχων. "Αν ή άστάθεια καί ή παραίτηση πού είναι άναγκαίες γιά την δημιουργικήότητα παίρνονται στά σοβαρά, ή κανονική αντίδραση του νέου σ' αύτήν την χοροδία δέν θά ήταν ή επίγνωση αλλά ή άηδία κι ό θυμός, όπως στη διδασκαλία του Ζέν.

3. Η πρόθεση του Ε.Ε.Ι. νά διδάξει την έπιστήμη γιά την «εϋχάριστη άναστάτωση, την όμορφιά καί την πνευματική ίκανοποίηση» πού προσφέρει, είναι: πέρα γιά πέρα άποδεκτή καί άνταποκρίνεται στην αντίληψη πού έχουμε γιά τίς κλασικές σπουδές. Η πρόθεση αύτή ενισχύθηκε από την άπόφαση του συνεδρίου του Woods Hole πού δίνει έμφαση, στη διδασκαλία των «θεμελιακών ιδεών καί μεθόδων» μάλλον παρά στις σύγχρονες θεωρίες οι όποιες σύντομα ενδέχεται νά ξεπεραστοϋν. (Δειγματοληπτικά αναφέρουμε όρισμένες από τίς θεμελιακές αυτές ιδέες: Άλληλεπίδραση, Σωματικό Σύστημα, Σχετικότητα της Κίνησης, Ίσορροπία, Δραστηριότητα, Δύναμη, Έντροπία, Όργανική Έξέλιξη.)

Άπό τή στιγμή όμως πού θά ώθήσουμε τίς βασικές έννοιες πέρα από τό επίπεδο της φιλοσοφικής θεώρησης, προβάλλει αυτόματα ένα δίλημμα πού άφορά στη φύση της παρούσας κατάστασης της έπιστήμης. Παλιότερα, τό βασικό συναρπαστικό στοιχείο της έπιστήμης, πού είναι ή διερεύνηση καί ή ανακάλυψη της φύσης των πραγμάτων, μπορούσε εύκολα νά κρατηθεί σέ πρώτο πλάνο ή συστηματική θεωρία δέν άπείχε παραπολύ από την παρατήρηση καί τό πείραμα. Τώρα ώστόσο ή παρατήρηση καί τό πείραμα άπλώνονται σ' ένα ευρύ πεδίο συστηματικής διερεύνησης καί (ύποθέτω τουλάχιστον) πρέπει νά είναι πολύ δύσκολο νά νιώσεις την συγκίνηση της ανακάλυψης της αλήθειας χωρίς νά διαθέτεις αυτό πού συνοψίζεται στόν δρο «έξειδικευμένη εκπαίδευση». Γιά νά νιώσεις τή συγκίνηση της τωρινής διερεύνησης πρέπει νά καταστρέ-

φεις σέ μεγάλο βαθμό τίς θεμελιακές ιδέες. Από τήν ἄλλη μεριά, χωρίς αὐτή τή συγκίνηση, ἡ πολύτιμη συνεισφορά τῆς ἐπιστήμης στίς κλασικές σπουδές, χάνεται.

Ἔτσι, γιά νά μεταβιβάσουμε στήν πλειοψηφία τά θαύματα τῆς ἐξερευνώμενης καί ἐρμηνευόμενης φύσης, θά ἦταν πιθανόν καλύτερο νά καταφύγοιμε στήν ἱστορία τῶν κλασικῶν πειραμάτων, ὅπως στή σχολή τοῦ Ἁγίου Ἰωάννη τῆς Ἀνάπολης, βασίζομενοι στή θεωρία ὅτι αὐτά ἀποδεικνύουν τό ἐπιστημονικό πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου - ἐν - δράσει· ἢ νά προσκολληθούμε στίς ἐντυπωσιακές δημοφιλεῖς ἀποδείξεις στίς ὁποῖες συνήθιζαν νά ἐπιβίδονται οἱ Χέλμχολτς καί Χάξλεϋ· ἢ νά περιοριστοῦμε ἴσως στήν ἐξερεύνηση τοῦ ἡλιακοῦ συστήματος μ' ἓνα τηλεσκόπιο ἐξῆ Ἰντσῶν, κουτάλια ἐπενδυμένα μέ ἀργυρο, τεμαχισμένα ψόφια γατιά, καλλιέργειες ὑβριδίων, κλπ. ἢ νά χρονομετροῦμε τά φῶτα τῆς τροχαίας καί νά μετράμε τά αὐτοκίνητα γιά νά δείξουμε στά παιδιά καί στούς ἐφήβους ὅτι αὐτός εἶναι ἓνας ἀξιοπαρατήρητος κόσμος πού μπορεῖ νά γίνει κατανοητός μέ τίς ἐξηγήσεις μας (αὐτό πού ὁ Πλάτων στόν *Τίμαιο* ἀποκαλεῖ «ἀληθοφανεῖς δοξασιές»).

4. Ἐνας ἀκόμα ἰσχυρότερος λόγος γιά τήν διδασκαλία τῆς ἐπιστήμης, γιά τόν ὁποῖο δέν μιλάει τό Ε.Ε.Ι., εἶναι τό αὐστηρό της ἦθος, ἡ ἀκρίβεια, ὁ ἄκρος σεβασμός τῆς γιά ὅ,τι συμβαίνει. (Ὁ ἴδιος ποτέ μου δέν τό ἔμαθα αὐτό καί πολύ λυπᾶμαι.) Πρόκειται νομίζω γιά τήν οὐσία ἐκείνου πού οἱ Χάξλεϋ, Βέμπλεν καί Ντιούη ἀποκαλοῦσαν ἐπιστημονική ἠθική. Δυστυχῶς, γιά τούς περισσότερους αὐτή ἡ ἀρετή εἶναι σχεδόν ἀσμιδίδαστη μέ τήν ἔννοια τῆς «ἰκανοποίησης» ἢ μέ τήν προετοιμασία γιά τό δίπλωμα. Τά χημικά πειράματα τοῦ μέσου φοιτητῆ συνήθως δέν ἀνταποκρίνονται στήν πραγματικότητα, ἡ δέ ἠθική τῆς ἐπιστημονικῆς διδασκαλίας ἐξαντλεῖται κατόπιν στό νά ὑποχρεώσει τό φοιτητή νά ξοδέψει δλόκληρο τό ἐξάμηνο στήν ἐξήγηση τῆς «ἀποτυχίας» καί στό καθάρισμα τῶν δοκιμαστικῶν του σωλήνων. Ὅλοι γνωρίζουμε πόσο ἡ σκιαγράφηση, ἀπό μέρος τοῦ σπουδαστῆ, τῶν ὄσων βλέπει μέσα ἀπό τό μικροσκόπιο, μοιάζει σημαντικά μέ τίς εἰκόνες πού ὑπάρχουν στά ἐγχειρίδια, πράγμα γιά τό ὁποῖο ὁ δάσκαλος, πού θέλει νά προχωρήσει καί νά φτάσει στό «θέμα», εἶναι ὑποχρεωμένος νά κόψει τά στραβά μάτια. Ἀλλά θέβαια, τό νά συγχωροῦμε κάτι

τέτοιο, σημαίνει: να καταστρέφουμε την επιστήμη. Η άποτυχία είναι περισσότερο έντυπωσιακή στα τηλεοπτικά μαθήματα, όπου ο ειδικός επιστήμονας δέν συμπεριφέρεται μονάχα σαν ταχυδακτυλουργός, αλλά και οι εικόνες που δείχνει περνούν από μπροστά σου τόσο γρήγορα και καλύπτουν τόσο έκτετακμένη περιοχή, ώστε είναι αδύνατο να τις συλλάβεις. Άναμφίβολα, ο ζωντανός δάσκαλος υποτίθεται πως είναι περισσότερο αναλυτικός και διεξοδικός, αλλά τό αποτέλεσμα για τόν μέσο σπουδαστή πρέπει: να είναι: ή κατ'άκρηση ενός συστήματος ιδεών και εξηγήσεων μάλλον, παρά της επιστήμης. Οι καλύτεροι σπουδαστές που συνεχίζουν μία επιστήμη, θά μάθουν τελικά, σαν αληθινοί μαθητευόμενοι, τήν επιστημονική στάση που τούς διχοτεύεται. Επίσης, ακόμα και οι απόφοιτοι, όπως της Ίατρικής, λ.χ., δέν ενδιαφέρονται συνήθως παρά να καθίσουν πάνω στα χνάρια των άλλων και να συμβάλλουν στο «επιστημονικό σύστημα» μέ αντίλλαγμα κοινωνικά προνόμια και άμοιβές.

δ. Η πρόθεση του Ε.Ε.Ι. «να συλλάβουμε τόν κόσμο μέσα στον οποίο ζούμε και εργαζόμαστε», είναι θαυμάσια. Φοβάμαι όμως ότι για τό σκοπό αυτό τά σχέδια του Ε.Ε.Ι. δέν είναι: πολύ ευνοϊκά. Έκείνο που πρέπει να υπογραμμιστεί είναι: ότι όσο περισσότερο περίπλοκα επιστημονικά εργαλεία χρησιμοποιεί ο μέσος άνθρωπος, τόσο και λιγοστεύουν εκείνοι που καταλαβαίνουν πρακτικά ή που μπορούν να επισκευάσουν τόν χαλασμένο κινητήρα ή τήν άντλία του αυτοκινήτου που χρησιμοποιούν. Άναπόφευκτα, οι άνθρωποι γίνονται σκλάβοι των επιδιορθωτών, και ή άγνοιά μας ως αγοραστών και καταναλωτών κατατάζει κολοσσικά. Άντίστοιχα, ο προσορισμός των επιστημονικών εργαλείων γίνεται ολοένα και λιγότερο διαυγής, και οι εργασιακές αρχές δέν είναι σε θέση ν' άντιληφθούν ούτε τή λειτουργία τους, ούτε τήν επιδιορθωσή τους χωρίς τούς ειδικούς. Δέν άκουσα ποτέ ότι οι βιομήχανοι καταβάλλουν προσπάθειες να διδάξουν στο εργατικό τους προσωπικό τό συνολικό κύκλωμα της δουλειάς στην οποία τούς απασχολούν, ούτε ότι οι εργατικές ενώσεις απαιτούν κάτι τέτοιο. Όταν τό Ε.Ε.Ι. μιλάει: για τήν ανάγκη της «κατανόησης» ώστε να αποφύγουμε τόν κίνδυνο της αλλοτρίωσης του σύγχρονου αστικού πληθυσμού και των εργαζομένων, πρέπει να έννοει κάτι συγγενικό μέ αυτό

πού οι προοδευτικοί εκπαιδευτικοί αποκαλούν «μάθησή διά της πράξης». Οι φιλοσοφικές έννοιες και ή δόμησή τους δέν επαρκούν.

6. Η επιδίωξη «νά συμμετάσχουμε στίς σοβαρές πολιτικές αποφάσεις πάνω σέ επιστημονικά θέματα» είναι επίσης ιδιαίτερα εγκυρη. Ἐν δέν μέ άπατά ό τόνος, οι παράγοντες του Ε.Ε.Ι., πού βρέθηκαν μπροστά σ' αυτό τό δίλημμα και ύπολόγισαν τήν αναγκαιότητά του, μιλούν σοβαρά. Οι αποφάσεις πού συνεπάγονται δισεκατομμύρια βολλάρια όχι μονάχα γιά τήν παραγωγή άκατανόητων ειδών κιγκαλερίας αλλά και γιά τό πατρονάρισμα μιάς έρευνας σ' ένα πεδίο όπου μόνο μιά ομάδα ειδικών μπορεί ν' άποφανθεί άν άξίζει καν τόν κόπο, καθώς και νά διαπιστώσει τίς ψεύτικες επικαλύψεις τών έντιμων άποτυχιών — δια αυτά θέτουν ένα έντελώς νέο πρόβλημα γιά τίς δημοκρατίες. Ἐκείνο πού μπορεί νά έλπίζει κανείς είναι ότι ξεπερνώντας τήν προκατάληψη (συμπεριλαμβανόμενης και τής προκατάληψης τής «επιστήμης»), έξοικειώνοντας περισσότερο τούς ανθρώπους μέ τήν τεχνική και διδάσκοντας τήν κατάλληλη πολιτική οίκονομία και κοινωνιολογία τών επιστημονικών δαπανών και επιστημονικών τάξεων (κάστες), ή όξύτητα του προβλήματος μπορεί νά περιοριστεί. (Δέ βλέπω πώς μπορεί νά λυθεί). Μπορούμε ίσως νά μάθουμε νά κάνουμε τίς σωστές έρωτήσεις και νά κρίνουμε τήν αυθεντικότητα, άν όχι τό περιεχόμενο, τών άπαντήσεων. Ἔτσι, σέ μερικά θέματα τουλάχιστον, όπως ή πολιτική επί τών μεταφορών ή ή έξαγωγή τής τεχνολογίας μέ τή μορφή τής βοήθειας πρós τίς ξένες χώρες, οι έξυπνοι άνθρωποι θά ήταν σέ θέση ν' αποφασίζουν καλύτερα άν άποχούσαν τήν τόλμη νά κριτικάρουν τούς «ειδικούς».

7. Ὑπάρχει τέλος ένα είδος ένεργητικής συμμετοχής, πού επιβάλλεται όλοένα και περισσότερο στους πολίτες και πού άπαιτεί μιά νέα επιστημονική αντίληψη και κρίση. Ἐδῶ ύπάγονται τά θέματα τής οικολογίας, τής πολεοδομίας και τής ψυχοδιανοητικής ύγειας (όπου συναρτῶνται και οι ύγειονομικές, βιολογικές και κοινωνικές έπιστήμες), πού καθορίζουν τόσο άμεσα τήν καθημερινή μας ζωή, ώστε δέν είναι δυνατό νά τ' αφήσουμε στους ειδικούς. Αύτου του είδους ή έρευνα — σύμφωνα μέ τή μέθοδο τών Πάτρικ Τζίντις, Λιούις Μάμφορντ, τών όπαδών τής αποκέντρωσης και τών ριζιοναλιστών — είναι βέβαια ένμέρει πολιτική και αίσθητική

ξεπερνάει τήν διάκριση μέ τήν ὁποία ἀρχίζαμε, μεταξύ θετικῶν ἐπιστημῶν καί κλασικῶν σπουδῶν.

Τό εἶδος τῆς ἐπιστημονικῆς διδασκαλίας πού προκύπτει ἀπό τήν παρούσα κριτική τοῦ θελιτωμένου σχολικοῦ προγράμματος, δέν ταιριάζει: εὐκόλα στό ἀνώτερο ἀκαδημαϊκό σύστημα πού κυριαρχεῖ στίς σχολές ἀποφοίτων καί τήν παραγωγή τῶν δοκτόρων τῆς φιλοσοφίας. Ἐνα μεγάλο μέρος τῆς διδασκαλίας γίνεται ἀποτελεσματικότερα μέ τήν πρακτική μαθητεία ἢ ἐξοικείωση μέ τήν τεχνολογία συντελεῖται καλύτερα στό ἐργαστήρια καί ἀπαιτεῖ μάλιστα τήν συνεργασία τῶν τεχνικῶν καί τῶν βιομηχανῶν· τό ἀνθρώπινο στοιχεῖο τῆς ἐπιστήμης διδάσκεται ἴσως καλύτερα σέ κάπως μεγαλύτερους φοιτητές (ἀπό δεκαοχτώ μέχρι εἴκοσι ἑνός ἐτῶν) καί φαίνεται ν' ἀποτελεῖ ἕνα ἐξαιρετικά ἐνδιαφέρον θέμα γιά λαϊκά σχολεῖα ὅπως ἐκεῖνα πού ὑπάρχουν στή Δανία· ἡ οἰκολογία καί ἡ πολεοδομία διδάσκονται σίγουρα καλύτερα στό πρακτικό πεδίο, ὅπως ἀπόδειξε ἡ ἀξιόλογη ἐργασία τοῦ Κάρλ Λίν πού ἀσχολήθηκε μέ τούς ἀπόκληρους ἐφήβους τῆς Φιλαδέλφειας.

Ἔτσι, καταλήγουμε πάλι στό ἴδιο συμπέρασμα: ὀφείλουμε νά ξοδεύουμε μεγάλο μέρος ἀπ' τόν πλοῦτο μας γιά τήν παιδεία· μᾶς χρειάζεται ἴσως νά κατανοήσουμε περισσότερο τήν ἐπιστήμη καί τήν πρακτική τῆς· ἀλλά αὐτό δέν σημαίνει ὅτι τό παρόν σχολικό σύστημα εἶναι ὁ κατάλληλος θεσμός γιά τήν ἀπόκτηση ἐνός ἐπαγγέλματος.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΚΟΛΛΕΓΙΟ

Δέν θέλω νά δουλέψω — Γιατί θά πρέπει νά δουλέψω;

Στά δεκαεφτά μέ δεκαοχτώ, τά μισά σχεδόν παιδιά πᾶνε σέ κάτι πού τό λένε κολλέγιο καί τά ἄλλα πᾶνε νά ἐργαστοῦν, ἂν ὑπάρχει δουλειά. Ὅπως θά δοῦμε, τό κολλέγιο δέν εἶναι καί τόσο μορφωτικό περιβάλλον, ἀλλά σέ γενικές γραμμές ὁ κόσμος τῆς δουλειᾶς εἶναι ἀκόμα λιγότερο.

Γιά τά περισσότερα φτωχά παιδιά τῶν ἀστικῶν κέντρων, ὁ κυριότερος λόγος πού τά στέλνει στή δουλειά εἶναι ἡ οἰκογενειακή πίεση: πρέπει νά συνεισφέρουν κι αὐτά κάτι στό σπίτι καί ν' ἀνακουφίσουν τοῦς σκληρά ἐργαζόμενους γονεῖς. Περιττό νά ποῦμε ὅτι αὐτός ὁ λόγος ξεπηδάει ἀπό ἕνα περίπλοκο σύνολο συναισθημάτων: μνησικακία, πείσμα, ἀνάγκη γιά ἐξάρτηση καί ἀνεξαρτησία, καθώς καί ἀπό συνθήκες φτώχειας πού συχνά χειροτερεύουν ἀκριβῶς σ' αὐτή τήν κρίσιμη στιγμή. Σάν κίνητρο γιά ἀνεύρεση ἐργασίας, γιά ἀνεύρεση τῆς κατάλληλης γιά τό παιδί ἐργασίας ἢ σάν προετοιμασία γιά ἐργασία, τά παραπάνω ἀποτελοῦν κακοῦς οἰωνούς καί συνήθως ἐπενεργοῦν ἀντίστροφα, κάνοντας τό παιδί νά κολώνει καί νά τό ρίχνει στήν τεμπελιά.

Ἄλλά ἡ πιό ἀντικειμενική κοινωνική μορφή αὐτοῦ τοῦ λόγου — «Πρέπει νά συνεισφέρεις κι ἐσύ σάν μέλος τῆς κοινωνίας» ἐν τῷ ἴδρωτι τοῦ προσώπου σου φαγεῖν τόν ἄρτον σου» — εἶναι ἀκόμα λιγότερο πειστική στίς μέρες μας. Στήν Ἀμερική σήμερα, δέν ἔχουμε μιᾶ οἰκονομία τῆς σπάνιδας κι ὁμοῦς ὁ ἀριθμός τῶν φτωχῶν εἶναι τεράστιος. Ἡ ἀκόμα μεγαλύτερη ἐπέκταση τῆς οἰκονομίας, μπορεῖ πιθανόν νά εἶναι πολιτικά σκόπιμη, νά περιορίζει τήν ἀνεργία καί νά διατηρεῖ σταθερό τό ἐπίπεδο τοῦ κέρδους, ἀλλά ἀπό τήν ἄλλη μεριά εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι δημιουργεῖ σύνθετες ἀνάγκες κι ἕνα παράλογο πρότυπο ζωῆς. Ὅλα τά παιδάκια κοροϊδεύουν

τίς διαφημίσεις, τά δέ φτωχόπαιδα πού πρωταρχίζουν νά δουλεύουν, ξέρουν πολύ καλά πώς δέν πρόκειται ν' αγοράσουν τ' άστραφτερά έμπορεύματα πού τούς σερβίρει ή τηλεόραση. Οί άνθρωποι τών φτωχοσυνοικιών πού τ' αγοράζουν — επί πιστώσει — δέν αποτελούν συνήθως πρότυπα τών μοχθούντων σέ μέτρια επαγγέλματα.

*Άλλωστε, οί άνεργοί δέν λιμοκτονοϋν ούσιαστικά. Γιά πολιτικούς και άνθρωπιστικούς λόγους, ή κοινωνία της άφθονίας τούς παρέχει ένα έπίδομα συντήρησης, τσιγκούνικο θέβαια κι αυτό δπως τσιγκούνικες είναι οί παροχές της και σέ άλλα κοινωνικά άγαθά, όπως ή παιδεία, ή εμφάνιση τών συνοικιών, ή φροντίδα τών παραστρατημένων και τών άνώμαλων παιδιών. "Υστερα άπ' όλα αυτά, δύσκολα μπορεί κανείς νά περιμένει από ένα νέο νά έχει αίσθημα εϋθύνης πρός τήν κοινωνία πού άνήκει, όταν μάλιστα κάθε εκδήλωση της σύγχρονης άστικής ζωής τείνει νά καταστρέφει τό κοινωνικό αίσθημα και τήν κοινωνική λειτουργία.

*Ίσως τό πιό σημαντικό είναι ότι τό ήθικό κήρυγμα της Ιδεολογίας και ή κυριαρχούσα οικονομική συμπεριφορά είναι πράγματα έντελώς άσυμβίβαστα. Οί μάνατζερς τών διαφόρων επιχειρήσεων, έγκρίνουν πρόθυμα τίς μηχανές πού έξοικονομοϋν χειρωνακτική εργασία, αλλά ή έξοικονομούμενη χειρωνακτική εργασία δέν διοχετεύεται στό κοινωνικό σύνολο μέ τή μορφή λιγότερων ώρων εργασίας ή φθηνότερων τιμών. Άκόμα και σέ επιχειρήσεις κοινής ωφελείας όπου υπάρχει αυτοματοποίηση, όπως λ.χ. στά έστιατόρια, γίνεται μείωση της άπασχόλησης: μεγαλύτερα πλήθη και λιγότεροι άνθρωποι για τήν έξυπηρέτησή τους. Κι όμως, οί πολιτικοί άνησυχούν για τήν αύξανόμενη άνεργία.

*Ας προστέσουμε, τέλος, ότι τό 25% τουλάχιστον του άκαθάριστου έθνικού προϊόντος πηγαιίνει μάλλον κατευθείαν σέ καμιά χιλιάδα επιτήδειους.

Είναι δύσκολο νά μάθει κανείς πόσο θαραίνον αϋτές οί φιλοσοφικές σκέψεις ανάμεσα στους άπλους ανθρώπους και στά παιδιά. Άπό τήν άλλη μεριά ώστόσο, ας μή νομίζουμε ότι οί άνθρωποι είναι άνόητοι και δέν μυρίζονται τί συμβαίνει γύρω τους. "Όπως και νάναι πάντως, τό επιχείρημα «Όταν εργάζεσαι, μπορείς νά κρατάς τό κεφάλι σου ψηλά», δέν έχει πλέον τήν ίδια πειστική

δύναμη πού είχε κάποτε ανάμεσα στους φτωχούς νέους. Οι αντιλήψεις του χίπστερ, νά θγάξεις χρήματα μέ λοβιτούρες, φαίνεται επίσης νά Ικανοποιούν τήν κοινωνική ήθικη. Καί υπάρχει ακόμα μιá ήθικη σύμφωνα μέ τήν οποία νά δουλεύεις άπλως γιά νά ζεις, σημαίνει οτι πρέπει νά είσαι ήλιθιος.

Ύπάρχει μιá καταφανής καί έξοργιστική δυσαναλογία ανάμεσα στό χρήμα πού οι άνθρωποι εργάζονται σκληρά γιά νά τ' αποκτήσουν, είτε σάν λατζέρηδες καί νοσοκόμοι, είτε σάν στενογράφοι, δάσκαλοι ή καλλιτέχνες, καί στό «άνετο» χρήμα πού προέρχεται από Ισολογισμούς καί φοροδιαφυγές καί πού τό «άποχτάει» κανείς όταν είναι μεγάλος καί τρανός. Μίλησα ήδη γιά τήν μερίδα του λέοντος πού πέφτει στους σκαδημαϊκούς ζηλωτές του σχολείου μέ κάθε κρατική επιχορήγηση. Γιατί λοιπόν, όλοι εκείνοι πού δέν πρόκειται νά μπουν στό Κατεστημένο, νά εργασιοῦν καί νά μή κοιτάξουν νά βολευτοῦν κάπου ή νά περιμένουν κάποια τύχη; Μέ τί κουράγιο άλλωστε νά δουλέψουν τά παιδιά όταν βλέπουν ένα μεγάλο μέρος από τό μέ πολύ ιδρώτα κερδισμένο χρήμα των γονιών τους νά εξανεμίζεται σέ τοκογλυφικές μηνιαίες δόσεις γιά άνατιμηνμένα είδη κιγκαλερίας, καί τό νοίκι νά καταδροχθίζει περισσότερο από τό ένα τέταρτο του εισοδήματός τους;

Νομίζω οτι πολλά φτωχά παιδιά θρύσκονται στό σκληρό δλιμμα νά νιώθουν ένοχα επειδή δέν εργάζονται, κι από τήν άλλη μεριά νά μή βολεύονται ανάμεσα στους δμοιούς τους καί μάλιστα ν' άμφιβάλλουν γιά τήν κρίση τους στην περίπτωση πού προσπαθήσουν πράγματι νά βρουν εργασία — ιδιαίτερα όταν ή αναζήτηση εργασίας συνεπάγεται προσβολές καί ταπεινώσεις, αντιμετώπιση προκαταλήψεων, γραφειοκρατική άκαμψία καί περισπούδαστες εταιρείες, καί συχνά όταν οι νέοι είναι έντελώς άμοιροι στις μεθόδους αναζήτησης εργασίας.

Ύπάρχει καί μιá άλλη φιλοσοφική άποψη, πού συνήθως τήν παραβλέπουμε καί πού είναι πολύ σημαντική καί όλοφάνερη γιά τους νέους αυτούς. Τήν ανάφερα παραπάνω. Οι θαθείς Ικανοποιήσεις τής ζωής, στό μέτρο πού οι νέοι μπορούν νά δοῦν — καί βλέπουν όλοκάθαρα — δέν άπαιτοῦν όλον αυτό τόν μόχθο καί τό «μάντρωμα». Σέ κοινωνίες πού είναι δυνατό νά ζει κανείς σέ μιá έν-

τιμη φτώχεια, άνθρωποι με ανώτερη μόρφωση και ταλέντο προτιμούν να είναι φτωχοί παρά να κυνηγούν τό χρήμα.

Στό πλαίσιο της πληθωριστικής αμερικάνικης οικονομίας ωστόσο, είναι σχεδόν αδύνατη ή αξιοπερηγής φτώχεια. Γιά να νιώσει κανείς ασφαλής, πρέπει να μπει στό στίβο του ανταγωνισμού και να προσπαθήσει ν' ανεβεί κοινωνικά. Όσο γιά τήν αποκαλούμενη «παιδεία», είναι στενά δεμένη με τήν οικονομική ανάπτυξη. Κατά συνέπεια, ένα μέσης αντίληψης παιδί — και ιδιαίτερα τό φτωχό πού οι δυνατότητές του γιά πρόοδο είναι περιορισμένες και τό πολιτιστικό του περιβάλλον άμόρφωτο — μπορεί να κρίνει με τό δίκιο του ότι τά διάφορα κόλπα, τό σέξ και ή συμμορία είναι προτιμότερα από τό σχολείο και τή δουλειά: και φυσικά δέν πρόκειται, μ' αυτό τόν τρόπο, να κερδίσει τήν ανεξαρτησία του, αλλά τή δυστυχία. Θά θρεθεί έτσι έξω από τά πράγματα, χωρίς τίποτε αξιο ν' άπασχολεί τό μυαλό του. Θά χάσει τά προσόντα πού πρέπει να έχει: γιά να παντρευτεί. Θά γίνει ένας άπόκληρος της κοινωνίας.

Όπως έχουν τά πράγματα, οι μόνοι πού μπορούν ν' απολαύσουν τίς άπλές χαρές της ζωής πού δέν στοιχίζουν πολλά χρήματα, είναι εκείνοι πού έχουν πετύχει οικονομικά και, στό μεταξύ, έχουν μάλλον καταστήσει άκατάλληλοι να χαρουν οτιδήποτε. Από τήν άποψη αυτή, ή μεγαλύτερη εύλογία πού ή πλούσια κοινωνία μας θά μπορούσε να μäs προσφέρει, θά ήταν μιá δουλειά πού να συντηρεί άπλώς και να επιτρέπει στους μορφωμένους ανθρώπους να ζουν σε μιá αξιοπερηγή φτώχεια, χωρίς έντονη άνασφάλεια και πολύωρο μόχθο.

Αν στραφούμε προς τίς βαθύτερες ανθρώπινες και θρησκευτικές άπαντήσεις στό έρώτημα «Γιατί να εργαζομαι;» — λογουχάρη, ή εργασία σαν έκπλήρωση των ένδιάθετων δυνατοτήτων του άτομου, ή εργασία σαν προορισμός πού δικαιώνει τήν ύπαρξη — ή παρούσα οικονομία ελάχιστα έχει να προσφέρει στό φτωχό νέο.

Τά άπλά και ήμειδικευμένα επαγγέλματα αποτελούν μέρη περιπλοκών επιχειρήσεων και αποβλέπουν στην έκπλήρωση της λειτουργίας τους και όχι στην δικαίωση της ζωής των εργατών. Οι εργασιακές διαδικασίες σπάνια είναι ενδιαφέρουσες. Οι εργάτες δέν διδάσκονται τή μεθοδολογία του συνόλου της παραγωγής. Τά προϊόντα, δέν έχουν συχνά καμιά ανθρώπινη αξία και συνεπώς

δέν μπορεί κανείς νά υπερηφανεύεται γιά τήν τελειότητα ή τή χρησιμότητά τους. Τά χειροτεχνήματα καί τό καλλιτεχνικό στυλ αναπαράγονται από τίς μηχανές καί χάθηκαν γιά τούς ανθρώπους. Οί εργατικές ενώσεις, βελτίωσαν τίς συνθήκες καί τήν αξιοπρέπεια τής εργασίας, αλλά από τήν άλλη πλευρά έγιναν γραφειοκρατικές καί έπαψαν νά παρέχουν τό αίσθημα τής άλληλεγγύης.

Μονάχα στους ανώτερους επαγγελματικούς κλάδους, εκεί πού δέ φτάνουν οί περισσότεροι από τούς φτωχούς νέους, αρχίζει νά υπάρχει κάποια θέση γιά έφευρετικότητα καί τέχνη· όσο γιά τήν μή έλεγχόμενη πρωτοβουλία, αυτή άνήκει μόνο στους επικεφαλής διευθυντές καί στους ειδικούς συμβούλους. Τά μικροκαταστήματα δλοένα λιγοστεύουν. Τά μαγαζιά τών συνοικιών δίνουν τή θέση τους στά σουπερμάρκετ όπου οί υπάλληλοι δέν χρειάζονται. Ύπάρχει μεγάλη αύξηση ίδρυμάτων κοινωνικής πρόνοιας, αλλά αυτά απαιτούν επίσημη άδεια καί δέν είναι πρόσφορα σ' εκείνους πού έχουν όλα τά άλλα προσόντα νά εργαστούν σ' αυτά.

Τό συνολικό λοιπόν περιβάλλον του φτωχού νέου, συμπεριλαμβανομένης καί τής άκαταλληλότητας του σχολείου, συμβάλλει στην έγκατάλειψη του σχολείου. Από τήν άλλη μεριά όμως, καί τά απλούστερα άξια λόγου επαγγέλματα απαιτούν διπλώματα.

Κι εδώ πάλι θά πρέπει ν' αναρωτηθούμε αν αυτές οί σκέψεις γιά τόν επαγγελματικό προορισμό, τό επαγγελματικό ενδιαφέρον, τήν άξία του επαγγέλματος, έχουν κανένα βάρος γιά τό φτωχό νέο. Έχουν γιά όλους. Πραγματικά, τό δύσκολο έργο ενός νέου εργάτη είναι νά βρει μιά σκόπιμη δραστηριότητα πού νά τόν ενδιαφέρει καί νά τόν κάνει περήφανο πού τήν έχει αναλάβει· μιά δραστηριότητα πού θά τόν σώσει από τόν υποχωρητικό του ναρκισισμό καί τήν από αντίδραση έχθρότητα πρós τήν κοινωνία ή τήν απόδραση από τήν κοινωνία, καί θά τόν βοηθήσει νά ώριμάσει. Έπιπλέον, όπως έδειξα καί στό βιβλίο μου *Growing up Absurd*, ή προτεραιότητα πού δίνουν οί εργαζόμενοι στό θέμα τής «ασφάλειας», αποτελεί σέ μεγάλο βαθμό ένα υποκατάστατο τής ανάγκης τους νά νιώθουν πώς τούς χρειάζονται, πώς είναι απαραίτητοι.

Μερικές από τίς ανθρώπινες έλλείψεις τών διάφορων επαγγελματιών μπορούν νά βελτιωθούν — τουλάχιστον ώσπου ή αυτοματοποίηση, εξαφανίζοντας τά επαγγέλματα, νά τίς εκμηδενίσει κι αυ-

τές. Ένα μεγάλο εργαστασιακό συγκρότημα, λογουχάρη, πού έχει πολλές θέσεις, μπορεί, εφαρμόζοντας μία στοιχειώδη λογική, νά επιτρέψει σ' έναν μελλοντικό του υπάλληλο νά επισκεφτεί καί νά κάνει μία δοκιμή στά διάφορα τμήματά του, παρά νά τόν τοποθετήσει κάπου αυθαίρετα. Ή εργασιακή μεθοδολογία μπορεί νά σχεδιαστεί αποτελεσματικά πάνω σέ ψυχολογικές βάσεις. Π.χ. μία μικρή ομάδα εργατών νά συναρμολογήσει από τήν αρχή μέχρι τό τέλος, ένα μεγάλο τόρνο, έτσι πού όταν θά έρθει ο γερανός νά τόν παραλάβει νά έχουν κι αυτοί κάτι νά δείξουν σάν προϊόν τών κόπων τους. Μ' ένα είδος «συλλογικής σύμβασης» ή ομαδικού συστήματος πού χρησιμοποιείται στό Κόθεντρυ τής Άγγλίας, πνήντα εργάτες συμφωνούν μέ μία εταιρία νά δουλέψουν μέ τό κομμάτι καί κατόπιν κανονίζουν μεταξύ τους τίς διάφορες αρμοδιότητες, τό προσωπικό, τό πρόγραμμα καί πολλές από τίς άλλες διαδικασίες. Πρέπει νά αύξηθούν οι διομηχανίες όπου αυτή ή εξανθρωπισμένη μεθοδολογία είναι επικτική. Μέ μία τεχνική εκπαίδευση πού θά πληρώνεται από τήν διομηχανία καί σέ συνεργασία μέ τά σχολεία, θά μπορούσαμε ν' αποκτήσουμε πιά καταρτισμένους εργάτες.

Έκείνο πού έχει ιδιαίτερη σημασία είναι ότι αυτή ή αξία του επαγγέλματος, ή παιδαγωγική αξία τής εργασίας, πρέπει νά αναγνωριστεί από τούς διευθυντές τών επιχειρήσεων καί τίς εργατικές ενώσεις σάν ένα ιδιάζον αγαθό. Άλλά βέβαια, αυτό αποτελεί μέρος μις πολύ μεγαλύτερης ανάγκης, πού συνίσταται στό νά καταστήσουμε δλόκληρο τό κοινωνικό περιβάλλον περισσότερο παιδαγωγικό καί νά πάψουμε νά περιορίζουμε τήν έννοια τής παιδείας σ' αυτό πού συμβαίνει στό σχολεία.

Ή κοινωνικά χρήσιμη εργασία είναι προφανώς ένα απαραίτητο στοιχείο γιά τήν μόρφωση τών περισσότερων εφήδων, γιατί τούς παρέχει ένα συγκεκριμένο σχήμα, ένα δρόμο μέ πρότυπα καί αξίες, γιά τή μετάδοση από τό πλαίσιο τής οικογένειας στην ατομική αυθυπαρξία. Αυτός είναι ο αποχρών λόγος τής δημιουργίας ενός πρότυπου πλαισίου εργασίας γιά νέους, όπως τό περιέγραφα στό διβλίο μου *Utopian Essays*: μία κοινότητα νέων, πού αυτοδιοικείται δημοκρατικά καί αυτοελέγχεται μαθαίνοντας νά εργάζεται. Πολλά κολλέγια έχουν υιοθετήσει τή μέθοδο του κολλεγίου

Antioch για την έναλλαγή σχολικών περιόδων με περιόδους εργασίας στην οικονομία, οι οποίες αποτέλεσαν κατόπιν αντικείμενο μιας ευρύτερης ακαδημαϊκής προβληματικής. Τί κρίμα αλήθεια που οι φτωχοί ακριβώς νέοι, που είναι υποχρεωμένοι να δουλέψουν, δεν παίρνουν καμιά παιδαγωγική αξία από τα επαγγέλματά με τα οποία ασχολούνται!

"Ας μου επιτραπεί τέλος να πω μερικά λόγια για τον άθλιο τρόπο της σημερινής επαγγελματικής ένταξης. Έχω αναφέρει ήδη τις προσβλητικές και ταπεινωτικές συνθήκες που συνοδεύουν την αναζήτηση των σπανιζόντων επαγγελμάτων. Δεν έχουμε όμως εκτιμήσει αρκετά την τρομοκρατία που έξασκούν εκείνοι οι παρανοϊκοί ήμιμαθείς που συμπληρώνουν τις αιτήσεις προσωπικού μιας επιχείρησης. Συχνά νέοι άνθρωποι με ταλέντο ταλαιπωρούνται και θυσιάζονται άπλως και μόνο για την ευκολία των μηχανισμών της επιχείρησης. Όπως είναι φυσικό, εκείνοι που έχουν λόγους να νιώθουν παραπεταμένοι και κατώτεροι, κάθε νέο εμπόδιο που μπαίνει στο δρόμο τους τους οδηγεί σ' ένα αδιάβαστο αδιέξοδο. Ένας νεαρός σύντομα επιστρέφει την αίτηση άσυμπλήρωτη ή τον πετούν έξω από την πόρτα. Άλλοτε πάλι γατζώνεται παθητικά σ' ένα επάγγελμα στο οποίο δεν μπορεί ν' ανταποκριθεί και σύντομα το εγκαταλείπει. Όλη αυτή η διαδικασία είναι απελπιστική και γεμάτη από ασκοπες συγκινήσεις. Και τό κακό ξεκινάει από τό τί γράφτηκε σ' εκείνες τις αιτήσεις!

Σίγουρα οι τωρινές προτάσεις που άποσκοπούν να καταστήσουν τό σχολείο γραφείο εξεύρεσης εργασίας είναι λογικές· τό σχολείο είναι· τουλάχιστον οικείο, έστω κι αν τό παιδί τό μισεί και τό έχει εγκαταλείψει.

Η κλασική μας αντίληψη για την εργασία είναι πώς πρέπει να την αναζητούμε με αποφασιστικότητα και φιλοδοξία. Πώς όμως είναι δυνατά αυτά τά δύο μέσα στο πλαίσιο της άγνοιας και της άλλοτρίωσης; Στο σημείο αυτό, όπως και σέ άλλα, τό πρόβλημά μας όφείλεται σέ έλλειψη επικοινωνίας. Η κοινωνία των ενήλικων όλοένα και λιγότερο επικοινωνεί με τούς νέους. Οι πατροπαράδοτες οικογενειακές τέχνες και επαγγέλματα δεν υπάρχουν πιά, και έ νέος έλάχιστες ευκαιρίες έχει να διαμορφώσει τον έαυτό του πάνω στο πρότυπο των μαστόρων της γειτονιάς του και να μάθει τά

μυστικά της δουλειάς του. Οι δυσκολίες να μπει κανείς σε μία εργατική ένωση φαίνονται — και συχνά είναι — ανυπέροβλετες. Οι νέοι της αστικής τάξης στά κολλέγια έχουν τουλάχιστον κάποια επαφή με τους ἐνήλικες πού ἀνήκουν στον βασικό επαγγελματικό κόσμο και ἡ τοποθέτησή τους είναι πολύ καλή. Οι φτωχοὶ όμως νέοι τῶν αστικῶν κέντρων, μέσα σε σχολεία τῶν οἰκίων ἢ κουλτούρα τους είναι ξένη και οἱ ἐπιδιώξεις τους δέν ἀναποκρίνονται οὔτε στις ἐπιθυμίες, οὔτε στις ἰκανότητές τους, καταλήγουν στη φυλακή.

Οἱ σημειώσεις αὐτές δέν ἀντιμετωπίζουν μ' αἰσιοδοξία τὴν ἐπίλυση τῶν προβλημάτων τῆς ἀπασχόλησης και τῆς ἀνεργίας τῆς νεολαίας. Σέ γενικές γραμμές νομίζω πῶς τὰ προβλήματα αὐτά είναι ἄλυτα, και δέν μπορεί παρά να είναι ἄλυτα, ὅπου ἡ κοινωνία τῆς ἀφθονίας να γίνει πιά ἄξια για να ἐργάζεται κανείς στους κόλπους τῆς, πιά ἐντιμη στις μεθόδους τῆς και πιά προσεχτική ἀπέναντι στο ἀνθρώπινο δυναμικό τῆς.

Μιά γενιά άνεπίδεκτη για μάθηση

Αυτή η γενιά όμως, είναι επίσης μία γενιά που δεν μπορεί εύκολα να διδαχτεί στα κολλέγια ότι νομίζω πώς θαπρεπε να διδαχτεί. Δεν έννοιω μ' αυτό ότι οι φοιτητές δεν έχουν σεβασμό, ότι είναι πολύ τειπέληδες ή κάτι παρόμοιο. Σύμφωνα με την πείρα μου, οι φοιτητές μάς δείχνουν περισσότερο σεβασμό απ' όσον αξίζουμε συνήθως και εργάζονται περισσότερο πρόθυμα απ' όσα θα μπορούσε κανείς να ελπίζει, προσπαθώντας να μάθουν την ύλη των παραφορτωμένων σχολικών προγραμμάτων. Βέβαια, όπως παρατήρησα ήδη, πολλοί από τους φοιτητές, πιθανόν ή πλειοψηφία, δεν θαπρεπε να βρίσκονται καθόλου στο σχολικό πλαίσιο, και η παρουσία τους εκεί δεν προκαλεί παρά σύγχυση και αποδρακωτική τυποποίηση, καθώς και συνωστισμό. *Λε συγκεντρώνουμε όμως τώρα την προσοχή μας σε ορισμένες άλλες δυσκολίες που αναφέρονται στην ουσία της σύγχρονης ανώτερης εκπαίδευσης. 1) Η κουλτούρα που θέλουμε να μεταβιβάσουμε, δεν είναι πλέον μία κουλτούρα για τους νέους αυτούς· ή κλωστή που την έδενε με την κουλτούρα του παρελθόντος, έχει κοπεί. 2) Οι νέοι αυτοί δεν είναι: σοβαροί με τον έαυτό τους· αυτό είναι μία ιδιότητα του είδους της κουλτούρας που έμεις τους παρέχουμε. 3) Όπως και με τα κατώτερα σχολεία, οι προοπτικές, ή μέθοδος και οι στόχοι των ίδιων των κολλεγίων είναι έντελώς άσχετα με την καλή παιδεία για το σημερινό, χωρίς προηγούμενο, παρόν και για το προβλεπτό μέλλον.

Η κουλτούρα που θέλω να διδάσκεται (είμαι κι εγώ παγιδευμένος μέσα της και δεν μπορώ να σκεφτώ ή να ζήσω χωρίς αυτήν), είναι ή Δυτική μας παράδοση: οι αξίες της αρχαίας Ελλάδος, ή Βίβλος, ο Χριστιανισμός, ή Ίπποσύνη, οι Έλεύθερες Πόλεις του ΧΙΙου αιώνα, ή Αναγέννηση, ή ήρωική εποχή της Έπι-

στήμης, ο Διαφωτισμός, η Γαλλική Έπανάσταση, ο Ώφελιμισμός των αρχών του XIX αιώνα, ο Νατουραλισμός του τέλους του XIXου αιώνα.

Γιά να δείξω τι έννοω, ως μου επιτραπεί να πω δυό λόγια για καθεμιά απ' αυτές τις περιόδους. Οι άρχαιοι Έλληνες φιλοδοξούν μερικές φορές να διακριθούν σαν πολίτες, αλλά σέ σχέση μέ τή διάκριση αυτή ή άπλά άτομική επιτυχία θά φαινόταν αίσχρή. Ή Βίβλος μās διδάσκει ότι υπάρχει ένας δημιουργημένος (άπό τό Θεό) κόσμος και μιá Ίστορία μέσα στην όποία κινούμαστε σαν ανθρώπινα πλάσματα. Οι Χριστιανοί έχουν ένα πνεύμα παθιασμένης σφάττευσης, γιατί θρικόμαστε πάντα στό χείλος τής καταστροφής. Ή Ίπποσύνη μās δίνει τήν έννοια τής προσωπικής τιμής και πίστης, στόν έρωτα και στόν πόλεμο. Οι Έλεύθερες Πόλεις έπινόησαν τις συντεχνίες μέ τά νομικά δικαιώματα. Ή Άναγέννηση επιδειχάινει τό υπέρτατο δικαίωμα των προικισμένων ατόμων για άθανασία. Οι Έπιστήμονες (τής ήρωϊκής έποχής) αναλαμβάνουν έναν άφιλοκερδή διάλογο μέ τή Φύση, άδιαφορώντας για τά θρησκευτικά δόγματα και τις συνέπειες. Ο Διαφωτισμός μās διδάξει ότι υπάρχει μιá κοινή ευαισθησία στό ανθρώπινο γένος. Ή Γαλλική Έπανάσταση κατέστησε τήν Ισότητα και τήν αδελφότητα άναγκαίες για τήν έλευθερία. Ή Ώφελιμιστική οικονομία άποβλέπει στην Ικανοποίηση πραγματικών άναγκών και όχι στην πολλή εργασία, τό χρήμα ή τή δύναμη. Ο Νατουραλισμός μās ώθει προς μιá άκέραια ήθική, έγγενή στις ζωϊκές και κοινωνικές συνθήκες.

Περιτό να προστέσω ότι αυτές οι γνωστές ιδέες βρίσκονται συχνά σέ πρακτική και θεωρητική αντίφαση μεταξύ τους, αλλά και αυτή ή αντίφαση άποτελεί μέρος τής Δυτικής παράδοσης. Βέβαιο είναι επίσης πώς πρόκειται άπλως για Ιδανικές συλλήψεις (δέν υλοποιήθηκαν ποτέ πραγματικά πάνω στην γη), αλλά πρόκειται για συλλήψεις του άγιου και του ανθρώπινου πνεύματος που συνιστά τήν ανθρωπότητα, ή όποία είναι και αυτή ένα ιδανικό.

Φυσικά, σαν δάσκαλος σπάνια αναφέρομαι σ' αυτά τά πράγματα. Τά θεωρώ σαν δεδομένα και αυτονόγητα για τόν καθένα. Άναγκάζομαι όμως να θυώ άπό τήν αυταπάτη μου όταν ανακαλύπτω

δτι οί φοιτητές καί οί νεώτεροι συνάδερφοί μου παίρνουν σάν δεδομένα έντελώς διαφορετικά πράγματα.

"Άκουσα, λογουχάρη, δτι ή άρετή του Σωκράτη ήταν μιά ψευδοκρατοκρατική πολυτέλεια πού οί σημερινοί νέοι δέν μπορούν νά υιοθετήσουν. "Ότι δ μόνος πραγματικός κόσμος πού ύπάρχει, είναι αυτός μέ τόν όποιο «έπικοινωνούμε» διαμέσου τών μαζικών μέσων έννημέρωσης. "Ότι ή προσωπική έντιμότητα σταματάει στίς συμμορίες τών άηλίκων. "Ότι δ νόμος είναι δύναμη. "Ότι δόξα σημαίνει έπιρροή καί πωλήσεις. "Ότι 'Επιστήμη είναι ή κυριαρχία πάνω στή Φύση. "Ότι δέν ύπάρχει πράγμα πού τό λένε άνθρωπότητα, αλλά μόνο πρότυπα κουλτούρας. "Ότι Παιδεία καί ήθική είναι τό πρόγραμμά μας για τά έξαρτημένα άνακαλαστικά. "Ότι σκοπός τής πολιτικής οικονομίας είναι ν' αύξήσει τό άκαθάριστο έθνικό προϊόν.

Οί παραπάνω προτάσεις δέν είναι άνόητες, παρόλο πού τίς παρθέτω κάπως σαρκαστικά. Έχουν μεγάλη θεωρητική άπήχηση καί είναι ρεαλιστικές. Είναι πολύ καλύτερο νά τίς πιστεύεις παρά νά έπικρατείς ύποκριτικά τά άρχαία πρότυπα. Τό άσχημο όμως μέ τίς άπόψεις αυτές είναι δτι δέν συμβάλλουν άρκετά στή διαμόρφωση μιās άξιας λόγου ζωής, πράγμα πού σημαίνει δτι σάν ιδανικά είναι κιβδηλές. "Αν πάλι δέν ίσχυρίζονται πώς είναι ιδανικά, πού πρέπει ν' άναζητήσει κανείς αυτά τά ιδανικά;

Νομίζω πώς τήν έλλειψη αυτή τήν αισθάνονται οί περισσότεροι φοιτητές καί τήν παραδέχονται: φανερά πολλοί νέοι δάσκαλοι. Μέ κάποια νοσταλγία, μέ θεωρούν, άν όχι πραγματικά τρελλό, τουλάχιστον έκτός τόπου καί χρόνου. Μερικοί μάλιστα μέ φθονούν, γιατί παρόλο πού οί πατραπαράδοτες άξίες είναι άπατηλές, έχουν τήν ύπεροψία νά δικαιώνουν έκείνον πού τίς πιστεύει καί προσπαθει νά τίς ενεργοποιήσει. Οί σύγχρονες άπόψεις δέ νοιάζονται νά δικαιώσουν καί είναι πολύ σκληρό νά ζει κανείς χωρίς δικαίωση.

Δέν ύπάρχει κανένα ιδιαίτερο μυστήριο γύρω από τό κόψιμο τής κλωστής πού μάς έδενε μέ τίς άξίες τής παράδοσης. Η 'Ιστορία ύπήρξε πολύ κακός σύμβουλος για τίς ψευδαισθήσεις. "Ας ρίξουμε μιά ματιά στίς πρόσφατες δεκαετίες, παραβλέποντας έκαιτοντάδες χρόνων ύποκρισίας. Κατά τή διάρκεια του Πρώτου Παγκόσμιου Πολέμου, δ Δυτικός πολιτισμός ντροπιαζόταν ήδη άθε-

ράπευτα (δές τήν βαθυστόχαστη έκφραση τής κατάπληξης και τοῦ φόβου ἀπό τόν Φρόνυτ). Ἡ Ρωσική Ἐπανάσταση γρήγορα ἔχασε τήν οὐτοπική της ὀρμή και οἱ Δίκαιες τής Μόσχας τής δεκαετίας τοῦ 1930 ὑπῆρξαν ἕνα τρομερό πλήγμα γιά πολλούς ἀπό τούς καλύτερους νέους ἀνθρώπους. Ὁ Ἰσπανικός Ἐμφύλιος Πόλεμος ἦταν ἴσως ἡ διαχωριστική γραμμή· μπορεῖ κανεῖς νά ἰσχυριστεῖ ὅτι ὁ Δυτικός πολιτισμός ἔχασε τή συνοχή του τό 1938. Οἱ θάλαμοι τῶν ἀερίων και οἱ ἀτομικές βόμβες ἔδειξαν ὅτι τώρα εἶχαμε ἀξιωθεῖ πιά — και μέ τό παραπάνω — νά ἔχουμε ἐπιστήμονες. Ἡ πρόσδος και τό πρότυπο ζωῆς θούλιαξαν μέσα στό πέλαγος τής ἀφθονίας και κανένας δέν ἐπαινεῖ πλέον τόν «Ἀμερικάνικο Τρόπο Ζωῆς». Οἱ σοφοί ἔγιναν προσωπικό στήν Ὀργάνωση τοῦ κράτους Ἡ ἀγροτική ζωή πνίγηκε μέσα στήν ἀστική ἐξάπλωση χωρίς καμιά ἐπικοινωνία μέ τήν κουλτούρα τῶν πόλεων. Καί ὁ Ψυχρός Πόλεμος, ἐμπόδιο ἑνός ἀμοιβαίου μακλειοῦ, ἔγινε ἡ κανονική μας πολιτική.

Μέσα σ' αὐτό τό πλαίσιο, εἶναι δύσκολο νά μιλάει κανεῖς μέ εὐθύτητα γιά ἀνθρώπινη ταυτότητα, δημιουργία, τζεφερσονική δημοκρατία ἢ κλασικές σπουδές.

Μόνο πού οἱ ἄνθρωποι δέν μποροῦν νά στρατικοποιηθοῦν τόσο εὐκολά. Τούς βλέπουμε ν' ἀνακαλύπτουν και νά γαζώνονται ἀπό τά προσφιλή ἢ τ' ἀπελπισμένα ἰδανικά τους. Ἡ διαίωσις τοῦ εἶδους συνεχίζεται σάν προσπάθεια «φυσιολογικής» προσαρμογῆς και γάμου μέ πλῆθος ὑποχονδρίες. Οἱ νέοι ἐπικαλοῦνται τό πνεῦμα τής Ἀποκάλυψης μέ παραισθησιογόνα χάπια. Ὑπάρχει ἕνας ἀγῶνας γιά κοινωνική δικαιοσύνη μέ παράνομα μέσα, ἀλλά σπάνια ἐκφράζεται μέ πολιτικούς δρους και ἡ λέξη «δικαιοσύνη» οὔτε καν ἀναφέρεται. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, μερικοί φτωχοί νέοι φαίνονται νά ἔχουν ἐπιστρέψει πλήρως στήν ἀγκαλιά τής Φύσης. Ἡ τέχνη ξανακερδίζει κάποια γνησιότητα περιορίζοντας τόν ἑαυτό της στό σχῆμα τέχνη-δράση. Ὁ πραγματικός ὠφελιμισμός συγχέεται κάπως μέ τήν τεχνική δραστηριότητα. Ἡ ἀτομική δλοκλήρωση ἐπαναθεωριώνεται μέ τήν «ὑπαρξιακή δέσμευση», συνήθως χωρίς καμιά συνάφεια ἢ λόγο.

Δυστυχῶς, κανένα ἀπ' αὐτά, οὔτε ὀλα μαζί, δίνουν κάποιο ἀποτελεσμα.

Ἡ δυσκολία πού νιώθω σάν δάσκαλος μπορεῖ νά τεθεῖ ὡς ἐξῆς: Εἶναι ἀδύνατο νά λές ὅτι ὁ Μίλτον καί ὁ Κήτης ὑπῆρξαν πραγματικά, ὅτι ἀσχολοῦνταν μέ κάτι, καί ὅτι περίμεναν πῶς αὐτό πού εἶχαν νά ποῦν καί ὁ τρόπος πού θά τό ἔλεγαν θά θεωροῦνταν διαφορετικά πράγματα. Οἱ φοιτητές μποροῦν (ὄχι βέβαια λαμπρά) νά σοῦ μιλήσουν γιά τήν συμβολική τεχντροπία ἢ ἀκόμα καί γιά τό ἱστορικό πλαίσιο (παρόλο πού ἡ Ἱστορία δέν καλλιεργεῖται ἰδιαίτερα σάν μάθημα), ἀλλά ἄν τούς πᾶς παραπάνω ἀπό τριάντα χρόνια πίσω, δέν ξέρουν τί τούς γίνεται κι οὔτε ὑποψιάζονται ὅτι οἱ ποιητές πού ἀναφέραμε ἦταν συγγραφεῖς ἢ ὅτι ἔζησαν μέσα σ' ἕνα συγκεκριμένο κόσμο. Δέν εἶναι περίεργο, ὕστερα ἀπ' ὅλα αὐτά, πού οἱ νέοι ἄνθρωποι δέν ἔχουν πλέον γιά πρότυπά τους ἀρχαίους ἥρωες.

Μιά πού οἱ ἰδέες πού δικαίωνουν τή ζωή εἶναι ἐλάχιστες, οἱ νέοι ἄνθρωποι δέν ἀποχτοῦν ἐμπιστοσύνη στόν ἑαυτό τους καί δέν τόν παίρνουν σ' αὐτά σοβαρά. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά ὅμως, ὑποκαθιστοῦν αὐτή τήν ἔλλειψη μέ ἐκπληκτικές σέ ἔπαρση φαντασιώσεις τίς ὁποῖες, πολλοί ἀπ' αὐτούς, φτάνουν στό σημεῖο νά τίς πιστεύουν.

Οἱ ἐνγίλιες κάνουν ὅτι μποροῦν γιά ν' ἀποθαρρύνουν τήν προθυμία τῶν νέων. Ὅπως παρατήρησε ὁ Τζέιμς Κόλμαν, ἡ «σοβαρή» δραστηριότητα τῶν νέων γι' αὐτούς εἶναι νά πηγαίνουν στό σχολεῖο καί νά περνοῦν τουλάχιστον τίς τάξεις· ὅλα τά ὑπόλοιπα — μουσική, ὀδηγηση, δέκα δεσκατομμύρια τό χρόνο γιά διάφορα ἐμπορεύματα τῆς μόδας, φίλες, ἐξωσχολικά βιβλία, διάφορα χόμπυ, ἀνάγκη οἰκονομικῆς ἀνεξαρτησίας — θεωροῦνται ἀπλές ἀνοησίες. Ἡ ποιότητα ἢ τό νόημα ὅλων αὐτῶν ἐλάχιστη σημασία ἔχει, ἀλλά μιᾶ κοινωνία πού ἀποδίδει ἐλάχιστη σημασία στή μουσική της, θρῖσκειται σέ ἀπελπιστική κατάσταση. Στήν πραγματικότητα, βέβαια, αὐτές οἱ «ἀνοησίες» καλύπτουν τό χῶρο ὅπου κανονικά ἕνα παιδί θάπρεπε ν' ἀναζητεῖ τήν ταυτότητα καί τόν προορισμό του, βαθαίνοντας τά αἰσθηματά του καί ἀποχτώντας ὑπευθυνότητα. Ἄν ὥστόσο κάποια ἀπ' αὐτές ἀπασχολεῖ ἀπειλητικά τήν «σοβαρή» ἐργασία (ἕνα χόμπυ λογουχάρη πού ἀποσπᾷ τό παιδί ἀπό τήν «κατ' οἶκον ἐργασία»), ἀπαγορεύεται ἀδίσταχτα, μερικές φορές μάλιστα μέ ἀπειλές καί τιμωρίες.

Τουλάχιστον γιά τήν ἀστική τάξη, τά παιδιά τῆς ὁποίας γεμί-

ζουν τὰ κολλέγια, αὐτὴ ἡ τεχνικὴ κοινωνικοποίηση εἶναι ἀλάνθαστη, μὲ ἀποτέλεσμα τὴ δημιουργία μιᾶς γενιᾶς πού δέν διακρίνεται καθόλου γιὰ τὴν αὐτοπεποίθηση, τὴν ἀποφασιστικότητα, τὴν πρωτοβουλία ἢ τὸν εὐλικερινὴ τῆς ἰδεολογίας. Πρόκειται γιὰ ἕνα ἀποτέλεσμα μοναδικό στὴν ἱστορία: μιὰ ἐλίτ πού ἔχει ἐπιβάλλει σὶόν ἑαυτὸ τῆς μιᾶς ἠθικῆς κατάλληλη γιὰ δούλους.

Ἡ λογοτεχνία πού ἀρέσει τοὺς νέους ἐκφράζει, ὅπως εἶναι ἐπόμενο, τὴν ἀληθινὴν κατάστασι. (Εἶναι τὸ τελευταῖο ἐπίπεδο ὅπου οἱ ἐνῆλικες, ἀφοῦ δημιούργησαν τίς συνθήκες τῆς ζωῆς τῶν νέων, προσπαθοῦν κατόπι νὰ λογοκρίνουν, ἐκτός ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴ τους, καί τῆ λογοτεχνία τους.) Ὑπάρχουν πολλές καί διάφορες ὀψεις αὐτοῦ τοῦ κόλπου. Μερικὲς ἱστορίες ἀποτελοῦν ἀπλῶς «σημειολογία», πράγματα πού σημαίνει νὰ περιδιαβάξεις σέ διάφορα κοινωνικά περιβάλλοντα, συνοδευόμενος ἀπὸ φίλους πού δέν διαφέρουν μεταξὺ τους, ὅπου τίποτα ἀπ' ὅ,τι συμβαίνει ἐκεῖ δέν τοῦ προσθέτει κάτι. Αὐτές οἱ ἱστορίες δέν θίγουν τὴν τραγικὴ πλευρά, ἢ ὅποια καί χάνεται μέσα στὴ διαγραφή τοῦ σημειολογίου. Ὑπάρχουν ἐπίσης περιπετειώδη «κοινωνικά» μυθιστορήματα ὅπου οἱ ἥρωες τύπου χίπστερ ἐκμεταλλεύονται τοὺς κοινωνικοὺς θεσμοὺς (οἱ ὅποιοι δέν εἶναι δικοὶ τους θεσμοί) καί καταγάγουν προσωπικοὺς θριάμβους. Ἄλλα, περισσότερο «διεισδυτικά» καί «αισθησιακά» μυθιστορήματα, περιγράφουν τὴν πρῶτη διάλυσι τῶν ψευδαισθησεων τοῦ νέου μέσα σ' ἕνα πανίσχυρο κόσμο, πού δέν τοῦ ταιριάζει καί τὸν ὅποιο νιώθει πῶς δέν ἀνήκει, ἀλλὰ πού καταφέρνει τελικά, μὲ θρήνους καί ψυχικά ἄλγη, νὰ προσαρμοσθεῖ. Ἄλλοτε πάλι, ὁ ψεύτικος κόσμος γίνεται προσωρινά ἀποδεκτός, σάν ἡ μόνη ὑπάρχουσα πραγματικότητα, μὲ κατάληξι μιᾶς ἐκρηξῆς πού παίρνει διαστάσεις Ἀποκάλυψης. Ὑπάρχει τέλος ἡ περισσότερο ἀνεξάρτητη ποίησι τῶν Μπῆτνικς, πού δραπετεύουν συνειδητὰ ἀπὸ τὴν ἀπαράδεκτη κατάστασι πραγμάτων πού τοὺς τριγυρίζει καί φτιάχνουν ἕνα καινούργιο κόσμο, ἐγαλμένο ἀπὸ τὰ ἴδια τους τὰ σπλάχνα, μὲ τὴ βοήθεια γαπωνέζων Σοφῶν, παραιοθησιογόνων καί ἐνδοσκοπικῆς ἀναλύσεως. Αὐτὸ τὸ εἶδος, ὅταν εἶναι γνήσιο, δημιουργεῖ πράγματι μιᾶ διαδρωμένη κοινότητα, ἀλλὰ ταιριάζει σέ πολὺ λίγους.

Γιὰ νὰ ἔχουν κάτι δικό τους, μέσα σέ μιᾶ κοινωνία πού τοὺς

Έχει καταστήσει ανίσχυρους και ανεύθυνους, πολλοί νέοι άνθρωποι κάνουν τ' αδύνατα δυνατά για να διατηρήσουν κάποια ιδέα για τον έαυτό τους, αντιγράφοντας βιογραφικά στοιχεία από τη ζωή ενός ανθρώπου που δεν υπάρχει πιά. Καλλιεργούν την έπαρση των ηρώων της λογοτεχνίας τους και την υπερασπίζονται με περηφάνεια ή τύψεις. (Είναι τό ίδιο σά να λέει κανείς «Είμαι σπουδαίος» ή «Είμαι ένας σπουδαίος θλάκας.») Μελετούν επισταμένα αυτή τη βιογραφία και την επαναλαμβάνουν πληκτικά. Όπως ανάφερα ήδη, σ' αυτή τη δραστηριότητα οι νέοι δείχνουν ιδιαίτερο ζήλο, αλλά πρόκειται για μία δραστηριότητα που σ' εμποδίζει να καταλάβεις κάτι άλλο ή όποιονδήποτε άλλο. Και, όπωσδήποτε, δεν είναι μία στάση που σε βοηθάει να μάθεις ένα αντικειμενικό μάθημα στο κολλέγιο.

Πρόκειται επίσης για μία στάση πολύ ανεπαρκή σε σχέση με τον έρωτα ή όποιονδήποτε ίκανοποιητική σεξουαλική συμπεριφορά. Άς μου επιτραπεί ν' αφιερώσω μία παράγραφο στο θέμα αυτό.

Κατά τη γνώμη μου, ή εκρηκτική ένταση των σεξουαλικών προβλημάτων των εφήβων προκαλείται κατά μέγα μέρος από την ίδια την μέθοδο κοινωνικοποίησής τους και από την ανευθυνότητα που αυτή συνεπάγεται. (Φυσικά, αυτό δεν είναι κάτι καινούργιο.) Άν οι νέοι είχαν τη δυνατότητα να ρυθμίζουν τη συμπεριφορά τους σύμφωνα με τις δικαιοτήσεις και τις παρορμήσεις τους, θα ήταν περισσότερο ρεαλιστές και υπεύθυνοι: θα υπολόγιζαν τον άλλο, θα ένιωθαν ευθύνη για τις κοινωνικές συνέπειες, και θα ήταν ειλικρινείς και θαρραλέοι απέναντι στα αίσθηματά τους. Κανονικά, εκείνο που έλκυει, λογουχάρη, δυό ανθρώπους τον ένα προς τον άλλο, είναι ή καταλληλότητα του χαρακτήρα (ή λεπτότητα, ή πνευματική δύναμη, ή ειλικρίνεια, ή φιλοφρονητικότητα), ή όποια δημιουργεί τό αίσθημα της ασφάλειας και του ρεαλισμού. Άντί αυτού, διαπιστώνουμε ότι ή έκλογη των νέων γίνεται σύμφωνα με τά κινηματογραφικά πρότυπα, είτε για να προκαλέσει τη ζήλεια των θμοιών τους, είτε έξαιτίας διάφορων κτηνωδών φαντασιώσεων, άκομα και ψυχοδιανοητικής άνωροροπίας. Όταν φλερτάρουν μεταξύ τους, λένε ψέματα ο ένας στον άλλο, αντί να εκφράζουν τις ανάγκες τους: κρύβουν την άνασπάτωσή τους αντί να την έκδηλώνουν, και μ' αυτό τον τρόπο δεν επιτρέπουν στο αίσθημά

τους ν' αποχτήσει βάθος. Κανονικά, ή άμοιβαία σεξουαλική απόλαυση οδηγεί σε άμοιβαία συμπάθεια, σε στενότερη γνωριμία, αγάπη. Όπως λέει ο άγιος Θωμάς (ο Άκινάτης), ο κύριος ανθρώπινος σκοπός της σεξουαλικής επαφής είναι ή γνωριμία τοῦ άλλου. Άντί γι' αυτό, ή σεξουαλική δραστηριότητα χρησιμοποιείται σάν μέσο κατάκτησης και επίκτης κοιπορρημοσύνης ή σάν εὔσημο πού σε καθιστά δημοφιλή σε μιá ομάδα. Μερικοί μάλιστα θέλουν νά τοῦς «καταλάβουν» πριν νά κάνουν έρωτα. Σύντομα (έκτός αν αυτό γίνεται για καθαρή αυτοπροστασία), δέν είναι απαραίτητο νά φροντίζεις ή νά νοιάζεσαι για συγκινησιακή μέθεξη. Άκόμα χειρότερα, πολλοί νέοι, κάνοντας έρωτα, δέν ακολουθούν μιá πραγματική τους επιθυμία πού τείνει στην σωματική και ψυχική τους ισορροπία, αλλά ενεργούν σύμφωνα με τό πρότυπο της επιθυμίας πού έχουν στό μυαλό τους: παίζουν ή κάνουν πειράματα. Φυσιολογικά, ή εὐχαρίστηση είναι ένας καλός — αν και όχι αλάνθαστος — δείκτης ότι μιá δραστηριότητα είναι υγιεινή για τόν οργανισμό, αλλά αυτό πού νομίζει κανείς ότι θά τοῦ δώσει εὐχαρίστηση δέν μπορεί ν' αποτελέσει δείκτη σε καμιá περίπτωση. Συνήθως δημιουργείται μιá υπέρμετρη προσδοκία, με άναπόφευκτο αποτέλεσμα τήν απογοήτευση ή ακόμα και τήν αηδία. Αυτό σημαίνει ότι τό μεγαλύτερο μέρος της σεξουαλικής συμπεριφοράς δέν έχει καμιá σχέση με τό σέξ και αποτελεί άπλως συμμόρφωση προς μιá ομαδική συμπεριφορά επειδή τό υποκείμενο δέν έχει καμιá ταυτότητα. Στην περίπτωση πού τό σέξ λειτουργεί σάν απόδειξη, σημαίνει πώς τό υποκείμενο δέν έχει άλλες αποδείξεις. Όσο για τήν επιδίωξη μιáς αποκαλυπτικής έμπειρίας, αυτή αποσκοπεί στην προσπάθεια υπέρβασης τοῦ αισθημάτος της αδυναμίας.

Ή σύγχυση δέν διαλύεται από τήν υποκρισία των ενήλικων πού συνηθίζουν νά λένε: «Τό σέξ είναι ώρατο, τό σέξ είναι μιá θεϊκή πράξη — αλλά άργότερα». Τό επιχείρημα είναι φτωχό και δέν μπαλώνει τά πράγματα. Ή κοινωνία έχει υποχρέωση νά καταστήσει τό ακαδημαϊκό της πλαίσιο πιο διώσιμο. Ίδού μιá περίπτωση: ένας ψυχιατρικός Σύμβουλος σ' ένα μεγάλο πανεπιστήμιο έκανε έναν μελαγχολικό άπολογισμό της τραγωδίας των κοριτσιών των μικτών σχολείων πού μένουν σ' ενδιαφέρουσα χωρίς νά είναι παντρεμένα. Ένα τέτοιο κορίτσι τόν ρώτησε γιατί τό λατρείο τοῦ

σχολείου αρνιόταν νά χορηγήσει: αντισυλληπτικά χάπια. Ἄλλά ἐκεῖνος ἀρνήθηκε ν' ἀπαντήσει στό ἐρώτημα.

Ἐπαναλαμβάνουμε: τό κύριο ἐμπόδιο γιά τήν κολλεγιακή διδασκαλία δέν θρίσκειται στήν ρήξη μέ τήν παράδοση, οὔτε στήν ἔλλειψη ἐμπιστοσύνης καί ζήλου τῶν φοιτητῶν, ἀλλά στίς μεθόδους καί τούς σκοπούς τῶν ἴδιων τῶν κολλεγίων. Ἄς μοῦ ἐπιτραπεί ν' ἀφιερῶσω τό ὑπόλοιπο τοῦ μικροῦ αὐτοῦ διδλίου σ' αὐτό τό θέμα.

Δυό άπλές προτάσεις

Ό Τζάκ Μπάρζαν, ό Κοσμήτορας του Πανεπιστημίου Κολόμπια, πρόβλεψε τό τέλος του καλλεγίου θεωρητικών σπουδών. Μάς είπε πώς δέν μπορεί νά επιδιώσει κάτω από τό βάρος πού δίνουμε στην τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση και τρίς επιστημονικές αναζητήσεις πού χρηματοδοτούνται άφειδώς από Έταιρείες, Ίδρύματα, καθώς και από τό ίδιο τό Κράτος.

Νομίζω πώς ή πρόβλεψη του επαληθεύτηκε — δέν είμαι βέβαιος άν λυπάμαι γι' αυτό. "Αν πρόκειται νά υπάρξει μιá αναγέννηση της άληθινής παιδείας σ' αυτή τή χώρα, ή μορφή και οι επιδιώξεις της δέν πρέπει νά μοιάζουν μ' αυτές πού έχουμε συνηθίσει. Δέν νομίζω όμως ότι ό Κοσμήτωρ άντιλαμβάνεται άπόλυτα τίς αίτίες ή τήν ένταση της κατάρρευσης, γιατί αυτή άκριδώς ή κοινωνική ροπή γιά επαγγελματική εκπαίδευση και χρηματοδοτούμενες έρευνες, εκφράζει τό τέλος όχι μονάχα των κολλεγίων αλλά και των πανεπιστημίων, ως σχολών γιά ελεύθερους επαγγελματίες, ως κοινοτήτων σοφών και ως κέντρων ελεύθερης γνώσης. Τό κρίσιμο θέμα δέν είναι ή άλλαγή από τήν «γενική» παιδεία στην «εξειδίκευση», και δέν υπάρχει τίποτε εσφαλμένο στό γεγονός ότι οι επιστήμες έχουν πρωτεύουσα θέση στον κύκλο σπουδών, μιá πού ή φύση του περιβάλλοντός μας είναι επιστημονική. Τά μεσαιωνικά πανεπιστήμια ήταν κυρίως επαγγελματικές σχολές στις όποιες δέσποζε ένα είδος μεταφυσικής επιστήμης σύμφωνα μέ τό πνεύμα της εποχής. Τό κρίσιμο θέμα είναι τό πέρασμα από τον ούμανισμό των άνεξάρτητων συντεχνιών των άκαδημαϊκών δασκάλων, άνεξάρτητα άν αυτοί άσχολούνταν μέ τίς ελεύθερες σπουδές ή τά επαγγέλματα, σ' ένα σύστημα τεχνικισμού γιά χάρη της έθνικής οικονομίας και πολιτικής. Τά μεσαιωνικά επαγγέλματα και ειδικότητες στηρίζονταν πάνω σ' έναν ιδεατό κόσμο πού επέ-

τρέπε την επικοινωνία, πού είχε μιά παγκοσμιότητα, και μέσα στον οποίο — σ' ένα μεγάλο βαθμό — τά επαγγέλματα ήταν, κατά περίεργο τρόπο, αυθόρμητα κι ελεύθερα. Ἡ δική μας γνώση γίνεται ολοένα καί περισσότερο άποσπασματική καί προκαθορισμένη.

Ἡ εκπαιδευτική μας πραγματικότητα μπορεί νά διαπιστωθεῖ στήν πράξη από τήν παρούσα μορφή τοῦ σχολικοῦ προγράμματος, τῶν διαγωνισμάτων καί τῆς βαθμολόγησης. Ἄν ὁ Ντὴν Μπάρζαν ἐνδιαφέρεται νά κάμει κάποια ἀλλαγὴ, μπορεί ν' ἀρχίσει ἀπὸ ἐδῶ.

Ἄς μοῦ ἐπιτραπεῖ νά ὑπενθυμίσω τά γεγονότα. Ἀπὸ τήν πρώτη μὴ παιδική ἡλικία, οἱ νέοι ὑπόκεινται στή διαρκῶς ἐντεινόμενη πίεση τῶν σχολικῶν ἀπαιτήσεων. Ἐλάχιστη προσοχὴ δίνεται στήν ἀτομικὴ πρόοδο τοῦ καθενός, στόν ρυθμὸ ἢ στήν ἐκλογὴ, καί καμιά ἀπολύτως στήν ἀνακάλυψη τῆς ταυτότητάς του ἢ στήν ἀφιέρωσή του σέ πνευματικούς στόχους. Ἡ ἱκανότητά του στά τέστ καί ὁ μανιώδης συναγωνισμὸς γιὰ ὑψηλοὺς βαθμοὺς, ἀποτελοῦσε μιά προσπάθεια ἀναρρίχησης στίς πλουσιοπάροχα ἀμειβόμενες θέσεις τῶν διαφόρων ἐπιχειρήσεων μεταξὺ τῶν ὁποίων συγκαταλέγονται καί οἱ σχολικὲς. Σ' αὐτὴ τήν κούρσα ταχύτητας, ὁ χρόνος εἶναι κυριολεκτικὰ χρῆμα. Οἱ νέοι τῆς μεσοαστικῆς τάξης — ἢ οἱ γονεῖς τους — σκεπτόμενοι ρεαλιστικά διαλέγουν τίς Προωθημένες Θέσεις καί σπεύδουν νά πάρουν μέρος ἐθελοντικά στοὺς διάφορους διαγωνισμοὺς πού ὀργανώνει τὸ κράτος. Οἱ νέγροι γονεῖς ἐπιθυμοῦν τὸ ἴδιο γιὰ τὰ παιδιὰ τους, ἄσχετο ἂν τὰ παιδιὰ αὐτὰ δείχνουν λιγότερο διατεθειμένα γιὰ συνεργασία.

Εἶναι ἀπογοητευτικό — ἀλλὰ ὄχι ἐκπληκτικό — πού τά κολλέγια καί τά πανεπιστήμια συνεργάζονται σ' αὐτὴ τήν πνευματικὴ καταστροφὴ μὲ τήν ἐπινόηση τῶν τέστ καί τοῦ σχολικοῦ προγράμματος γιὰ τὸ πέρασμα αὐτῶν τῶν τέστ. Αὐτὸ τοὺς καθιστᾷ συνένοχους τῆς ἴδιας τῆς πνευματικῆς τους καταστροφῆς, πράγμα ὡστόσο ὄχι περίεργο, μιά πού τά μεγαλεῖα καί τὸ χρῆμα τήν προϋποθέτουν. Δέν τρέφω καμιά ἐλπίδα διὰ τὰ ἱδρύματα αὐτὰ θά θελήσουν σὸ προσεχὲς μέλλον νά ἐπιστρέψουν στά πρωταρχικά τους καθήκοντα: στήν προώθηση ζηλαδῆ τῆς ἀφιλοκερδοῦς μάθησης, στήν παροχὴ ἑνὸς ἀληθινοῦ προτύπου γνώσης, στή διαπαιδαγώγη-

ση τών νέων για να γίνουν ελεύθεροι πολίτες και ελεύθεροι επαγγελματίες. . .

Θά ρωτήσει πιθανόν κάποιος: «Θά μπορούσαν τά κολλέγια και τά πανεπιστήμια να κάνουν διαφορετικά έστω και αν τό ήθελαν;» Και βέβαια θά μπορούσαν. Τά περισσότερα απ' αυτά είναι αυτόνομες επιχειρήσεις. Άς μου επιτραπεί έδω να υποβάλλω δυο μετριοπαθείς προτάσεις πού θά μπορούσαν να εφαρμοστούν σχεδόν άμέσως, πού δέν συνεπάγονται κανένα κίνδυνο και πού θά μπορούσαν να θελιώσουν κατά πολύ τά ακαδημαϊκά αυτά ιδρύματα και να τά καταστήσουν κατά πολύ ελεύθερα στή σχέση τους μέ τήν κοινωνία.

Πρώτη Πρόταση: άς υποθέσουμε ότι μισή γκουζίνα από τά πιο αξιόλογα κολλέγια θεωρητικών σπουδών (άς πούμε τά Amherst, Swarthmore, Connecticut, Wesleyan, Carleton, κλπ.) άνάγγελναν ότι μέ τήν έναρξη του 1966 έθαζαν σάν προϋπόθεση φοίτησης μία διετή περίοδο ώριμαστικής δραστηριότητας μετά τό τέλος του γυμνασίου. Αυτή τή στιγμή, τά κολλέγια αυτά έχουν πέντε φορές περισσότερες αιτήσεις για έγγραφή από τά άλλα και δέν έπρόκειτο να τους λείψουν οι υποψήφιοι όποιοσδήποτε προϋποθέσεις έγγραφης και να έθεταν. Παράλληλα έχουν σαφώς κηρυχτεί υπέρ του περιορισμού της επέκτασής τους.

Ό όρος «ώριμαστική δραστηριότητα» θά μπορούσε να σημαίνει: α) εργασία προς τό ζείν, ιδιαίτερα αν ή εργασία έχει εξευρεθεί χωρίς τίς μεσολαθήσεις τών «γνωριμιών» και τών συνδέσεων β) κοινωνική ύπηρεσία, όπως ή Κίνηση Σπουδαστών του Βορρά, ή έθελοντική εργασία σέ νοσοκομεία ή φιλανθρωπικά ιδρύματα, ή συμμετοχή στά Σώματα Ειρήνης· γ) ό στρατός (παρόλο πού είμαι ειρηνιστής και θά προέτρεπα ένα νέο να κρατηθεί έξω από τό Στρατό)· δ) ένα ταξίδι πού έγινε μέ συγκεκριμένο σκοπό και ανταποκρίνεται στίς απαιτούμενες προϋποθέσεις· ε) ανεξάρτητη άπασχόληση μέ τήν τέχνη, τήν επιχειρήση ή τήν επιστήμη, μακριά από τό σπίτι αλλά μέ οριομένες άπτες αποδείξεις του χρόνου πού αναλώθηκε γι' αυτή τήν άπασχόληση.

Ό σκοπός αυτής της πρότασης έχει δύο όψεις: από τή μία, άποβλέπει να εφοδιάσει τό σπουδαστή μέ άρκετή έμπειρία ζωής ώστε να είναι διδάξιμος στο κολλεγιακό επίπεδο, ιδιαίτερα αν ά-

σχοληθεί με τις κοινωνικές επιστήμες και τις κλασικές σπουδές, και από την άλλη, να σπάσει την τροχόπεδη δώδεκα χρόνων σχολικής δραστηριότητας σε υποχρεωτικά μαθήματα που απέβλεπαν στη βαθμολογία, ώστε ο σπουδαστής να μπορεί να πλησιάσει τις κολλεγιακές του σπουδές με κάποιο έσωτερικό κίνητρο και κατά συνέπεια να γίνει ικανός να απομοιώσει κάτι που ενδέχεται να τον αλλάξει. Πολλοί δάσκαλοι θυμούνται με νοσταλγία τους ώριμους φοιτητές που ξεπήδησαν από το Νομοσχέδιο που άφορούσε την παροχή υποτροφίας στους φαντάρους, αν και είναι σίγουρο ότι ένας μεγάλος αριθμός απ' αυτούς είχαν υποστεί τραυματικές ψυχώσεις.

Ένα δευτερεύον πλεονέκτημα του σχεδίου αυτού θα ήταν η απαλλαγή των κολλεγίων από τη μάταιη και υποκριτική προσπάθεια να υποκαταστήσουν την πατρική εξουσία στα θέματα της ηθικής. Αν οι νέοι έχουν εργαστεί για να ζήσουν, έχουν ταξιδέψει σε ξένα μέρη ή υπηρετήσει στο στρατό, το κολλέγιο μπορεί να συμπεράνει ότι είναι σε θέση να προστατεύσουν οι ίδιοι τον εαυτό τους.

Η αμερικάνικη παράδοση των κολλεγίων για εφήβους είχε κάποιο νόημα όταν το σχολικό πρόγραμμα ήταν αφιερωμένο κατά μέγα μέρος στους κλασικούς, την Ιστορία και τα μαθηματικά, που διδάσκονταν με δογματικό τρόπο μέσα σε μια ατμόσφαιρα σεμιναρίου και σε μια έλιτ που πίστευε πως εκπλήρωνε ένα δίκαιο κοινωνικό ρόλο. Η σημερινή κολλεγιακή διδασκαλία προσπαθεί να είναι κάτι διαφορετικό: δίνει έμφαση στη μέθοδο, στο εξωσχολικό διάβασμα, στην κριτική και την έρευνα, και προσφέρει μια κλίμακα εκλογής ή προοπτικών έντελως παραπλανητική για τους περισσότερους δεκαεπτάχρονους νέους. Κατά έναν περίεργο τρόπο, η σημερινή κυριαρχία των μαθηματικών και των φυσικών επιστημών έχει σαν αποτέλεσμα μια ακόμα μικρότερη ώριμανση των σπουδαστών, αν και έχει βολώσει την αληθινή εικόνα του ανεπίδεκτου των μαθητών και των δυσχερειών του καθηγητή. Είναι δυνατό να διδάξεις μαθηματικά και φυσική σε αγόρια και στα κορίτσια, ιδιαίτερα σε αγόρια. Η αφαιρετικότητα των μαθημάτων αυτών ταιριάζει στην εγρήγορση και στη σχηματοποιητική ικανότητα του μυαλού τους, πολύ περισσότερο μάλιστα αν η διδασκα-

λία αντιμετώπιζει την επιστήμη σαν οργανό για να λύνει σπαζοκεφαλίες. Δέν είναι δυνατό όμως να διδάξεις κοινωνιολογία, ανθρωπολογία ή παγκόσμια λογοτεχνία στα παιδιά, γιατί δέν έχουν εμπειρία και κριτική αντίληψη. Όταν γίνεται αυτό, τό μήνυμα είναι άπλως λεκτικό. Ή τραχύτητα τών γεγονότων και ή σχετικότητα τών ήθών πού αποκαλύπτουν οι παραπάνω επιστήμες είναι ένδεγόμενο να προκαλέσουν άναστάτωση και να σοκάρουν τά παιδιά. Θεωρούμενα σαν «ύποχρεωτική ύλη» (δπως σίγουρα θά τά εκλάβουν οι άπόφοιτοι τών γυμνασίων), τά πολύτομα επιστημονικά έγχειρίδια είναι αδύνατο ν' άφομοιωθούν και σχολιάζονται μηχανικά. Πιθανόν ώστόσο, όρισμένοι περισσότερο ώριμοι φοιτητές, να είναι σε θέση να τά θεωρήσουν και σαν βιβλία. Μέ δυό λόγια, μερικοί νεαροί άετονύχηδες πού βρήκαν την ταυτότητά τους σαν μαθηματικοί, χημικοί ή ήλεκτρονικοί, μπορούν θαυμάσια να μπουν στό Τεχνολογικό Ίνστιτούτο της Μασσαχουσέτης από την ήλικία τών δεκαπέντε έτών. Τά κολλέγια έλευθέρων σπουδών, πού ένδιαφέρονται βασικά να δημιουργήσουν πολίτες και πολιτικούς, κοινωνικούς επιστήμονες και κοινωνικούς επαγγελματίες, σοφούς και ανθρώπους τών γραμμάτων, άπαιτούν περισσότερη ώριμότητα. Ή μέση ήλικία εισαγωγής ήταν μεγαλύτερη, τά κολλέγια αυτά θά μπορούσαν επίσης ν' άποτελέσουν τό επόμενο βήμα για πολλούς φοιτητές πού άπογοητεύθηκαν από τόν επιστημονικό τους κλάδο και οι όποιοι δύσκολα θά μπορούσαν να ξαναγυρίσουν στη θέση τών δεκαεφτάρηδων. (Μιά πολύ μεγάλη ομάδα άπ' αυτούς στρέφονται από τίς φυσικές επιστήμες στις κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες.)

Σ' δλόκληρο τό εκπαιδευτικό μας σύστημα ύπάρχει άπελπιστική άνάγκη για εκπαιδευτική ποικιλία και χρονικά περιθώρια μέσα στα όποια οι νέοι να μπορούν ν' άνακαλύψουν τόν έαυτό τους. Ήν πρόκειται ν' άπαιτούμε τόσο παρατεταμένη φοίτηση, όπως κάνουμε τώρα, πρέπει να διευθετήσουμε έτσι τά πράγματα ώστε να ύπάρχουν έλαστικότερα περιθώρια και έναλλακτικές λύσεις, διαφορετικά ή εκπαίδευση οδηγεί αναπόφευκτα σε ήθικό και πνευματικό κλονισμό και σε στρατιωτικοποίηση. Κατά τή γνώμη μου ώστόσο, περισσότερο λογικό είναι να καταστήσουμε παιδαγωγικό πλαίσιο δλόκληρη την κοινωνία και τό περιβάλλον. αφήνοντας

τά σχολεία νά παίζουν τόν πιά ιδιαίτερο καί παραδοσιακό τους ρόλο: νά παρέχουν δηλαδή έντατική διδασκαλία σ' εκείνους πού τήν έχουν ανάγκη καί τήν επιδιώκουν ή ν' αποτελούν καταφύγιο εκείνων πού έχουν προδιάθεση γιά μόρφωση.

Η άλλη πρότασή μας είναι απλούστερη καί καθόλου καινοφανής. "Ας επιτρέψουμε σέ μερικά από τά πλέον διακεκριμένα πανεπιστήμια (τού Σικάγου, τού Στάνφορντ, τού "Αβυ Λήγκ) νά καταργήσουν τή βαθμολογία καί νά χρησιμοποιούν τά τέσ: αποκλειστικά καί μόνο γιά παιδαγωγικούς σκοπούς, όπως οι δάσκαλοι βλέπουν πώς αρμόζει.

"Όσοι γνωρίζουν τόν φρενήρη ρυθμό τών σύγχρονων σχολείων, θά καταλάβουν τή μεταστοιχείωση τών αξιών πού θά επιφέρει αυτή ή μετριοπαθής καινοτομία. Γιά τούς περισσότερους φοιτητές, ό συναγωνισμός γιά τούς βαθμούς αποτελεί τήν ούσία τού σχολείου. "Ο άφελής δάσκαλος τονίζει τήν όμορφιά τού μαθήματος καί τήν εύφύτα τής έρευνας: ό εύφυής φοιτητής ρωτάει αν θά τού άνατεθεί αυτή ή έρευνα κατά τίς τελικές εξετάσεις.

"Ας μου επιτραπεί ν' ασχοληθώ μέ μιá αντίρρηση πού έχει έναν έκπληκτικά μεγάλο αριθμό όπαδών. Νομίζω πώς ή μεγάλη πλειοψηφία τών καθηγητών συμφωνεί ότι ή βαθμιόλογηση παρεμποδίζει τή διδασκαλία καί δημιουργεί ένα κακό πνεύμα μεταξύ τών φοιτητών πού φτάνει μέχρι τήν αντίγραφη καί τή λογκλοπή. "Έχω μπροστά μου τή συλλογή δοκιμίων, Examining in Harvard College, πού συμφωνεί σ' αυτό. Παράλληλα όμως οι καθηγητές διαβεβαιώνουν ότι ή βαθμολογία είναι αναπόφευκτη, γιατί μέ ποιό άλλο τρόπο οι σχολές άποφοίτων, τά διάφορα ιδρύματα καί οι εταιρίες θά ξέρουν ποιόν νά δεχτούν, νά θραβεύσουν, νά προσλάβουν; Πώς θά ξέρουν οι κυνηγοί ταλέντων ποιόν νά διαλέξουν;

Βάζοντας θέδρια τούς ύποψήφιους νά κάνουν τέσ: σύμφωνα μέ τίς απαιτήσεις τής ένδιαφερόμενης επχειρήρησης, όπως ακριβώς κάνουν καί οι ύποψήφιοι γιά τίς Δημόσιες Ύπηρεσίες ή αυτοί πού ζητούν άδεια γιατρού, δικηγόρου ή αρχιτέκτονα. Γιατί όμως θά πρέπει οι καθηγητές τού Χάρβαρντ νά κάνουν τά τέσ: γιά τίς εταιρίες καί τίς σχολές διπλωματούχων;

Η αντίρρηση είναι κωμική. "Ο Ντήν Χουίτλα, επικεφαλής τού Γραφείου τών Τέσ: τού Χάρβαρντ, σημειώνει ότι τά τέσ: σχολικής

ικανότητας πού χρησιμοποιούνται για έγγραφη στο Χάρβαρντ είναι ένας άριστος δείκτης για έ,τι έχει σχέση με τη συνολική λειτουργία του Χάρβαρντ, και ότι είναι πολύ καλύτερα από τους γυμνασιακούς βαθμούς ή από τις ιδιαίτερες σχολικές βαθμίδες του Χάρβαρντ. Προφανώς όμως, τά τέστ για την είσοδο στα κολλέγια είναι κοιμένα και ραμμένα πάνω στο πρότυπο πού απαιτεί το Χάρβαρντ και άλλα παρόμοια ιδρύματα. Με την ίδια λογική, δέν θά ήταν καλύτερο ένας εργοδότης νά υποβάλλει τό δικό του τέστ ικανότητας για εργασία στον υποψήφιο, παρά νά στηρίζεται στις παραξενιές των διάφορων τμηματάρχων του Χάρβαρντ; Πραγματικά, άμφιβάλλω άν πολλοί εργοδότες κάνουν τόν κόπο νά κοιτάξουν αυτούς τούς βαθμούς. Αυτό πού τούς ενδιαφέρει άπλως είναι τό δίπλωμα του Χάρβαρντ, άνεξάρτητα από τη βαθμολογία του. Οι βαθμοί έχουν ιδιαίτερη σημασία στις σχολές άποφοίτων, αλλά έδω, όπως και άλλοθ, τό σύστημα λειτουργεί κυρίως για τόν έαυτό του.

Θά πρέπει νά υπενθυμίσουμε στους σοφούς μας τό ιστορικό των Έξετάσεων. Στο μεσαιωνικό πανεπιστήμιο, όλόκληρη ή έξαντλητική δοκιμασία του υποψήφιου απέβλεπε στό άν θά γίνει δεχτός ή όχι σάν ισότιμο μέλος. Οι συζητήσεις και οι διαλέξεις για τό δίπλωμα ήταν άκριβως αυτό: Ένα άριστούργημα για νά μπεις στη συνέχεια. Δέν γίνονταν συγκριτικές αξιολογήσεις· δέ γινόταν ξεσκαρτάρισμα και έπιλογή για κάποιον έξωσχολικό προμηθευτή άδειών ή εργοδότη· κι ούτε βέβαια έρθωναν τόν ένα φοιτητή ενάντια στόν άλλο σέ έναν άπεχθή συναγωνισμό. ΈΗ έντύπωσή μου είναι ότι οι άνθρωποι του μεσαίωνα ήξεραν τί σημαίνει ένα καλό έπάγγελμα, ένώ έμεις δέν ξέρουμε και γ· αυτό ανταγωνιζόμαστε μεταξύ μας. Άλλά, έσο περισσότερη έκταση θά παίρνει ή άκατάλληλη ανταγωνιστική αξιολόγηση, τόσο και λιγότερο θά γινόμαστε ικανοί νά τό μάθουμε. [...]

Πιθανόν εκείνοι πού θ' αντιδράσουν περισσότερο στην κατάρρευση της βαθμολογίας, είναι οι φοιτητές και οι γονείς τους. Οι γονείς μπορούν άπλως ν' άγνωθούν: ή άνυπομονησία τους έχει ήδη προξενήσει άρκετή ζημιά. Όσο για τούς φοιτητές, νομίζω ότι πρωταρχικό έργο και καθήκον του πανεπιστημίου είναι νά τούς άπαλλάξει από τά «στηρίγματα» τους (δηλαδή από τις έξωτερικές

έκτιμήσεις και κίνητρα πού τούς δεσμεύουν) και νά τούς υποχρεώσει ν' αντιμετωπίσουν τό δύσκολο έγχείρημα πού έχουν αναλάβει: ώσπου τελικά ν' άφομοιωθούν μαζί του.

Ένα θλιβερό άποτέλεσμα τής βαθμιολόγησης είναι ή έκμηδένιση τών ποικίλων χρήσεων τού τέστ. Τό τέστ, τόσο γιά τόν φοιτητή όσο και γιά τόν καθηγητή, είναι ένα μέσο δόμησης αλλά και διαπίστωσης τών έλλείψεων ή τών λαθών, καθώς και τών στοιχείων πού έχουν άφομοιωθεί και μπορούν νά θεωρηθούν σαν δεδομένα. Η άνασκόπηση — συμπεριλαμβανομένης και τής έντατικής — είναι ένα μέσο συνένωσης τών στοιχείων άπ' όπου προκύπτουν σπιθες συνοπτικής γνώσης.

Γιάρχουν πολλοί θετικοί λόγοι πού επιβάλλουν τά τέστ, καθώς και άρκετά είδη τέστ. Αν όμως ό στόχος τού τέστ είναι ν' ανακαλύψει τήν άδυναμία τού μαθητή, ποιός είναι ό σκοπός τής χαμηλής βαθμιολόγησης και τής τιμωρίας αν όχι ή ώθηση τού φοιτητή νά κρύψει τήν άδυναμία του καταφεύγοντας σέ «κομπίνες» και άντιγραφές; Φυσικός καρπός τής σύνθεσης είναι ή ίδια ή δξύνοια και όχι ό βαθμός πού σου παρέχουν γι' αύτή. Στο σημαντικό θέμα τής τοποθέτησης, αν καταφέρει κανείς νά πείσει τό φοιτητή ότι τόν υποβάλλει σέ τέστ όχι γιά νά τόν βαθμιολογήσει και νά κάνει άπεχθείς συγκρίσεις, αλλά γιά τό δικό του τό καλό, είναι θέβαιο ότι ό φοιτητής θά επιδιώξει τό δικό του επίπεδο, όπου είναι ικανός νά συναγωνιστεί μέ τούς άλλους, παρά ότι θά προσπαθήσει νά ξεφύγει. Αν ό φοιτητής τολμήσει νά δεχτεί τόν έαυτό του όπως είναι, ό βαθμός τού δασκάλου, σέ σύγκριση μέ τή δική του αύτεπίγνωση, άποτελεί ένα έντελώς άκατάλληλο όργανο. Στά πανεπιστημιά μας όμως, ή ένθάρρυνση τών φοιτητών νά συνειδητοποιήσει τή σύγχυσή του, είναι κάτι σπάνιο. Σέ αντίθεση μέ τόν Σωκράτη, οι καθηγητές μας έχουν μεγαλύτερη έμπιστοσύνη στις μηχανικές διαδικασίες, παρά στό φιλότιμο τού νέου και στόν ειλικρινή του ιδεαλισμό.

Πολλοί φοιτητές είναι τεμπέληδες και οι καθηγητές προσπαθούν νά τούς παρακινήσουν σ' εργασία μέ τήν άπειλή τής βαθμιολογίας. Η μέθοδος αύτή, μακροπρόθεσμα, πρέπει νά κάνει περισσότερο κακό παρά καλό. Η τεμπελιά είναι μιά άμυνα τού χαρακτήρα. Μπορεί νά είναι ένας τρόπος ν' αποφύγει κανείς τή γνώση,

ώστε να προστατεύσει την ιδέα του ότι είναι ήδη τέλειος (πίο θαύτερα: ν' αποφύγει την απελπισία της επίγνωσης ότι ποτέ δεν μπορεί κανείς να είναι). Μπορεί ακόμα να είναι ένας τρόπος ν' αποφύγει ακριβώς τον κίνδυνο της αποτυχίας και της χαμηλής βαθμολόγησης. Μερικές φορές είναι ένας ευγενικός τρόπος άρνησης, ένα «Δέν θέλω». Και αναρωτιέται κανείς: αφού τίς καταστάσεις αυτές τίς δημιουργούν, κατά κύριο λόγο, οι αυταρχικές απαιτήσεις των ενήλικων, γιατί συνεχίζεται αυτή η τραυματική μεθοδολογία; Είναι καιρός πιά να καταλάβουμε ότι πρέπει να χειριζόμαστε τα παιδιά σαν μεγάλους. Άλλο πράγμα είναι να διώχνεις θαρραλέα από την τάξη σου ένα παιδί που δεν κάνει τίποτα, και έντελώς διαφορετικό να τό ρίχνεις ύπεροπτικά κάτω από τή βάση.

Και τό σημαντικότερο απ' όλα: Είναι συχνά φανερό ότι ή αποφυγή της έργασίας, ιδιαίτερα από τούς έξυπνους νέους ανθρώπους που μπαίνουν στά μεγάλα πανεπιστήμια, σημαίνει ακριβώς τά έξης: «Ή δουλειά αυτή δεν μου ταιριάζει, δεν μου ταιριάζει αυτό τό θέμα», ή «δχι αυτή τήν έποχή», ή «δχι σ' αυτό τό σχολείο», ή «σέ κανένα σχολείο». Ο φοιτητής ένδέχεται να μήν είναι πολύ μελετηρός ή να έχει κουραστεί από τό σχολείο. Ίσως ή εξέλιξη του θάπρεπε να πάρει άλλη κατεύθυνση. Δυστυχώς όμως, αν ένας τέτοιος φοιτητής είναι έξυπνος και ταυτόχρονα δχι βέβαιος για τόν εαυτό του, μπορεί να αγωνιστεί για να περάσει στις εξετάσεις, πράγμα που τόν αποπροσανατολίζει. Λυπάμαι, γιατί αυτό που περιγράφω αποτελεί μιά συνηθισμένη κατάσταση. Φανταστείτε τί σπατάλη νεανικής δραστηριότητας και εκπαιδευτικής προσπάθειας! Αυτός ο φοιτητής, δεν θά διατηρήσει τίποτα μέσα του από τήν ύλη που «πέρασε».

Κατά ειρωνική συγκυρία, και τό αντίθετο είναι κάτι που συμβαίνει συχνά. Ένας φοιτητής που είναι έτοιμος και πρόθυμος να μάθει μέσα στό πλαίσιο του σχολείου, απορρίπτεται μηχανιστικά γιατί δεν τά κατάφερε στις εξετάσεις. Ένας καλός δάσκαλος είναι σέ θέση να κατανοήσει αυτή τήν κατάσταση, ένθ ο κομψοτερ ύπαγορεύει: ξερά τήν έτιμηγορία του.

Μιά συνηθισμένη περίπτωση

Για να συνοψίσουμε τις θλιβερές αυτές παρατηρήσεις γύρω από τα αμερικάνικα σχολεία στα μέσα του είκοστου αιώνα, ας εξετάσουμε μιιά συνηθισμένη περίπτωση. "Ας δοϋμε ένα νέο μέσα στην αίθουσα διδασκαλίας ενός κολλεγίου. "Ο ίδιος δέν είναι συνηθισμένος, γιατί ο κάθε άνθρωπος είναι μοναδικός, αλλά ή περίπτωση του είναι συνηθισμένη. Τό πρόσωπό του είναι έντελώς ανέκφραστο αλλά κάθεται στη μεσαία σειρά και όχι, όπως μερικοί άλλοι, στην τελευταία, πού βρίσκεται κοντά στην πόρτα, και είναι έτοιμοι να τό σκάσουν. "Ας επαναλάβουμε μερικά σημαντικά πράγματα πού έχουν σχέση μέ την τωρινή του κατάσταση — είναι προφανή και καθόλου περίεργα.

Βρίσκεται στό πρώτο του έτος, πράγμα πού σημαίνει ότι, παραλείποντας τό νηπιαγωγείο, έχει περάσει σέ μιιά παρόμοια αίθουσα δεκαπέντε περίπου χρόνια πού διακόπτονταν μόνο από τις καλοκαιρινές διακοπές. "Η σχολική φοίτηση ύπηρξε μέχρι τώρα ή σοβαρή πλευρά της ζωής του και αυτή συνίστατο στό ν' άκούει κάποιον ένήλικο να του μιλάει και να άσχολείται μέ καθορισμένα μαθήματα. "Ο νέος δέν έχει ποτέ μέχρι τώρα αναθέσει στον έαυτό του μιιά σοβαρή άσχολία. Μερικές φορές, σαν παιδί, νόμιζε πως μπορούσε να κάνει κάτι από μόνος του, αλλά οι μεγάλοι τον διέκοπταν και τον αποθάρρυναν.

Είναι έξυπνος: μπορεί να επεξεργάζεται μαθηματικούς τύπους και να θυμάται άποφθέγματα, κι έχει μπει σ' ένα πολύ γνωστό κολλέγιο. Κατά τη διάρκεια του τελευταίου του έτους στό γυμνάσιο, πήρε καλούς βαθμούς σέ μιιά σειρά από ζεθεωτικά τέστ πανεθνικής κλίμακας. Στο κολλέγιο πού βρίσκεται τώρα, κατάφερε να διασωθεί παρόλο πού τό ποσοστό φθοράς είναι σχεδόν 40%. Τοϋ έδωσαν μάλιστα και κάποια ύποτροφία. Κι όμως, όπως συμβαίνει:

συνθήκως, δέν τοῦ ἀρέσουν τά βιβλία ἢ ἡ μελέτη καθόλου, κι οὔτε εἰσάγει στοιχεῖα ὀξύνοντας τῆ δομὴ ἢ στίς μεθόδους τῶν ἀκαδημαϊκῶν θεμάτων πού ἐπεξεργάζεται. Δέν εἶναι αὐτό τό πεδίο ὅπου ἡ ἐξυπνάδα καί ἡ δύναμη τοῦ μυαλοῦ καί τοῦ κορμοῦ του μποροῦν ν' ἀναπτύξουν τίς δυνατότητές του. Μαθαίνει ἀπλῶς τίς ἀπαντήσεις ἢ λύνει μηχανικά τά περίπλοκα προβλήματα. Περιτεύει νά ποῦμε εἰτι ἔχει ἤδη ξεχάσει τίς περισσότερες ἀπαντήσεις πού «ἔμαθε» κάποτε γιά νά περάσει στίς ἐξετάσεις — μερικές φορές μάλιστα μέ ἄριστα.

Τά ἀκαδημαϊκά θέματα πού διδάσκονται σ' αὐτή τήν αἴθουσα εἶναι οὐσιαστικά ἐνδιαφέροντα· οἱ περισσότερες τέχνες καί ἐπιστήμες εἶναι οὐσιαστικά ἐνδιαφέρουσες. Ὁ καθηγητής ξέρει καλά τό θέμα του καί εἶναι ἐνδιαφέρον νά παρακολουθεῖς τόν τρόπο πού τό ἀναπτύσσει. Πρόκειται ὁμως γιά κάποια ἀπό τίς κοινωνικές ἐπιστήμες καί ὁ νέος μας δέν μπορεῖ νά συλλάβει πῶς ἀναφέρεται σέ κάτι πού τόν ἀφορᾷ. Ἡ πείρα του ἀπό τήν κοινωνία ἢ τούς θεσμούς της, ὑπῆρξε μέχρι τώρα ἐλάχιστη: δέν ἀσχῆθηκε σέ κάποια τέχνη, δέν ἀσχολήθηκε μέ κάποια ἐπιχείρηση, δέν προσπάθησε νά κερδίσει τά πρὸς τό ζεῖν, δέν παντρεύτηκε, δέν ἀντιμετώπισε παιδιά. Ἐπίσης: δέν ἔχει ψηφίσει, δέν ἔχει ὑπηρετήσει σάν ἐνορκος, δέν ἔχει μπεῖ στήν πολιτική, οὔτε σέ κάποις νεανικό κίνημα πού ἀγωνίζεται: γιά τά πολιτικά δικαιώματα ἢ γιά τήν εἰρήνη. Προερχόμενος ἀπό κάποις μεσοαστικό προάστιο, δέν ἔχει δεῖ ποτέ ἀπό κοντά φτωχοῦς ἀνθρώπους ἢ ξένους. Ὅσο γιά τίς συγκινήσεις του, ἔχουν κρατηθεῖ μέχρι τώρα μέσα στά δριὰ πού ἐπιτρέπουν οἱ συμβάσεις τῶν γονέων του καί ὁ κομπορμισμός τῆς ομάδας του. Τί θά μποροῦσε νά σημαίνει γι' αὐτόν ἡ ἱστορία, ἡ κοινωνιολογία, οἱ πολιτικές ἐπιστήμες, ἡ ψυχολογία, ἡ κλασική μουσική ἢ ἡ λογοτεχνία; (Ὁ Πλάτων, στήν *Πολιτεία*, ἀπαγορεύει τῆ διδασκαλία τῶν περισσότερων ἀπό τά ἀκαδημαϊκά μας μαθήματα πρὶν ὁ φοιτητής νά γίνῃ τριάντα χρονῶν! Διαφορετικά τά μαθήματα καταντοῦν ἀπλῆ σοφιστική, κενή ρητορική διαμάχη.)

Ὁ νέος μας δέν εἶναι λεκτικά μαχητικός, οὔτε κάποις χίστερ πού μιλάει γιά νά δείξει πῶς ξέρει τό θέμα καί νά σέ νικήσει. Καμιὰ φορά ὁμως ἐρεθίζεται ἀπό κάτι πού λέει: ὁ δάσκαλος ἢ τό βιβλίο καί θέλει: νά φέρει κάποια ἀντίρρηση, νά συζητήσει ἢ νά

κάνει κάποια ερώτηση. Μόνο πού ή τάξη είναι: ύπερβολικά γεμάτη για νά σηκώσει οποιοδήποτε διάλογο. "Όταν τό μάθημα έχει μορφή διάλεξης, δέν μπορεί κανείς νά διακόψει. Τό κυριότερο εμπόδιο ώστόσο για συζήτηση, είναι οί άλλοι φοιτητές. Κατά τήν κρίση τους, ή συζήτηση είναι άσχετη μέ τίς εξετάσεις και τούς βαθμούς, και δυσχεραστούνται όταν σπαταλούν χρόνο. Δυσχεραστούνται επίσης όταν ο φοιτητής «διασπάει τήν προσοχή».

Άπό καιρό σέ καιρό, ο καθηγητής ένθαρρύνεται από κάποιο σημείο ζωής μέσα στην τάξη και θέλει πραγματικά νά δημιουργήσει μιá συζήτηση. Θέλει κι ο ίδιος νά εκφράσει διιστάμενες απόψεις, αναζητώντας τή δικαίωση ενός θεσμού ή ζητώντας μιá επιβεβαίωση από τίς προσωπικές εμπειρίες ενός φοιτητή. Άμέσως ένα τείχος έχθρότητας ύψώνεται ανάμεσα στον καθηγητή και τόν φοιτητή πού ρωτάει, από τή μιá μεριά, και στους υπόλοιπους φοιτητές, από τήν άλλη. Σίγουρα, αυτός πρέπει νά ναι κομμουνιστής, αντιμιλιταριστής ή δημοφύλοφιλος! Ίσως νά θέλει νά γελοιοποιήσει τήν τάξη. Νιώθοντας τήν έχθρότητα και όντας ένας μάλλον δειλός εκπαιδευτικός, πού ανησυχεί για τήν προαγωγή και τόν μισθό του, ο καθηγητής θάζει: τέρμα στη συζήτηση: «Λοιπόν, άς ξαναγυρίσουμε στην ουσία του μαθήματος... αυτό είναι έξω άπ' τό θέμα μας. Έχει σχέση μέ τήν ανθρωπολογία, νέε μου, και καλύτερα νά ρωτήσεις τόν καθηγητή 'Ο'Ρέιλλυ».

Πραγματικά, ένα ελάχιστο μέρος της διδασκαλίας κάνει τόν φοιτητή πού περιγράφουμε νά δει τήν καταλληλότητα, τήν αναγκαιότητα ή τήν όμορφιά του μαθήματος. 'Ο καθηγητής, από τήν πλευρά του, ένδιαφέρεται για τίς πρόσφατες ανακαλύψεις και για τήν εύφυα μιáς νέας τεχνικής, αλλά ο φοιτητής δέν έχει ιδέα γιατί τή μελετάει και τό μόνο πού ξέρει είναι οτι χρειάζεται για τό πτυχίο. Η σύγχυση, όπως είπα, γίνεται άκόμια μεγαλύτερη από τό γεγονός οτι ή παρούσα νέα γενιά (μαζί και οί νέοι καθηγητές) δέν έχουν πιά παρά ελάχιστη πίστη στην κουλτούρα του Δυτικού κόσμου, στη Δημοκρατία των Γραμμμάτων, στο ιδεώδες της άφιλοκερδούς Έπιστήμης. Έξω όμως άπ' αυτή τήν παράδοση, τό πανεπιστήμιο δέν είναι τίποτε άλλο από φάμπρικα εκπαίδευσης άρχαρίων και έπεξεργασίας άκαδημαϊκών στελεχών.

Τό κολλέγιο ώστόσο είναι φτωχό σαν περιβάλλον για τήν εκ-

παίδευση ἀρχαρίων, ἐκτός κι ἂν αὐτὴ ἀφορᾷ σέ πειραματικές ἐπι-
στήμες ὅπου κανεὶς ἐργάζεται: πάνω σέ συγκεκριμένα προβλήμα-
τα καὶ μέ συγκεκριμένα τεχνικά μέσα. Τό μεγαλύτερο μέρος τοῦ
ἀκαδημαϊκοῦ προγράμματος εἶτε γιὰ τό γυμνάσιο, εἶτε γιὰ τό κολ-
λέγιο, εἶναι ἀφρημένο — μέ ἀρνητικό νόημα. Πρέπει νά εἶναι
ἔτσι. Ἐνα σύστημα ἰδεῶν ἐξάγεται ἀφαιρετικά ἀπό τά ὑπάρχον-
τα ἐπαγγέλματα, τίς κοινωνικές καὶ ἐπιχειρηματικές δραστηριό-
τητες, τούς κοινωνικούς θεσμούς· μετά, οἱ ἰδέες αὐτές ἀπισχνάζον-
ται περισσότερο καὶ μεθοδεύονται γιὰ νά εἰσαχθοῦν στήν αἰθουσα
διδασκαλίας καὶ νά διδαχτοῦν σάν πρόγραμμα. Δέν ὑπάρχει ἀμ-
φιβολία ὅτι ἡ παλιά αὐτὴ μεθοδολογία εἶναι συχνά λογική. Καί
εἶναι λογική γιὰ τούς φιλόδοξους ἐπαγγελματίες πού ξέρουν τί ζη-
τοῦν καὶ πῶς θά κάνουν μιὰ περιληπτική σύνοψη. Τό ἴδιο συμβαί-
νει καὶ μέ τόν μορφωμένο πού δείχνει ἐνδιαφέρον γιὰ τίς φιλοσοφι-
κές ἔννοιες καὶ τή σχέση τους, καὶ θέλει νά συλλάβει ὀλόκληρο
τό πεδίο. Γιὰ τούς περισσότερους ὅμως, ἡ ἀφαιρετικότητα τῶν θε-
μάτων, ἰδιαιτέρα ἂν ἡ διδασκαλία εἶναι σχολαστική, μπορεῖ νά
εἶναι ἀφάνταστα ἄγονη. Τά μαθήματα καταντοῦν ἀπλές ἀσκήσεις
χωρίς καμιὰ πραγματική σχέση μέ τόν κόσμο. Δέν μένουν ποτέ
στή μνήμη. Καί πολλοί ἀπό τούς καθηγητές εἶναι ἀπλοί ἀκαδη-
μαϊκοὶ δάσκαλοι καὶ ὄχι πραγματικοὶ ἐπαγγελματίες· ἐνδιαφέρον-
ται γιὰ τίς λέξεις καὶ τή μεθοδολογία καὶ ὄχι γιὰ τό ἔργο καὶ τήν
πράξη.

Ὁ νέος σέβεται τούς καθηγητές του καὶ ξέρεי πῶς φοιτᾷ σ' ἕνα
καλό, σχεδόν θαυμάσιο, σχολεῖο, ἀλλά δέν γίνεται νά μὴν ἀπογοη-
τευθεῖ. Εἶχε ἐλπίζει πῶς ὅτι θά ἔμπαινε στό κολλέγιο, θά ἦταν
διαφορετικά ἀπό τό γυμνάσιο: θά γινόταν ἕνα εἶδος νεαροῦ φίλου
μορφωμένων ἀνθρώπων πού εἶχαν πετύχει στή ζωὴ τους, θά μπο-
ροῦσε νά διαμορφώσει τόν ἑαυτό του πάνω στό δικό τους πρότυπο.
Στό κάτω κάτω, ἐκτός ἀπό τούς γονεῖς καὶ τούς δασκάλους του
(καὶ οἱ δάσκαλοι εἶχαν ἀποδειχθεῖ μικρόλογοι), ἐλάχιστες ἐπα-
φές μέ ἐνῆλικες εἶχε στή ζωὴ του.

Πίστευε ἀκόμα ὅτι ἡ ἀτμόσφαιρα μάθησης στό κολλέγιο θά ἦ-
ταν κατὰ κάποιον τρόπο ἐλεύθερη, λυτρωτική, ἕνα εἶδος σοφῆς
συνόδου πού θά τοῦ ἀποκάλυπτε κάποιον μυστικό, ἀλλά ἀποδείχτη-

κε πώς δέν διέφερε από εκείνη του γυμνασίου: ύποχρεωτικές ώρες παρακολούθησης κι έδω, τέστ, εξετάσεις, βαθμολογία, κλπ. 'Ο καθηγητής είναι προφανώς άπασχολημένος μέ τίς δικές του έρευνες και δημοσιεύσεις. Τόσο κατά τίς ώρες τής διδασκαλίας, όσο και κατά τίς ώρες πού θρiscεται στό γραφείο του, είναι τυπικός και κακόκεφος. Ποτέ δέν εμφανίζεται στήν καφετερία, ποτέ δέν καλεί κάποιον στό σπίτι του. Καί βέβαια ποτέ δέν δείχνει τόν έαυτό του σάν ανθρώπινο πλάσμα. Είναι μάλλον λεπτολόγος στό θέμα τής παράδοσης τών έργασιών πού αναθέτει στους φοιτητές και «στριμμένος» στό θέμα τής βαθμολογίας, αλλά αυτό μοιάζει περισσότερο μέ δική του μέθοδο νά κρατάει τούς φοιτητές υπό έλεγχο, παρά ότι πιστεύει στό σύστημα. Δέν φαίνεται πάντως ν' αντιλαμβάνεται ότι οι φοιτητές τό σέβονται.

Έτσι, όπως άκριβώς και στό γυμνάσιο, οι νέοι καταφεύγουν στή δική τους «όπο - κουλτούρα», ή όποία δέν έχει άλλο αποτέλεσμα από τό νά θολώνει ακόμα περισσότερο τό νόημα τής ακαδημαϊκής ζωής. Όπως ό Ράισιμαν και άλλοι έχουν τονίσει, οι φοιτητές και τό σώμα τών καθηγητών αντιμετωπίζονται μεταξύ τους σάν έχθρικές, ή τουλάχιστον άμοιβαία δύσπιστες, φατρίες.

Στό διάστημα επίσης τής τελευταίας δεκαετίας, ή έλλειψη επικοινωνίας επιδεινώθηκε κατά πολύ από ένα είδος χαοτικών μεταβολών πού αναστάτωσαν όλα σχεδόν τά κολλέγια τής χώρας: οι μπουλντόζες δίνουν και παίρνουν γύρω άπ' τά κτίρια, οι έγγραφές αυξάνονται, ό αριθμός τών φοιτητών σέ κάθε τάξη ανεβαίνει υπερβολικά, οι φοιτητές σιθάζονται: τρεις και τέσσερεις μαζί σ' ένα δωμάτιο πού είναι: γιά δύο. Άπό τήν άλλη πλευρά, τό πρόγραμμα συνεχώς αναπροσαρμόζεται, οι καθηγητές φεύγουν γιά νά διεξάγουν τίς έρευνες πού έχουν αναλάβει μέ συμβόλαιο ή ύποκλέπτονται από εκείνους πού προσφέρουν παχυλούς μισθούς. Υποτίθεται πώς οι συνθήκες αυτές είναι προσωρινές, αλλά τίς βλέπουμε νά διαρκούν δέκα δλόκληρα χρόνια και τό άμεσο μέλλον φαίνεται πώς θά είναι χειρότερο. Μιά δλόκληρη γενιά θυσιάζεται.

Μιά ακόμα περισσότερο καταστροφική πλευρά τής επέκτασης είναι ό άκλόνητος ιμπεριαλισμός τών διοικητικών παραγόντων, ό όποιος οδηγεί σέ έντελώς λανθασμένες ενέργειες. Έξαιρέτοι καθηγητές κι επιστήμονες καταποντίζονται γιά χάρη μερικών έντυπω-

αικῶν προσωπικοτήτων πού δέν πρόκειται νά διδάξουν ποτέ. Μας βομβαρδίζουν μέ φήμες γιά καινοτομίες καί τολμηρές ἀλλαγές, ἀλλά τά φοιτητικά δημοσιεύματα λογοκρίνονται γιά νά προστατευθεῖ ἡ γενική Εἰκόνα. Ὑπερφηανεύονται γιά τά ἑκατομμύρια τῶν ἐπιχορηγήσεων πού παίρνουν, ἀλλά δείχνουν μιὰ ἀπίστευτη ταιγκουινιά δταν πρόκειται νά καλύψουν τίς ἐλλείψεις τῶν κολλεγίων ἢ ν' αὐξήσουν τό μισθό τῶν ἐκπαιδευτικῶν.

Μιά ἄλλη ἀποψη τῆς μεταβατικῆς αὐτῆς περιόδου εἶναι ἡ Ἐκρηξη τῆς Γνώσης. Νέες προεγγίσεις καί ἐντελῶς νέα θέματα πρέπει νά εἰσαχθοῦν στή διδασκαλία, ἀλλά οἱ περιχαρακωμένες πανεπιστημιακές σχολές δέν δείχνουν καμιὰ διάθεση νά ἐγκαταλείψουν τά παλιά προκαθορισμένα μαθήματα. Εἶναι περίεργο· θά περίμενε κανείς ὅτι, μιὰ πού οἱ καθηγητές τῶν πανεπιστημίων ἔχουν μόνιμη θέση, θά ἔβλεπαν μ' εὐνοϊκό μάτι ἕνα σχετικό ξαλάφρωμα ἀπό τό βάρος τῆς διδασκείας ὅλης· ὁ δεσποτισμός τους ὁμοῦ εἶναι πολύ ἔντονος καί δέν τους ἐπιτρέπει νά ἐγκαταλείψουν τίποτε. Ἔτσι, ὁ φοιτητής μας φορτώνεται μέ πέντε, ἀκόμα καί μέ ἕξη μαθήματα, τῆ στιγμῆ πού τό μάξιμουμ θά ἔπρεπε νά εἶναι τρία. Κάθε φορά πού ἀρχίζει νά ἐνδιαφέρεται γιά ἕνα μάθημα, διακόπτεται ἀπό ἄλλες καθημερινές ἀπασχολήσεις. Πιεζόμενος, ἀναγκάζεται νά κάνει πρόχειρες ἐργασίες τίς ὅποies ἔχει μάθει· ν' ἀντιγράψει. Καμιὰ προσοχή δέν δίνεται στό τί τοῦ ταιριάζει. Ἡ μόνη στιγμή πού ὁ σπουδαστής ἀντιμετωπίζεται· σάν ἀνθρώπινο πλάσμα εἶναι δταν καταρρεῦσει, ὁπότε καί τόν παραπέμπουν στή Διεύθυνση.

Στή θέση τῆς ἐμπιστοσύνης· στά ἐσωτερικά κίνητρα, στόν σεβασμό τῆς ἀτομικότητας, στήν ἐλεύθερη ἔρευνα, κυριαρχεῖ μιὰ διαρκῆς αὐξηση καταπίεσης τῶν ἐσωτερικῶν κινήτρων, ὁ φόβος καί ἡ δωροδοκία. Ὁ φοιτητής δέν μπορεῖ νά μή νοιάζεται γιά τά χρήματα πού ξοδεύει· ὁ πατέρας του· τά φανταστικά ὕψηλά διδάκτρα καί τίς ἄλλες δαπάνες πού θά πᾶνε σ'ράφι· ἄν ἀποτύχει· πρέπει ἐπίσης νά διατηρήσει τήν ὑποτροφία του. Ἀπό τήν ἄλλη πλευρά, οἱ ἀνιχνευτές ταλέντων τῶν μεγάλων ἐταιριῶν πλανιῶνται ἀπό πάνω του σάν γεράκια μέ παχυλές προσφορές. Μέσα σ' αὐτή τήν ἀτιμόσφαιρα ὑποτίθεται πῶς μπορεῖ νά ὑπάρξει ἀφιλοκερδῆς καί ἐμπειριστατικῆ ἐξέταση τῆς φύσης τῶν πραγμάτων, ἡ χαρά πού δίνει ἡ ἀνακάλυψη, οἱ στιγμές τῆς δημιουργικότητας, ἡ ἀ-

νεύρεση τῆς ταυτότητάς καί τοῦ προσρισμοῦ μας. Τό θέαμα σοῦ προκαλεῖ ναυτία.

Θά πρέπει τέλος νά πούμε κάτι γιά τή φυσική καί κοινωνική ζωή ἀπό τήν ὁποία ὁ νέος τοῦ κολλεγίου ξεκίνησε καί μπήκε σ' αὐτή τήν αἰθουσα διδασκαλίας. Τό κολλέγιο ξόδεψε κυβερνητικά κονδύλια καί χρηματικές προσφορές διαφόρων ἰδρυμάτων γιά νά χτίσει ἐντυπωσιακά κτίρια μέ πολυτελεῖς ἐπιπλώσεις, ἀλλά ἡ τροφή τῶν φοιτητῶν εἶναι ἀπαίσια καί τά ὑπνωτήρια μοιάζουν μέ φρενοκομεῖα γιατί δέν ἔχουν ἠχομόνωση. Οἱ ἀξίες τῶν κολλεγιακῶν διευθυντῶν εἶναι ἀπίστευτα μικροαστικές καί ὁ κόσμος τους εἶναι καμωμένος γιά κάρτ - ποστάλ καί ὄχι γιά νά ζεῖ κανεῖς στό πλαίσιο του.

Ἡ διεύθυνση τῶν κολλεγίων κηρύχτηκε ἔντονα κατά τῶν φοιτητικῶν οἴκων, βασιζόμενη σέ σχετικές διατάξεις καί μέ τό ἐπιχείρημα ὅτι ἔτσι προωθείται ἡ συνοχή τῆς σχολικῆς κοινότητας. Οἱ λόγοι φαίνονται ἐξαιρετικοί, ἀλλά μερικές φορές ἔχει κανεῖς τήν ἔντονη ὑπόψια ὅτι στήν πραγματικότητα ἀποσκοποῦν νά γεμίσουν τά νέα ὑπνωτήρια πού χτίστηκαν μέ κρατικά κεφάλαια. Ὅταν οἱ φοιτητές δηλώνουν πώς θέλουν νά ζήσουν ἔξω ἀπό τό κολλέγιο, στίς δικές τους κοοπερατίβες, τοὺς λένε μέ ὕψος κηδεμόνα ὅτι, στά εἰκοσί τους χρόνια, δέν εἶναι ἀρκετά ὄριμοι νά θρέψουν τόν ἑαυτό τους καί νά φτιάξουν τό κρεβάτι τους.

Καμιά προσπάθεια δέν καταβάλλεται ἀπό τό Πανεπιστήμιο νά ἔρθε σέ συνεννόηση μέ τοὺς γείτονες πού τό τριγυρίζουν. Προκειμένου νά ἐπεκταθεῖ, καταδικάζει τά οἰκήματα καί ξεσπιτώνει τοὺς κατοίκους τους. Κατόπιν ζητάει τή βοήθεια τῆς ἀστυνομίας γιά ν' ἀντιμετωπίσει τήν κοινωνική ἀναστάτωση πού δημιουργήσε. Μερικοὶ φοιτητές ἐξαφανίζονται μέσα σ' αὐτή τήν καταδικαστέα ἢ ἐπιλήψιμη γειτονιά καί δέν ἐμφανίζονται στό κάμπους παρά μονάχα γιά μάθημα. Ἄλλοι φοιτητές, πιά φιλόξενοι, προσκαλοῦν τοὺς γείτονες στοὺς χορούς τοῦ Σαββατόβραδου, μέ τοὺς ἤχους κάποιου τοπικοῦ συγκροτήματος τζάζ, ἀλλά ὁ Κοσμητῶρ ματαιώνει τήν πρόσκληση βάζοντας ἕναν ἀστυνομικό στήν πόρτα νά ζητάει φοιτητικές ταυτότητες.

Ἐπάρχουν ἄριστα ἐπεξεργασμένοι κανονισμοὶ γιά τή σεξουαλική καί ψυχαγωγική συμπεριφορά: ἡμέρες καί ὥρες, καθῶς καί

πόρους πόντους πρέπει ή πόρτα νά είναι ανοιχτή και τίνας τά πόδια νά πατάνε στό έδαφος. Η Διεύθυνση αξιώνει τό ρόλο του κηδεμόνα, αλλά τά μισά αγόρια και κορίτσια είχαν περισσότερη ελευθερία στό σπίτι τους όταν ήταν παιδιά και πήγαιναν στό γυμνάσιο. Έχει κανείς τήν έντονη ύποψία (και όχι μερικές φορές αλλά συνήθως) ότι έλο αυτό τό πατρικό ενδιαφέρον είναι άπλως αυτό πού ονομάζουμε Δημόσιες Σχέσεις. Τό μόττο του κολλεγίου είναι Lux Et Veritas, αλλά στην ατμόσφαιρά του πλανιέται: μιά έντονη μυρουδιά ύποκρισίας.

Τό πιό ένοχλητικό άπ' όλα ίσως, είναι ότι ύπάρχει: μιά Φοιτητική Κυβέρνηση μέ πολιτικές φατρίες και πομπώδεις εκλογές. Είναι έξουσιοδοτημένη ν' αγοράζει τά «δαχτυλίδια της τάξης» και νά οργανώνει τίς εκδρομές και τίς λεμβοδρομίες. Ό νεαρός μας δέν μπαίνει πλέον στόν κόπο νά ψηφίζει. Όταν ζει ως ύπάρχει ανάγκη νά λογοκριθούν ή έφημερίδα ή τό περιοδικό των φοιτητών, ή Διεύθυνση σκαρώνει μιά μικτή έπιτροπή έλέγχου αποτελούμενη από καθηγητές και μερικού, άπ' αυτούς τούς χαφιέδες, ώστε οι φοιτητές νά είναι υπεύθυνοι για τή δική τους φίμωση.

Τό πρόσωπο του νέου μας δέν είναι πλέον τόσο άχρωμο. Χαμογελάει μάλιστα και λίγο. Αυτό συμβαίνει γιατί έπαψε πλέον νά κρατάει μηχανικά σημειώσεις και τέρριξε στην όνειροπόληση, όπως συνήθιζε νά κάνει στην έκτη τάξη.

Οι προοπτικές είναι τρομακτικές. Πιθανόν νά μείνει άλλα τέσσερα μέ πέντε χρόνια έδω, μιά πού ο πατέρας του θέλει νά συνεχίσει στη σχολή άποφοίτων και ο ίδιος δέν έχει πιά κανένα δικό του σχέδιο. Σκεφθείτε αλήθεια! Θ' άρχισει τώρα νά κάνει «πρωτότυπες έρευνες» κάτω από συνθήκες καταναγκαστικής εργασίας και παράλληλα, μιά πού θά έχει σύζυγο, ένα μικρό παιδί, και θά περιμένει άλλο ένα, θά ζει μέσα στόν πανικό σκεφτόμενος ότι πιθανόν νά μη του δώσουν τή θέση του ύφηγητή.

Πολλές θέβαια από τίς δυσμενείς κολλεγιακές συνθήκες πού περιγράφω μπορούν — και πρέπει — νά θελιτωθούν. Ύπάρχουν αρκετές διέξοδοι. Η βαθμολογία μπορεί νά άπορριφθεί και νά διατηρηθεί τό τέστ σάν παιδαγωγική μέθοδος. Μπορούν νά μπουν στην πανεπιστημιακή σχολή πολλοί έκτακτοι επαγγελματίες, ώστε νά δημιουργηθεί μιά λιγότερο ακαδημαϊκή ατμόσφαιρα. Ύπάρ-

χουν πολλοί τρόποι για τούς καθηγητές να συγκεντρώσουν την προσοχή τους στους φοιτητές, ν' ανακαλύψουν τὰ εσωτερικά τους κίνητρα, νά τούς κατευθύνουν σέ περισσότερο ατομικά προγράμματα. Οί κοινωνικές επιστήμες μπορούν ν' αποκτήσουν έναν πιό αληθινό χαρακτήρα μέ πραγματικές εργασίες πάνω στά προβλήματα τῆς ἴδιας τῆς κολλεγιακῆς κοινότητας καί τοῦ ἄμεσου ἀγροτικού καί ἀστικού περιβάλλοντος. Οί ἠθικοί κανόνες μπορούν ν' αναπροσαρμοστούν ὥστε νά ταιριάζουν σέ μιά σχολική κοινότητα, διδάσκοντας τούς φοιτητές νά νιώθουν ὑπεύθυνοι μέσζ σέ ἕνα κλίμα ἐλευθερίας, συμβουλῶν καί ὑποστήριξης. Αὐτά καί ἄλλα παρόμοια μπορούν νά γίνουν.

Μολαταῦτα, ὅταν σκεφτόμαστε αὐτά τὰ δεκαπέντε, δεκάξη, ἀκόμα καί εἴκοσι χρόνια φοίτησης, δέν μπορούμε ν' ἀποφύγουμε τήν ἐνοχλητική ἐρώτηση: Μά τί γυρεύει αὐτός ὁ νέος σέ μιά τέτοια αἰθουσα διδασκαλίας; Δέν τοῦ ταιριάζει καθόλου. Εἶναι ξευπνος ἀλλά ὄχι μελετηρός, περίεργος ἀλλά ὄχι μορφωμένος, διδάξιμος ἀλλά ὄχι μ' αὐτόν τόν τρόπο.

Πρέπει νά μορφωθεῖ, ὅλοι πρέπει νά μορφωθοῦν. Σίγουρα, ἀλλά αὐτό τό εἶδος ἐκπαίδευσης δέν ὑπῆρξε ὁ καλύτερος τρόπος γιά νά τόν μορφώσει. Τόν ἔχουμε δεῖ σέ διαφορετικές καταστάσεις ἀπό ἐκεῖνες τοῦ σχολείου καί μᾶς φάνηκε πολύ περισσότερο ξευπνος καί δραστήριος· τόν εἶδαμε ν' ἀναπτύσσει πρωτοβουλία καί νά εἶναι περήφανος γι' αὐτό πού ἔκανε· τόν εἶδαμε νά μαθαίνει ἕνα σωρό πράγματα, καί μάλιστα γρήγορα, ἐπειδή τό ἤθελε ἤ τό πίστευε ἀναγκαῖο. Πιθανόν, ὀλόκληρο τό γυμνάσιο καί τό κολλέγιο, μέ τή μορφή πού τό ξέρούμε, νά ὑπῆρξε γι' αὐτόν ἕνα λάθος.

Ἄν πραγματικά εἶναι ἔτσι, σκεφθεῖτε πόση νεανική δραστηριότητα καί δημόσιος πλοῦτος πᾶνε χαμένα! Καί σκεφθεῖτε ἀκόμα ὅτι αὐτή τή σπατάλη σκοπεύουμε νά τήν ἐπεκτείνουμε στέλνοντας στό κολλέγιο τό 50% τῶν μαθητῶν, μέχρι τό 1970.

Ἡ γνώμη μας εἶναι ὅτι κάθε παιδί πρέπει νά μορφώνεται μέ τόν πληρέστερο τρόπο, ν' ανατρέφεται γιά νά γίνει χρήσιμο μέλος τῆς κοινωνίας, καί νά ἐκπληρεῖ τίς ἐνδιάθετες ἱκανότητές του κατά τό μέγιστο δυνατόν. Στήν κοινωνία μας, αὐτό πρέπει νά γίνεται, κατά μέγα μέρος, μέ δημόσιες δαπάνες, σάν μιά ἀνάγκη τῆς

κοινότητας. Είναι βέβαιο ότι ο Αμερικάνος οφείλουν να ξεδεύουν περισσότερο για αυτή την ανάγκη και να μην άσπαστούν τα χρήματα τους σε μία ζώωδη καταναλωτική άπληστία, σε είδη κιγκαλερίας και δημόσιους δρόμους. Από την άλλη μεριά όμως, είναι καθαρή προκατάληψη — έπίσημη και μαζική — ότι ο καλύτερος τρόπος για να μορφώσουμε τους νέους είναι να κλείνουμε τους περισσότερους απ' αυτούς στα σχολεία κατά τη διάρκεια της έφηβικής τους ηλικίας και των πρώτων χρόνων της ενηλικίωσής τους.

Τό δύσκολο έργο της παιδείας είναι να λυτερώσει και να ενισχύσει την πρωτοβουλία του νέου, και ταυτόχρονα να φροντίσει να τον έφοδιάσει με ό,τι είναι άναγκαίο για ν' ανταποκριθεί στις διαρκώς άναπτυσσόμενες δραστηριότητες και την κουλτούρα της κοινωνίας, κάνοντας έτσι την πρωτοβουλία αυτή κατάλληλη και σκόπιμη. Είναι παράλογο να πιστεύουμε ότι τό έργο αυτό μπορεί να εκπληρωθεί με τό να θάζουμε τους νέους να κάθονται τόσα χρόνια πάνω σ' ένα θρανίο, έπεξεργαζόμενοι άφηρημένα σύμβολα υπό την έποπτεία άπόμακρων διευθυντών. Αυτό είναι μάλλον ένας τρόπος στρατιωτικοποίησης και πλύσης έγκεφάλου.

Σέ καμιά άλλη έποχή και σε κανένα άλλο τόπο, μέσα στην Έστορία, δέν πίστεψαν οι άνθρωποι ότι ή συνεχής φοίτηση ήταν ό πιο ένδεξιγμένοσ τρόπος για την προετοιμασία του νέου στα περισσότερα είδη καριέρας: άγροκαλλιεργητή, βιομηχανικού εργάτη, βιοτέχνη, νοσοκόμου, αρχιτέκτονα, συγγραφέα, μηχανικού, δικηγόρου, καταστηματαρχη, κομματάρχη, κοινωνικού λειτουργού, ναυτικού γραμματέα, καλλιτέχνη, μουσικού, γονιού ή πολίτη. Πολές απ' αυτές τίς καριέρες άπαιτούν πολλή μελέτη. Μερικές χρειάζονται άκαδημαϊκή διδασκαλία. Ποτέ όμως δέν σκέφτηκε κανένας να δώσει τόσo μαζική έκταση και συνέχεια στην άκαδημαϊκή διδασκαλία, μεταβάλλοντάς την σε μοναδικό καθεστώς.

Η ιδέα ότι όλοι οι νέοι πρέπει να πηγαίνουν σε μία μέση σχολή ή κολλέγιο είναι συνέπεια ενός πρόσφατου σταδίου άνάπτυξης μιας υπερβολικά συγκεντρωτικής κρατικής οικονομίας και πολιτικής. Η καθολική άνώτερη εκπαίδευση δέν είναι, όπως νομίζουν οι άνθρωποι, άπλως μία συνέχεια της καθολικής στοιχειώδους εκπαίδευσης που άφορά την άνάγνωση και τη δημοκρατι-

κή κοινωνικοποίηση. Αρχίζει να προσανατολίζεται προς την έννοια της καριέρας και έρχεται μετά την έφηβεία, αλλά οι ακαδημαϊκές σχολές δεν είναι συνήθως τα μέρη όπου μαθαίνει κανείς καλύτερα ένα επάγγελμα ή το σέξ. Το κακό ωστόσο είναι ότι η παρατεταμένη φοίτηση δεν είναι μόνο άκατάλληλη, αλλά και καταστροφική τόσο από ψυχολογική, όσο και από πολιτική και επαγγελματική άποψη.

Κατά τη γνώμη μου, δεν υπάρχει κανένας αποκλειστικός θεσμός, όπως το μονολιθικό σχολικό σύστημα που το πρόγραμμά του συντάσσεται από μερικά ανώτερα πανεπιστήμια κι από τους ρεφορμιστές του Έθνικού Έπιστημονικού Ίδρυματος, που να μπορεί να προετοιμάσει τους πάντες για ένα ανοιχτό μέλλον μιας πλατιάς κοινωνίας.

Για την ώρα λοιπόν, και έν δψει ενός άσφους μέλλοντος αυτοματοποιημένης τεχνολογίας, υπερβολικής πολεοδομικής ανάπτυξης και έντελως νέων προτύπων εργασίας κι ελεύθερου χρόνου, τα καλύτερα εκπαιδευτικά μυαλά θά πρέπει ν' άφιερώσουν όλες τις δυνάμεις τους για την επινόηση ποικίλων μέσων εκπαίδευσης και κατευθύνσεων ανάπτυξης των νέων, κατάλληλων για τα διάφορα ταλέντα, τις κοινωνικές συνθήκες και τα επαγγέλματα. Θά πρέπει να πειραματιστούμε με διάφορα είδη σχολείου, με καθόλου σχολείο, με την πραγματική πόλη σαν σχολείο, με άγροτικά σχολεία, με εργαστήρια μαθητείας, με τό καθοδηγούμενο ταξίδι, με κατασκηνώσεις εργασίας, με τά μικρά θέατρα και τις τοπικές εφημερίδες, με τις κοινωφελείς ύπηρεσίες. Και με πολλά άλλα που θά μπορούσαν πιθανόν να σκεφτούν οι άλλοι άνθρωποι. Περισσότερο ίσως απ' όλα, μάς χρειάζεται μια κοινωνία (και κοινωνικό πνεύμα), όπου πολλοί ενήλικες που έμαθαν κάτι στη ζωή τους, θά ενδιαφερθούν να τό μεταδώσουν στους νέους και θά τά περιμένουμε όλα από τους επαγγελματίες δασκάλους.

Δυστυχώς, τά πράγματα οδηγούνται προς την αντίθετη κατεύθυνση: στον συγκεντρωτισμό και τη διόγκωση του συστήματος που έχουμε. Με την δμόφωνη επιδοκίμασία όλων των όρθά σκεφόμενων ανθρώπων, τό Κογκρέσο (1963) διέθεσε άλλα δύο δισεκατομμύρια δολάρια για κολλεγιακά κτίρια. Τά διάφορα ιδρύματα άσχολούνται δλοένα και περισσότερο με τις ύποτροφιες και τους

ἐπαγγελματικούς μισθούς. Ἀπό τὰ δεκαπέντε δισεκατομμύρια πού ὁ προϋπολογισμός τῆς Ὁμοσπονδιακῆς Κυβέρνησης διέθεσε γιά Ἔρευνα καί Ἀνάπτυξη, δύο δισεκατομμύρια πῆγαν κατευθειάν στό πανεπιστήμιο καί τὰ ὑπόλοιπα διατέθηκαν γιά ὑποτροφίες. Πενήντα ἑκατομμύρια πῆγαν στό Ἐθνικό Ἐπιστημονικό Ἰδρυμα ἀκριβῶς γιά μελέτες πού ἀποβλέπουν στή βελτίωση τοῦ προγράμματος τῶν σχολείων βασικῆς ἐκπαίδευσης καί τῶν γυμνασίων. Παράλληλα, μιά ἐντονη καμπάνια τοῦ Προέδρου προσπαθεῖ μέ καλοπίστευματα καί ἀπειλές νά ξαναφέρει στό σχολεῖο τὰ παιδιά πού τό ἐγκατέλειψαν, ἐνῶ, ὅπως εἶδαμε, ὁ ὑπουργός Ἐργασίας ζήτησε τήν ἐπέκταση τῆς ὑποχρεωτικῆς ἐκπαίδευσης μέχρι τήν ἡλικία τῶν δεκαοχτώ ἐτῶν. Κι ὅλα αὐτά θεωροῦνται ἐντελῶς αὐτονόητα, ἀκόμα κι ἀπό τοὺς ἀμαθεῖς πολιτικούς πού ἀρνοῦνται νά ξοδέψουν φράγκο γιά ὅποιοδήποτε ἄλλο εἶδος δημοσίων ἀναγκῶν. Στά διάφορα σχέδια γιά τήν προώθηση τῆς οἰκονομίας, ἀκόμα καί σ' ἕνα τόσο θαυμάσιο ντοκουμέντο ὅπως τό Μανιφέστο γιά τήν Τριπλή Ἐπανάσταση, οἱ δαπάνες γιά τὰ σχολεῖα κατέχουν συχνά τήν πρώτη θέση ἢ τουλάχιστον τή δεύτερη, ἀκριβῶς μετά τό πρόβλημα τοῦ Οἰκισμοῦ. Γιά τοὺς φιλελεύθερους καί τοὺς ὑποστηρικτές τῶν ἀπόκληρων τῆς κοινωνίας, ἀποτελεῖ ἄρθρο πίστεως δι: ἡ σωτηρία τῶν Νέγρων καί τῶν Ἰσπανο-ἀμερικανῶν συνίσταται σ' ἕνα εἶδος ἐκπαίδευσης μεσοαστικοῦ τύπου. Ἐπιπλέον, ὅλοι οἱ φιλόσοφοι, ἀπό τόν ἀρχαῖο Ρικόβερ Ξεκινώντας, περνώντας ἀπό τόν Τζέης Κόναντ καί φτάνοντας στοὺς ἐλεύθερους στοχαστές τύπου Μάρτιν Μάγιερ, ἐπιμένουν δι: ἡ σωτηρία τῆς κοινωνίας θρίσκεται στήν ἐνίσχυση καί ἀναμόρφωση τῶν μεσοαστικῶν σχολείων καί στήν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τήν προοδευτικὴ ἐκπαίδευση.

Ὅπως συμβαίνει μέ κάθε μαζικὴ πίστη, ἡ ἔμμονη ἰδέα δι: τό σχολεῖο ἀποτελεῖ τό μόνο δρόμο πού ὁδηγεῖ στήν ἐπιτυχία, εἶναι αὐταπόδεικτη. Δέν ὑπάρχουν τώρα ἐπαγγέλματα, εἴτε γιά συνδικαλιστὴ πρόκειται, εἴτε γιά ἀρχιτέκτονα ἢ δάσκαλο τῆς γυμναστικῆς, πού νά μὴν ἀπαιτοῦν δίπλωμα κολλεγίου. Οἱ κανόνες γιά τὴ χορηγήση ἀδειας ἀσκήσεως ἐπαγγέλματος ἀποφασίζονται ἀπὸ Συμβούλια Συγκλητικῶν πού ἔχουν ἀποκλειστικὰ σχολικὴ νοοτροπία. Γιά νά γίνεις μάνατζερ σέ μιά ἐπιχείρηση ἢ σ' ἕνα ξενοδοχεῖο, φρόνιμο εἶναι: νά κατέχεις κάποιον δίπλωμα κολλεγίου. Γιά

νά ζυγώσεις τά δισεκατομμύρια γιά τήν Έρευνα καί τήν Ανάπτυξη πρέπει νά είσαι διδάκτωρ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, γι' αὐτό καί οἱ προνοητικοί γονεῖς σπρώχνουν τά παιδιά τους πρός αὐτή τήν κατεύθυνση. Ἐλάχιστον βέβαια θά πάρουν μέρος στό πλιάτσικο, ἀλλά ἔλοι θά πρέπει νά συναγωνιστοῦν γι' αὐτό. Κι ἔτσι κατανοῦμε νά χρειάζονται διπλώματα καί πιστοποιητικά ἀκόμα καί οἱ πωλήτριες καί οἱ δακτυλογράφοι. Ἄν είσαι γιά τό Προσωπικό μιᾶς ἐπιχείρησης, χρειάζεσαι κάποιο χαρτί γιά νά κάνεις αἴτηση, καί σχεδόν ὅλοι ἔχουν ἕνα χαρτί. Μ' αὐτό τόν τρόπο, ἕνας νέος πού ἀποτυγχάνει ἤ ἐγκαταλείπει τή σχολική κλίμακα δέν ἔχει μέλλον. Ὁ νεαρός ἀγρότης μπορεῖ ἀκόμα νά ἐγκαταλείπει τό σχολεῖο χωρίς καταστροφικές συνέπειες, ἀλλά ὁ ἀγροτικός πληθυσμός είναι πλέον ἕνα 8% καί ὀλοένα λιγότευει.

Ἐπειδή, μέσα σ' αὐτό τό γενικό κλίμα φέρνω ἀντιρρήσεις, μέ κατηγοροῦν δι: εἶμαι ἐνάντια στούς Ἐθνικούς Στόχους καί ἐνάντια στούς πλούσιους κατοίκους τῶν Προαστίων. Καί πραγματικά εἶμαι. Μέ κατηγοροῦσαν ἔμως καί σάν ρατσιστή - ἐλιτίστα πού πιστεύει δι: μονάχα ὀρισμένοι ἄνθρωποι είναι «ἀρκετά καλοί» γιά νά πᾶνε στό σχολεῖο. Δέν εἶμαι κάτι τέτοιο καί δέν πιστεύω δι: ὀρισμένοι ἄνθρωποι δέν είναι ἀρκετά καλοί. Ἡ σχολική προδιάθεση είναι ὠραία καί χρήσιμη, καί εἴμαστε τυχεροί πού μιᾶ μειοψηφία ἀνθρώπων ἔχουν αὐτή τήν κλίση. Δέν πιστεύω ἔμως δι: αὐτό είναι τό ἄλλα καί τό ὠμέγα.

Γιά νά καταλάβουμε τήν τωρινή κατάσταση, ἄς ρίξουμε μιᾶ ματιά στήν ἱστορία τῆς ἐκπαίδευσης αὐτοῦ τοῦ αἵωνα.

Τό παρὸν σχολικό σύστημα, συμπεριλαμβανομένων τῶν κολλεγίων ἐλεύθερων σπουδῶν καί τῶν κατά γερμανική μίμηση πανεπιστημίων, ἔχει ἐγκαθιδρυθεῖ, στίς κύριες γραμμές του, ἀπό τό 1900. Ἐκείνη τήν ἐποχή, ὑπῆρχε σχεδόν καθολική στοιχειώδης ἐκπαίδευση, μέσα σέ μιᾶ μεγάλη ποικιλία τοπικῶν διαφορῶν καί ρυθμίσεων, ἀλλά — ἔπως εἶδαμε — μόνο τό 6% τῶν νέων ἀποφοιτοῦσαν ἀπό τό γυμνάσιο. Πιθανόν ν' ἀποφοιτοῦσαν ἄλλα 10% ἂν εἶχαν τά οικονομικά μέσα γιά νά τό ἐπιχειρήσουν. (Ὁ δρ Κόναντ: ὑπολόγισε πρόσφατα δι: ἕνα 15% είναι σχολικά ταλαντούχοι.) Μποροῦμε νά συμπεράνουμε λοιπόν δι: ἕνα 6 ἢ 16% πῆ-

γαιναν στο σχολείο επειδή ήθελαν νά πάνε, πράγμα πού σημαίνει ότι όχι μόνο δέν υπήρχε σοβαρό πρόβλημα πειθαρχίας, αλλά και ότι μπορούσαν νά διδάσκονται ένα πρόγραμμα, είτε παραδοσιακό, είτε επαγγελματικό, πού ήταν ένδιαφέρον και αξιόλογο καθαυτό. Οι νέοι αὐτοί δέν ήταν επίτακτοι στρατιῶτες πού ανέβαιναν τίς σχολικές θαμνίδες μέ διαταγές.

Τό 94% πού δέν έβγαζαν τό γυμνάσιο δέν ήταν προφανῶς «ἀπορριφθέντες», αλλά διάφοροι ἄλλοι ἄνθρωποι: μελλοντικοί ἀγροκαλλιεργητές, ἐπαγγελματίες, ἑκατομμυριοῦχοι, πολιτικοί, ἐφευρέτες, δημοσιογράφοι. Ἄς δοῦμε τήν καριέρα δύο γνωσῶν ἀρχιτεκτόνων πού γεννήθηκαν περίπου ἐκείνη τήν ἐποχή. Ὁ ἕνας ἐγκατέλειψε τό σχολεῖο στή δευτέρα γυμνασίου και ἔφυγε ἀπό τό σπίτι του γιά νά ζήσει μόνος. Σέ λίγο ἔπιασε δουλειά στό γραφεῖο ἑνός ἀρχιτέκτονα σάν ὑπάλληλος, ὅπου και διαπίστωσε πῶς τοῦ ἄρεσε τό ἐπάγγελμα. Ἔμαθε σχέδιο σέ διάφορα γραφεῖα, γαλλικά και μαθηματικά ἀπό μόνος του (μέ τή βοήθεια φίλων του ἐηλίκων) και τελικά κέρδισε τό βραβεῖο Καλῶν Τεχνῶν και πήγε νά σπουδάσει σ' ἕνα παρισινό ἀτελιέ. Ἀπό τότε ἔχει χτίσει ἕνα πλῆθος ἐξαίρετα κτίρια και, σάν διπλωματοῦχος καθηγητής σχεδίου σ' ἕνα ἀπό τά μεγάλα πανεπιστήμια, εἶναι ἕνας ἀπό τοῦς πιό φημισμένους δασκάλους τῆς χώρας.

Ὁ ἄλλος ἀρχιτέκτονας εἶναι ὁ πιό φημισμένος στήν Ἀμερική ἀπό ἀποψη ἐπαγγελματικοῦ κύρους και γοήτρου. Ἐγκατέλειψε τό σχολεῖο σέ ἡλικία δεκατριῶν ἐτῶν γιά νά βοηθήσει τή μητέρα του. Δουλεύοντας στό ἐργαστήριο ἑνός λατόμου, ἔμαθε νά σχεδιάζει και ὕστερα ἀπό δύο χρόνια πήγε στή Νέα Ὑόρκη και μαθήτεψε κοντά σ' ἕναν ἀρχιτέκτονα. Συναγωνιζόμενος μ' ἕνα νεαρό συγκαταίκο του, ἔμαθε ξένες γλώσσες και μαθηματικά. Τό 1918, μέσω τοῦ Ναυτικοῦ, πέρασε στήν Εὐρώπη ὅπου, μέ ὀρισμένα χρήματα πού εἶχε στήν τσέπη του, ταξίδεψε και σπούδασε. Ἐπιστρέφοντας στήν Ἀμερική, ἔκανε ἕναν περίφημο γάμο — κλπ.

Οἱ δύο αὐτές σταδιοδρομίες πού δέν εἶναι ἀτυχήθιστες ἂν ἀπαίρσει κανεῖς τή λάμψη τους, εἶναι σχεδόν ἀδιανόητες σήμερα. Πῶς θά μπορούσαν οἱ νέοι νά πάρουν δίπλωμα ἀσκήσεως ἐπαγγέλματος χωρίς πτυχίο ἀπό τό κολλέγιο; Πῶς θά μπορούσαν νά πάρουν πτυχίο ἀπό τό κολλέγιο χωρίς ἀπολυτήριο γυμνασίου; Αὐτοί δ-

μως οι άνθρωποι είχαν τό απαραίτητο για κάθε έγχείρημα πλεονέκτημα: κινούνταν από δικά τους έσωτερικά κίνητρα και ήταν ελεύθεροι νά διακινδυνέψουν. Ποιός μπορεί νά θεατώσει ότι θά γίνονταν άρχιτέκτονες άν διακόπτονταν συνέχεια από τά γυμνασιακά μαθήματα (Χημεία, Έκθεση, Ψυχολογία) σέ μιιά έποχή πού αυτά τά πράγματα δέν τούς ένδιέφεραν καθόλου; (Κ: όμως τά έμαθαν κι αυτά άργότερα!)

Θά ήταν χρήσιμο νά ξέραμε πόσοι από τούς άνθρώπους πού άναπτύχθηκαν από τό 1900 μέχρι τό 1920 και άπόχτησαν όνομα στην έπιστήμη, στις τέχνες, στη λογοτεχνία, στην πολιτική, στο έμπόριο, κλπ. μπήκαν πραγματικά για δεκάξη συνεχή χρόνια στη μυλόπετρα του σχολείου χωρίς νά τό έγκαταλείψουν ή χωρίς νά τό έγκαταλείπουν και νά ξαναγυρίζουν σ' αυτό όταν τό θεωρούσαν σκόπιμο.

Καθώς οι δεκαετίες περνούσαν, ή άνώτερη εκπαίδευση άρχισε νά γίνεται μαζικό φαινόμενο. Τό 1930, άποφοιτούσαν άπ' τό γυμνάσιο 30% και τό 11% πήγαινε στο κολλέγιο. Τό 1963 άποφοιτησαν 65% και οι περισσότεροι από τούς μισούς πάνε στο κολλέγιο.

Ποιοί είναι τώρα οι άλλοι 35%; Είναι αυτοί πού έγκατέλειψαν τό σχολείο, κυρίως άπόκληροι: των αστικών κέντρων ή της άγροτιάς. Άπό την ομάδα αυτή δέν προσδοκούμε πλέον λαμπρές σταδιοδρομίες στην άρχιτεκτονική, στην πολιτική ή στην λογοτεχνία. Οι νέοι αυτοί δέν έχουν τό δικαίωμα νά πιάσουν δουλειά πριν από τά δεκάξη, αλλά μετά τά δεκάξη τούς είναι ακόμα πιο δύσκολο. Ένδεχομένως, θά γίνουν άντικοινωνικά στοιχεία, άφού τώρα δέν έχουν άλλη διέξοδο από τό νά πάνε στο σχολείο.

Τί συνέβη στα σχολεία κατά τη διάρκεια της δεκαπλάσιας αύξησης από τό 1900 μέχρι τό 1960; Άπό διοικητική άποψη, είδαμε ότι άπλώς διογκώσαμε και γραφειοκρατικοποιήσαμε τό ύπάρχον πλαίσιο. Τό τωρινό σύστημα μοιάζει μέ τό σύστημα του τότε, αλλά ή διαδικασία της μαζικοποίησης έφερε άναπόφευκτα μιιά άλλαγή. Οι έγκαταστάσεις, ή επιλογή των δασκάλων και οι μέθοδοι σιγά σιγά τυποποιήθηκαν. Οι «φοιτητές» έγιναν μιιά διαφορετική οικογένεια. Δέν είναι πολλοί αυτοί πού βρίσκονται στο σχολείο έ-

πειδή τό θέλου' οί περισσότεροι — κι ανάμεσά τους οί πιά εξυ-
πνοι και πνευματικά προικισμένοι — σίγουρα θάθελαν νά είναι:
κάπου άλλου, πράγμα πού τούς κάνει νά δημιουργούν φαταρίες.
Τό σχολικό πρόγραμμα αναγκαστικά άσημαντοποιήθηκε. Μιά από
τίς σημαντικές λειτουργίες τού σχολείου άρχισε νά γίνεται ή νη-
πιοφύλαξη και ή άστυνόμευση. Η νηπιοφύλαξη συνεχίστηκε και
στά κολλέγια.

Όπως ήταν φυσικό, μέσα σ' αυτό τό διογκωμένο σύστημα, ή
Σχολική Διοίκηση άπόκτησε μιá επιβλητική παρουσία. Για νά
μιλήσουμε ωμά, αυτό ήταν αναγκαίο νά γίνει: εξαιτίας τής ίδιας
τής άκαταλληλότητας τού συστήματος, τής άνικανότητας τών σπου-
δαστῶν νά εξοικειωθούν μ' αυτό και τής ισχύότητας τού σχολικού
προγράμματος. Έπιμένοντας σέ μιá λαθεμένη δάση, ό μόνος τρό-
πος για τήν αντιμετώπιση τών πιέσεων ήταν ή αύξηση τών Βοηθῶν/
Διευθυντῶν, τών Συμβούλων, τών Κοινωνικῶν Λειτουργῶν (για
τούς «κασιάρχες», κλπ.), τά πανεπιστημιακά μαθήματα για τίς
Μεθόδους και τά Καθήκοντα τών Κηδεμόνων, τά άναθεωρημένα
σχολικά έγχειρίδια. Πρόσφατα άποχτήσαμε τό σύστημα τής Όμα-
δικής Διδασκαλίας, τά Όπτικά Βοηθήματα, τήν Προγραμματική
Έκπαιδευση, κλπ. Σάν αντίσταθμισμα τής άσημαντότητας τού
σχολικού προγράμματος, υπάρχουν τάξεις Διανοητικά Προικισμέ-
νων, Έμπλουτισμού και Προωθημένης Τοποθέτησης. Από τήν άλ-
λη πλευρά, υπάρχουν Τάξεις Εύκαιρίας για τούς χοντροκέφαλους
και 600 Σχολές για τούς συγκινησιακά ανώμαλους. Τό πρώτο ξ-
τος στό κολλέγιο θυσιάζεται σέ Έπαναλήψεις και Έκθέσεις Πρω-
τοετῶν για νά καρδηθεί τό χαμένο έδαφος και νά ξεσκαρταριστοϋν
οί άνίκανοι.

Αντίστοιχα, από τό 1910 και πέρα, τήν εποχή τού Φρέντερικ
Ταίηλορ, οί σχολικοί επιθεωρητές έχουν γίνει Διευθυντές Έπι-
στημονικῶν Έπιχειρήσεων και Έκπαιδευτικοί μέ κεφαλαίο έπι-
λον. Οί Διευθυντές τών κολλεγίων έγιναν πανίσχυροι δημόσιοι εκ-
πρόσωποι. Οί Δημόσιες Σχέσεις αναπτύχθηκαν μέ γοργό ρυθμό.

Μέχρι πρόσφατα ώστόσο, ή επέκταση ήταν σχετικά άβλαβής άν
και σέ πολλές περιπτώσεις άνόητη. Ένεργοποιούνταν από ένα γεν-
ναϊόδωρο δημοκρατικό πνεύμα και από μιá άθώα αναζήτηση γοή-
τρου από γονείς πού είχαν πλούτισει. Τά πράγματα κατά δέν ήταν

κάτι καινούργιο για την Αμερική ή άλλου. Σέ γενικές γραμμές, προχωρούσαν με όμαλο δῆμα. Τά παιδιά δέν επαιρναν ἡμεριστικά, ἐλάχιστοι ἐφηβοί πάθαιναν νευρικό κλονισμό ἐξαιτίας τῶν διαγωνισμῶν, καί οἱ φοιτητές τῶν κολλεγίων τά ἐβγαζαν πέρα μέ κάποιο ἀξιοπρεπή βαθμό.

Τό δυστύχημα μέ τή σχολική ἐπέκταση ἦταν ὅτι σιγά σιγά οἱ ἄνθρωποι ἄρχισαν νά πιστεύουν ὅτι ὁ μόνος τρόπος γιά νά μορφωθοῦν ἦταν νά πηγαίνουν στό σχολεῖο. Αὐτό πού πρὶν ἀπό μιά γενιά ἀποτελοῦσε συνηθισμένη μέθοδο, νά ἐγκαταλείπεις δηλαδή τό σχολεῖο καί νά ζητᾷς ἄλλου τήν ἐξέλιξη σου, ἐγινε ἐνδειξη ἐκκεντρικότητας, ἀποτυχίας, παραστρατήματος.

Σαφηνικά, μέ τόν πόλεμο τῆς Κορέας καί τήν ὑστερία πού ἀκολούθησε τήν ἐκτόξευση τοῦ Σπούτνικ, ἀναπτύχθηκε μιά καταστροφική ὑπερεκτίμηση τῶν σχολείων καί τῆς ἐκπαίδευσης γενικά. Καί κάτι πῶς βασικό: ἐγινε μιά δραματική στροφή τῆς οἰκονομικῆς ἰσχύος — πού κορυφώθηκε μέ τό καθεστῶς Κέννεντυ — πρὸς τίς ἠλεκτρονικές καί τίς ἄλλες ἀνώτερες τεχνολογικά βιομηχανίες, καθῶς καί αὐξηση τῆς ἐπιρροῆς τοῦ Ἐθνικοῦ Ἐπιστημονικοῦ Ἰδρυμάτος καί τῶν Πανεπιστημίων τόσο μέσα ὅσο καί ἔξω ἀπό τήν κυβέρνηση. Ἐπίσης, ἀπό τό τέλος τοῦ Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου τό εἰσοδηματικό ἀνοιγμα ἀνάμεσα στούς φτωχοῦς καί τοὺς πλούσιους αὐξήθηκε σταθερά ὕπάρχει τεράστια νέα παραγωγὴ πλούτου, ἀλλά μέ τήν παρούσα δομὴ τῆς οἰκονομίας ὁ πλοῦτος αὐτός δέν διυλίζεται.

Ἔτσι βλέπουμε τίς μανάδες πού πρὶν ἤθελαν τό παιδί τους νά γίνει «καλὸς ἄνθρωπος», νά τρελαίνονται τώρα γιά Πηλίκα Νοημοσύνης καί Προσοτά. Τά σχολεῖα πού πρὶν ἦταν χαλαρά, δημοκρατικά ἢ εὐθυμα, τώρα ἐγιναν ἐντονα ἀνταγωνιστικά. Τό ἀποτέλεσμα εἶναι: ὅτι ἕνα παιδί μέσου ἐπιπέδου, πού δέ, πολυδιαβάζει, νά τά βρίσκει: σκοῦρα. Δέν θά μπορέσει μᾶλλον νά τά θγάλει πέρα στόν ἀγῶνα ταχύτητας καί στήν αὐστηρή βαθμιολόγηση πού τό ὑποβάλλουν. Ἐντούτοις, ὅταν ἀποτύχει, χτυποῦν τό σῆμα τοῦ κινδύνου προφητεύοντας τό «ξεστράτισμά» του καί συγκαλοῦν ἐθνικές συνελύξεις γιά νά μελετήσουν τό πρόβλημα ἐκείνων πού ἐγκαταλείπουν τό σχολεῖο.

Διαπιστώνουμε μιά εκπαιδευτική συμφορά που πλήττει κάθε νέο. Ο Ξυπνος αλλά χωρίς ακαδημαϊκή κλίση μπορεί, όπως είδαμε, να ανταποκριθεί στα καθήκοντά του, αλλά η ανταπόκριση αυτή δεν είναι αυθεντική και είναι να λυπάται κανείς για την Ξυπνάδα και την πνευματική δραστηριότητα που πάνε στραφι. Αυτοί που ανήκουν στο μέσο επίπεδο κατέχονται από άγχος. Οι βραδύνοες νιώθουν ταπεινωμένοι. Άλλά και οι αυθεντικά προικισμένοι για τό σχολείο, τελικά καταστρέφονται: εωροδοκούμενο και παραχαϊδευόμενοι, ξεχνού' τό νόημα τών φυσικών τους προσόντων. "Όπως έχω πει και παραπάνω, «πηγαίνουν» στο γυμνάσιο για νά τά «καταφέρουν» νά εισαχθούν στο Χάρβαρντ, και έπειτα πηγαίνουν στο Χάρβαρντ.

Άμφιδάλλω αν βλη αυτή ή μηχανική διεργασία έχει καμιά χρησιμότητα. "Όταν οι νεαροί μαθητές έχουν ήρεμία, τροφή και κατάλυμα, θά μελετήσουν όπωσδήποτε χωρίς νά χρειάζονται βαθμούς. Οι άσκήσεις και ή ανταγωνιστικότητα καταστρέφουν τίς δυνατότητές τους, τούς κάνουν νά χάνουν τόν έαυτό τους και νά καταντούν άνόητοι: νόμπ. Δεν υπάρχουν άποδείξεις ότι οι νέοι μέ άνώτερη έπίδοση στις έπιστήμες, στην τέχνη ή στα διάφορα έπαγγέλματα, αναπτύχθηκαν ιδιαίτερα μέ την τυπική εκπαίδευση: αντίθετα, ή ανάπτυξη τους ήσαν αποτέλεσμα της δικής τους άναζήτησης που τούς δέηγησε τελικά στη σωστή γι' αυτούς εργασία και τό σωστό περιβάλλον. Για μερικούς, ή σχολική φρόνηση σίγουρα έξοικονομεί χρόνο: για άλλους όμως είναι άνασχετική και καταπιεστική. "Όσο για τά κατώτερα επίπεδα, τά τεχνικά και ύπαλληλικά καθήκοντα της αυτοματοποιημένης παραγωγικής διαδικασίας, άπαιτούν πράγματι τόσα χρόνια μελέτης και διαγωνισμών όπως ίσχυρίζονται; "Όπως είδαμε, οι άποδείξεις μιλούν για τό αντίθετο.

Γιά τά φτωχά παιδιά τών άστικών κέντρων, που τά καλοπιάνουν για νά μήν εγκαταλείψουν τό σχολείο, αυτή ή κουτσολόρφωση είναι μιά σκληρή κοροϊδία. Τούς λένε ότι: τό άπολυτήριο γυμνασίου άξίζει χρήματα. αλλά είδαμε ότι δεν συμβαίνει όπωσδήποτε έτσι.

Βέβαια, κανένα από τά παιδιά αυτά δεν έχει πραγματική δυνατότητα έλλογής. Οι φτωχοί άνθρωποι πρέπει ν' άγωνίζονται νά στείλουν τά παιδιά τους σε καλύτερα σχολεία που ούτε τούς ται-

ριάζουν, ούτε τὰ χρήματά τους θά τούς δώσουν πίσω. Τά ἀγροτό-παιδα πρέπει νά τρέχουν στά σχολεία τοῦ ἀστικού κέντρου, σπαταλώνοντας, τὰ περισσότερα, ἀπλῶς τὸ χρόνο τους καί χάνοντας ταυτόχρονα τίς σημαντικές ἱκανότητες πού ἔχουν στό μεταξύ ἀποχτήσει. Οἱ νέοι τῆς μεσοαστικής τάξης πρέπει νά παλαίψουν σκυλιάρια γιά νά μπουν στό κολλέγιο ὅπου οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτούς θά σπαταλοῦν, ἀπλά καί κυνικά, τήν ὥρα τους. Τί εἰρωνία ἀλήθεια! Μὲ ὄλα τὰ χρήματα πού ξοδεύει γιά Ἐρευνες καί Ἀνάπτυξη, γιά εἰδη κιγκαλερίας, κομπιούτερς καί ἡρεμιστικά, ἡ Ἀμερικὴ μονάχα ἕναν παιδαγωγικό θεσμό εἶναι σέ θέση νά συλλάβει γιά τὸ νέο ἀνθρώπινος δυναμικό τῆς. Προφανῶς, ἡ ἐκπαίδευση πού διαθέτουμε, μῆς ἔχει: ἤδη κάνει πλύση ἐγκεφάλου.

Αὐτὸ εἶναι: τὸ ἱστορικό καί κοινωνικό πλαίσιο ἀπὸ τὸ ὁποῖο ὁ νέος μας φίλος πέρασε γιά νά μπεῖ, μὲ ἀθέδαιο, ζαλισμένο βλέμμα, σ' αὐτὴ τὴν αἴθουσα διδασκαλίας τοῦ κολλεγίου. Ἡ μακριὰ προκαταρκτικὴ διαδικασία ὑπονόμευσε τὴν πρωτοβουλία του, διάβρωσε τὴ σεξουαλικότητά του καί στόμωσε τὴν περιέργεια καί πιθανόν τὸ πνεῦμα του. Δέν βρίσκει καμιὰ εὐχαρίστηση σ' αὐτὸ πού κάνει: τώρα. Θάλεγε κανεῖς ὅτι περιμένει νά περάσει: ὁ χρόνος, ἀλλὰ δέν ἔχει καμιὰ ἰδιαιτέρη φιλοδοξία πού νά τὸν ὠθεῖ νά θγεῖ ἀπὸ δῶ.

Τί θά κάνουμε γι' αὐτόν — ἢ τουλάχιστον γιά τὴ γενιά πού ἐρ-χεται: πίσω του;

Ἴσως τὸ μεγαλύτερο λάθος μας συνίσταται σὸ ὅτι δίνουμε τόσο ἄμεση προσοχὴ στὴ «μόρφωση» τῶν παιδιῶν καί τῶν ἐφήβων, ἀντὶ νά τούς παρέχουμε ἕναν ἀξιο κόσμο ἐνηλίκων μέσα στὸν ὁποῖο ν' ἀναπτυχθοῦν. Κατὰ ἕναν περίεργο τρόπο, ἡ μεγαλοποίηση τῆς ἐκπαίδευσης ἀποτελεῖ μιὰ σκληρὴ ἐκμετάλλευση τῶν νέων, μὲ τὸ νά τούς ἐπιστρατεύει γιά τὴν κοινωνικὴ μηχανή, καί ταυτόχρονα μιὰ συγκινητικὴ θωπεῖα γι' αὐτούς, δεδομένου ὅτι οἱ περισσότεροι εἶναι ἀπὸ παραγωγικὴ ἀποψη ἀχρηστοί: κι ἐμεῖς θέλουμε νά ξοδεύουν τίς ὥρες τους «ἐπιωφελῶς».

Στὸ ἐπίπεδο τῆς στοιχειώδους ἐκπαίδευσης, ἰδιαίτερα στὶς συν-θῆκες τῶν ἀστικῶν κέντρων, ἡ νηπιοφύλαξη εἶναι ἀπαραίτητη. Τὰ σχολεία ἀνακουφίζουν τὸ σπῆτι καί ταυτόχρονα διασώζουν τὰ παι-

διά από τό σπίτι. Οί προϋποθέσεις όμως τής νησιοφύλαξης (Baby-sitting) πρέπει νά είναι ή ασφάλεια καί ή ευχαρίστηση. Τά δημοτικά μας σχολεία είναι μέν ασφαλή, αλλά δέν είναι ευχάριστα.

Σάν μέσο κοινωνικοποίησης καί καλλιέργειας δημοκρατικῶν ἀντιλήψεων, τό δημοτικό σχολείο ἔχει προχωρήσει πάρα πολύ πρός τή στρατιωτική ὀργάνωση. Κατά τή γνώμη μου, ή «καλή διαγωγή» ἦταν πάντα καταπιεστική ἀλλά κάτω ἀπό τίς παρούσες συνθήκες, ὅπου τό σχολείο ἀποτελεῖ τή μόνη σοβαρή ἀσχολία τής ζωῆς τοῦ παιδιοῦ καί μέσα στίς ὑπερβολικά γεμάτες τάξεις, καταντάει ἐξουθενωτική ἢ πρόκληση γιά παραβάσεις. Καί φυσικά, μέ τό νέο πρότυπο πολεοδομικῆς ἀνάπτυξης ἀστικού κέντρου καί προαστίων, τό δημοτικό ἔπαψε πλέον νά είναι πλαίσιο κοινωνικοῦ καί φυλετικοῦ συγχρωτισμοῦ ἢ νά προσφέρει ἴσος δυνατότητες σέ ὅλους.

Δίνουμε ὑπερβολική ἔμφαση στό νά μάθουν τά παιδιά μιά σειρά μαθημάτων ἢ ν' ἀνταποκριθοῦν σ' ὀρισμένα πρότυπα. Αὐτό δέν σημαίνει ὅτι: τά παιδιά είναι ἀνίκανα νά μάθουν ἢ ὅτι: δέν θέλουν νά μάθουν. Ἀντίθετα, ὅλα δείχνουν ὅτι ἀκόμα καί τά μέσης ἀντιλήψης παιδιά είναι ἱκανά καί γιά μεγαλύτερη πνευματική δραστηριότητα ἀπό αὐτή πού ἀναπτύσσουν στά σχολεία· ὅσο δέ γιά τά πολύ ἔξυπνα, οἱ ἱκανότερες είναι ἐκπληκτικές. Ἀπό γενική ἀπόψη, οἱ δάσκαλοι καί οἱ ἐνήλικες είναι ὑπεύθυνοι στό νά ὠθοῦν καί νά ἐνθαρρύνουν τά παιδιά, νά τοῦς παρέχουν τά μέσα τής γνώσης, νά είναι προσιτοί. Αὐτό ὅμως είναι κάτι ἐντελῶς διαφορετικό ἀπό τό νά τοῦς ἀναθέτουμε προκαθορισμένα μαθήματα καί ν' ἀπαιτοῦμε νά τά ἐκτελοῦν μηχανικά, λές καί τά παιδιά δέν ἔχουν φυσική περιέργεια καί ἀπορίες. Ἡ στοιχειώδης ἐκπαίδευση ἀντικατοπτρίζει, στή χειρότερη ἐκδοχή τής, τήν ἀνθρώπινη ροπή νά ἐπιβάλλει: ἕνα περιττό σύστημα πού καταντάει τροχοπέδη, χάνοντας ἔτσι: τ' ἀγαθά μέσα ἀπ' τά χέρια τής. Ἐχω τή γνώμη, ὅτι σήμερα ἀκριβῶς πού θρῆσκόμεστε στά πρόθυρα ἑνός πολιτισμοῦ πού θά μᾶς παρέχει ἐλεύθερο χρόνο, θά πρέπει νά λάβουμε ὑπόψη μας τήν παιδαγωγική τῶν Ἀθηναίων οἱ ὅποιοι ἦταν πολύ καλλιεργημένοι πολῖτες. Οἱ Ἀθηναῖοι πίστευαν πῶς ἦταν ἀρκετό γιά τά παιδιά νά παίζουσαν ὁμαδικά παιχνίδια, νά τραγουδοῦσαν καί ν' ἀπαγγέλλουσαν τόν Ὅμηρο, καί νά πηγαίνουν μέ τόν δάσκαλό τους

στήν πόλη για να δουν τις σχολές των πολιτών. (Η λέξη «σχολή» που χρησιμοποιούμε, στα Έλληνικά σημαίνει «τόν για πνευματική ωφέλεια διατιθέμενο ελεύθερο χρόνο».)

Οι περισσότερες απ' αυτές τις παρατηρήσεις αποτελούν κοινούς τόπους για την προοδευτική εκπαίδευση και νομίζω πώς θα πρέπει να τη δοκιμάσουμε. (Στήν πραγματικότητα, η προοδευτική εκπαίδευση σ' αυτή τη χώρα — εκτός από μερικά μικρά σχολεία για λίγα χρόνια — ποτέ δεν δοκιμάστηκε.) Κατά περίεργο τρόπο, αυτό φαίνεται να είναι η γνώμη ακόμα και του Έθνικού Έπιστημονικού Ίδρυματος.

Στό γυμνασιακό επίπεδο, οι άμεσα χρήσιμες, συγκεκριμένες δραστηριότητες θά ήταν πιο μορφωτικές για τόν μαθητή του μέσου επιπέδου.

Οι φιλελεύθεροι οικονομολόγοι που προτείνουν μία ευρύτερη κατανόηση της παραγωγής στον δημόσιο τομέα, δεν σκέφτονται ακριβώς την επαγγελματοποίηση των δεκαπεντάχρονων παιδιών αντίθετα, ένα από τά βασικά τους κίνητρα είναι να ελαττώσουν την ανεργία των ενήλικων. Άς υποθέσουμε όμως, για μία στιγμή, ότι σκεφτόμαστε τό θέμα αυτό άμεσα, χωρίς πολιτικές αποχρώσεις: από τη μία μεριά, υπάρχει ένας τεράστιος δγκος δουλειάς που πρέπει να γίνει και που την παραμελούμε από την άλλη, υπάρχουν εκατομύρια νέων που θά μπορούσαν να καλύψουν ένα μεγάλο μέρος απ' αυτή και οι όποιοι δεν απασχολούνται έποικοδομητικά. Έπιπλέον, η φοίτηση ενός παιδιού στό γυμνάσιο, για ένα χρόνο, στοιχίζει 1.000 περίπου δολάρια (και περισσότερα από 2.000 σέ αναμορφωτικό σχολείο). Φαντασθείτε τί θά γίνονταν αν δίναμε κατευθείαν τά χρήματα αυτά στό νέο που εργάζεται και μορφώνεται ταυτόχρονα.

Παραθέτω τέσσερις κατηγορίες από νεανικά επαγγέλματα: οικοδομική — π.χ. βελτίωση της εμφάνισης χιλιάδων άσχημων μικρών πόλεων· κοινωνικές υπηρεσίες και κοινωφελείς εργασίες — όπως εργασία σέ νοσοκομεία μέ έλλειπές προσωπικό, σχολικοί δοηνοί, θυρωροί δημόσιων κτιρίων· βοηθοί στό χιλιάδες μικρά θέατρα, ανεξάρτητους ραδιοσταθμούς και τοπικές έφημερίδες, οι όποιες μäs χρειάζονται: σαν αντίδοχο στό μαζικά μέσα ενημέρωσης· και,

τέλος, άγροτική αναδιάρθρωση και συντήρηση. Για τούς περισσότερους νέους, αυτό τό πρόγραμμα έχει πολύ μεγαλύτερη εκπαιδευτική αξία από οποιοδήποτε τετρατάξιο γυμνάσιο. Σέ γενικές γραμμές επίσης, οι κατηγορίες αυτές δέν ανήκουν στην περιοχή τών μεγάλων δημόσιων έργων πού έχουν προταθεί για τή δημιουργία άπασχόλησης. Τό πιθανότερο όμως είναι ότι δέν πρόκειται νά γίνει τίποτε άπ' όλα αυτά.

Είναι άρκετά ενδιαφέρον ότι τά προγράμματα επανεκπαίδευσης και άποκατάστασης τών ύπουργείων Έργασίας και Δικαιοσύνης περιέχουν καλύτερες εκπαιδευτικές ιδέες από τά ίδια τά νομοσχέδια για τήν ένίσχυση τού σχολείου. Από τότε πού ένα μεγάλο μέρος τής Όμοσπονδιακής βοήθειας προς τήν παιδεία δέν περνάει από τήν ένορική σχολική δόδο, μερικά από τά χρήματα αυτά κατανεμήθηκαν καλύτερα για τήν παιδεία!

Η επαγγελματική εκπαίδευση, συμπεριλαμβανόμενης κατά ένα μεγάλο μέρος και τής εργαστηριακής επιστημονικής εκπαίδευσης, πρέπει νά γίνεται σάν τεχνική πρακτική μαθητεία μέσα στις διάφορες βιομηχανίες. Σίγουρα οι μεγάλες εταιρίες έχουν άμεση ευθύνη για τούς νέους πού άπασχολούν και δέν πρέπει ν' αφήνονται άσύδοτες νά ξαφρίζουν εκείνους πού σπούδασαν μέ δημόσιο χρήμα.

Ένα επίσης άπαραίτητο τμήμα τής εκπαίδευσης τών εφήβων είναι ο Όικος Νεότητας, ή κοινότητα τών νέων. Τό θέμα αυτό τό χειρίζονται άθλια τά σύγχρονα συνοικιακά γυμνάσια, μέ άποτελεσμα νά ύπάρχει ένας συνεχής πόλεμος κυριαρχίας ανάμεσα στο σχολείο, τό σπίτι και τίς ομάδες τών παιδιών. Ο Τζέιμς Κόλμαν είχε προτείνει ρητά ότι όλοι οι μαθητές τού γυμνασίου πρέπει νά στέλνονται σέ σχολεία πού νά βρίσκονται στην άλλη (άπό τό σπίτι τους) άκρη τής πόλης και άν είναι δυνατό νά μένουν εκεί. Νά όμως πού και πάλι: τά πράγματα ώθούνται στην άκριβώς αντίθετη κατεύθυνση: νά γίνουν τά κολλέγια κολλέγια κοινοτικά, ώστε οι νέοι νά μήν άπομακρύνονται ποτέ μόνοι τους.

Άς μεταφέρουμε τώρα αυτές τίς ιδέες για τή μέση εκπαίδευση στο πλαίσιο τών κολλεγίων και τών πανεπιστημίων.

Ο άρχικός σκοπός τών κρατικών πανεπιστημίων και τών κολλεγίων τής κάθε περιοχής ήταν νά καθοδηγούν τίς κοινότητές

τους, ιδιαίτερα στις τέχνες της μηχανικής και της αγροκαλλιέργειας. Σ' αυτή τη λειτουργία, θά πρέπει νά ήταν θαυμάσια κέντρα διαχείρισης και σχεδιασμού τών δημόσιων επιχειρήσεων πού άναφέραμε παραπάνω: της βελτίωσης τών πόλεων, τών ραδιοσταθμών, της αγροτικής καλλιέργειας, της υγείας και τών κοινωνικών υπηρεσιών. Ή αξία κάθε νεανικού στρατόπεδου εργασίας εξαρτάται από τήν αξία του σχεδίου' τά διάφορα τμήματα του πανεπιστημίου θά μπορούσαν νά καταστρώνουν τά σχέδια αυτά και νά δίνουν πανεπιστημιακού επιπέδου οδηγίες. Από τήν άλλη μεριά, οί φοιτητές πού έρχονται στά κρατικά πανεπιστήμια, θά έχουν ήδη εργαστεί πρακτικά πάνω σ' αυτά τά σχέδια, και τά πανεπιστήμια θά μπορούσαν τότε νά κάνουν πιά χαλαρό τό παρόν υποχρεωτικό ακαδημαϊκό πρόγραμμα πού οδηγεί στήν απόρριψη του 50% τών φοιτητών.

Μέ τήν ίδια λογική, τά επαγγελματικά και άλλα άνωτερα εκπαιδευτικά ιδρύματα, θά μπορούσαν νά συνεργάζονται: πιά στενά μέ διάφορους επαγγελματίες και βιομηχανίες, όπου οί φοιτητές θά είχαν ήδη εργαστεί σάν μαθητευόμενοι γιά ένα διάστημα όταν πήγαιναν στό γυμνάσιο. Αυτό θά μᾶς γλύτωνε από τόν παραλογισμό νά διδάσκουμε ένα πρόγραμμα σέ έντελώς άφηρημένο επίπεδο και κατόπιν νά δίνουμε πτυχία στους άπόφοιτους και νά τούς στέλνουμε στό πεδίο της πρακτικής γιά νά τά ξαναμάθουν όλα από τήν άρχή.

Τά κολλέγια ελεύθερων σπουδών θά μπορούσαν, μέ τή σειρά τους, νά ξαναβρουν τήν αυθεντική πνευματική τους παράδοση και νά διδάσκουν φυσική φιλοσοφία, γενικές γνώσεις και ανθρωπιστικές επιπτώσεις, χωρίς νά είναι υποχρεωμένα νά φλερτάρουν, είτε μέ τίς στενά τεχνικές έρευνες, είτε μέ τήν ξενοδοχειακή διαχείριση. Τά ακαδημαϊκά γυμνάσια θά ήταν τότε πραγματικά προπαρασκευαστικά σχολεία γιά αυτά τά κολλέγια.

Γιά νά καλύψουμε, τέλος, ένα δυσάρεστο κενό στό παρόν πλαίσιο της άνώτερης εκπαίδευσης, χρειαζόμαστε κολλέγια γιά κείνους πού δέν είναι καθόλου μελετηροί, αλλά πού θέλουν ώστόσο νά είναι πληροφορημένοι: και καλλιεργημένοι πολίτες και νά μοιραστούν τήν έμπειρία μιᾶς κολλεγιακής κοινότητας. Ένα τέτοιο πρότυπο κολλεγίου είναι οί δανικές Λαϊκές Σχολές όπου οί νέοι πού

έγκατέλειψαν τό σχολείο γιά νά έργαστούν, μπορούν νά μπούν σ' αὐτές (ἀπό ἡλικίας 18 ἔως 25 ἐτῶν) καί νά παρακολουθήσουν προφορικά μαθήματα Ἱστορίας, σύγχρονα γεγονότα, πρακτικές ἐπιστήμες καί πολιτικές ἐπιστήμες, καθῶς καί νά παιζοῦν θεατρικά ἔργα καί μουσική.

Ἐξέθεσα μερικές προσωπικές μου σκέψεις. Σκοπός μου εἶναι νά κάνω τουλάχιστον τούς ἀνθρώπους ν' ἀρχίσουν νά σκέφτονται πρός μιά ἄλλη κατεύθυνση, νά ψάξουν γιά ἓνα ἄλλο ὀργανωτικό σχῆμα ἐκπαίδευσης, πού νά μὴ στοιχίζει τόσο δημόσιο πλοῦτο καί νά μὴ σπαταλᾷ τίς ἀνθρώπινες δυνατότητες, ὅπως αὐτό, πού ἔχουμε. Γιά τήν ἀναδιάρθρωση τοῦ παρόντος συστήματος, οἱ σωστοί ὁροι νομίζω πῶς εἶναι οἱ ἀκόλουθοι: Νά δώσουμε τήν εὐκαιρία στοὺς νέους νά διαλέγουν αὐτό πού τούς ταιριάζει, καθῶς καί τῆ δυνατότητα νά ἐγκαταλείπουν τό σχολεῖο καί νά ἐπανέρχονται σ' αὐτό. Νά κόψουμε τίς ὥρες πού οἱ μαθητές μαθαίνουν παπαγαλιστὶ πράγματα πού θά ξεχάσουν σέ λίγο καί τίς ὥρες πού ὁ δάσκαλος μιλάει στό κενό. Νά μπάζουμε τούς μαθητές πῶς ἀμεσα στήν κοινωνική ἐργασία, ὥστε στή θέση τῆς στίβας τῶν χαρτιῶν τῶν Ἐξετάσεων, νά ἔχουν νά μᾶς δείξουν χρήσιμα προϊόντα. Ν' ἀρχίσουμε νά ξεκαθαρίζουμε τί θά πρέπει ν' αὐτοματοποιηθεῖ καί τί ὄχι, καί νά μορφώσουμε τούς ἀνθρώπους μέ τέτοιο τρόπο ὥστε νά δημιουργήσουν μιά εὐπρεπή κοινωνία στό μέλλον πού ἔρχεται.

Γιά νά εἶμαι εὐλακρινής, δέν πιστεύω πῶς τά πράγματα θά προχωρήσουν πρός αὐτὴ τὴ γραμμὴ. Ποιὸς εἶναι: ἔτοιμος γιά κάτι τέτοιο; Οἱ κάτοικοι τῶν πλούσιων προαστίων θά νομίσουν πῶς ἀστειεύομαι — ξέρω ἄλλωστε τόσα λίγα πράγματα ἀπὸ κοινωνικό στάτους καί μισθοὺς. Οἱ Νέγροι θά ποῦν πῶς τούς ὑποτιμῶ. Οἱ μεγάλες ἐταιρίες προτιμοῦν τό σύστημα ὅπως εἶναι, καί ἀπλῶς τό θέλουν λίγο παραπάνω σφιχτό ἀπ' ὅσο εἶναι. Οἱ ἐργατικές ἐνώσεις δέν θέλουν παιδιὰ στὶς δουλειές. Καί ἡ νέα μεγάλη τάξη τῶν ἀκαδημαϊκῶν ζηλωτῶν ἔχει ἐντελῶς διαφορετικές ἰδέες γιά τὴν κοινωνική ὀργάνωση.

Κατὰ τὴ γνώμη του, ὥστόσο, τό παρὸν σύστημα δέν εἶναι θιώσιμο: ὀδηγεῖ κατευθεῖαν σὸ «1984», πού ἀποτελεῖ τὴν κορωνίδα του. Ἡ ἀλλαγὴ, ὅταν θάρθει, δέν θά ναι πιὰ ἐφαρμοσμένη καί σωστή.

**ΣΥΓΧΡΟΝΗ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ**
«ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ»
Διεύθυνση: ΝΙΚΟΣ ΜΠΑΛΗΣ

1. Α.Σ. ΝΗΑ: ΣΑΜΕΡΧΙΑ
Τό ελεύθερο σχολείο
2. ΠΑΟΥΛΟ ΦΡΕΪΡΕ:
*Πολιτιστική Δράση για την
Κατάκτηση τής Έλευθερίας*
3. ΤΖΩΝ ΧΟΛΤ:
ΠΕΡΑ ΑΠΟ ΤΟ ΣΑΜΕΡΧΙΑ
Ή έναλλαγή τής ελευθερίας
4. ΠΩΛ ΓΚΟΥΝΤΜΑΝ:
ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΚΑΤΕΣΤΗΜΕΝΗΣ
ΠΑΙΔΕΙΑΣ
Υποχρεωτική Δυσεκπαίδευση
5. ΤΖΩΝ ΧΟΛΤ:
ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ - ΦΥΛΑΚΗ
κι ή ελεύθερη μάθηση
6. Η ΨΕΥΔΗΣ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΣΧΟ-
ΛΕΙΟΥ
*(Άνθολόγηση κειμένων, εισαγωγή και
μετάφραση: Ν. Μπαλής).*
7. ΤΖΩΝ ΧΟΛΤ:
ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ
Άπόδραση από τήν παιδική ηλικία
8. Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΚ-
ΠΑΙΔΕΥΣΗΣ (1850 - 1950)
*(Άνθολόγηση κειμένων, εισαγωγή και
μετάφραση: Ν. Μπαλής).*
9. Η ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΕΥ-
ΘΥΝΣΗ
*Ή λειτουργία τής αυτοδιεύθυνσης στά
σύγχρονα ελεύθερα σχολεία
(Άνθολόγηση κειμένων, εισαγωγή και
μετάφραση: Ν. Μπαλής).*
10. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΧΩΡΙΣ ΣΧΟΛΕΙΑ
*Τό ξεπέραςμα τών εκπαιδευτικών θε-
σμών και ή έναλλαγή τής ελευθερίας.
(Άνθολόγηση κειμένων, εισαγωγή και
μετάφραση: Ν. Μπαλής.)*

Ὁ Πῶλ Γκούντμαν ὑποστηρίζει ὅτι ἡ ὑποβολή τῶν νεαρῶν ἀνθρώπων στή διαδικασία τῆς θεσμοποιημένης ἐκπαίδευσης ἀναστέλλει καί διαστρεβλώνει τή φυσική τους διανοητική ἀνάπτυξη, τοὺς στρέφει ἐνάντια σ' αὐτή καθαντή τήν ἰδέα τῆς μάθησης καί τελικά δημιουργεῖ στρατωνισμένους, ἀνταγωνιστικούς μεταξύ τους πολίτες πού τό μόνο πού μποροῦν νά κάνουν εἶναι νά ἐπανξάνουν τά «κακῶς κείμενα» αὐτῆς τῆς ἄμεσης μάθησης, πού λειτουργοῦν στή διαδικασία ἀνατροφῆς τῶν παιδιῶν στήν καθημερινή ζωή μέσα στήν κοινότητα καί τή δημιουργία σχέσεων μαθητείας μέ τήν καλή ἔννοια τοῦ ὄρου.

«Ἡ ριζοσπαστική του ἀμφισβήτηση ἐνάντια σ' ὀλόκληρο τό σύστημα εἶναι μιά ἀποκάλυψη γιά τοὺς ἀνθρώπους πού ὑποβλήθηκαν μέσα στά σχολεῖα νά θεωροῦν τό σύστημα δεδομένο». THE TIMES HIGHER EDUCATIONAL SUPPLEMENT.